

RADNIČKI POKRET I NOR DERVENTE

(DOKUMENTI I SJECANJA)

MIDHAT DIZDAREVIĆ

MIDHAT ĐIZDAREVIĆ

*RADNIČKI POKRET
I NOR DERVENTE*

(DOKUMENTI I SJEĆANJA)

DERVENTA, OKTOBRA 1972. GODINE

Autor: MIDHAT DIZDAREVIĆ

Izdavač: OPŠTINSKI ODBOR SUB NOR DERVENTA

Za izdavača: IVICA SIROVINA, PREDSJEDNIK 00 SUB NOR-a

Tehnički urednik: NIKOLA JELISIĆ

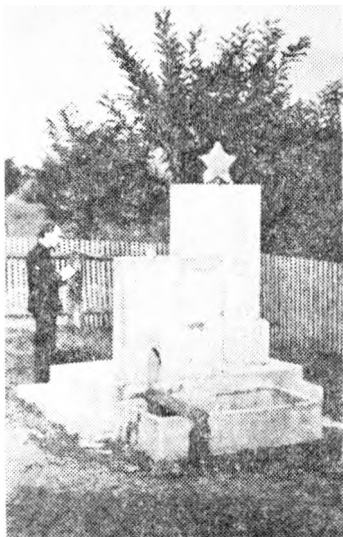
Lektor: IZET DIZDAREVIĆ:

Štampa: ŠTAMPARIJA »ISKRA« DERVENTA

Za štampariju: SIMO MILOVANOVIĆ, direktor

Meter: JOSIP ZLATARIĆ

Uvodna napomena

Spomenici su bogat izvor podataka. Na slici: Spomenik palim borcima u Vrhovima

Niz godina prikupljao sam građu za ovu knjigu. Nažalost, mnogi dokumenti su zagubljeni, o pojedinim događajima nema dokumenata, a učesnici u njima su izginuli ili pak pojedini se nisu odazvali pozivu da iznesu svoja sjećanja. Ovo je glavni razlog što će pojedini događaji biti zaobiđeni ili je o njima napisano malo.

Dragocjeni su prilozi u rasvjetljavanju pojedinih događaja: Drage Begića, Milenka Savića, Bate Javorskog, Se-fika Hercegovca, Avde Mustafčića, Đoke Mičića, Omera Porobića, Trivuna Starčevića, Rade Čikojevića i drugih učesnika rata koji su dali svoje izjave ili su objavili sjećanja.

Rasvjetljavanje pojedinih događaja iz predratnog radničkog pokreta omogućili su zapisnici koji se nalaze u Muzeju revolucije u Sarajevu, kao i drugi dokumenti Muzeja.

Na uređivanju spiskova veliki doprinos je dao Hazim Bešlagić.

Mnogi podaci dobijeni su iz dokumenata koji se nalaze u Vojno-istorijskom institutu, izdatih zbornika i Hronologije Instituta, Regeste dokumenata, knjige Pedeset treća NOU srednjobosanske divizije, autora Mladena Vukosavljevića i Drage Karasijevića, Hronike Vučjaka, autora Milorada Kerezovića, Derventskog lista (starijeg i novog izdanja) i drugih izvora. Treba istaći i dokumente koji se nalaze kod porodice pokojnog Miše Kucijana.

Što se tiče fotografija, njih sam sakupio od više učesnika NOR-a, a dobar dio ih je ustupio Milivoje Danilović. Iako sam želio da u knjigu uvrstim fotografije svih palih boraca, u tome nisam uspio, jer mnoge fotografije nisu sačuvane.

Posebnu zahvalnost dugujem Skupštini opštine koja je obezbjedila sredstva da knjiga bude izdana, kolektivu Štamparskog preduzeća »Iskra« na prilogu kolektiva i zalaganju da se knjiga izda i Opštinskom odboru Saveza boraca koji je organizovao više sastanaka na kojima se raspravljalo o prikupljenom materijalu.

MIDHAT DIZDAREVIC

I.

PREGLED RADNIČKOG POKRETA DO 1941. GOD.

I — POČECI RADNIČKOG POKRETA U DERVENTI

Radnički pokret u Derventi razvija se početkom okupacije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske, a njegovom brzim razvitku pogoduje izgradnja pruge Bosanski Brod — Sarajevo i drugih privrednih i administrativnih objekata u gradu. Ideje Marksa i Engelsa među derventskim radnicima širili su socijalisti iz Austrije, Hrvatske i čeških zemalja koji su radili u Derventi.

Već 1908. godine u Derventi je osnovana Podružnica drvodjeljaca Glavnog radničkog saveza za Bosnu i Hercegovinu koja je brojala 15 članova.

U »Glasu slobode«, organu Socijal-demokratske partije B i H broj 16/1909, objavljeno je da Kožarsko-prerađivački savez broji 7, a Krojački 3 organizovana člana.

Osnivanjem sindikalnih organizacija počinje i organizovani otpor radnika protiv eksploatacije koja je razvitkom preduzeća bivala sve veća. O eksploataciji radnika u Štapari pisao je »Glas slobode« u broju 1/1909:

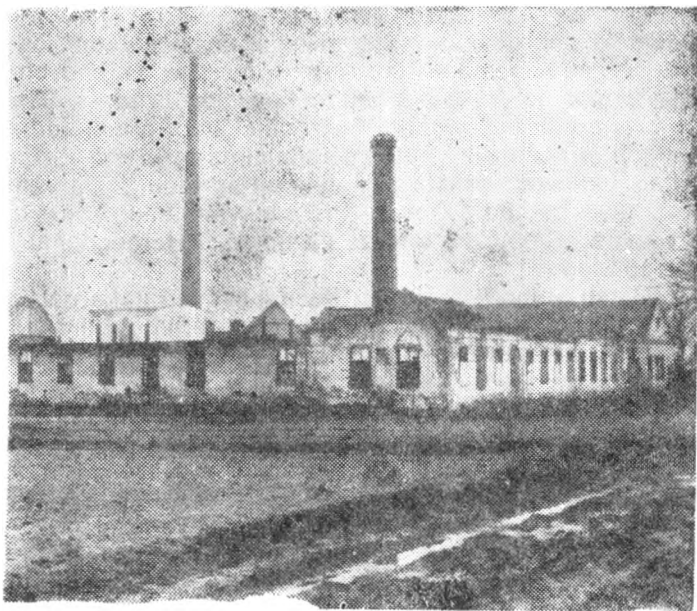
»Od svuda se čuje u skorašnje vrijeme, da drugovi u B i H u svim preduzećima povedoše borbu putem svojih organizacija za poboljšanje svog stanja, u kojem su se do sada nalazili. I uspjeh je taj da drugovi poboljšaše svoj položaj, skrativši radno vrijeme, a ujedno i povećaše svoju zaradu i uvidiše da se samo silom može postići ono, što je radniku najnužnije...

Već je 16 godina otkad tvornica postoji (Misli se na Tvornicu štapova — podvukao MD), te možemo danas dokazati, da je ista tvornica u početku svog stvaranja plaćala 30%, a na nekojem poslu i 50% više nego što to danas čini.

Ovdje se većinom radi na akord, no i koji su plaćeni na dan i njima su svake godine nadnice manje. Svaki se od nas pita u čudu, kako to da nam se u zadnje vrijeme, kada su živežne na-

mirnice trostruko skuplje nego prije, otkida od prijašnje cijene, odnosno nadnice. Ima i među nama drugova, koji su shvatili naš današnji mučan položaj, te na koji bi se način dalo pomoći...

Nije kod nas samo da nam je mala zarada, nego ima tu i mnogih drugih nepravilnosti, koje nas tište. Globe, koje su gdjekada i više od 5 K, pa onda nezdrave prostorije, koje su sa zdravstvenog gledišta zgodne za uzgajanje sušice, te koja se je među nas i naše obitelji udomila. Sva ta nevolja i bijeda koja nas tišti, može se jedino ukloniti onda, kada se budu svi bez razlike udružili u jednu cjelinu, te putem zajedničkog sastajanja i raspravljanja nastojali štititi svoje interese. Zato drugovi svi od sada stupajmo u naše bojevine organizacije, jer samo u snazi je moć.«

U Štapari je u predratnim godinama bilo jezgro sindikalnog i radničkog pokreta. Za vrijeme rata ovdje je bio smješten zloglasni zatvor.

Iz napisa u »Glasu slobode« vidi se koliko je bio težak život radnika. U ovom periodu naročito su bili aktivni opančarski radnici. Da bi poboljšali uslove rada i povećali zarade, oni su 1910. stupili u štrajk.

U broju 80/1910. »Glas slobode«, između ostalog, objavljuje:

— »Stanje opančarskih radnika je da se ne može opisati.

Poslodavci preduzimaju svi da uguše pokret radnika. To im neće uspjeti, jer su i radnici počeli shvatati svoj položaj i uviđati ko im je prijatelj, da nije gazda... «

Prema izjavi Asima Talića Mjesna organizacija Socijaldemokratske partije u Derventi osnovana je između 1908. i 1909. godine. U »Glasu slobode« broj: 49/1911. piše da je Mjesna organizacija brojala 25 članova. Njeni osnivači bili su Manojlo Grujić, krojački majstor, Luka Đuran, krojački majstor, Jako Vrdoljak i Ivan Grgić, radnici i Asim Talić i Kasim Džananović stolarski majstori.

Partija je ubrzo stekla velik broj pristalica u Derventi. Njeni članovi iznalaze razne forme na okupljanju radnika. Tako je 28. oktobra 1911. održana skupština uz preko 100 prisutnih. Na skupštini je raspravljano o organizovanju radnika i načinu vođenja borbe za radnička prava. Slična skupština održana je i 1912. godine, na kojoj je već govoreno i o konkretnim rezultatima koje je postigla radnička klasa Dervente u borbi za svoja prava.

U »Glasu slobode« broj: 111/1912. objavljen je napis o radničkom pokretu i godišnjoj radničkoj skupštini u kojem, između ostalog, piše:

»Još 1908. godine osnovane su u Derventi podružnice bojovnih radničkih organizacija. Te su podružnice u svom početku lije po napredovale, dok usljed raznih okolnosti nisu počele opadati. ...«

Na skupštini je govorio Raušer iz Sarajeva o ciljevima socijaldemokratije, potrebi jedinstva svih radnika bez razlike na nacionalnu pripadnost, s obzirom da su ciljevi radničke klase jedinstveni.

Pored borbe za svoja prava unutar preduzeća, radnici su se aktivno uključivali u svakodnevni život u gradu. Prema Izvještaju Glavnog odbora Socijal-demokratske stranke IV kongresu, koji je održan 30. juna i 1. jula 1912. godine, vidi se da je održana prva javna proslava Prvog maja u Derventi. Iz istog izvještaja se vidi da se u Derventi želi osnovati mladenačka organizacija.

»Mi sa puno nade i pouzdanja gledamo u rad naših mladih drugova uvjereni da će njihov rad biti okrunjen uspjehom i da će oni predstavljati cvijet radničke inteligencije.

Iste godine u Derventi je osnovana organizacija »Savez mladih radnika«. Pored poslodavaca na organizaciju mladih naročito su se okomili klerikalci. Dok su poslodavci organizovane radnike

i naučnike otpuštali sa posla, klerikalci su počeli osnivati svoja društva.

Pored radnika i seljaci su sve više postavljali zahtjeve za poboljšanje životnih uslova. Na ovo su ih pored neradnih godina, sporog otkupa kmetovskih selišta, pojava raznih bolesti nagonili i sve veći porezi i nameti koje je donosila austrijska vlast i vlasnici imanja.

Kmetovi, su pored ostalog, morali davati i jednu trećinu sa zemlje. Kad je kod Gradiške 1910. buknuo pokret protiv trećine, zahvatio je i sjeverozapadni dio derventske opštine. U septembru se oko 400 seljaka iz sela ispod Motajice: Pjevalovca, Trstenaca, Miškovaca i Agića okupilo u pokret, ali ih je rastjerala austrijska žandarmerija. Akcija se kasnije proširila prema Bosanskom Brodu.

Seljaci su išli od kuće do kuće, lupali u klepetala i zvali ljude da idu sa njima. Masa je rasla i dostigla brojku od oko 4.000 ljudi. Pobunjenici su se kretali prema rijeci Bosni. Poznata je pjesma koju su seljaci pjevali kao koračnicu:

»Puče puška s pećine, nema agi trećine!«

Uvidjevši opasnost od pokreta seljaka, austrijske vlasti upotrijebile su vojsku i kad su seljaci pokušali prijeći Bosnu, razbijeni su. Borba za zemlju prenijela se od otvorene akcije na političku borbu u Bosanski sabor, a glavni njen nosilac bio je književnik Petar Kočić.

Jedan od većih štrajkova izbio je 1913. godine u Štapari. Više o izrabljivanju radnika o njihovoj borbi objavio je »Glas slabode« u broju: 45/1913. godine:

»Kod firme Lebl i Šronta, fabrika štapova, uposlano je oko 60 radnika, koji rade već nekoliko godina na akord. Oni su prije nekoliko godina radili 12—14 sati dnevno i firma je prije izvjesnog vremna skratila radno vrijeme na deset sati, ali im je malo lza toga skraćena i zarada za 10%. Sada je firma, valjda zbog toga što joj izgleda da radnici mnogo zarađuju, skratila radno vrijeme na sedam i po sati dnevno i sada radnici moraju napeti svu snagu da zarade onoliko koliko su prije zarađivali radeći deset sati dnevno.

Radnici misle da je ovo firma učinila zbog krise i da im je ona prijatelj, jer ih u ovo vrijeme nije otpuštala. A oni jadnici ne znaju, da ovdje firma lovi u mutnom i da **ona** planira, da im najkasnije, kad produži radno vrijeme opet snizi zaradu za 10—15%, premda su živežne namirnice poskupjele za više od 25% _____

Mi te radnike pozivamo da se udruže u radnička udruženja i da pomoću njih vode borbu za popravku svoga položaja. Jedino u tome leži spas.«

Koliko je radnički pokret pred prvi svjetski rat uznapredovao u Derventi, vidi se i po proslavi Prvog maja 1914. godine koja je bila popraćena demonstracijama. O tome je »Glas slobode« u broju 96 donio sljedeći napis:

»Ove godine u Derventi je prvi puta proslavljen Prvi maj s demonstracijom. Još ranom zorom počeli su se radnici skupljati u kafani »Kolodvor«, te u sedam sati krenuše povorkom kraj željezničke stanice, Brodskom ulicom, pa u bašću »Žirovina«. Na ulazu u bašću dočekala je demonstrante muzika svirajući Marseljezu. Tačno u osam sati u ime sazivača otvara skupštinu drug Asim Talić, te pošto je on izabran za predsjednika a drug Antun Celaković za perovođu, govorio je drug Anđelko Praljak o značaju Prvog maja. Na skupštini je prisustvovalo 47 radnika. U toku govora glavnog referenta došla je i neminovna žandarska patrola, da »čuva red«. Iza skupštine nastalo je opšte veselje, koje je trajalo do kasno u več. Pošto su u Derventi tek prije kratkog vremena obnovljene radničke organizacije i počele djelovati, ova proslava se može smatrati da je veličanstveno uspjela. Treba samo u ovom pravcu nastaviti pa je naša pobjeda sigurna«.

Desetog maja 1914. godine u Derventi je otvoren Radnički dom.

O tome je pisao i »Glas slobode« u broju 105:

»Na 10. maja obavili su drugovi otvaranje Radničkog doma koji je bio zatvoren tačno godinu dana. U nedjelju 10. ujutro oko 8—10 sati sakupio se priličan broj organizovanih radnika u Dom, govoreći kako će nabaviti pojedine potrebe za Dom. U 10 sati održavala se prva konferencija u Domu sa dnevnim redom: Agitacija i organizacija, na kojoj je A. Praljak potanko označio svrhu, pozivajući sve drugove na živi rad. Toga dana je uspostavljen temelj radničkog pokreta i Doma. Konferencija je trajala skoro do podne. Sad se svaku večer nalaze drugovi u svom domu. Prestalo je hodaње po raznim kafanama i lokalima. Zato još jednom pozivamo drugove Dervenčane da zauzmu što življi rad za organizacije.

Radnička organizacija u Derventi .. javlja svim drugovima iz mjesta i doputujućim da je uzela prostorije za dom u kući gosp. Gojka Ružojčić, u I katu, čošak kod srpske škole.«

1 pored uspjeha u radu i borbi za bolje uslove rada pred prvi svjetski rat život je bio sve teži. U Derventi su naročito bili izrabljivani kožarski radnici. Nadnice su im bile niske, a radno vrijeme se kretalo od 10—14 sati dnevno.

O tome je pisao i »Glas slobode« u broju 123/1914:

»Kao svukud tako su i ovdje najizrabljiviji kožarski radnici. Male nadnice i dugo radno vrijeme osuđuju ih na vrlo bijedan život. I ti radnici mirno su podnosili svoje teško stanje dok nisu u zadnje vrijeme uvidjeli da se položaj radnika može popraviti jedino putem socijalističkih radničkih organizacija. Organizovani radnici u Derventi radeći na podizanju našeg pokreta pozvali su i obučare na sastanak koji se održavao na 4. ovog mjeseca (list je od 10. juna). Obučarski radnici odazvali su se u priličnom broju i drug A. Praljak govorio je naročito obučarima, skrenuo pažnju na njihov bijedan položaj i uvjerljivim riječima dokazao da njihov spas jedino leži u organizaciji. Iza toga povjerenik je pozvao obučare da se upisuju u organizaciju i odmah se ih nekoliko upisalo.

Sada je na svim organizovanim radnicima da svojski porade da se pored ostalih podigne i organizacija obučara i da svom snagom rade za socijalističke sindikate i socijalističku stranku«.

Radnički pokret Dervente pred prvi svjetski rat dobio je svoje organizacione forme, ali izbijanjem rata i uvođenjem prijevog suda za niz djela on stagnira da bi opet buknuo novom snagom odmah po završetku rata.

Za predratni period, to jest od začetaka pokreta do izbijanja rata, naročito je karakteristično:

1. — Razvojem industrijskih objekata u Derventi se stvara mlada radnička klasa na koju imaju uticaj radnički aktivisti iz većih industrijskih centara.

2. — Težak položaj i izrabljivanje radnika ubrzavaju stvaranje sindikalnih organizacija, a zatim i Mjesne organizacije Socijaldemokratske partije.

3. — Razvojem pokreta stvaraju se razne struje u samom pokretu, a naročito su aktivni hrišćanski »socijalisti«.

4. — Karakteristična je aktivnost radnika Štapare i drvodeljaca koji su davali ton borbi protiv eksploatacije, kroz organizovanje štrajkova, demonstracija, proslava, otvaranja Radničkog doma i prikupljanje pomoći radnicima van Dervente i van zemlje.

5. — Za ovaj period važno je napomenuti i borbu seljačkih masa za brže oslobađanje od kmetstva, a samu borbu su ubrzavale nerodne godine, pojava kolere, te veliki nameti od strane austro-ugarskih vlasti.

RADNIČKI POKRET IZMEĐU DVA RATA

Završetkom prvog svjetskog rata plima radničkog pokreta zahvata cijelu zemlju, pa i Derventu. Uzroci naglog rasta su poznati. U prvom redu to su:

Fudbalski klub »Dečko« iz 1919- godine u Derventi

- utjecaj velike oktobarske socijalističke revolucije;
- nezaposlenost i glad;
- neriješeno agrarno pitanje i
- eksploatacija radnika od strane buržoazije.

Odmah po završetku rata počelo je obnavljanje sindikalnih i partijskih organizacija. Među najaktivnijim su bili željezničari. Već u novembru 1918. godine oni obnavljaju svoje sindikalne organizacije. »Glas slobode« u broju 93 od 27. novembra 1918. godine navodi da su održane socijalističke skupštine u Derventi, Lupljanici, Doboju, Zavidovićima, Zenici i Kreki. U tom napisu, između ostalog, piše:

»Delegati Saveza željezničara drugovi Gliha i Ćurić održali su skupštine u navedenim mjestima, gdje su osim željezničara svugdje sazvali i ostalo radništvo. Skupštine su u ovim svim mjestima vrlo dobro posjećene.

Delegati Saveza nastojali su da ispituju razlog zastoju poslovanja u pojedinim mjestima, te su svoja opažanja iz Bos. Broda već rekli, a sada je nužno u interesu željeznice da upozorimo povjerenika Narodne vlade gosp. Jelića na pristojno ponašanje....«

Naročitu aktivnost razvili su željezničari u Brodu, a što je imalo vidnog utjecaja i na derventsko radništvo, a posebno željezničare.

Skupa sa radnicima Bosne i Hercegovine i derventsko radništvo učestvuje u generalnom štrajku koji je izbio 21. februara 1919. godine. »Glas slobode« u broju 44 na prvoj stranici pod naslovom »Veliko djelo proletarijata piše:

»Kao što je 3. maj 1906. godine zapisan crvenim slovima u istoriji bosansko-hercegovačkog radničkog pokreta tako će isto biti 21. februara 1919.... Izvođenje čitave ove akcije koja je do u detalje izvedena po određenom planu, pokazala je veličinu i značenje naših organizacija i savršenu disciplinu njihovih članova. .. Takva jednodušnost radničke klase nije pokazana od 1906. godine...«

Težak život bio je protkan neprestanom borbom za bolje uslove. A kakav je bio život u prvoj poratnoj godini, najbolje se može vidjeti iz napisa objavljenog u »Glasu slobode« broj 79/1919.

»Derventa je iz predratnog vremena poznata kao bogato trgovačko mjesto, a njezina okolica kao jedna od najplodnijih krajeva naše zemlje. U Derventi se u tim vremenima moglo vrlo dobro živjeti sa malim novcima. I danas Derventa i njena okolica nisu ništa izgubili od svoga bogatstva, tj. oni koji su posjedovali bogatstvo od prije, posjeduju ga i danas, mada u većoj mjeri, ze-

mlja je ostala ona ista, ali život je u Derventi mnogo skuplji. Ne zato što Derventa oskudjeva u životnim namirnicama, nego zato jer je za vrijeme rata i u patrijarhalnoj Derventi lihvarstvo usavršeno do najvišeg stepena, što je skočila i kala i vrana da našem siromašnom narodu odere i kožu i leđa. U Derventi, u hotelu, za jednu noć (prenočište), prekonačišta naplaćuje se 12 K, za bijelu kafu 12 K, za večeru 17 K. Jedna vekna hljeba, u težini od 1 kg. stoji u Derventi 6 K. O drugim stvarima da i ne govorimo. Stanovi su u Derventi skuplji nego u glavnim ulicama Beča. Jedna drvena, napola trula kuća, sa dvije sobe i kuhinjom, plaća se u Derventi 70 K mjesečno! Ima ih koji cijene čak i po 150 K, a da se zbog toga nimalo ne zacrvene. Tako je danas u Derventi. Zbog takvog stanja, sasvim je razumljivo, vlada veliko nezadovoljstvo među siromašnim svijetom. O sirotinji ovdje niko ne vod'i računa, ona je tu samo objekat za eksploataciju, i kao radna snaga i kao konzumenti, i to takvu eksploataciju kakva je moguća samo tamo gdje su eksploatatori nekulturni do zla boga i čija gramzljivost za sticanje, za pljačkom, graniči sa razbojništvom. A oni su još i u tom pogodnom položaju da predstavljaju danas vladajuću klasu. Ako ćemo stvari prosuđivati prema jevanđelskim proročanstvima, svi znaci govore da se približava strašni sud. Teško grešnicima.«

Poslije generalnog štrajka derventsko radništvo otvorilo je svoj Radnički dom, a zatim je prišlo organizaciji proslave Prvog maja. U broju 109/1919. »Glasa slobode« o ovim događajima piše:

I u Derventi su se drugovi spremali na proslavu prvomajsku kao i ostali proletarijat čitavog svijeta. Drugovi derventski su neumorno radili punih 20 dana oko proslave prvomajske, htjeli su proslaviti taj radnički blagdan nakon 4 godine njihove borbe i kupanja u njihovoj vlastitoj krvi i krvi njihove braće i otaca za odbranu kapitala i buržoaskog gospodarstva. Nakon toliko patnje i nakon povratka toliko hiljada njihovih drugova bez noge, ruke i očnog vida, pokaza im jugoslovenska buržoazija zahvalnost na prvog maja. Postavi protiv njih brzometne mitraljeze i oštre bajonete, zaprečujući im proslavu njihovog blagdana i najmanji sastanak, pohapsi im njihove odbornike, zatvori im njihov dom, odnese uredovne knjige, jednom riječi što je god radničko bilo, sve je uklonjeno sa svjetla nebeskog sunca.

Ali drugovi derventski nijesu klonili niti su malaksali u svojem radu: što su ih više pritiskivali, sve su više skakali. Najbolji je dokaz njihov Radnički dom i njihove strukovne organizacije. U aprilu mjesecu svega je bilo u derventskoj organizaciji 50 članova, a danas iznaša njihov broj 900 članova. Šta više, danas se na-

laze pojedine podružnice potpuno uređene, kao kožarsko-prerađivački, drvodeljski, pekarskih i nekvalifikovanih radnika. Sve četiri pomenute podružnice vode svoj rad svjesno i marljivo. Dvije su struke izvoštile svoje zahtjeve kod poslodavaca: pekarski i opančarski radnici.

O drugim stvarima za sad nećemo govoriti. Najbolje zna kožarska oblast sa kakvim im rezolucijama radnički povjerenici svaki dan dolaze.

Eto, vidite gospodo, što hoće ti bijedni radnici, koje vi nazivate bitangama i skitnicima, za koje se vi trudite da ih što više progonite.

Radnici ne žele do očuvanja golog života. Dođite, gospodo, u Radnički dom, u kuću zajedničke socijalističke komune. Pokazaće vam najbolje naš rad i naše biblioteke: ko smo i šta smo i šta hoćemo. Zašto nas proganjate, u zatvore trpate i domove nam zatvarate, sirotinjske nam stanove pretresate i bolesne nam žene i nejaku dječicu prestravljujete. Zato što hoćemo i mi da budemo ljudi«.

Poznato je da je 1919. godine Pokrajinska vlada za Bosnu i Hercegovinu u svojoj nadležnosti zabranila sve prvomajske manifestacije pa je o tom događaju raspravljao i Ministarski savjet Jugoslavije.

No, radnike Dervente ova zabrana nije pokolebala već su još više prionuli na posao. Tako je Podružnica Socijalističke radničke partije (komunista) 12. 6. 1919. godine priredila koncert u Radničkom domu, o čemu je pisao i »Glas slobode« u broju 114. Koncert je bio bogato organizovan. Svirao je Tamburaški zbor »Istina«, organizovana je šaljiva pošta, nabacivanje korijandola, birana je ljepotica, a zatim se igranka produžila do zore.

Partija je radila i na organizovanju ostalih organizacija. Tako je, prema »Glasu slobode« broj 146/1919., devetog avgusta 1919. godine održana uspješna konferencija žena socijalista. Na konferenciji je bilo prisutno 60 žena. Kao izaslanik Pokrajinskog sekretarijata žena iz Sarajeva prisustvovala je Vilma Jandreka, koja je održala referat »Žena u privredi«, a zatim je dala poseban osvrt na organizaciju žena i potrebi njenog osnivanja u Derventi. U Pododbor žena članova Socijalističke radničke partije (komunista) bile su izabrane: za sekretara Anka Černi, za blagajnika Katica Taloš, a za revizore Anka Ledić i Anka Čerkovski.

Nekako u isto vrijeme konstituisan je i Mjesni odbor Partije u koji su prema »Glasu slobode« broj 185/1919. izabrani za predsjednika Milan Nović, sekretara Pero Uljinek, blagajnika Asim Talić, a za revizore Petar Vagner i Ljubo Vučićević.

Za delegata za Okružnu konferenciju za Krajinu bio je izabran Franjo Putić koji je u svojoj diskusiji na Konferenciji rekao:

»... Mi moramo seljake socijalistički prosvjećivati, jer nas oni sami traže. Dalje, treba voditi akciju da se u svim mjestima nedjeljom zatvaraju radnje...«

Treba napomenuti da je na Osnivačkom kongresu SRP(k) učestvovao Nikola Kovačević, učesnik oktobarske revolucije, koji je nakon povratka iz Rusije bio uhapšen u Zagrebu, a zatim interniran u Derventu.

Konsolidovanje radničkih redova i njihova sve veća borbena snaga bili su trn u oku buržoaziji. Poslije zabrane proslave prvomajskih praznika progoni su bili sve češći. Evo jednog primjera o kome piše »Glas slobode« u broju 155/1919:

»Politički progoni. Drug Kasim Džananović zatvoren je u Dubrovniku radi toga što je prodavao dopisnice, na kojima se je nalazila slika Lenjina. Te dopisnice su legalne, cenzurisane i štampane u Spljetu. Uprkos što nije počinio nikakvog delikta, njega policija zatvara i iz Dubrovnika ga žandar goni u Mostar, te predaje Okružnom sudu. Sve stvari koje su kod njega pronađene zaplijenjene su, a to su bili obračuni podružnice iz Trebinja, koji su se imali predati našim organizacijama u Sarajevu. To zatvaranje druga Džananovića znači samo nastavak progona koji se vode od prvog maja. Mi odlučno zahtevamo od vlade da se uhapšeni drug pusti na slobodu i da odmah ukine sve naredbe kojima se naši drugovi stavljaju van zakona. Zar nije dosta vladi, što se onako obrukala na Prvog maja, zar joj nije dosta što će radi tih događaja ma kad snositi odgovornost, nego još tura sebi na glavu, nove. Danas ili sutra narod će imati da kaže svoju riječ, a do danas u istoriji ni jedno nasilje nije ostalo nekažnjeno, pa neće ni nasilja koja se vrše prema našem pokretu i pojedinim socijalistima.«

Kasim Džananović, stolarski radnik, bio je jedan od osnivača organizacije Socijal-demokratske partije 1908. u Derventu.

Hiljadu devetsto dvadesete godine u Derventu su održani izbori u organizaciji Komunističke partije, sindikatima, organizaciji žena i omladinskoj organizaciji. Cijela godina bila je ispunjena borbom za bolje uslove rada, organizacionom sređivanju organizacija, pripremama za izbore za Konstituantu, organizovanjem štrajkova, među koje spadaju i štrajk željezničara i štrajk radnika Štapare, kao i niz protestnih skupština protiv skupoće.

»Glas slobode« u broju 80/1920. donio je pod naslovom »Velika skupština protiv skupoće u Derventu« sljedeći napis:

»U nedjelju 21. marta održana je u Derventu na pijaci velika skupština siromašnog radnog svijeta, koju je sazvala mjesna or-

ganizacija SRPJ(k). Bilo je prisutno blizu 2.000 lica, radnih ljudi, kojima je život postao nesnosno težak. Osobito je bila ugodna prisutnost velikog broja omladinaca. Trgovci, lihvari i gotovani ljudskog društva kao njihove sluge razbijali su teške klevećući najbestidnije našu Partiju, da ne idu na skupštinu. Derventskoj plaćkaškoj buržoaziji javljeno je iz Doboja, da je komesar dobojske željezničke policije lišio slobode druga Mitra Trifunovića na vožnji iz Tuzle u Doboju, što se zaista desilo na denunciju jednog nitkova, člana žute organizacije. Tu su vijest odmah raširili među seljake govoreći im da skupština neće biti, jer je određen govornik za ovu skupštinu u Doboju zatvoren. Sva naprezanja njihova bijahu uzaludna, sve gadne klevete se rasplinuše, skupština se održa pod naoblačenim nebom i bi sjajno posjećena. Naši su drugovi radili neumorno ne plašeći se prepreka i prijetnji i njihov je rad krunisan uspjehom.

Skupština je otvorena u jedan sat poslije podne. Za predsjednika je izabran drug Stanko Kovačević, a za perovođu drug Asim Talić. O skupoći je referisao drug Mitar Trifunović. Nepobitne činjenice i razni primjeri iz patničkog života radnog naroda davali su snage referatu. Referat je trajao dva sata. Drug Trifunović je citirao dokazivao uzroke i krivce skupoći, pa da bi obeskrepio klevete koje pripisuju kapitalisti i lihvari, tvrdeći da su radnici krivi skupoći, jer često povisuju svoje zarade, iznio je skupštini ovaj nedeljni proračun u jedne radničke porodice od pet članova.

Ukupno za sedmicu dana prije rata troškovi su iznosili 27 kruna i 20 helera, a danas 828 kruna i 85 helera.

U proračunu je označeno samo toliko životnih namirnica koliko je potrebno da se održi sami goli život. Pa zar nisu cinici koji se deru i ropču protiv proletera, osobito protiv udruženih svjetskih proletera.

Referent je ocrtao ekonomsku buržoasku politiku. Sa ciframa je i faktički dokazano, da će naš narod propasti ako bude i dalje dozvoljeno da se sa našim životima titra jedna šačica kapitalista, bankara, lihvara i spahija.

Na kraju referent je pozvao svakog ko ima volju da pobije održani referat. Pošto se nije javio ni jedan protivnik, predložena je i jednoglasno primljena jedna rezolucija.

Skupština je saslušala cio govor druga Trifunovića sa naponom pažnjom i njegove izvode popraćala sa burnim odobravanjem. Poslije velikog uspjeha koji je skupština postigla, derventskim drugovima nameće se velika dužnost da porade neumorno na razvijanju unutrašnje snage u našoj organizaciji.«

GENERALNI ŠTRAJK ŽELJEZNIČARA ZAHVATIO JE I DERVENTU

Petnaestog aprila 1920. godine u 20 sati obustavljen je cjelokupan saobraćaj na jugoslavenskim željeznicama. Mašinovođe i ložači izbacili su vatru iz svojih lokomotiva, kočničari, kondukteri i vozovođe napustili su svoje vozove, ložioničko, sekcijsko i stanično osoblje svoje ložionice, sekcije i stanice, a radnici svoje radionice. Oko 60.000 željezničara stupilo je u štrajk. Generalni štrajk prihvatili su i željezničari Dervente. Predsjednik Sindikalne podružnice željezničara Petar Vagner odmah okuplja oko sebe naprednije željezničare Damjana Katića, Franju Cvenčeka, Stipu Lavrića, Ostojića i druge. Oni se povezuju sa željezničarima iz Broda. U Bosanskom Brodu prije nekoliko dana nego što će izbiti štrajk mašinovođa Joško Šloser stavlja crvenu zastavu na svoju lokomotivu i s njom manevriše. I drugi željezničari se izjašnjavaju protiv vladajućeg režima. Saobraćaj je obustavljen u cijeloj zemlji istovremeno. Od Broda do Doboja u službi se nije nalazio niti jedan željezničar. Vozovi se nisu kretali. Čitava privredna aktivnost u zemlji bila je paralizovana.

Uvidjevši da ne može skršiti otpor željezničara apelima, buržoazija poduzima nasilne mjere da skršiti štrajk. Vojska, žandarmi i policija dobili su zadatak da ga slome silom oružja. U većim željezničkim centrima žandarmi su pucali u štrajkače. Poznat je izvršeni zločin u Zagrebu. Međutim, ni derventski željezničari nisu bili pošteđeni od proganjanja. Petar Vagner i njegovi drugovi bježe od kuće i skrivaju se po selima u seoskim odijelima. Vojnici hvataju štrajkače po kućama. Organizatorima štrajka daje se otkaz još u toku samog štrajka. Tako ga je dobio i organizator u Derventi Petar Vagner. Njega više nikad nisu primili na rad na željeznici. Vlada je izdala Uredbu po kojoj su željezničari mobilisani u vojsku.

O progonima željezničara, između ostalog, pisalo je u »Glasu slobode« broj 127/1920. godine:

»....Uz sve garancije da neće biti niko kažnjen zbog opravdane borbe gladnih, mi vidimo da ostaci Austrije, gg. Korošac, Čutić i Jelić progone željezničare i otpuštaju na sve strane, mučeći ih po zatvorima, nemajući protiv njima ništa, što se najbolje vidi po tome: da vojni sud drži u zatvoru četiri čovjeka, druga Gojka Vukovića, Damjana Katića, Franju Cvenčeka i Arapovića, puna dva mjeseca, a da o njima nema nikakvog optužujućeg materijala ____ «

U Regionalnom muzeju u Doboju nalazi se akt Okružne oblasti Banja Luka od 29. 4. 1920. godine broj 426 upućen Ministarstvu

unutrašnjih djela Beograd i Predsjedništvu zemaljske vlade Sarajeva o prestanku štrajka:

»Danas sam primio samo izvještaj od kotarskog ureda Derventa da je na 27. i 28. o. m. celokupno željezničko osoblje službu napustio i od kotarske ispostave Doboj, da je štrajk potpuno prestao i da su osobni vlakovi na 28. o. m. počeli prolaziti za Sarajevo i Sl. Brod.

Okružni načelnik«

Štrajk željezničara utjecao je i na proslavu Prvog maja. »Glas slobode« u broju 95/1920. o tome piše:

»Derventski proletarijat nije mogao ni ove godine sasvim mirno i u potpunom opsegu proslaviti svoj Praznik rada Prvi maj. Uzrok tome je, s jedne strane, neučestvovanje željezničara pri proslavi, koji su gro derventskog radništva, i s druge strane sistematsko zastrašivanje i pretnje čaršinske čiftarije, koja je na svaki način htjela omesti proslavu. No, uprkos toga, svjesni rad-

Radnički aktivisti Dervente i Broda

nici i radnice Dervente proslavili su na dostojan način svoj veliki praznik, pokazujući time da se ne boje nikakvih pretnji, da ipak i nakon lanjskih progona prkosno izlaze na ulicu, te nesalomljivom voljom, neugasivim oduševljenjem i u čvrstom ubeđenju svoje

konačne pobjede demonstriraju za svoj veliki cilj.

Sama proslava tekla je ovim redom: jutrom u 9 sati skupise se radnici i radnice pred Radničkim domom, te oдавde krenuše pod crvenom zastavom u obližnju Žirovinu. Nakon dolaska otvorio je drug Luka Đuran »predavanje« (predstojnik beše zabranio skupštinu) i predao reč A. Vučku. Ovaj ističe kako proleterijat Jugoslavije danas prvi put nakon nacionalnog oslobođenja otvoreno slavi svoj Praznik rada. (Lanjske godine mu beše zabranjeno) no i danas u znaku progona radničkog pokreta. Dotiče se željezničkog štrajka i žali što drugove željezničare danas ne možemo pozdraviti u našoj sredini. Protestuje protiv atentata pobesnele reakcije na pravo štrajka radničke klase. Šalje sa ovog mesta pozdrav oslobođenoj braći na Istoku i zahteva bezodložno sklapanje mira naše zemlje sa Sovjetskom Rusijom, a izganjanje ruskih kontrarevolucionara. Prelazi na tumačenje značaja Prvog maja pro rata, koji se tokom vremena od borbenog dana izrodio u dan praznog veselja i građansku slavu. Dolazi na svetski rat i njegove Prve majeve, koja su bili gorka ironija velike parole: »Proleterii svij zemalja ujedinite se«. Razlaže značaj Prvog maja, Treće internacionale ,koji je dan borbe, dan sakupljanja, spremanje i snotra boraca za odlučnu bitku, dan velikih parola konačne pobjede. Na koncu prikazuje ogromne zadaće koje čekaju i našu radničku klasu u skoroj budućnosti.

Nakon predavanja proboravilo se u ugodnom raspoloženju do pred večer na Žirovini i potom krenulo natrag.

Naveče održana je u hotel »HILU« vrlo uspjela zabava na kojoj se davala drama »2rtve«. Vrijedni diletanti derventske organizacije odigrali su komad sa puno razumevanja. Na žalost tok radnje u samoj drami beše od derventskog cenzora g. predstojnika tako osakaćeni, da je u mnogome štetio lepom utisku. Zaplenjeni su tako bezazleni stavci i reči, da se čovek mora upravo diviti ograničenosti ovih provincijalnih predstavnika »reda i mira.« Zabava je tekla u drugarskom raspoloženju sve do zore i time beše zaključena ovogodišnja proslava Prvog maja u Derventi.

U regionalnom muzeju u Doboju nalazi se dokument Kotarskog ureda Derventa broj: 172 od 1. maja 1920. upućen Zemaljskoj vladi Sarajevo o ovoj proslavi:

»Na proslavu 1. maja dozvolio sam rad. organizaciji jutros izlet u Žirovinu izletište kraj grada, sa referatom o značenju prvog maja. Skupu prisustvovao pol. pristav Aganović. U večer igranka u hotelu Hill, prisustvovao sa strane ureda prist. poni. Fabijanović. Potrebni organi bili su pripralni. Dan prošao bez incidenta. Kotarski predstojnik«.

Međutim, život radnika je iz dana u dan postojao teži. Nisu bili u pitanju samo progoni naprednih radnika, već bezobzirna eksploatacija koja se sastojala u snižavanju nadnica, produženju radnog vremena i bezrazložno otpuštanje sa posla. Mjesna organizacija Partije organizovala je protiv buržoazije i njenih postupaka niz protestnih skupština, a jedna od značajnijih je održana 11. jula 1920. godine. Njoj su prisustvovali članovi Mjesnog odbora i oko 120 članova Sindikata. Zapisnik sa konferencije glasi:

»Dnevni red:

I Protest protiv socijalne reakcije, za zaštitu radničkog zakonodavstva, II predlaganje rezolucije i III razno.

Predsjednik otvara skupštinu, pozdravlja prisutne drugove, čita dnevni red te predaje riječ drugu Noviću koji govori najprije

O opštoj političkoj situaciji u susjednim državama i koliko vanjska politika upliviše na unutarnju. Buržoazija je sve reakcionarnija jer je njena stvaralačka moć iscrpljena i ima da siđe sa političke pozornice, da ustupi mjesto organizovano svjesnom proletarijatu koji je jedini u stanju proizvodnju podignuti na viši stepen. Ali sve što postoji i što je dobilo život bori se za održanje svoje egzistencije. Pa tako i naša buržoazija da sačuva sebi što veći profit koji snima sa radničkih leđa, udružila se je, bez razlike boja

1 dlake i kojoj stranki pripadaju u tome da ukinu najosnovnija radnička prava koja radnici imaju. Sada se organiziraju u neakve svoje radničke sindikate preko kojih vrše presiju na ministarstvo za socijalnu politiku da preko njega ukinu osmosatno radno vrijeme. A tako isto počeli su sa ukidanjem nedelje kao odmornog dana. U tu svrhu se udružuju po vjeri i to ovako Muslimani koji nikad nikakve radnje nisu zatvarali, sada su otpočeli petkom da zatvaraju a Židovi svi se slažu u tome da subotu zadrže kao odmorni dan. Pa neka im, oni subotu svete ali neka znaju da im radnik u nedelju neće doći da radi, time radnik ne gubi ništa nego samo dobiva. Suprot organizovane buržoazije nalazi se organizovani proletarijat, koji je snagom svoje organizacije na mnogo mjesta već prisilio svoje poslodavce da priznaju osam satno radno vrijeme, jer je proletarijat još 1882. godine na svojoj zastavi ispisao: »Za osmosatno radno vrijeme«. I kada bi bila gotova činjenica, to jest kada su je već sve industrijski razvijene zemlje zakonski sprovele u svim granama proizvodnje osam satni radni dan i kada je na teritoriji S. H. S. radništvo snagom svojih organizacija isposlovalo osmosatno radno vrijeme tada je Zemaljska vlada gotovu činjenicu samo sankcionisala. Sada naša sitna i krupna buržoazija ide jedinstveno za uništenjem jedinstvenog radničkog fronta. Zato sav proletarijat treba što čvršće da se zbije

u svoje sindikate, a za uspješnije odbijanje buržoaske reakcija treba svaki član strukovne organizacije da se i politički organizuje te da što čvršće agituje među neobavještenim radnicima a sredstava za agitaciju mogu dovoljno naći u svoj socijalističkoj i komunističkoj štampi a osobito u čitanju dnevnika koje izdaje Komunistička partija.

Drug Vagner čita rezoluciju koja se svaki čas sa burnim protestima prekida. Potom se jednoglasno usvaja«.

Zapisnik se nalazi u knjizi zapisnika Mjesnog odbora KPJ Derventa u Muzeju revolucije u Sarajevu.

0 ovoj skupštini pisao je i »Glas slobode« u broju 147 od 15. jula 1920. godine:

»Skupština u Derventi otpočela je u 1 sat poslije podne, a održana je u Radničkom domu. Kako je rok saziva skupštine bio odviše kratak, to su mnogi radnici ostali neobaviješteni, ali uprkos tome došlo je na skupštinu 100 radnika i radnica. O dnevnom redu govorili su na skupštini drugovi Luka Đuran, Petar Vagner i Milan Nović. Svi govornici oštro su napali postupak udruženih kapitalističkih reakcionara, koji produženjem radnog vremena i zavođenjem barbarskih zakona misle osigurati svoju pljačku i eksploataciju radnog svijeta. Jednodušno je primljena predložena rezolucija, a skupštinari su se izjavili uvijek spremnim da se odazovu pozivu svojih organizacija da, bude li potrebno, energičnom borbom očuvaju svoje tekovine.«

Odmah poslije ove skupštine prema »Glasu slobode« broj: 163/1920. Mjesna organizacija partije održala je 29. jula protestnu skupštinu protiv ratnih provokacija i šovinističkih ispada neodgovornih faktora u Jugoslaviji. Govorili su Čurič, Novak i Vagner, a zatim su se radnici Dervente pridružili opštoj rezoluciji jugoslavenskih radnika protiv rata.

IZBORI U PARTIJSKOJ ORGANIZACIJI I DRUGIM ORGANIZACIJAMA

Prema citiranoj knjizi zapisnika izbori za Mjesni odbor organizacije KPJ održani su 29. jula, a 3. avgusta 1920. godine na prvoj sjednici izvršeno je konstituisanje Odbora. Za predsjednika je izabran Luka Đuran, za sekretara Milan Nović, za zamjenika sekretara Velimir Vučićević, za blagajnika Jozef Černi, za revizora Petar Vagner i Asim Talić, a za povjerenike »Glasa slobode« Ibko Kondžić i Petar Vagner.

Dokument o izboru Mjesnog sindikalnog vijeća, koji se nalazi u pomenutoj knjizi zapisnika, glasi:

»Pokrajinsko sindikalno vijeće Sarajevo

Na strukovnoj konferenciji održatoj 29. 7. izabrato je novo

Mjesno sindikalno vijeće koje se je na plenarnoj sjednici u pri-

Radnik od 3/8 1920
sjednice mjesnog vijeća održate u prisutnosti
13 članova.

predmet vijeća
1) raspodjela funkcija

Vakvacija odbora.
za mjesno vijeće
Predsjednik Luka Duran
Sekretar Milan Konić
Blagajnik Jozef Černi
Bibliotekar Selenka Lucićević
Članovi Petar Vagner, Ivo Kondić
i Isim Talić

Sindikalno vijeće
Predsjednik Isim Talić
Sekretar Selenka Lucićević
Blagajnik Tomo Turatić
Članovi: Dragutin Krieger, Ivan
Grgić i pres. i blag. šefovnika
Da tom se odredjuje da s vijeće
ne imaju u ovom poratunijevati i
jedan drugost a radi pripremanja.

2) Obdruživanje Sjedinica
Sakon obdruženo debati usvaja se predlog
druge Vagnera da par. vijeće obdružava
sve sjednice narodnog kluba a sin-
dikalno vijeće takov polka.

Po ovom je prva sjednica novo konstitui-
sanog odbora završena

Derovogja
Luka Duran

sutnosti Mjesnog partijskog odbora konstituisalo ovako: Asim Talić, predsjednik, Velimir Vučićević, sekretar, Milan Nović, zamjenik sekretara, Tomo Turai i ja, blagajnik, Dragutin Mecinger, povjerenik pošte, Petar Vagner, Tošo Ristić, Ivan Grgić, revizori.

Novokonstituisani odbor čim pregleda knjige odmah će odposlati zaostale obračune a i novac. Toliko znanja radi.

U Derventi 4/8 920 za Milan Nović.«

Poslije održanih izbora u partijskoj i sindikalnoj organizaciji, iako već tada pod sve težim uslovima, rad dobija na intenzitetu.

O tome svjedoči i izvještaj Mjesnog odbora upućen Likvidacionom odboru KPJ Sarajevo, čiji se prepis nalazi u Muzeju revolucije u Sarajevu. On glasi:

»Dragi drugovi,

Ovde vam šaljem bilans našeg rada od dana kada je izabrat novi odbor, što vam ujedno može služiti kao materijal za »Glas slobode«.

Prvo što smo otpočeli bilo je da smo se stvarno zauzeli da u svim radnjama sprovedemo 8 satni rad, te smo na temelju naredbe Zemaljske vlade od 10/2 1920 br. 3326/SP. pregledali radnje i podnijeli prijave protiv devet vlasnika radnja. Firma Karlo Stolpa mehančar radi sa devet šegrta a nijednog pomoćnika te drži u ortakluku sa Antićem Bošnjakom parni mlin a za poslug u mlinu upotrebljava zanatske šegrte, pa su dva osakaćena u prste na rukama pri rezanju drva ... Platili su po 1000 kruna globe. Zatim je ovdašnja (Zanatlijsko obrtna pripomoćna zadruga) poduzela protuakciju našem radu te su intervenisali kod Kotarskog ureda i zahtijevali da mi ne smijemo voditi nikada nadzor nad šegrtima te nam je Kotarski ured poslao spis u kome zabranjuje pristupa svim licima ispod 16 godina u Radnički dom. Isti spis nije murlisan a ni podpisan te vam ga u prilogu šaljem. Na

4. ov. mj. imali smo raspravu sa poslodavcima: Jovo Relić, kovač, Mujo Bešliagić, cipelar, Pišta Zahora, kovač, Stanko Mareš, kovač

1 Đorđe Vasiljević, bravar svi su radili preko vremena, ni jedan ne drži pomoćnika nego samo naučnike. I premda je tačno utvrđeno da svi rade preko osam sati, a bez dozvole od kotarske vlasti riješeni su jer Kotarski ured usvaja njihov izgovor da šegrtima dati »tringeld« smatra se kao nagrada za prekovremeni rad. Mi sa rješenjem nismo zadovoljni te vas molimo da intervenišete kod Ministarstva za socijalnu politiku.

Ujedno vas izvještavamo da obćinski namještenici rade po 12 sati bez prekidno po pomenutoj naredbi potpadaju pod nju. Javite nam šta da poduzmemo.

U prilogu vam šaljemo spis Kotarskog suda i pravilnik Obrtno-pripomoćne zadruge da ga proučite i da nam javite kako da se ponašamo prema njoj. Derventa 5/9 1920. za Milan Nović.»

U ovo vrijeme u svom broju 220/1920 »Glas slobode« piše o progonima pristalica radničkog pokreta u Derventi i povezivanju kotarskog predstojnika Krstića sa trgovcima i zelenašima.

»Kotarski predstojnik u Derventi g. Krstić, izgleda da je potpuno u službi čaršije. Kako čaršija hoće, tako on postupa prema radnicima. I uglavnom, njegova je lična krivica da je u B. Brodu zaveden policijski režim kakvoga nigdje i nikada nije bilo. Mi ovdje donosimo još jedan slučaj, koji jasno govori da je on kao predstavnik vlasti pod vlašću trgovaca i švercera. Kad je regent prolazio kroz Derventu bili su pozvani i predstavnici našeg pokreta na neku sjednicu, koja je imala zadaću da od vlasti opštinu da se utroši 20,30 hiljada kruna na račun derventske sirotinje za podizanje nekakve kapije i kupnju barjaka. Kad su naši drugovi rekli da oni ne mogu dozvoliti da se to udari na leđa sirotinje i zatražili da to snose bogataši, onda se je na njih digla sva čiftarija da ih proguta. Odmah su, čim se radilo o čiftinskim kesama, naši drugovi bili izdajnici države, neprijatelji njeni itd. I to je dalo povoda gos. Krstiću da se solidariše sa čaršijom i da nastavi povećanom grubošću progoniti naš pokret. Špijune i policiju šalje gotovo svaki dan u Radnički dom i tamo prave razne ekcese, izgone ljude iz Doma itd., te se otvoreno prijeti istaknutijim drugovima da će im se osvetiti za nešto.

Samovolja je ovog čovjeka već dosadila derventskoj sirotinji u svakom pogledu i krajnje je vrijeme da se s tim prestane«.

Od sindikalnih organizacija punu aktivnost su pokazali kožarci. Devetnaestog avgusta 1920. godine uputili su dopis Savezu kožarskih radnika Sarajevo o stanju i životu radnika u Derventi:

»Dragi drugovi!

Na konferenciji kožarsko-prerađivački radnika u Derventi koju smo održali 16/8 ove godine pretresajući naše mjesne prilike kako subjektivne tako i objektivne ustanovili smo da je stanje radnika jako mizerno i to tim urokom jer od prošlogodišnje sezone posla, tarifa nije nikako povećavata, a životne namirnice dosegle su povišicu od 50—80%.

Radnici su svi zaposleni ima nas 16 i samo 1 nije organizovan ali i taj će u najskorije vrijeme pristupiti svojoj organizaciji. Svi uredno plaćaju članske prinose.

Uvidevši da bi sada za trajanje sezone mogli poboljšati naše materijalno stanje, te na taj način podignuti ugled podružnici i tako primjerom pokazati i ostalim — druge struke — radnicima

da se samo organizovanom snagom uspjeh polučuje, odlučili smo vas zamoliti da nam pošaljete već izvoštene zahtjeve cipelarskih i obućarskih u Sarajevu »

U borbi za snošljivije uslove rada i veće nadnice radnici su uspjevali da sačuvaju stečena prava, ali su kapitalisti uvijek nalazili načina da se obračunavaju sa radnicima i njihovim vođama.

O uspješnoj borbi tekstilaca da sačuvaju osmočasovno radno vrijeme i dobiju veće zarade svjedoči i ovaj dopis, iz citirane knjige zapisnika, upućen 28. oktobra 1920. godine Savezu fabričkih radnika Beograd:

»Dragi drugovi!

Na vaše pismo od 25. o. mj. odgovara Vam se:

Mi smo se u svemu ravnali prema Vašim uputstvima koja ste nam poslali u pismu od 22. septembra. Pa kako smo imali samo »polu« odrešene ruke, to smo usmene zahtjeve podnijeli, i to zato što je poduzeće bilo prešlo u ofanzivu sa napadima da skrši osmočasovno radno vrijeme. Mi smo uglavnom uperili sve sile da obćuvamo osam satni radni dan te smo u tome potpuno uspjeli i pored toga plaća od 30 do 35 kruna podignute su na 48 i 52 kruna dnevno.

Pošto tvornica štapova još nije dobila mašinistu to su se radnici sa postignutim uspjehom zadovoljili a čim dođe mašinista 1 čim odpočne rad povećemo ponovo »tarifni pokret«.

Povjerenik Banke podpuno izigran kao i direktor jer im demagogija s pram radnicima nije uspjela. Komunistički pozdrav Milan Nović«.

Iz dokumenta se neosporno vidi da su radnici uspjeli da poboljšaju nadnice. Ali ni kapitalisti nisu sjedili skrštenih ruku. Radnicima su zakidane nadnice, a najneposlušniji izbacivani su sa posla bez otkaza. O tome svjedoči i ovaj dokument, koji se nalazi u citiranoj knjizi zapisnika:

»Izvršni odbor C.R.S.V. Beograd

Dragi drugovi!

U pismima od 11. i 17. o. mj. obavjestili smo Savez fabričkih radnika o stanju ovdašnjih radnika koji su namješteni kod D. D. »Ukrina«, koje u svojim rukama ima Fabriku štapova, Paromlin i tkaonicu platna. Na naše pismo do sad odgovora nismo dobili. Zbog toga se obraćamo na Vas s molbom da nam hitno odgovorite. Stvar je u ovome:

Direktori pomenutih preduzeća odpočeli su terorom nad radnicima i radnicama da rade po deset i dvanaest sati dnevno. Pored toga prekovremeni rad nisu isplaćivali. Koji se je protivio toga su izbacivali bez otkaza — iz posla. Zbog ovih i drugi zločina

pozvali smo upravu — imenovavši naše delegate da s nama urede odnošaje rada. A za počinjene zločine naročito zbog zakidanja plaće i prisilnog prekovremenog rada tužili smo upravu i njene poslovođe prema naredbi Milan Nović!

ORGANIZACIJE ŽENA I OMLADINE

I pored stalnog djelovanja na stvaranju uslova za bolji život radnika, partijsko rukovodstvo posvetilo je punu pažnju organizacionom učvršćenju omladinske organizacije i organizacije žena. Već smo naveli da je 1919. izabran Pododbor žena komunista, ?, pri mjesnom udruženju SKOJ-a osnovana je Podružnica omladinaca u Derventi. O tome svjedoče i dva dokumenta. Jedan je upućen Izvršnom odboru komunističke omladine Jugoslavije, nalazi se u Muzeju revolucije Sarajevo u knjizi zapisnika, a glasi:

»Izvršnom odboru K. Omi. J.

Dragi drugovi!

Mjesna organizacija KPJ u Derventi pozvala je na 15 o. mj. sve mlađe pomoćnike i naučnike te s njima održala sastanak i svi su se izjavili za osnivanje omladinske organizacije.

Izabrali smo svog povjerenika (Milana Jeremića) koji će pod vodstvom partijskog vijeća da radi na organizovanju omladine. Već ih je nekoliko organizovano.

Molimo vas da nam odmah pošaljete štatut i članske karte kao i marke. Računamo na 50 članova.

Ujedno nam šaljite po 20 brojeva »Crvene zastave« za kol-potražu.

Na idućem sastanku izabraće se odbor prema štatutu i javićemo vam imena odbora i broj članova. Derventa 16. XI 1920 Komunistički pozdrav Milan Nović«.

Prema sačuvanoj evidenciji, koja se takođe nalazi u Muzeju revolucije u Sarajevu, prvi članovi Podružnice omladinaca bili su: Branko Dević, Sadudin Hodžić, Omer Nurkić, Husejn Hrustić, Ramiz Halepović, Jozo Barešić, Ivo Grabovac, Alija Kadrispahić, Milan Jeremić, Jovo Samardžić, Živan Ćosić, Milan Dević, Jozo Černi, Tomo Turalija, Franjo Cvenček, Franjo Migić, Alija Hasićević, Milan Ratković i Ljubo Ratković.

Poslije donošenja Obznane, a prema izjavi Teufika Imamovića, omladinska organizacija u Derventi radi pod imenom »Savez radničke omladine Jugoslavije«. Na osnivačkoj skupštini izabran je

Pododboru

Žena komunisti

Derвента

Uzengjena drugarice!

Pošto smo dobili novi partijski materijal to vam se nalaže da kod vašeg lokalnog blagajnika drugarice J. Černa prenete broj članica nametke broj Knjižica, te da iste zamijenite za stare.

Prilikom ovih posla imate se računati na: I. Svaku drugaricu obavijestiti da zamijeni staru Knjižicu sa novom, koja to ne čini po obavještenju za 15 dana znači da prestaje biti članica.

II. Kod zamjene knjige ima se za svaku knjigu naplatiti po 1 dinara ili 2 Kune i marka i dinar ili 4 Kune

III. Od novaca za Knjižice cjelokupnu sumu treba predati vašem lokalnom blagajniku a od novaca za marke treba predati $\frac{3}{4}$ to jest od svake marke platiti K 3. a četvrtu kunu ostaje za dopisivanje ili za isplatu blagajnu

Komunistički potpis

Derвента 30/X 1970

Anto Miro

Odbor od sedam članova u sastavu: Sabrija Nurkić, za predsjednika, Teufik Imamović, za sekretara, Josip Pjeki, za blagajnika, a za članove Levija Eskenazi, Mehmed Čosić, Slavko Madžarević, te jedna omladinka iz »Ukrine«. Iako nema sačuvanih dokumenata

o ovom događaju, on se vjerovatno desio 1923. godine. Prema pomenutoj izjavi, prve nedjelje po formiranju organizacije organizovan je izlet omladine na Žirovinu. Na ovom sastanku, kao i narednim, prodavan je list »Mladi radnik«, učlanjeni su novi članovi, te je rad usmjeren među školsku omladinu. Omladinska organizacija usmjeravala je svoj rad i na sportski i kulturno-zabavni život u radničkim kulturno-zabavnim i sportskim društvima.

Pododbor žena komunista, koji je, kako je ranije navedeno izabran 1919. godine, pored ostalog razvio je rad na omasovljenju organizacije, pripremama programa i rasturanju štampe.

Tridesetog oktobra 1920. godine Odbor Mjesne organizacije KPJ obratio se Pododboru žena komunista u vezi izmjene članskih karata i korištenju partijskog materijala. Dokument je važan za utvrđivanje činjenica i nalazi se u knjizi zapisnika i glasi:

»Pododboru žena komunista Derventa

Cijenjene drugarice!

Pošto smo dobili novi partijski materijal to Vam se nalaže da kod mjesnog blagajnika druga J. Cerna prema broju članica uzmete broj knjižica, te da iste zamjenite za stare.

Pri ovom poslu imate se ravnati ovako: 1. Svaku drugaricu obavijestite da zamjeni staru knjižicu sa novom, koja to ne učini po obavještenju za 15 dana znači da prestaje biti članica.

2. Kod zamjene knjige ima se za svaku knjigu naplatiti pol dinara ili 2 krune i 1 marka 1 dinar ili 4 krune.

3. Od novaca za knjižice cijelu sumu treba predati mjesnom blagajniku a od novaca za marke treba predati 3/4 to jest od svake marke treba platiti tri krune a četvrta krana ostaje za dopisivanje ili za lokalnu blagajnu.

Derventa 30/X 1920. Komunistički pozdrav Milan Nović«.

Iz prikupljenih dokumenata za referat posvećen Međunarodnom prazniku žena 1971. godine vidi se da su žene Dervente aktivne u samim začecima radničkog pokreta. Skupa sa muškarcima učestvuju u organizaciji štrajkova, proslava Prvog maja, demonstracija i drugih akcija koje je preduzimao radnički pokret Derventa. Među najaktivnijim su, pored navedenih članica Pododbora: Julia Franjić, Ljeposava Vasić, Anka Krajnović, Milka Černi, Marijana Pavličević, Kata Madžarević i Katica Vučičević.

Njihova aktivnost se odvijala i u Radničkom domu, i to u priprema-
ma kulturno-zabavnog programa koje je davalo Radničko kul-
turno-umjetničko društvo. Pored borbenih pjesama davani su i ko-
madi »Kaća«, »Rudari« i drugi koji su tretirali teme iz radničkog
života.

IZBORI ZA KONSTITUANTU

Komunisti Dervente posebnu pažnju su bili posvetili izbori-
ma za Konstituantu. Njihova aktivnost nije išla u prilog građan-
skim strankama tako da je kotarski predstojnik Krstić nastojao da
onemogući predizbornu aktivnost komunista. To se vidi i iz do-
pisa koji je uputio Mjesni odbor Oblasnom vijeću KPJ Banja Lu-
ka 27. X 1920. godine, a koji se nalazi u knjizi zapisnika. U njemu
između ostalog stoji:

». ..Čim smo uzeli popis biračkih mjesta odmah smo najavili
na svim mjestima »Javne komunističke zborove«. Što je kot. pre-
dstojnika potpuno iznenadilo pa ne znajući se drugačije snaći, re-
če: »Ja vam zborove zabranjujem, jer šta vi imate tražiti na seli-
ma a ako odete ja vam jamčim da će biti razbijenih glava«.

Na to su drugovi zatražili da im da pismenu zabranu održava-
nja zborova, našto je odgovorio da mu se pismena molba dostavi
pa će onda dati. Mi smo mu pismeno na 21 ov. mj. dali prijavu
da ćemo na svih devet mjesta održati javne zborove, te pošto
smo bili u neizvjesnosti nismo ni vršili agitaciju za zborove. Na
23 u 8 sati (20) dobili smo pismenu dostavu da nam se dozvolja-
vaju zborovi i to samo na četiri mjesta....

U Foču (kod Doboja — podvukao MD). su odaslati drugovi-
Damjan Katić i Milan Vujević, prispjeli su na vrijeme, ali pop je
bio upotrebio svu silu da zbor raspe pa je počeo i denuncirati, što
mu nije uspjelo, nego je postigao obratan rezultat. Zboru je bilo
prisutno oko 120 ljudi i žena. Referati su saslušani sa velikim
interesovanjem i razumijevanjem. Nakon svršenog zbora pristu-
pilo je organizaciji 17 osoba i odmah je osnovano povjereništvo.
Blagajnik je Jure čičak, a čuvare kutija još nismo izabrali izabra-
ćemo na idućem zboru 31 X....«

Na svim održanim zborovima dijeljen je partijski materijal i
posebno »Pismo dobrovoljcima«.

O komunističkim zborovima pisao je i »Glas slobode« u bro-
ju: 240/1920:

»Mjesna organizacija naše Partije u Derventi zakazala je pro-
šlog 24. oktobra 9 zborova, u 9 izbornih mjesta. Kotarski pred-

stojnik, kao i u mnogim drugim kotarima, zabranio je naše zborove i tek 23. oktobra, u 9 sati uveče, uoči dana samih zborova, odobrio je svega tri zbora. Na našu tražnju da nam date pismenu zabranu, izvinuo se i nije nam je dao.

Naši drugovi održali su u tri mjesta tri silno posjećene skupštine u Foči, u Lupljanici i na Plehanu. U Foči su govorili drugovi Damjan Katić i Milan Vujević, u Lupljanici Milan Nović i Franjo Cvenček, a na Plehanu: Petar Vagner i Ferdo Lesnik.

Slušaoci su sa najvećom pažnjom slušali sve drugove referente, protestujući najčešće protiv klera i gazda, a odobravajući i pleskajući komunistima i njihovom programu.

Svi su prisutni izjavili želje da komunisti opet dođu i održe im još po jednu skupštinu. U svim mjestima osnovana su povjereništva i agitacioni odbori naše Partije.

No, predstojnik Krstić je svim silama nastojao da komunisti ne postignu uspjeh na zborovima. Zabranjivao im je u to vrijeme i druge skupove, o čemu piše »Glas slobode« u broju 242/1920:

»U Derventi političku vlast predstavlja kabadahija Đorđe Krstić. I pre izbora on je nastojao da smeta naše drugove u radu. Kad je nedavno bio najavljen naš zbor protiv »uredbe o redu i radu« gospodin ga je zabranio. A kad su drugovi sazvali i održali konferenciju u Domu sa istim dnevnim redom bili su pozvani na odgovornost što su »izigrali« naredbu ovog svemoćnog birokrate. Kad mu je kazano da se konferencije u zatvorenim lokalima ne moraju prijavljivati vlastima, on je odgovorio: »Srpski zakoni neka idu u Srbiju, a mi imamo naše zakone« (austrijske).

Ali mentalitet pravog austrijskog birokrate pokazuje gosp. Krstić otkako je počela izborna borba. Kad su ga na primjer naši drugovi pitali u kojim selima će biti birališta, odgovorio im je: »Šta vi imate posla sa selom? Ne šalite se jer ćete izvući razbijene glave«. Kad su mu drugovi prijavili zborove u svim biralištima sa dnevnim redom: Izbori za Konstituantu, kazao im je: Ne dozvoljavam vam ni jedne, a ako vam nije pravo tužite se Zemaljskoj vladi.«

Iznosimo rad ovog satrapa i pitamo njegove pretpostavljene ko mu je dao direktive i instrukcije da ovako drsko nasrće na slobodu izbora.«

Jedan od najvećih zborova održan je u Derventi 4. XI 1920. godine. Na zboru je govorio Milan Vukomanović, sekretar Oblasnog partijskog vijeća iz Banja Luke. Sačuvan je dopis u Knjizi zapisnika uredništvu »Glasa slobode«, što ga je uputio Milan Nović o ovom događaju:

»Uredništvu »Glasu slobode«

Veliki javni komunistički zbor u Derventi

Danas je u Derventi održan veliki javni zbor kome je prisustvovalo 700—800 radnika i težaka, a po krajevima se je vidilo nekoliko čaršijski »čifta« koji su od sve muke došli da vide kako ih i gradska i seoska sirotinja sve više ostavlja i kako se sa potpunim razumijevanjem priljubljuje Komunističkoj partiji.

Zbor je otvorio drug Petar Vagner a jednoglasno su izabrani za predsjednika drug Damjan Katić, a za perovođu Milan Nović. Referent skupštine je bio drug M. Vukomanović sekretar Oblasnog vijeća u Banja Luki. Zbor je otvorio tačno u 12 sati i to na sred čaršije pred knjižarom. Dnevni red je bio: »Program Komunističke partije i izbori za Konstituantu«.

Drug Vukomanović najprije je ocrtao kako su se sve buržoaske partije za ove dvije godine mijenjale na vlasti, pa ipak nisu bile sposobne da riješe i jedno goruće pitanje. Kao na primjer, pitanje skupoće i agrar. Nego su zavele jedan sistem korupcije, šverca i izvoznica. Govoreći o radikalima iznio je riječi Nikole Pašića kako je rekao, da seljaci ako oće da dobiju zemlju treba istu da otplate sadašnjim vlasnicima. (Pri ovim riječima digla se je bura protesta protiv radikala i njihovih vođa. A sa jednog kraja čuveni radikal Konstantin Kostić stao se iz petinih žila derati: Laže! Laže! n e slušajte ga! Izvucite stol ispod njega i razlupajto mu glavu! Nekoliko drugova koji su bili uz njega vredno su mu doskočili, posjetivši ga na njegovu poklonstvenu deputaciju prilikom Karlovog krunisanja i na njegovo zauzimanje za begove i spahije kod raznih radikalskih ministara. Jer mu je od begova obećano po deset helera od dunuma ako isposluje da zemlja ostane i dalje begovska. Okolni težaci čuvši od naših drugova čistu istinu o postupku ovog radikalčine, sa našim gnušenjem odvrnuše se od istog).

Za tim je drug Vukomanović obširno razložio program Komunističke partije.

Nakon jednosatnog govora izbor je završen uz burno klicanje Komunističkoj partiji i Ili. Internacionali.

Primjećujemo da gazdama nije upalilo ni to: što su pokušali nekoliko težaka opivši ih alkoholom i nakljukavši ih svim mogućim lažima protiv komunista da na zboru naprave nered.

Živi jela svijest radnog naroda! Komunistički pozdrav Milan Nović«.

U »Glasu slobode« broj 244/1920. objavljen je napis iz koga se vidi da je Milana Vukomanovića 2. novembra 1920. godine u

Bosanskom Brodu prilikom sastanka o izborima u Radničkom domu uhapsila tajna policija i podvrgla saslušanju. Zadržan je cijelu noć u pritvoru i tek je sutradan oko 11 sati bez ikakvog obrazloženja pušten na slobodu.

Interesantan je letak kojim se pozivalo na zbor u Derventi:

»Radnom narodu varoši i sela!

Drugovi, radnici i težaci približuju vam se sudbonosni dani. Izbori za Konstituantu su na pragu. Cjelokupnoj gradskoj i težač koj sirotinji prijeti opasnost da bude ulovljena u mreže vladajuće bogataške klase. I radikali i demokrati i hrvatski zajedničari i klerikalni fratri i muslimanska begovska organizacija hoće danas vaše glasove, da bi i dalje sjedili na vlasti i plaćali vaš rad i vaš trud. Komunistička partija partija radnog naroda iz varoši i sa sela poziva vas da se dobro čuvate. Ne dajte im svoje povjerenje. Dođite svi na veliki Komunistički zbor koji će se održati u Derventi. Na zboru ćete imati prilike da se uvjerite ko su naši neprijatelji, a ko su komunisti. Dnevni red biće: Komunistička partija i izbori za Konstituantu.

Drugovi, radnici i težaci svi na zbor!«

Predizborna agitacija Komunističke partije je u potpunosti uspjela. Na listi Komunističke partije kandidovan je Jakov Lastrić, službenik Socijalnog zavoda iz Banja Luke. On je dobio 111 glasova i kao treći izabran je na listi Komunističke partije.

STAGNACIJA U RADU POKRETA

Uspjesi Komunističke partije na izborima za Konstituantu ubrzali su namjere buržoazije da se obračuna sa radničkim pokretom i Komunističkom partijom. I prije donošenja Zakona o zaštiti države uveliko su se proganjali komunisti, zabranjivano je održavanje zborova, obnovljena je cenzura štampe i krnjena su i onako nestabilna radnička prava. O tome govori i niz dokumenata koji potječu iz aktivnosti komunista Dervente. Radnicima je bilo zabranjeno sedmonovembarsko sijelo 1920., o kome svjedoči akt upućen Oblasnom sekretarijatu KPJ za Banja Luku, a koji se nalazi u citiranoj Knjizi zapisnika u Muzeju revolucije u Sarajevu. On glasi:

»Oblasnom Sekretarijatu Kom. P. J. Banja Luka

Dragi drugovi!

Javili smo vam da nam je sijelo na 7 novembra zabranjeno. Svjest Derventski drugova i preko zabrane ipak se je na sja-

jan način manifestovaia i to tako da su se na večer okupili u Radničkom domu te su cjelo veče sprovedi u diskusiji i polemici, te klicanju III. Internacionali, Komunističkoj partiji i Sovjetima.

Rezolucija je od stola do stola čitana i na taj način prihvaćena.

Ujedno Vam uz Rezoluciju prilažemo i odluku Kotarskog ureda sa podpisom pristava Aganovića.

Izvinite da Vam na vrijeme nije došla Rezolucija i »odluka« uzrok je taj da je odluka bila kod druga Vagnera.

Derventa 14/XI 1920 Komunistički pozdrav za Milan Nović«.

Krnjenje radničkih prava uzimalo je sve više maha. O tome govori i dokument Sindikalne organizacije Dervente upućen Savezu fabričkih radnika Beograd, a čiji se tekst nalazi u Knjizi zapisnika. On glasi:

»Od posljednjeg izvještaja kojeg smo vam 28/X o. g. poslali stanje fabričkih radnika jako se je pogoršalo. Pored posve mizerne nadnica koje su 48—52 Krune i pored svega toga što preduzeća nemaju nikakvi konzuma, poslovođe Aleksandar Hogja i Stevik Ivantišek vrše teror nad radništvom da rade po 10 i 12 sati dnevno. U Paromlinu već je bio zaveo 12 s. rad. vrijeme radi čega smo ga predali Kotarskom uredu. Po gradu se govori da su poduzeća od vlade dobila naređenje da imaju od nove godine rad odpočeti punom parom ili će ih država uzeti u svoje ruke. Navodimo da su se radnici nasilju poslovođa oduprli te su na svojoj konferenciji danas održatoj zaključili, pored ostalog da istupe za poboljšanje plaća radi čega traže odobrenje od »Saveza« da bi u slučaju štrajka imali materijalnu pomoć, jer ni jedan nije obskrbljen niti od danas do sutra.

Pošto su ovakve trzavice među radništvom od dužeg vremena, to je sjednica M.S.V. održata 10/XII odposlala u Komisiju drugove Petra Vagnera kao pov. rad. komore i mene. Mi smo došli najpre u tvornicu štapova i uvjerali se o gore navedenom pokušaju produljenja radn. vremena. Zatim smo otišli u paromlin i tu su nam saobštili da rade po 12 sati iza toga smo otišli u tkaonicu platna i zatekli smo oko 20 ženski koje solidarno izjavljaju da ih poslovođa tjera da rade 10 sati. Po tom smo ušli u kancelarije da ispitamo poslovođe i uzeli smo ih na odgovornost. Oba poslovođe izgovaraju se da rade po nalogu vlasnika Riste Kostića iz B. Broda i Srb. Priv. Banke iz Sarajeva.

Molimo Vas da hitno poduzmete kod ministarstva za Socijalnu politiku protiv vlasnika poduzeća, a mi ćemo se dotle boriti za očuvanje stečenih prava.

Derventa 11/12 1920.«

Dokument su potpisali Petar Vagner, Asim Talić, i Milan Nović.

Još 1920. godine partijska organizacija Dervente potpala je pod nadležnost Oblasnog sekretarijata KPJ iz Slavonskog Broda. Veza je postojala sve do 1945. godine, a 1943. je uspostavljena nova sa Okružnim komitetom KPJ Prnjavor.

Dokument koji se odnosi na povezivanje sa Slavonskim Brodom, a nalazi se u Muzeju revolucije u Sarajevu glasi:

Obi. sekretarijat KPJ
Br. 27
Komunist. part. organizaciji
Derventa
Dragi drugovi,
Po odluci I. P. V. Derventa sa okolicom ima
pripasti pod Obi. sekretarijat u Brodu n/s.
Prema tome, molimo vas da nam se obratite
i podnesete iscrpan izvještaj. Adresa li pise:
Radnički Dom.
Komunist. gradskom
Za
M. Nović

Faksimil dokumenta o povezivanju derventskih i brodskih komunista

»Obi. Sekretarijat KPJ

Br. 27

Komunist, part, organizaciji

Derventa

Dragi drugovi,

Po odluci I. P. V. Derventa sa okolicom ima pripasti pod obi.
sekretarijat u Brodu n/s.

Prema tome, molimo vas, da im se obratite i podnesete iscrpan izvještaj. Adresa je preko radničkog doma.

24/12 3. Luka

S komunist, pozdravom za Milan Vukomanović.«

Poslije donošenja Zakona o zaštiti države rad komunista iz dana u dan biva teži. Policija vrši stalni nadzor nad njihovim radom, pretresa im stanove, hapsi ih i ometa njihove akcije. Poznato je hapšenje komunista 1923. godine i njihovo sprovođenje u zatvor u Banja Luku. Među njima su bili uhapšeni Milan Jeremić, Milan Vujović i drugi. Oni su u Banja Luci bili zadržani u zatvoru šest mjeseci. U zatvoru se našao i Nikola Kovačević. Njemu je suđeno u Beogradu sa 33 druga komunista zbog atentata na regenta Aleksandra u poznatom vidovdanskom atentatu 1921. godine. O tome je pisao i »Glas slobode« u broju 5 od 2. februara 1922. godine:

»U Beogradu je 25. januara započeo proces protiv 33 »komunista,««, koji su optuženi u savezu sa atentatom Spasoja Stejića na regenta Aleksandra na Vidovdan prošle godine. Ne samo atentat, nego i državni prevrat i revolucija....«

U broju 8/1922. »Glas slobode« donio je vijest da je Kovačević osuđen na dvije godine zatvora.

I pored proganjanja komunista rad nije prekidano i radnička klasa je i u ovom periodu imala vidnih uspjeha u borbi za svoja prava. Prema citiranoj izjavi Teufika Imamovića, u Derventu se vratio iz Sarajeva Sabrija Nurkić, krojački radnik. On je kao član KPJ u Sarajevu dva puta bio hapšen, a uzrok hapšenju je bio njegov aktivan rad i druženje sa Đurom Đakovićem. Došao je u Derventu po direktivi Partije, te je odmah počeo da uspostavlja vezu sa ranijim aktivistima i da radi na učvršćenju Radničke partije. Češće je išao u Slavonski Brod na dogovor kod Đure Salaja, te je posvetio posebnu pažnju uspostavljanju saradnje između brodskih i derventskih radnika. Prema istoj izjavi polovinom maja 1923. godine obnovljen je i rad omladinske organizacije.

Karakteristično je za ovaj period da u radničkom pokretu dolazi do raslojavanja, jer se jedan dio rukovodstva odvaja od Radničke partije i prilazi socijalistima, a drugi se dio pasivizira. Uzrok su ovome u prvom redu progoni i sve češća hapšenja komunista. O diferencijaciji u radničkom pokretu. Dervente mogu posvjedočiti i ova dva napisa iz »Glasa slobode«, sada već organa Socijalističke partije Jugoslavije. U broju 23/1924. pod naslovom »Obnavljanje organizacije drvodoljskih radnika u Derventu« objavljen je sljedeći tekst:

»U Derventi je do sada bilo nemoguće obnoviti ni jednu sindikalnu organizaciju. Uzrok tome je indiferentnost radnika s jedne, i demoralizatorski rad nekolicine komunističkih brbljavaca, s druge strane. Ali, uzprkos toga, sad je i ovdje led probijen. Prvi su otpočeli radom na obnavljanju sindikalne organizacije radnici fabrike štapova i »Ukrine«, uviđajući da njihov položaj iz dana u dan postaje sve teži, a pomoći nema ni otkud. Oni su se u tom cilju stavili u vezu sa Savezom Drvodelnjskih radnika u Sarajevu, koji je njihovoj želji za organizovanjem izašao najpripravnije u susret. 8. ovog mjeseca održan je pouzdanički sastanak, na kom jo rešeno da se prekinu sve veze sa komunističkim kleveticima i razaračima radničkog pokreta i pristupi Glavnom Radničkom Savezu. U ponedjeljak, 9. ovog mjeseca u 4 sata poslije podne održana je zatim konferencija na kojoj je govorio i drug Anđelko Praljak iz Sarajeva, ističući potrebu organizacije i demaskirajući razorni rad komunističkih agenata. Poslije opširne i plodne diskusije izabran je akcioni odbor, čija je dužnost da do 1. jula organizuje cjelokupno radništvo fabrike i osnuje podružnicu Saveza drvodelnjskih radnika.

Pozdravljajući ovo novo oživljavanje drvodelnjskih radnika, mi se nadamo da će njihovom primjeru slijediti i ostali radnici Dervente. Napred u organizaciju, u njoj nam je spas!«

Evo i drugog napisa iz broja 24/1924.

»Radnici fabrike štapova u Derventi čije su plate ispod svakog minimuma za egzistenciju, podneli su prije izvjesnog vremena zahtjev za povišicu piata od 2 dinara na sat. Kako njihovim zahtjevima nije udovoljeno, stupili su oni, po »mudrom« savjetu komunista, u štrajk, iako nisu organizovani. U štrajku su izdržali 15 dana bez ikakve pomoći koja im je obećana od strane »neutralaca«, i zatim se vratili ponovo na rad pod starim uslovima. Intervencija radničke komore, koju su oni tražili u posljednjem momentu i pošto je već polovina počela raditi, ostala je bez ikakvog uspjeha. Kad je delegat Radničke komore stigao u Derventu već su se svi radnici povratili na posao.

U fabrici štapova radi oko 60 radnika. Njihove se plate kreću između 1,50—2 dinara na sat. Ti su radnici onda još pod uticajem komunista, neko vrijeme bili organizovani u njihovoj »neutralnoj« organizaciji, ali su je ubrzo napustili. Videći to komunisti i da bi spasili svoju veresiju kod radnika, oni su ih gurnuli u štrajk bez ikakvih priprema. Na taj način upropastili su za duže vremena sve šanse tog radništva za popravljnje njegovog u istinu teškog položaja. Međutim, to ih ništa ne smeta da i dalje pomoću svojih agenata među naivne i neobaviještene radnike proturaju najgad-

nije klevete i laži o socijalistima. Ali to vise ne pali: istina mora da pobjedi pre ili docnije. To uviđaju i radnici u Derventi i oni okreću leđa ovim žutokljunim drekavcima i razaračima radničkog pokreta i počinju ozbiljno da razmišljaju o svom položaju. S naše strane mi im poručujemo da odmah pređu na živ rad oko izgrađivanja istinske sindikalne organizacije, pomoću koje će voditi realnu borbu za popravljjanje svog položaja.»

Ovaj napis je dragocjen za rasvjetljavanje radničkog pokreta u Derventi 1924. godine, jer o njemu nema mnogo pisanih doku-

Izvršni odbor KPJ na čelu sa Filipom Filipovićem (2), Nikola Kovačević (S)
i drugi

menata u ovom periodu. Iz njega se može uočiti nemoć socijalista i jak utjecaj članova KPJ, koji su imali i pored proganjanja uspjeha u radu i borbi za radnička prava. Socijalisti su nastojali pod svaku cijenu da umanje uspjehe komunista i prikažu ih kao glavne krivce za sve nedaće, a što se vidi i iz napisa objavljenog u »Glasu slobode« broj 31/1924. Evo izvoda iz tog napisa:

»... .Mi pozivamo radništvo Dervente, da ove nove »faze« »prijatelje« od sebe odgurne, koji svojim rušilačkim i naopakim

radom još više raspiruju vjersku i plemensku mržnju, da bi od toga napravili politički kapital za sebe (misli se na komuniste — podvukao MD.), a radnike i dalje zadržati u bjedi i ropstvu. Vrijeme je da to radnici konačno uvide, pa da prionu oko izgradnje svojih sopstvenih organizacija. Samo organizovani i jedinstveni moći će voditi borbu sa poslodavcima, inače, — čekajući od raznih političkih šarlatana spas, — neće ga sigurno nikada dočekati».

Aktom Ministarstva unutrašnjih djela broj 738/1924. godine zabranjen je rad Radničkoj partiji. 14. 7. 1924. godine zatvoren je i Radnički dom. Povjerenik Mjesnog sindikalnog vijeća predao je imovinu Partije: štambilje, arhivu, spise, zastave i ostali inventar policiji.

Treba navesti još jedan akt Ministarstva unutrašnjih djela, a koji se odnosi na Nikolu Kovačevića. Naime, aktom Pov. broj DZ 12865 od 27. jula 1923. godine naređeno je da se Nikola Kovačević sprovede u Požarevac na izdržavanje kazne skupa sa osuđenim rukovodiocima KPJ ćopićem, Filipovićem, Simom Markovićem i drugim. Ovo je važno navesti iz razloga što će se nakon izdržane kazne Nikola Kovačević opet vratiti u Derventu i razviti svoju političku aktivnost sve do odlaska iz Dervente 1927. godine iako je bio pod stalnom prismotrom policije.

Prema »Glasu slobode« broj 18 od 7. maja 1925. godine izabrana je Uprava drvodeljskih radnika. Za predsjednika je izabran Ivan Grdžić, potpredsjednika Milka Černi, sekretara Anton Pisić, blagajnika Mijo Nenadić, odbornika Adela Leci, za predsjednika Nadzornog odbora Jakov Vrdoljak, a sekretara Kasim Kafedžić.

Povratkom u Derventu sa izdržane kazne Nikola Kovačević razvija ilegalnu djelatnost. O tome svjedoči i izjava Varagić M. Vitomira iz Sarajeva, tadašnjeg učenika Učiteljske škole:

»... Pored navedenih đlačkih udruženja bio je formiran i ilegalno djelovao Marksistički kružok, kojeg je organizovao Uhliček Pavo, obučar iz Dervente, na inicijativu Nikole Kovačevića, remenara, rodom iz Dervente, koji je bio komunistički poslanik za Novi Sad i koji je u to vrijeme prisilno boravio u Derventi i bio pod stalnom prismotrom policijskih organa. Intelektualne vođe kružoka bili su Grbić Ilija i Kikić Hasan, a pored njih su bili članovi: Prodanović Bogdan, Zagorac Tatomir, Subotić Gavro, Unković Aleksa, Ratković Mile i Lazić Đoko, a kandidati za prijem u kružok bili su Grujić Milica i Barić Pejo. Na sastancima, održanim na Rabiću, čitana je, prerađivana i širena marksistička literatura i štampa. Marksistički kružok je bio inicijator u organizova-

nju i programiranju intenzivnog rada i davao je ton i smjernice u diskusijama na sastancima literarne družine >^3kerlić«-----

Zbog postojanja Marksističkog kružoka i održanog đачkog štrajka prosvjetne vlasti su donijele odluku da se po kazni ukine Učiteljska škola u Derventi, te je u septembru 1926. godine prebačena jednim dijelom u Banja Luku, a drugim u Sarajevo....

Karakteristično je da je Učiteljska škola kažnjavana dva puta ukidanjem, jer je i pred prvi svjetski rat Učiteljska škola u Sarajevu kažnjena ukidanjem zbog učestvovanja njenih učenika u članstvu »Mlade Bosne« i atentatu na Franju Ferdinanda. Ona je tada

Ilija Grbić, jedan od organizatora Marksističkog kružoka u Učiteljskoj školi 1925. godine

iz Sarajeva bila premještena u Derventu. Ukidanje Učiteljske škole u dva maha najjasnije govori da su se u njoj vaspitavali kadrovi koji nisu bili po volji vlastodršcima«.

Iz ove izjave vidi se da je i pored zabrane KPJ u Derventi radila u ilegalnosti i to ne samo među radnicima već i među školskom omladinom.

S obzirom da je ovaj materijal posvećen radničkom pokretu, navešćemo i napis »Glasa slobode« u broju 5/1926., od 4. februara 1926. godine, posvećen boravku vođe Hrvatske seljačke stranke i tadašnjeg ministra prosvjete Stjepana Radića u Bosni i o gledanju socijalista na njegov boravak:

»Kao ministar prosvjete i vođa SHSS. g. Radić je od Broda do odlaska iz Sarajeva održao oko 30 govora. I onaj koji je imao priliku slušati ga na svim tim mjestima morao se u čudu upitati: odakle g. Radiću tolika smjelost da na primjer u Brodu pred građanima govori jedno, a u Derventi ili u čatićima pred seljacima drugo. Jedne napada, kojih je manje, a hvali druge, kojih je više među onima koji ga slušaju i to naizmjenično čini sve to Sarajeva, gdje je njegovo hvaljenje muslimana prešlo sve nate srednosti (mjera) jednog političara i ministra. Ali ta njegova partijska propaganda i način na koji je vršena nas se ni najmanje ne tiče. Nas se prvenstveno tiče ono što se moglo zaključiti iz njegovog cjelokupnog govora na svim njegovim skupovima.... ponovno razvio barjak šovinističkih i plemenskih borba u našoj zemlji.

— Ne priznaje u društvu klase. Za njega postoje samo Hrvati i Srbi, a nikako kapitalisti i radnici.«

Za Derventu je interesantan i napis »Glasa slobode« broj 14/1926. o radu Opštinskog komesarijata, iz koga se mogu vidjeti i prilike u ovo vrijeme u Derventi:

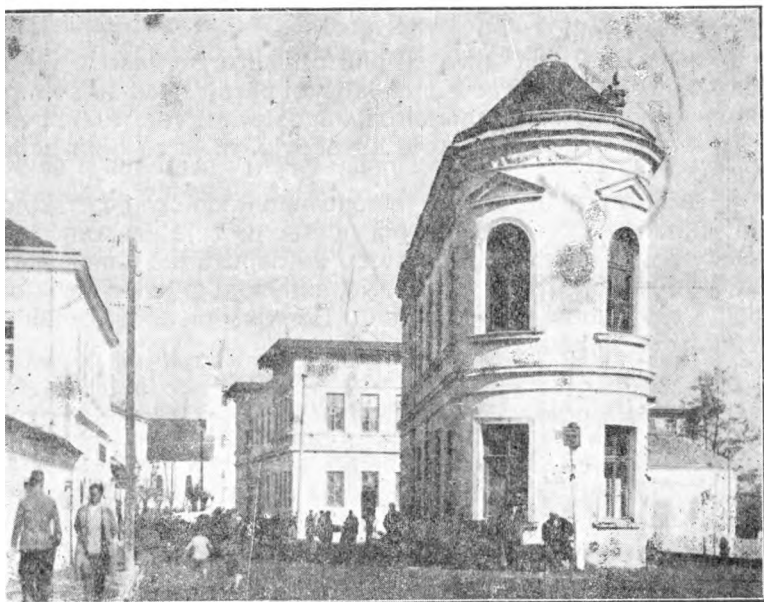
»Zlo koje našim gradovima komesarijati savjetne kreature toliko je opšte, da pod njima pate podjednako svi gradovi. Derventa se može označiti među prvima koju uspješno vodi u propast njezin opštinski komesarijat. Jer vjerovatno rijetko je koji komesarijat do tolike mjere neaktivan i po njegovim djelima štetan kao derventski.

U građanstvu vlada veliko ogorčenje zbog nerada kojeg stvara komesarijat u opštinskim poslovima i to se ogorčenje jednako odnosi i na vladajuće partije koje za punih sedam godina nisu dozvolile gradovima Bosne da dođu do svojih legalnih zastupstava.

I u znak tog neraspoloženja pre tri mjeseca pomoćni savjet komesarov tražio je neodložni odstup nesposobnog komesara g. Adembega Kapetanovića i ovaj je na sjednici odmah bio podneo ostavku. Ali ta se ostavka nije provela zato što je, govori se, sreški načelnik zatražio od komesara da povuče ostavku, jer da on uživa političko povjerenje vlasti, što je ovaj i učinio. Revoltiran

na ovo, pomoćni savjet je smjesta podnio ostavku i ova se ostavka uvažila. Tako Derventa već tri mjeseca nema ni opštinskog savjeta.

Kao što se vidi, ovdje su bili jači interesi partije nego interesi grada, mada se nije radilo o političkom povjerenju ili nepovjerenju, već isključivo o opštinskim poslovima, u čemu su jednako predstavljeni interesi sviju građana. Sa padom pomoćnog savjeta, pali su i mnogi planovi grada, mada se Derventa ne može mno-

Derventa između dva rata

go pohvaliti s radom toga savjeta. Planova gradskih bilo je mnogo, ali se od toga nije ništa ostvarilo. Grad još uvijek nije dobio električnog svjetla, mada bi se do njega moglo doći sa malo troškova. Isto tako regulacija Ukline još nije učinjena, mada zato postoje i planovi i rijeka stalno ugrožava zemljišta i usjeve oko nje. Od projektovanog puta uz željezničku prugu koji je vrlo potreban nema još takođe ništa. Isto tako opština nije htjela na opštu sramotu grada da do danas sagrađi koji javni gradski nužnik. Sve gradske ustanove tražile su da se ukine javna kuća koja se, uz to, usred grada nalazi. Ali komesar to nije uvažio, nego je opet u neposrednoj blizini grada prodao vlasniku zemljište na ko-

me će sagraditi novu kuću. Sirotinja kada traži zemlje ne može je dobiti za novac, a vlasnik javne kuće dobija je bez mnogo muke. Taj vajni komesarijat odlikuje se još i po tome što su njegova vrata uvijek otvorena za pare onima koji traže opštinsku zavičajnost, bez obzira ko je molilac i kakav je.

Ali ipak ni takav savjet nije dovoljno dobar za one kojima ti savjeti moraju da budu samo partijske ekspoziture i oni ga rastjeraše da bi g. komesar mogao nesmetano služiti političkim gospodarima. Toliko za sada da bi uskoro progovorili o ovome našem zlu malo opširnije.«

Iz napisa se vidi kakve su bile prilike u Derventi u vrijeme kada je bio zabranjen rad Komunističkoj partiji i kad su se mnogi komunisti našli u zatvorima širom Jugoslavije. Već, 1927. godine iz Dervente je otišao i Nikola Kovačević, te je za njim policija tragala.

U 1928. godini u Derventi je osnovano Radničko sportsko društvo »Sloboda«. Za predsjednika uprave bio je izabran Teufik Imamović, a u njegovom odboru su se nalazili još Omer Nurkić, Ivan Grgić, Milan Grubić i drugi. No, aktivnost je jenjavala iz dana u dan. I oni članovi koji su ostali u Derventi nisu više imali mogućnosti da djeluju.

Uvođenjem monarhofašističke diktature kralja Aleksandra 1929. godine rad radničkog pokreta bio je još više otežan. Nastala je još veća hajka na komuniste i oni su bili svakodnevno proganjani. U dobojskom Muzeju nalazi se akt Sreskog načelstva broj 11750/29. od 13. jula 1929. godine u kom se govori o pogibiji Milana Kosorića, komuniste iz Rogatice u Derventi.

U aktu se navodi da je žandarski kaplar Stojan Koljan, prateći voz iz Dervente prema Doboju, legitimisao sumnjive. Njemu se učinio sumnjiv i Kosorić, za kojeg se kaže da je bio član revolucionarnog i crnogorskog komiteta u inostranstvu, te je od njega zatražio legitimaciju. Umjesto legitimacije Kosorić je zaprijetio da će baciti bombu, te su se prisutni iz kupea razbježali, a i on je iskočio iz voza nakon rvanja sa Koljanom. Ne poznavajući teren, prešao je Ukrinu i uputio se u Agiće. Domaćinu kuće se učinio sumnjiv, te je izvijestio seoskog stražara koji je Kosorića uhapsio. Iskoristivši neopreznost stražara, pobjegao je prema Ukriini gdje su na livadama radili kosci. Za njim se uputila potjera i, da ne bi pao ponovo u ruke policije, bacio se u Ukrinu i utopio. Prilikom bježanja imao je u rukama pištolj, ali nije htio da puca na nenaoružane seljake. U njegovoj tašni pronađeno je niz dokumenata i zabilješki. Kosorić je prvo bio sahranjen u Derventi, a onda je njegovo tijelo porodica prenijela u rodni kraj.

ŠTRAJK RADNIKA TI »UKRINA« 1936. GODINE

Jedan od najvećih i najdužih štrajkova na ovom području je šestomjesečni štrajk radnika TI »Ukrina« koji je počeo 25. avgusta 1936, a završio se 22. februara 1937. godine. Povod za štrajk bio je uglavnom materijalne prirode. U to vrijeme u Tvornici se radilo na akord. Materijal za preradu je bio slab. Zarade su bile minimalne. Bilo je dana kada su radnici za petnaestodnevnu zaradu dobijali od 15—17 dinara. Poslovođe su prema radnicima bile grube. Ponekad su padali i šamari. Prema Hronologiji događaja koja se vodi u TI »Ukrina« 1935. godine ponovo je osnovano Udruženje radničkih sindikata. Od 200 radnika, koliko ih je tada bilo u »Ukrini«, 80 ih je bilo učlanjeno u HRS-u, a 25 u Jugorasu. Tada se iz Jugorasa i HRS-a učlanjuje u URS oko 35 članova. Pod rukovodstvom URS-a i organizovan je ovaj štrajk. U organizaciji štrajka najviše se angažovao Anto Maras, radnik, a pomoć mu je pružao Nikola Govedarica, funkcioner URS-a iz Beograda. Kad je Uprava primijetila da je štrajk na pomolu, pozvala je Marasa:

»Evo isplate i napolje!«

Mislili su da će time skršiti i ovaj štrajk, služeći se sličnim postupcima kao i pri kršenju prethodnog. Taj prethodni štrajk koji je izbio početkom avgusta podignut je zbog niskih nadnica, a i u znak protesta protiv postupaka poslovođe Franje Voučeka, koji je najviši terorisao radnike. No, nakon prijetnji i obećanja ova radnička akcija nije donijela nikakve rezultate.

Štrajk su povelili: Kasim Kafedžić, Anto Maras, Lovro Matić, Marija Svačko, Anđa Bodružić i drugi. Tom prilikom došlo je do spora na sudu između preduzeća i radnika. Radnike je zastupao predstavnik URS-a Dušan Balaban iz Banja Luke, a preduzeće advokat Kalaj. Radnici su na sudu dokazali da ih maltretira Franjo Voučka, poslovođa, a generalni direktor Šturm obavezao se da će povisiti nadnice za 25 odsto, ali do toga nije došlo. Kad su radnici uvidjeli da su prevareni i da od obećanja poslodavaca nema ništa, odlučili su da istraju u svojim zahtjevima. Dobili su odobrenje za štrajk i on je otpočeo 26. avgusta 1936. godine.

Svi radnici napustili su posao, a u tvorničkim prostorijama ostalo je šest radnika koji su branili prilaz štrajkbreherima. Po izbijanju štrajka došli su u pomoć radnicima predstavnici URS-a, iz Tuzle Jozo Jurić i iz Sarajeva Mato Kovačević. Sa upravom nisu vođeni pregovori. Vlasnik Meniček dao je kolektivni otkaz svim radnicima, a na radu su ostala samo stručna lica i službenici.

Da bi radnici mogli živjeti dok su u štrajku, skupljani su za njih prilozi u namirnicama od seljaka. U prikupljanju pomoći najviše su se istakli radnički povjerenici Anto Maras i Stojan Babić. Skladište se nalazilo kod pekara Hajme Buhaltera, kod novog mosta na desnoj obali Ukrine.

Štrajk je obustavljen 22. februara 1937. godine bez nekih naročitih rezultata. Mnogi radnici dobili su otkaz i morali su otići iz Dervente. No, treba istaći da je štrajk imao odjeka i da je pokazao da se samo upornom borbom može doći do rezultata.

U policijskom Glasniku koji se nalazi u Regionalnom muzeju u Doboju navedena su imena 24 socijaliste i 2 komuniste, i to:

1. Nikola Kovačević, komunist, 2. Sabrija Nurkić, socijalist, 3. Pavo Uličnik, socijalist, 4. Šandor Dolane, socijalist, 5. Petar Vagner, socijalist, 6. Kasim Kafedžić, socijalist, 7. Mehmed Čustić, socijalist, 8. Marko Maras, socijalist, 9. Nuriya Šarić, socijalist, 10. Zajim Nuković, socijalist, 11. Mehmed Krecić, socijalist, 12. Mehmed Grbić, socijalist, 13. Asim Talić, socijalist, 14. Mihajlo Velicki, socijalist, 15. Ibrahim Mačković, socijalist, 16. Mihajlo Kinderski, socijalist, 17. Mato Barišić, socijalist, 18. Leopold Frajmen, socijalist, 19. Volar — željezničar, socijalist, 20. Nikola Sauka, socijalist, 21. Mikulašek Josik, socijalist, 22. Pero Sabljčić, socijalist, 23. Jozef Dombrov, komunist, 24. Drago Dujmić, socijalist, 25. Anto Mihalj, socijalist i 26. Ramiz Mulabegović, socijalist.

OBNOVA PARTIJSKOG RADA ! FORMIRANJE MK DERVENTA

Hiljadu devesto trideset sedme na čelo Komunističke partije Jugoslavije došao je drug Tito. Novo rukovodstvo je sebi postavilo kao najhitniji zadatak — rad na konsolidaciji Partije. Evo šta o tome stoji u Referatu posvećenom dolasku druga Tita za sekretara:

»Najeminentniji partijski predstavnici, koji su predstavljali zdravo jezgro, okupljeni oko Tita, otpočeli su još 1937. borbu na širokom frontu protiv svih neprijatelja Partije. Kapitalistički elementi, razni oportunisti, frankcionaši, otvoreni i prikriveni neprijatelji bili su brzo eliminisani iz Partije. Poveden je novi kurs Partije na obnavljanju partijskih jedinica i podizanju novih po industrijskim mjestima, selima, fakultetima i vojsci. Glavni akcent rada novog rukovodstva bio je ideološko vaspitanje članova i njegova aktivizacija u klasnoj borbi.

Komunistička partija Jugoslavije je bila preporođena od malo-brojne razbijene, dezorijentisane, opterećene raznim bolestima u čijim redovima su se učaurili neprijatelji svih boja, izrasla je monolitna, jedinstvena, marksistička i idejno pravilno orijentisana.

Razrađena taktika i strategija Partije sažimala je različite oblike borbe protiv buržoazije, počev od ekonomskih do političkih i ideoloških. Što znači da je Partija rukovođila svim borbama, počev od svakodnevnih istupanja, preko Sindikata za poboljšanje ekonomskog života radnika do političke borbe.

Poznavajući društvenu i političku problematiku u zemlji, Partija je primjenjivala adekvatne oblike borbe. Bila je prava proleterska partija i to zbog toga:

- 1) bila je prožeta i naoružana marksističkom ideologijom,

Enver Ruždija

Milka Radovanović

- 2) Idejno i politički jedinstvena,
- 3) Beskompromisna u borbi protiv klasnog neprijatelja,
- 4) Organizovana je na principu demokratskog centralizma sa jedinstvenim programom,
- 5) Povezana sa masama.

Ove navode treba istaći radi toga što se već 1938. godine u Derventi počinje ponovo obnavljati rad komunista. Javljaju se nove snage u radničkom pokretu Dervente, te je formirana najprije skojevska, a zatim i partijska organizacija.

Prema izjavi Drage Begića 1939. godine formiran je omladinski aktiv. U njemu su bili SKOJ-evci i drugi napredni omladinci koji su održavali redovnu vezu sa Skojevskim aktivom Gimnazije u Slavonskom Brodu. Aktiv je održavao redovno sastanke teoretskog i praktičnog karaktera i razvijao agitaciju i propagandu me-

đu omladinom u Derventi i stvarao veze sa pojedincima ili grupom naprednih omladinaca u bližoj okolini Dervente (Lug, Polje, Begluci).

Prema izjavi Voje Stupara, u Derventi 1938. godine djeluje jedna grupa komunista koji su bili povezani sa modričkom organizacijom.

U grupi su bili Vojo Stupar, Đoko Savičević, Milka Radovanović i Đorđe Lapčić, profesor. Grupa je svoju djelatnost usmjevala prema omladini i naprednijim članovima Hrvatske seljačke stranke. Sastanci su obično održavani u Lugu, u kući naprednog seoskog pjesnika Mitra Popare, Iako, u svojoj izjavi ne spominje Envera Ruždiju, postoji policijska zabilješka da su on i Milka Radovanović bili uhapšeni zbog rasturanja letaka.

Prema izjavi Drage Begića, polovinom marta 1941. godine u Derventi je bio formiran Privremeni mjesni komitet partije. Zadatci komiteta bili su:

- brže osvajanje pozicija među školskom i radničkom omladinom,
- povezivanje sa naprednim snagama u gradu i selima,
- pokušaj i prodor u takozvano »lijevo« krito građanskih partija i jačanje utjecaja Partije u njima, te
- agitacija i propaganda.

Evo šta o ovom događaju piše Ivica čičak, prvoborac iz Bos. Broda.

»Hiljadu devesto četrdesete godine u Bosanskom Brodu je formiran Mjesni komitet KPJ u koji su ušli Fric Pavlik, Drago Vidošević i Mihajlo Javorski-Bato.

Iste godine, boravio je u Slavonskom Brodu Rade Končar, član Centralnog komiteta KPJ, koji je na savjetovanju komunista dva Broda ispred Okružnog komiteta KPJ zadužio druga Mihajla Javorskog za rad na terenu bosanske posavine koja je bila priključena Banovini Hrvatskoj. Njegov zadatak je bio da formira organizacije u Derventi, Odžaku, i Šamcu. Tako je i formirana partijska organizacija u Derventi, a zatim je izabran i Privremeni mjesni komitet u kog su ušli: Stjepan Policer-Pišta, Marijan Begić, Karlo Begić, (drugo ime Drage Begića — podvukao MD) Dane Mandić, Jozo Ereš, a kasnije i Ferdo Mandić. Takođe je formirano i mjesno SKOJ-evsko rukovodstvo u kojem je bio pored ostalih Šlajme Buhalter«.

Prema izjavi Drage Begića, sastanku su prisustvovali u ime Okružnog komiteta Slavonski Brod Josip Kavaj, sekretar i Bato Javorski, član Komiteta. Prema citiranoj izjavi Drage Begića, vidi se da je rad Partije bio naročito usmjeren prema mladima. Djelo-

valu su omladinske grupe, pored grada — u Lugu, Beglucima, Bijelom Brdu, Bišnji i Komarici. Prerađivani su razni materijali, agitovalo se protiv rastuće opasnosti od fašizma i obavljane su pripreme za odbranu zemlje.

Jedan od prvih većih zadataka kojeg je izvela derventska partijska organizacija svakako su demonstracije protiv Trojnog pakta. Poslije poznatih demonstracija 27. marta 1941. godine u Beogradu, organizovane su slične demonstracije u nizu mjesta, pa i u Derventi. Privremeni mjesni komitet u dogovoru sa brodskom organizacijom dogovorio se da se demonstracije protiv Trojnog pak-

Derventski skojevci: Mišo Kocijan, Ivo Šerement, Drago Begić, Šlajm Buhalter i Moni Eskenazi

ta izvedu 1. aprila 1941. godine. Akcija je bila pažljivo pripremljena. Drago Begić, Moni Eskenazi, Šlajm Buhalter i Ivo Šerement ispisali su parole po čitavom gradu protiv ovog sporazuma. Jedna od njih, koja je bila ispisana na mostu zadržala se dugo po dolas-

ku okupatora. Sam početak demonstracija određen je u 20 sati na Željezničkoj stanici. Ovo vrijeme i mjesto izabrani su iz razloga što je tada prolazio voz iz Broda prema Sarajevu, na tom mjestu bilo je korzo, a bio je i običaj izlaska na peron. Na stanicu je došlo oko 30 dobro organizovanih demonstranata, uglavnom omladinaca, predvođenih Dragom Begićem. Radi predostrožnosti, Begić je nastojao da ostane nezapažen kako ga policija ne bi uhapsila.

Dolazak voza bio je dočekan parolama: »Bolje rat — nego pakt!«, »Bolje grob — nego rob!«, »Hoćemo savez sa Sovjetskim Savezom«, »Živjela KPJ!« i drugima. To izvikivanje parola prihvatili su vojni obveznici, koji su se nalazili u vozu i koji su putovali u svoje jedinice, kao i okupljeni građani. Policija je stajala zbunjena ne znajući šta da radi.

Odmah zatim rasut je po Derventi propagandni materijal koji je dobijen od Okružnog komiteta KPJ za Slavonski Brod, a kojim je Partija pozivala narod da se pripremi za borbu protiv rastuće fašističke opasnosti.

U Muzeju revolucije u Sarajevu nalazi se sljedeći dokument koji govori o ovom događaju:

»»SRESKO NAČELSTVO u Derventi

Str. Pov. broj: 63/41

Dana 3. travnja 1941 godine

Predmet: Derventa, rasturanje komunističkih letaka.

Banskoj vlasti banovine Hrvatske

Kabintu Bana

Zagreb

izvješćuje se da su do sada nepoznati rasturači u Derventi u noći 2 na 3 ovog mjeseca rasturili više priloženih letaka.

Ovo načelstvo u sporazumu sa ovdašnjim Komandantom 60 Peš. Puka preduzelo je potrebite mjere za sprečavanje sličnog rasturanja, a isto tako naredilo je i ovdašnjoj žandarm. stanici, da i ona u tom pravcu sprovede stanovite mjere. To zato, jer u samoj Derventi nije do sada vršila službu javne bezbjednosti ovdašnja žandar, stanica, već općinska policija, koja je međutim sva pozvana na vojnu vježbu, pa i sam njezin zapovjednik, tako da sada ovdašnja općina i nema svoga redarstva.

Da interes službe javne bezbednosti nebi usled toga trpila potpisani je u sporazumu sa općin. poglavarstvom upotrebio za općinsku policiju par lica od aktiviranog odreda civilne zaštite shodno

naređenju Banske vlasti str. Pov. br. 51-1-5-1941 od 1. IV. 1941 godine.

Sreski načelnik»

Sresko načelstvo u Derventi
Str.Pov. broj: 63/41
Dana 3. travnja 1941 godine

Predmet: Derventa, rasturanje komunističkih letaka.

Banskoj Vlasti banovina Vrsotke
Kabinetu Bana

Z A G R E B

Izvješćuje se da su do sada nepoznati restoratori u Derventi u noći 2 na 3 ovog mjeseca rasturili više priloženih letaka.

Ovo Načelstvo u sporazumu sa ovdašnjim komandantom 60 Peš. Puka preduzela je potrebne mjere za sprečavanje sličnog rasturanja, a isto tako naredilo je i ovdašnjoj Landarm. stanici, da i ona u tom preveu sprovede stanovite mjere. To zato, jer u samoj Derventi nije do sada vršila službu javne bezbednosti ovdašnja Landarm. stanica, već općinska policija, koja je međjutim sve pozvata na vojnu vježbu, pa i sam njezin zapovjednik, teko da sada ovdašnja općina i nema svog redarstva.

Na ineteres službe javne bezbednosti nebi usled toga trula potpisani je u sporazumu sa općin. načelnikom upotrebio za općinsku policiju par lica od aktiviranog čvreda civilne zaštite shodno naređenju Banske Vlasti Str. Pov. br. 51-1-5-1941 od 1. IV. 1941 godine.

Sreski načelnik:

P. J. J. J.
3/4/41

Faksimil dokumenta o rasturanju komunističkih letaka

Ovaj akt vjerovatno nikad nije stigao do bana, jer je 6. aprila 1941. godin izbio rat između Jugoslavije i fašističkih saveznika.

U ovo vrijeme u Derventi je sprovedena mobilizacija u bivšu jugoslovensku vojsku. Pored 60. puka formiran je i 10. puk. O tim danima Milenko Savić, u Prilozima za hroniku, objavljenim u Derventskom listu u broju 62/53. piše:

»___ I bez obzira na sve to, derventski komunisti i drugi napredni ljudi, omladinci naročito, lutali su od ustanove do ustanove, od vojne do civilne, od kasarne do »Doma kola srpskih sestara« gdje je takođe bio neki magacin vojne opreme, od sreza do opštine, i kuda sve ne, i molili i kumili, vajkali i preklinjali, — jer je muški nastup energično odbijen pod pretnjom zatvora, — da stupe u dobrovoljce da se bore. »Čudili« su se i vojni i civilni vlastodršci zašto se toliko navaljuje. — A to je bilo sprovođenje direktive CK KPJ: na oružje, pod oružje, braniti zemlju do posljednje kapi krvi.... Na jedvite jade neki su uspjeli da obuku uniforme, ali, »Ovo naše za malo bijaše«. Neko ih je »cinkovao« i za dva — tri dana ih skidoše. Rekoše: »Nije to za njih, šta će nam oni.«

A s druge strane dadoše puške starim ljudima, koji su ih je-dva nosili. Protivavionska oružana zaštita nije bila nikakva. Dva puško ili laka mitraljeza ugrađena su na krov kasarne — samo ugrađena....

Zatvori se napuniše, i onaj u kasarni, i onaj kod gradske policije u zgradi opštine. Leže ljudi. Niko ih ne ispituje. Ne daju im da jedu. Neki navodno hitlerovci izmiješani sa komunistima...«

Početkom rata vojska je, prema izjavama očevidaca, ostala obezglavljena. Naročito kad su bombardovane zgrade oko Željezničke stanice i kad je poginulo pet oficira i nekoliko civilnih lica.

Desetog aprila 1941. godine jedan puk vojske prelazi preko Save u Bosanskom Dubočcu. Vojnici rastjeruju članove Mačeko-ve zaštite koji su ga pokušali razoružati. Ovaj puk, predvođen jednim Crnogorcem, kapetanom, prolazi organizovano kroz Derventu, ali se ubrzo pred Dobojem raspada. I to je sve. Opet nered. Njemački avioni prisiljavaju lađe koje plove Savom kroz Dubočac da stanu uz obalu. Sav teret robe kasnije je pao u ruke okupatora.

Derventa je u ovo vrijeme doživjela i jedan komičan događaj. Naime, načelnik Štaba Drinske divizije Draža Mihajlović, pukovnik, pokušavao je da uspostavi front duž Save. Prema pisanju NIN-a od 17. 11. 1968., on je bio formirao jednu motorizovanu jedinicu koja je trebala da pruži otpor okupatoru. Međutim, jedinica je prošla kroz Derventu, gdje se kraće zadržala. Usljed nedostatka goriva, rezervnih dijelova i drugih nevolja, tenkovska se kolona

raspala kod Doboja a da nije ni pružila otpor okupatoru. Za ovu kolonu i vezan je pomenuti komičan događaj, a o kom je pisao Milenko Savić u citiranim Prilozima za hroniku. Događaj se desio ovako. Od Žirovine su se pojavili tenkovi. »Predstavnici grada« izlaze da pozdrave pobjednike. Postrojili su se pred zgradom sadašnje Skupštine opštine misleći da su to Nijemci. Kad su tenkovi došli pred zgradu, iz njih su se, umjesto njemačkih kukastih kistova, pojavile kokarde. Prisutni su odmah uvidjeli u čemu je stvar. Izvlačili su se kako je ko znao. Tada su postreljani neki zatvorenici i dvije žene na Rabiću, koje su iznijele, misleći da su Nijemci, rakiju pred njih.

Da navedemo i izjavu Jovana Danilovića iz Podnovlja o situaciji u vojsci u početku rata:

».. Bio sam u 60-om ratnom puku u Derventi. Dobili smo poljske topove, a municiju su nam dali za brdske topove. U Bosanskom Orašju s desne strane Save topove smo postavili za dejstvo, ali zbog nedostatka municije nije se moglo dejstvovati. Komandanti i viši oficiri napustili su vojsku i predali se. Iako je bilo pšenična brašna, mi smo dobivali samo staru kukuruzu. Iz Dervente smo krenuli 6. aprila prema Fruškoj Gori i odmah se vratili nazad preko Save u Bosnu, na teritoriju Orašja. Raspored automatskih oružja bio je nepravilan, jer je dat onim koji nisu bili obučavani rukovanju...«

Prema Prilozima za kroniku Milenka Savića u Derventi se krio Ferika Haniček iz Bosanskog Broda. On je pobjegao iz vojske, obukao se u radnički kombinezon i čekao svoj čas koji je ubrzo došao. Čim je Kvaternik 10. aprila 1941. godine proglasio »Nezavisnu Državu Hrvatsku«, Haniček uzima motocikl, odlazi do Broda i vraća se sa ustaškom zastavom na grudima. On prvi najavljuje stvaranje NDH. S njim se odmah solidarišu Marko Pejić, šef policije, advokat Oršanić, liko Vuleta i drugi zlikovci koji će kasnije nanijeti mnoga zla ljudima na našoj opštini.

U predratnom periodu na našem području, za radnički pokret karakteristične su sljedeće pojave:

— šestomjesečni štrajk radnika Tvornice »Ukrina« koji je počeo 1936. godine,

— djelovanje grupe komunista koja je bila vezana za modričku organizaciju,

— pojava naprednih omladinaca koji su radili van Dervente ili išli u škole među kojima se naročito ističu: Mišo Kucijan, Drago Begić, Anto Majstorović, Omer Porobić, Štajme Buhalter, Dane Mandić, Moni Ekstenazi, Luka Nenadić, Šandor Mihalji, Ivo Šerem i Toni Vodvaška,

— formiranje skojevske organizacije u gradu, čelija Komunističke partije i formiranje Privremenog mjesnog komiteta KPJ polovinom marta 1941. godine i prve akcije komunista.

— opšte rasulo bivše jugoslavenske vojske i pokušaj komunista da se pruži otpor okupatoru, te

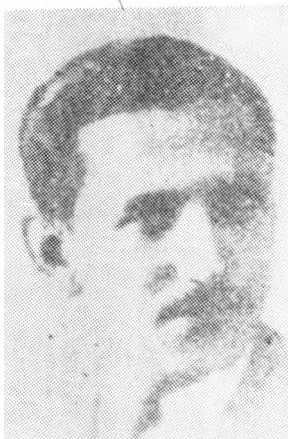
— propast bivše Jugoslavije i pojava ustaškog pokreta.

II.
NARODNO-
OSLOBODILAČKI RAT

Ustaška vlast brzo dobija svoje pristaše među raznim elementima u Derventi, a glava joj je i glavni ideolog advokat Mirko Oršanić.. Njegovu ulogu u 1942. godini preuzeće učitelj Božo Ratkić. Pored Oršanića ističu se šef policije Pejić, Marko Janković, liko Vuleta, Anto Zvačko, Mato Karlović, Andrija Miloš i drugi.

Po direktivi iz Zagreba oni hapse bivše četnike i stavljaju ih u zatvor. U Derventi su uhapšeni: Stojan Koljan, Stanoje Radovanović, Hamdija Hadžić i Jovo Lončarević, zvaní Komita. Hadžić je sa vojnicima u početku rata bacio u Brodu Savski most u vazduh, a to je neko javio ustašama. Poslije strahovitog mučenja u derventskom zatvoru od strane Ante Zvačka i Franje Pejića oni su poubijani. Ustaše kupe i u selima naše opštine organizovane četnike te ih odvođe u logore u Koprivnicu i Gospić gdje su poubijani.

Poslije okupacije zemlje Privremeni mjesni komitet nastavio je rad. Veliko pojačanje komunistima predstavljao je dolazak metaliskog radnika Ferde Mandića u Derventu nakon bombardovanja Beograda. Veza sa Okružnim komitetom KPJ za Slavonski Brod održavana je preko člana Komiteta Bate Javorskog. Sastanci su održavani redovito, i to svaki put na drugom mjestu zbog konspi-

Ferdo Mandić

Dane Mandić

racije. Prema izjavi Drage Begića, proučavani su razni materijali, agitovano je za pripremanje borbe protiv okupatora, prikupljano je oružje i drugi vojni materijal te su omasovljene partijska i

skojevska organizacija. U junu je već bilo 19 kandidata za članove KPJ i SKOJ-a.

O partijskom radu u tom vremenu svjedoči niz napisa Bate Javorskog, Drage Begića i Ljubinka Vukelića objavljenih u Derventskom listu.

Bato Javorski objavio je u broju 86, od 1. maja 1956. godine, napis pod naslovom: »Nekoliko uspomena na susrete sa Ferdom Mandićem«. On, između ostalog, piše:

Mihajlo-Bato Javorski, član OK KPJ SI. Brod

»... Došao je na rad u Derventu sa svojom drugaricom, također metalskom radnicom i aktivistkinjom, 1941. godine nekoliko dana poslije bombardovanja Beograda, i nastanio se privremeno u roditeljskoj kući. Odmah se povezao sa D. B. i P. P. i ostalim drugovima u Derventi, a preko njih sa mnoštvom. Sjećam se prvog sastanka koji sam imao s njim tih dana u jednom šumarku na istočnoj strani Dervente. Sjedili smo na nekom panju i grijali se na prvom aprilskom suncu, a Ferdo je pričao opširno o sebi, o svom dotadašnjem radu u pokretu, o učešću u demonstracijama 14. decembra i 27. marta u Beogradu, o zajedničkim drugovima. Izlagao je svoje utiske o stanju u Derventi i predlagao da se naš rad postavi što šire, naročito da se pojača djelovanje u selima derventskog sreza. Za tih nekoliko dana on je uspio da svagdje dospije, da vidi stanje i razgovara s ljudima.

Njegov dolazak je predstavljao ozbiljno pojačanje partijskom rukovodstvu u Derventi. Već pri prvom susretu davao je utisak čovjeka, politički zrelog i iskusnog, već prekaljenog u redovima radničkog pokreta i borbi. Imao je upravo ono, što je nekim drugovima u derventskom srezu i MK-u nedostajalo: sigurnost koju stižu proleterski borci koji su živi i u velikim radničkim centrima i učestvovali u većim akcijama radnog naroda. Daleko od svake želje i spremnosti za isprazno teoretiziranje i politiziranje, on je uvijek ispoljavao onaj zdravi smisao za konkretno, sa sposobnošću da u kompleksu raznih problema i pojava uoči ono što je bitno, što nikad ne treba gubiti iz vida pri sprovođenju plana u akciju....

... 22. juna, na sam dan njemačkog oružanog napada na SSSR, održano je u šumi Tomića u blizini Sl. Broda savjetovanje Okružnog komiteta KPJ kome je prisustvovao član Politbira CKKPJ, drug Rade Končar.

Ferdo Mandić je na tom savjetovanju predstavljao derventsku partijsku organizaciju. Njegovo izlaganje privuklo je pažnju druga Končara. Končar se kod nas zainteresovao za Ferdu, a zatim ga je izdvojio i s njim poduže razgovarao. Poslije toga nam je saopštio da je Mandić potreban za partijski rad u Zagrebu, da njegova zaduženja prenesemo na druge drugove u Derventi, a da Mandića i drugaricu uputimo u Zagreb, kad nam to javi, na javku koja će nam biti dostavljena....«

U napisu Drage Begića i Ljubinka Vukelića, objavljenog u Derventskom listu broj 17, od 27. jula 1953. »Sjećanje na pale drugove«, između ostalog, piše:

»....21. juna 1941. godine održan je sastanak Privremenog mjesnog komiteta. Diskutovalo se o odlasku drugova na teren, o traženju simpatizera, o skupljanju oružja u mjestima gdje se

ono već nalazi, o radu sa kandidatima i omladinom. Drugo pitanje bilo je izbor delegata za Okružnu partijsku konferenciju (Drug Javorski je naziva savjetovanje — podvukao MB.) koja se održala sutradan u Slavonskom Brodu. Za delegata je izabran drug Ferdo. Po povratku sa Konferencije, 22-og na večer Ferdo je jednoj grupi drugova i naših simpatizera, koja ga je pitala šta sad da se radi nakon napada Njemačke na SSSR, odgovorio kratko:

— Sad je prvi zadatak očistiti i podmazati oružje...«

Iz oba ova napisa može se uočiti, iako su posvećena sjećanjima na Ferdu Mandića, aktivnost komunista odmah nakon izbivanja rata.

Poslije održane Okružne konferencije Drago Begić otišao je u Brod i od sekretara Josipa Kavaja dobio razni materijal, među kojim i Proglas CKKPJ narodima Jugoslavije, o pozivu na ustanak. Vraćajući se iz Broda, Begić se našao u vozu sa Ilijom Jurakićem iz Polja. Jurakić je bio simpatizer radničkog pokreta i Begić mu je povjerio materijal boječ se pretresa od strane ustaške policije. Jurakić je materijal sutradan trebalo da donese u Derventu, ali su ga mladići zadržali na čitanju i tek nakon nekoliko dana, prema izjavi Drage Begića, donio ga je omladinac Ivan Ravlić.

U julu je i partijska organizacija iz Doboja razasula Proglas duž željezničke pruge Doboj — Derventa, te po selima sa oba strane pruge.

PRVA HAPŠENJA KOMUNISTA

Aktivnost komunista u gradu sve se više osjećala. Ustaški logor je organizovao praćenje sumnjivih drugova. Rad im je postajao sve teži. Devetnaestog jula 1941. godine, prema izjavi Drage Begića, komunisti: Ferdo Mandić, Moni Ekskenazi, Drago Begić, Slajme Buhalter i Ivo Šeremet došli su na Ukrinu kod starog mosta na kupanje. Nije bilo planirano držanje nikakvog sastanka. Tada su za njima krenule ustaše liko Vuleta, Srećko Pašalić, Tade Ereš i Marinko Polić. Kad su se počeli kupati, došlo je još desetak ustaša. Primijetili su šta im se sprema, ali je bilo kasno. Nakon kratkog vremena Marinko Polić i Srećko Pašalić pošli su preko mosta i kad su došli blizu grupe, Srećko Pašalić je uperio pušku, a Polić je potegao pištolj i povikao:

»U ime poglavnika vi ste uhapšeni!«

Komunisti su se pokušali izvući, tražili su nalog, ali im to nije pomoglo. Otjerani su u Brod u zatvor, ali su nakon sedam dana vraćeni u Derventu. Prvog i drugog avgusta 1941. godine u Derventu je uhapšena veća grupa Srba iz Žirova i odvedena u logor.

Među njima su otjerani i komunisti: Moni Ekskenazi, Luka Nenadić, Šlajme Buhalter, dr Stjepan Policer i Mićo Stanišić. Oni su pobijeni u logoru, sem dr Poicera koji je 1942. godine uspio pobjeći iz logora Jasenovac i otići u partizane.

Luka Nenadić

Drago Mandić

Evo i dokumenata koji govore o ovim hapšenjima. Dokumenti se nalaze u Vojno-istorijskom institutu u Beogradu.

Po dokumentu 7/7-7, kutija 174, Kotarska oblast Derventa piše Velikoj župi Posavina u Sl. Brodu 7. avgusta 1941. godine:

»Naređenjem str. pov. broj 19/41, a u savezu sa naređenjem str. pov. broj 16/41, izvješćuje se da je 1. kolovoza 1941. godine otpremljeno u logor Gospić 25 Židova i komunista. Izvještaj o ovome nijesam mogao pre podnijeti radi pomanjkanja osoblja. Hapšenje sumnjivih srba i Židova vrši se i dalje, te će se izvjestan broj otpremiti u logor o čemu će naknadno biti podnešen izvještaj. Molim da se ovaj izvještaj uzme na znanje. U potpisu kotarski predstojnik«.

Evo još jednog dokumenta koji se odnosi na hapšenja. Iz njega se može vidjeti i podatak da se u zatvoru u to vrijeme nalazilo 6 Hrvata pod sumnjom da su komunisti. Ovaj podatak vjerovatno se odnosi na Ferdu Mandića, Dragu Begića i ostale. On glasi:

»Velikoj župi Posavlje u Brodu na Savi.

Predmet: Otpravak srba i Židova u logor Gospić

Na otpis od 30. 7. 1941. godine, str. pov. 19. izvješćuje se da je danas otpremljeno iz područja ovog kotara u koncentracioni logor Gospić 30 osoba srba sklonih komunizmu i poznati kao komunisti. Osim toga se izvješćuje da je u pritvoru 6 osoba hrvata koji su poznati kao komunisti. Konačni rezultata postupka izvještice se čim se uredovanje dovrši.«

Dokument je broj 25/11-1 od 2. avgusta 1941. godine.

Evo sadržaja još jednog dokumenta Kotarske oblasti Derventa, kojeg je potpisao predstojnik Novak:

»Napominje se da je 1. avgusta i 8. avgusta 1941. godine 41 komunista otpremljen iz Dervente u logor Gospić«.

Iz prednjih dokumenata se vidi da su okupatori uz pomoć ustaških vlasti otpočeli masovno da se obračunavaju sa naprednim ljudima, a odmah zatim došlo je do velikog hapšenja srpskog sta-

Tane Mičić (sa bijelim šeširom leži) otjeran u logor Gospić i strijeljan avgusta 1941. godine. Za vrijeme izbora bio je čuvar komunističke kutije

novništva, što se vidi i iz kupona 11 u Institutu prema kome su njemačko ustaške vlasti naredile opšte hapšenje i gonjenje u logore srpskog stanovništva.

RAVNATELJSTVO REDARSTVA

Broj: tajni:1 / 1941.

Zagreb, dana 23. srpnja 1941.

Pr. dmet: Pritvaranje i otpremanje
u zbiralište, Srbi i Ži-
dova-komunista-okružnica.

OSOBNOST

Z U P R M A 1-22.

UST. SKOM POVJERENISTVU Z. BOSNU I
HERCEGOVINU-S. R. JEVO-G. FR. NCETIC.

Poziva se naslov, da odmah izda shodnu odredbu područnom Redarstvenom ravnateljstvu, Ravnateljstvu ustaškog redarstva u koliko su vod takova osnovana u sjedištima Župa, Predstojaštvima redarstva i kotarskim oblastima u mjestima gdje nema Redarstva, da se najžurnije izvrši pritvaranje svih Židova i Srba-pravoslavaca, koji su bilo poznati vod kao komunisti, bilo pak da su i malo sumnjivi, da su skloni tome pokretu.

Iste mjere valja poduzeti i protiv komunista katoličke ili muslimanske vjeroispovijesti, kao i drugih tamo, da se pridržavaju daljnjega u pritvoru, dok Srbi i Židove ima se smjesta otpremati u zbiralište /kono. logor/ Gospić.

O uspjehu te broju otpremljenih odnosno pritvorenih osoba valja žurno podnijeti neposredan kratak izvještaj sa osobnim podacima /prezime, ime, zanimanje te odakle je/ posiljom na broj gornji.

Z. DOM SPREMNI!

R. V. T. L. UST. SKOG R. D. RSTV.
NEZAVISNE DR. VE HRV. TSKE:
CEROVSKI v.r.

Pr. Stjepan 19/41.
Pr. 20. VII. 41.

Broj 30. VII. 41.

Stjepan
Stjepan

Kat. oblasiti 1-6
Zapovjednik Kat. oblasiti 1-3.
Predstojnik pravoslavne oblasiti i župa

Pobozna ul. 21. VII. 1941. 11. 11. 11.
Juna 18/41. i prema nalogu Stjepan oblasiti
stampa nalazimo i da je aktuelno oblasiti
i prema nalogu Stjepan oblasiti

Kotarska oblast u Derventi
u. t. broj: 23/41
dne 7. kolovoza 1941. godine

Velikoj Župi "Posavje"

Brod n/S.

Na naređenje Str.pov.br. 19/41, a u savezu sa naređenjem Str.pov.br.16/41 izvješćuje se, da je po istome odmah postupljeno te je 1.kolovoza 1941 otpremljeno u logor u Gospić 25 Srba i Židova komunista.

Izvještaj o ovome nijesam mogao prije podnijeti radi prenatrpanosti poslom i radi pomanjkenja osoblja.

Hapšenje sumnjivih Srba i Židova vrši se i dalje, te će se opet izvjestan broj otpremiti u logor, o čemu će naknadno biti podnešen izvještaj.

Molim, da se ovaj izvještaj uzme na znanje.

Za dom spreman!

Kotarski predstojnik:

Prim. 11. kol. 41.

Pr. Str. 7/9. kol.

Do navedenog

Tih hapšenja sjeća se i Milan čečavac ovako:

»Dvadeset četvrtog avgusta 1941. godine došle su ustaše u Žeravac predvođeni logornikom Matom Karlovićem. Odmah su izdali naređenje da se imaju javiti svi Srbi od 18 godina pa gore. Kako se ko javljao, ustaše su ga zatvarale u magacin, bivše vlasništvo Jana Jamni, a druge u Osnovnu školu Žeravac. Uhapsili su oko 700 ljudi sa ovog i okolnih područja. Dvadeset petog su poslali jedan transport u logor Požegu gdje su po dolasku strijeljani«.

SMRT NA MOSTU

Sudbina 265-orice uhapšenih koji su se nalazili u školi bila je strašna. Oko 10 sati 24. avgusta ustaše su uhapšene postrojili u kolonu po tri i potjerali ih na Željezničku stanicu Bosanski Lužani. Tridesetak dobro naoružanih ustaša pratilo je zatvorenike.

Grupa uhapšenih seljaka avgusta 1941. prilikom sprovođenja u SI- Požegu

Starije i slabije su nemilosrdno tukli ako bi zaostali iza kolone. Poslije pljačke, kada su im oduzeli sve što je bilo vrijedno, potrpali su ih u vagone i dotjerali u Bos. Brod. Tu su ih čekale razjarene bande ustaša i počele ih tući kundacima, lopatama, jednom rječju, čim je ko stigao. Na Savskom mostu bilo je još teže. Gru-

pa razularenih krvnika počela je nemilosrdno tući uhapšene. Onda je došao novi užas. Kada je zadnji kraj povorke bio oko dvadesetak metara na mostu, ustaše su povikale:

»Odbij u desno!«

Zapucale su puške. U tili čas valjala su se ljudska tijela u prašini i krvi. Odjekivali su jauci i smrtni krici. Neki su poskakali u Savu. Boško Jovičić iz Grka, te Mitar Mačinko i Milan Trifunović iz Višnjika uzalud su skokom pokušali spasti glavu. Ustaše su na njih otvorile vatru i njihova izrešetana tijela prigrllila je Sava.

I onda iznenađan prestanak vatre. Nepoznat čovjek u sivom odijelu stigao je na most i oštro komandovao:

»Prekini paljbu! Ko vam je rekao da ih ubijate. To sve ide u Slavonsku Požegu.

Paljba je prestala. Ustaše su počele bacati leševe u Savu, ali im je taj čovjek naredio da se pobijeni pokopaju na bosanskoj strani. Iz povorke je određeno 13 ljudi koji su prenijeli i pokopali ubijene, posuvši po njima živo vapno.

Trojica ranjenih: Milan Trivunović, Pero Vukman i Aleksa Banović previjali su se u bolovima. Molili su da im se poštedi život. Jedan od ustaša im je rekao:

»Mi liječimo brzo i besplatno!«

Za tren oka poubijao je svu trojicu. Tada je ubijeno oko 50 ljudi, a ostali su otjerani u logor Slavonsku Požegu.

U svom napisu o Ferdi Mandiću Mihajlo Javorski govori i o ovom pokolju:

»Dvadeset šestog avgusta 1941. godine upravo toga dana, kada su poubijani seljaci iz Podnovlja i drugih naših sela na brodskom mostu, našli smo se u Bosanskom Brodu. (Misli na Ferdu Mandića — podvukao MD). On je došao po javku i već psihički spreman krenuo na nove zadatke u Zagreb. S njim je bila i njegova drugarica Gordana. Bio je kao i obično pun vedrine i sretan što će svoje sposobnosti i odanosti Partiji moći da provjeri na novim teškim zadacima. Našli smo se na ulici, kad smo primijetili da od pravca bosansko-brodske željezničke stanice dolazi neko čudnovato komešanje. Ulicom je išla neka čudna bijela kolona, a pred njom su trčali bosansko-brodski policajci, neke strane ustaše i Nijemci i vikom i udarcima razgonili sve živo što se našlo na ulici. Sve troje smo uskočili u hol pošte koja se nalazila pred nama. Uskoro je naišla kolona bijelih kožuha i rubina. Vezani žicom, šest po šest, polako, plahim korakom, kao da se boje da bi i zemlju mogli povrijediti, kretali su se seljaci, uznemireni i uplašeni. Činilo se da ova povorka, opkoljena gustim špaliorom ustaša, sa bajonetama na pušci, nikad neće prestati da prolazi.

Ustaše su psovali i udarali kundacima, a na potstrek svog oficira s vremena na vreme zabadali su bojonete u meso _____

Iza posljednjeg reda seljaka išao je vod ustaša koji je kao maljevima tukao posljednji red seljaka, pod rebra, u pluća i u potiljak. Posljednji red je izmicao, gurao pretposljednji, ovaj redove pred njima. Tako su se posljednji redovi zbili, kao da jaše čovjek na čovjeku. Ustaše su ubadale u tu hrpu mesa. Pred vratima pošte jedan seljak se okrenuo prema redu ustaša koji su tukli u potiljak. Pukla je žica kojom je bio vezan i on se okrenuo krvnicima i digao ruke kao da traži samilost, Ustaša je opalio iz pištolja i seljak se pružio na kaldrmu. Tog dana velik broj nevinih srpskih seljaka iz Podnovlja i drugih sela derventske kotara, bilo je, na najstrašnji način poubijano na Savskom mostu.

Izašli smo iz pošte kad je kolona poodmakla. Ulica je bila pusta. Iza spuštenih zavjesa i roleta građani su se zatvorili u svojim stanovima i drhtali.

Na kaldrmi je ležao leš ubijenog seljaka, a na sve strane šeširi, šajkače, po koja cipela ili poderani opanak i tragovi krvi.»

Napredni Hrvati Brođani sve su pokušali da se zaustave ustaška zvjerstva, a što se vidi i iz ovog dokumenta (Kutija 174, fascikle 55) Strana 58 poslije 6 reda

Gospodine veliki župane!

Kod nas je vlast izgubila glavu — svi građani predani su na milost i nemilost neodgovornim ljudima, koji su dobili oružje u ruke i rade što im je volja. Jučer dne 26. pobijeno je u okolici Bos. Broda preko 80 nevinih ljudi, sam Vrdoljak ubio je iz puške 15 ljudi.

U zatvorima ima nekoliko stotina gdje ih strašno muče, tuku i užase prave. To nijesu ljudi koji su digli ustanak nego mirno na poziv knezova i vlasti došli da se stave vlastima na raspolaganje i sada ih ubijaju.

Zaklinjemo Vas, da pređete u Bosnu i da vidite šta se radi i da zaštitite i nas Hrvate i jer nas hapsi Kulturbund, odvedu u noć i nestaju i nas Hrvata a kamo li Srba.

Spasite naše duše ako uopće imate snage dok nije prekasno.

Hrvati Brođani

Bilo je još hapšenja, mučenja i ubistava. Poznata mučionica u Derventi bila je smještena u Štapari. U njoj su mučenja vršena na razne načine počev od običnog batinjanja, osakaćivanja do ubistava.

Evo odlomka iz Hronike Bosanskog Dubočca o ubistvima na tom području:

»Prva žrtva fašističkog terora u Dubočcu je omladinac Slavko Radulović. Slavko je ubijen 24. avgusta 1941. godine. Uhapsio ga je ustaški krvnik liko Vuleta, ubio i bacio u Savu. U ovom ubistvu učestvovao je i Ejub Jašarević iz Dubočca.

Slavko Radulović

Njegovoj majci su rekli da su ga poslali u Beograd, a što je kasnije bila krilatica ustaša kad bi koga ubili i bacili u Savu. _

Dva dana docnije Vuletine ustaše dotjerale su iz Kobaša i okolnih mjesta oko 30 Srba. Povezali su ih žicom, otjerali na Savu niže Dubočca i postrijeljali. Prilikom ovog ustaškog zločina uspio je da se spasi Đoko Bošnjak, stolar iz Kobaša. On je bio vezan

žicom skupa sa svojim ocem. Nekako mu je uspjelo da prekine žicu i, kad su ih ustaše počele da strijeljaju, on je bio samo ranjen. Pao je u vodu, ronio je i plivao kroz vodu. Ustaše su to primijetile i počele su da pucaju za njim. Kako je bio mrak, uspio je da prepliva Savu i spasi glavu.

Poslije ovog zločina ustaše su nastavile sa terorisanjem mirnog srpskog stanovništva. Ubistva su obično određivana u kući Mate Medvjeda, u kojoj se određivalo ko i kada treba da bude ubijen.

Tako su u toku 1941. godine ustaše ubile Vida Tatomira, Petra Tatomira i Petra Gunjevića iz Pjevalovca i to kod Poljoprivredne škole u Derventi, gdje su poubijana još neka lica.«

Najviše žrtava fašističkog terora u 1941. godini, i to baš u vrijeme prikazanih događaja, imala su sela: Kostreš, Novi i Bosanski Lužani, te dio stanovništva žeravačkog područja.

Interesantna je izjava Matije Poljakovića, u kojoj se, između ostalog, govori i o progonima Jevreja u Derventi.

»... U jesen 1941. godine ustaše su istjerale Jevreje da metu ulice i onda se vidjela hrabrost derventske žena. Pogotovo se sjećam snaje ud. Alijagićeve i ne nje same, da su iznosile slatko i kavu na ulicu i nudile Jevreje, iako su ustaške žene (kao Miočeva) protestirale.

Kako je već bilo sigurno da će Jevreje pokupiti, Ivan (Tolić — podvukao MD) je cijelu jesen vozio Jevreje prema Mostaru da ih prebaci u Italiju. Bilo je »dobronamjernih« koji su govorili da Ivan ovo radi iz koristi, pa sam i ja porazgovarao sa njim o tome, pa mi se kleo kao bratu da poklone ne prima.

Kad su skupljali Jevreje, a doznali smo iz policije već prije, to je Ivan i meni dao propusnice da ih dajem Židovima koji žele da bježe. Nažalost, jedino je Kopelman sa sestrom pobjegao i još jedan mladić koji je prvo morao otići do četnika i poslije se otuda prebacio partizanima.

Tada su već u židovske i srpske radnje zasjeli »zaslužni« ljudi kao Kozina i slični. Roba se rasprodavala, obračun je pravio svaki u svoju korist, pa mi jednog dana, kad sam se vratio iz Bijeljine, gdje sam bio dva mjeseca na vježbi kao domobran, rekao da će osnovati seljačku zadругu iz robe koju će pokupiti iz srpskih i židovskih radnji. Ja sam se malo uzbudio, jer nisam želio da se na taj način obrukaju naši seljaci, ali mi je Ivan smijući se saopćio da su to učinili u dogovoru s Majstorovićem, drugom koji stanuje kod Stanice i nekim drugim, jer će na taj način moći pomoći Srbima koji ništa ne dobivaju iz »gebire«. Rekao je da će

to Pejo (Ravlić — podvukao MD), u Zagrebu preko nekih isposlovati. I uspio je. A o toj zadruzi mislim da se dosta zna, tj. ne samo da je snabdijevala ugrožene Srbe, već slala i partizanima robu».

ODLAZAK I POGIBIJA POJEDINIH KOMUNISTA 1941. GODINE

Za Ferdu Mandića je već rečeno da je po zadatku Partije otišao 1941. godine u Zagreb, a zatim u Hrvatsko zagorje gdje je vršio dužnost sekretara Okružnog komiteta KPJ za Krapinu. U ljeto 1943. godine Ferdo je poginuo u neravnopravnoj borbi u selu Šamnovcu, kod Varaždina.

I njegov brat Drago je bio komunista. On je rođen 1922. godine, a po zanimanju je bio moler. Radio je u Derventi i Somboru, a od 1936. godine u tvornici aviona »Rogožarski« u Beogradu. Tu stupa u radnički pokret, te učestvuje u demonstracijama i štrajkovima. Od 1938. je član SKOJ-a, a od 1940. član Komunističke partije.

Poslije sloma stare Jugoslavije dolazi u Derventu, ali se nakon 25 dana vraća u Beograd, jer mu je prijetila opasnost hapše-

Milena Bandić

Darinka Bandić

nja od strane ustaša. Stupio je u partizane, bio je uhapšen od strane Nijemaca i strijeljan na Banjici.

Draginu sudbinu doživjele su i sestre Mileva i Darinka Bandić. Obe su bile skojevke i aktivni borci u radničkom pokretu.

Učestvovale su u demonstracijama 1941. godine u Beogradu protiv trojnog pakta, a poslije sloma bivše Jugoslavije vraćaju se roditeljima u Lug. Prijeti im hapšenje i one ponovo bježe u Beograd, uspostavljaju vezu sa organizacijom i prilikom polaska u Kosmajski odred uhapšene su od strane ljotičevaca, predane su Nijemcima i nakon mučenja strijeljane 1941. godine na Banjici,

Bilo je to 19. septembra 1941. godine. Mileva bodri osuđene na smrt. Njen govor prekidaju kuršumi neprijatelja. Zadnje riječi posvetila je Partiji:

»Kad bih imala više života, a ne jedan, dala bi ih za našu Partiju i stvar komunizma!«

To su bile posljednje riječi mlade revolucionarke koja tad nije imala ni punih dvadeset godina. Darinka je bila dvije godine mlađa.

Dvije godine kasnije poginuo je u NOB-i njihov brat Nikola.

O Mileni Radovanović već je bilo riječi. Iznesimo поближе podatke o njoj. Rođena je 1922. godine u Derventi. Bila je službenica Sreskog suda. Već njena prva saznanja o društvu i politici odveli su je na put borbe naprednog radničkog pokreta. Njen aktivan rad u radničkom pokretu počeo je prije rata. Avgusta 1940. godine bila je uhapšena i provela tri nedjelje u zatvoru. Radila je sa Dragom Begićem, Enverom Ruždijom i drugim aktivistima. U decembru 1942. godine uhapšena je u Srbiji i nakon deset mjeseci tamnovanja strijeljana je u logoru Banjici.

O njezinom bjegstvu iz Dervente i boravku u Beogradu Vlado Radić u svojoj izjavi kaže:

»Pokojna Milenka Radovanović kao član KPJ 1941. godine pobjegla je u kecelji iz Okružnog suda, gdje je bila službenik, uz pomoć falsifikovane propusnice koju joj je nabavio pok. Mustafa Porobić. Došla je kod mene u Beograd gdje sam i sam bio izbjeglica, pa smo je u našoj sobici na Dušavnocu skrivali 15 dana od gestapoa. Posle sam uspio da je zaposlim u Sreskom sudu u Ljuboviji (granično mjesto u Srbiji prema Bosni) iz kog se kroz kratko vrijeme prebacila u šumu partizanima_____«

Radić u svojoj izjavi navodi da je Milenku izdala jedna folksođčera, koja joj se predstavila kao partizanka i da se sreo s njom u jesen 1941. godine u Beogradu. Odmah poslije ovog susreta ona je uhapšena i, kako smo naveli, strijeljana na Banjici.

U ovoj izjavi nalazi se još jedan interesantan podatak koji govori o Mustafi Porobiću:

»Također ovom prilikom da spomenem da je pokojni Mustafa Porobić spasio dosta Srba iz Dervente; među ostalim moju bra-

Mustafa Porobić

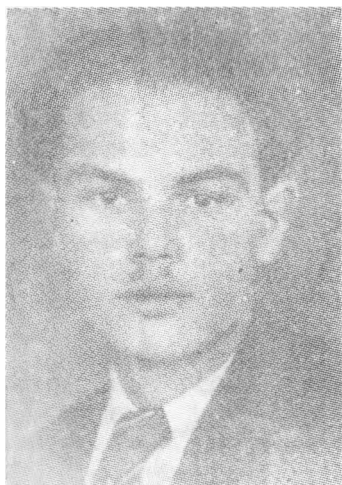
ću i mene. Svima je uspio izvući iz opštine propusnice i falsifikovati ih, čime nam je omogućeno da spasemo živote i prebacimo se u Srbiju.«

Treba napomenuti da je Mustafa otišao u partizane, da je bio izabran za zamjenika vijećnika AVNOJ-a, da je dao velik doprinos u narodnooslobodilačkoj borbi. Umro je poslije rata.

Pored pomenutih imena, koja su vezana za radnički pokret u predratnim i prvim radnim danima, svakako treba spomenuti i ime Tonija Vodovaške.

Rođen je 1920. godine u Derventi. Kao stolar radio je u Tvornici vagona u Slavonskom Brodu. Pred rat ulazi u društvo napredne omladine, aktivisti mu povjeravaju prenošenje propagandnog i drugog materijala na relaciji Brod — Derventa i daju mu druge zadatke koje savjesno izvršava.

Po okupaciji zemlje, iako porijeklom ukrajinski Nijemac, odbija da primi pušku i kukasti krst. Ali po zadatku Partije ipak se upisuje u Kulturbund, odakle čini razne usluge NOP-u. Međutim, on se nikako nije mogao pomiriti sa ovim zadatkom i na sve moguće načine pokušava da se prebaci u partizane. U proljeće 1942. godine skupa sa Rudijem Padevskim hvata vezu sa krajiškim partizanima i sa oružjem u ruci kreće prema Pojezni u Partizane. U putu njih dvojica ubijaju jednog kulturbundovca i oduzimaju mu oružje. Na njihovu nesreću tad su se partizanske jedinice bile povukle sa poježnjanskog područja i oni padaju četnicima u ruke koji ih na zvjerski način ubijaju.

Pavao Daskijević

Toni Vodvaška

Za predratni pokret vezano je i ime Pave Daskijevića. O njemu je Drago Begić pisao u Derventskom listu 61/56. sljedeće:

»Kod god se govori o svojstvima i vrlinama idealnog komuniste, pred očima mi se uvijek pojavi lik Pave Daskijevića. Bio je dobar drug skroman čovjek koji ne upada u oči, koji ne strši. Po prirodi bistar, bio je odličan đak i čitao je mnogo. Imao je mirnu narav i ko ga nije poznavao ne bi rekao da je revolucionar. Ali je

bio čvrst u svom uvjerenju. Znao je da se bori protiv drugačijih shvatanja, protiv shvatanja tuđih radničkom pokretu i da pobjedi zaostalu klerikalnu i križarsku sredinu koja ga je okruživala. Naime, on je bio prije rata jedan od najnaprednijih omladinaca u onom dijelu grada preko Ukrine.

Bio je naročito aktivan kad bi dolazio kući na ferije. Tada bi u Lugu držao sastanke sa omladinom, čitao joj razne brošure i pripovijedao socijalističke ideje. U jesen 1941. godine već radi kao pristalica NOP-a u Zagreb gdje je primljen i u KPJ. U Zagrebu učestvuje u raznim akcijama, kao član udarnih grupa, a nakon jedne provale 1942. godine biva uhapšen«.

O Pavinom držanju u zatvoru postoji izjava Ivana Kranželića iz Zagreba:

».. Istog Pavla Daskijevića upoznao sam u zatvoru u Savskoj cesti u Zagrebu koji je bio uhapšen prilikom jedne provale u proljeće 1942. godine. Šta je on radio kao pripadnik NOR-a, meni nije poznato....

.. Kao što sam napred naveo, moje poznanstvo sa Daskijevićem potječe iz zatvora, pa dalje sve do odlaska u partizane preko jedne zamjene koju je Vrhovni štab vršio za zarobljene Nijemce. Po dolasku u partizane isti Daskijević, zajedno sa mnom ostao je u Prvoj proleterskoj brigadi kojoj smo se priključili u Grmeču. Nakon 20 dana Brigada je imala borbu za oslobođenje Ključa i tom prilikom je Daskijević Pavo poginuo u neposrednoj mojoj blizini, a na tom mjestu je i sahranjen«.

Interesantni su i podaci o Daskijeviću koje je dao Nikola Cvitaš iz Zagreba:

».. Ja sam poznavao Pavla od 1940. godine, jer smo zajedno radili u Pivari gotovo sve do dana hapšenja.

Odmah nakon hapšenja dobro smo ispremlaćeni, tako da nismo mogli hodati. Onako premlaćeni spavali smo zajedno u kancelariji ustaških agenata dva dana i dvije noći, tada sam ja bačen u samicu, a Pavle u skupnu ćeliju. Nakon petnaest dana prebačeni smo u zatvor na Savsku cestu u istu skupnu ćeliju. Zamjena je stigla 5. IX 1942. godine u Posušju. Nakon zamjene bili smo svega još nekoliko dana skupa, a zatim je Pavle raspoređen u Prvu proletersku brigadu u kojoj je ubrzo poginuo....«

Ove podatke bilo je neophodno iznijeti da se istrgnu iz zaborava imena ljudi koji su pred sam rat i na početku rata živjeli i djelovali na našem području, a koji su po zadatku Partije ili zbog opasnosti od hapšenja napustili naš kraj.

USTAŠKI POKRET

Uvidjevši da u Derventi djeluju snage protiv fašizma, ustaški pokret nastoji da ojača svoje redove. Prema izjavi Miše Kucijana, pored ustaške nadzorne službe, zatim agenata gestapoa, osnovana je i organizacija ustaške mladeši. Logornik ove organizacije bio je Bakša, a od aktivnijih članova: Mile Kozina, Pepa Sarić, Drago Arapović, Drajc, šindaršić, Zlatko Brkić i drugi. Na svojim sastancima učili su rukovati oružjem, zatim su vršili nadzor nad izvjesnim ljudima, dok su kasnije donosili odluke da se pojedinci, progone i ubijaju.

U isto vrijeme i gestapo je razvijao svoju agenturu. Za svoje saradnike uzima Branka Kozinu, Dragu Arapovića i druge. Pošto 1941. godine gestapo nije imao svoje sjedište u Derventi, gestapovci su sa crnim limuzinama dolazili iz Broda i prihvatili izvještaje. Glavni ideolog ustaštva i šef UNS-a bio je Božo Ratkić učitelj. On je za svoje saradnike uzeo Milu Kozinu, Pepu Šarića, Dragu Arapovića i druge. Međutim, glavni izvršioc i ustaških zločina bili su Karlović, Vuleta, Miloš, Gogo i Pejić, o kojima je ranije bilo riječi.

PRIPREME I USTANAK U LJETO 1941. GODINE

Poslije rasturanja Proglasa Centralnog komiteta KPJ obavljaju se pripreme za ustanak. Na osinjskom području djeluju članovi KPJ Dušan Vukičević iz Cerana, Kojo Jotić, Ostoja Tepić, Stanislav Štanda iz Gornje Lupljanice, Nikola čivčija, član naprednih sindikata, rođen u Modranu, te članovi SKOJ-a Pejo Petrić i Đorđo Panzalović. Treba istaći i veliki broj Hrvata i Srba, članova građanskih stranki, koji su se odmah na početku rada opredijelili za narodnooslobodilački pokret, među koje spadaju: Boško Hadžić, Jakov Starčević, Nikola Rašić, Mitar Đurić, Luka Čorluka i drugi.

Na pripremi ustanka učestvuju i braća Omer i Rešad Porobić, Anto Majstorović, Vlado Šuput, ali je njihova djelatnost vezana za područje Podnovlja.

Ustanak je izbio noću između 22. i 23. avgusta 1941. godine. Evo šta o tome piše u »Hronologiji narodnooslobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941—1945« na stranici 76:

»NOP odredi pod rukovodstvom Štaba ozrenskog sektora, praćeni masom naroda, u ranim jutarnjim časovima izvršili napad na Doboju, jedan od najvažnijih željezničkih čvorova u BiH. Oni su porušili pruge koje vode od Doboja prema Slavanskom Brodu do Kotorskog, prema Sarajevu do Maglaja prema Tuzli do Bos. Pet-

rova Sela i prema Teslicu do Tešnja (oko 60 km.)- U dvodnevnim borbama su zauzeli Doboj (bez tvrđave), Gračanicu, Maglaj i desetak željezničkih stanica. Uz to su uništili tt liniju u dužini od 50 km.«

Iz neprijateljskih dokumenata koji se nalaze u Vojno-istorijskom institutu vidi se kakva je bila situacija 22/23. avgusta 1941. godine.

Po dokumentu 22/2 stanje je izgledalo ovako:

»U toku noći izbili su nemiri na području kotara Doboj. U Doboju je bilo sve spremno da se napad, najavljen od četnika, odbije. Do ujutru oko Doboja bilo je samo puškanje. Javljeno je,

Nedo Ivković, prvoborac (sa šmajserom), poginuo 1945. g.

međutim, jače puškaranje oko 25 kilometara sjeverno od Doboja. Kod željezničke postaje Johovac i sela Osječana, brzoglasne veze sa Dobojem bile su od 5 sati prekinute. Brzi vlak iz Slavanskog Broda za Sarajevo zadržan je u željezničkoj postaji Lupljanica (prva poslije Dervente), Glavar željezničke postaje u Lupljanici izvijestio je da su Željezničke brzoglasne veze sa Dobojem prekinute kod željezničke postaje Johovac, gdje pored pruge, u šumama u kukuruzima ima skrivenih četnika. Prema izjavi jednog oružnika oko 40 četnika napalo je oružničku postaju Osječani, sa bombama. Glavar glavnog stožera general-poručnik Marić.«

U dokumentu broj: 4/3-1 Arhiva nalazi se izvještaj komandira Žandarmerijskog voda iz Dervente o napadu na Doboj:

»U noći 22/23. kolovoza 1941. napala je masa četnika i seljaka naoružanih sa lakim pješadijskim mitraljezima, topovima, ručnim bombama, sjekirama i raznim oruđem na mjesto Doboj. Vojску su razoružali, a djelomično pobili i mjesto zauzeli. Željezničku prugu od Doboja do postaje Johovac, mjestimično pokvarili, željezničke stubove posjekli, žicu po stanicama pokidali, jednog stražara sa postaje Rudanka ubili. Svo sposobno stanovništvo iz Dervente mobilisano, Nijemci iz Broda pritekli su u pomoć sa 4 tenka, ali sve ovo nije bilo dovoljno da skrši otpor četnika, kojih po saznanju imade oko — 2.000.«

Iako je KPJ organizovala ovaj ustanak, neprijatelj ustanike naziva četnicima. Postoji još niz dokumenata koji govore o ovim ustaničkim danima. Tako u dokumentu 280, Zbornika dokumenata o NOR-u, između ostalog, piše:

»Dana 24. 8. 1941. godine u 22,40 sati primljen je iz Lupjanice brzopjav sljedećeg sadržaja: »Danas 24. 8. u 21,40 obavješten sam od željezničkog službenika Martića Lovre da je željeznički most gvozdene konstrukcije raspona 12 m. u kilometru 202 između stajališta Komarica — Kotorsko razrušen, djelo su izvršili seljaci okolnih srpskih sela: Ritešić, Podnovlje, Majevac i Trnjani. Predstojnik Jelić.«

Iz neprijateljskih izvještaja se vidi da se ustanak vrlo brzo širio i da su se borbe odvijale na cijelom frontu od Doboja, preko Rudanke, Kotorskog, Komarice, pa do Broda. Neprijatelj je bio primoran da dovlači nove snage kako bi se zaustavila plima ustanka. O borbama će biti kasnije više riječi, a kako su tekle pripreme na osinjeskom i podnovljskom području, o tome svjedoče sljedeći podaci:

Prije početka ustanka u Podnovlju je bilo više sastanaka na kojima su uzeli učešća: Vlado Šuput, Mile Dejanović-Buna, Stan-ko Narić, Velimir Popović, Milena Šuput, Milan Seksan, braća

Porobić i drugi. Prema Hronici Vučjaka, autora Milorada Kerezo-
vića, strana 15. održan je sastanak članova SKOJ-a pred sam
ustanak. Podatak je važan jer su na njemu prisustvovali i čla-
no-
vi SKOJ-a koji su bili vezani za derventsku partijsku organizaciju:

»Drugi sastanak članova SKOJ-a i jednog dijela simpatizera
održan je u oči samog ustanka. Na ovom sastanku su bili prisutni:
Majstorović Ante, sin Pavla, Omer i Rešad Porobić, Vlado Šuput,
Popović Velimir, Živko Babić, Šuput Milena i drug Bato, predratni
komunista. Na sastanku je rečeno: »Ustanak će početi svakog
časa.«....

Braća Porobić: Besim, Omer i Rešad

Braća Porobić dobili su zadatak da stvaraju paniku u neprija-
teljskoj pozadini, izvrše prekid telefonskih veza i da tako moral-
no oslabe neprijateljske snage, ističući da ogromne snage usta-
nika kreću protiv ustaša. Vlado Šuput je na ovom sastanku dobio
zadatak da zajedno sa Vojom Starčevićem, i još jednim drugom,
da krenu crkvi, i zvone i time da oglase ustanak. Zadatak svim
učesnicima u akciji bio je da što više naroda izađe na položaj....

Odmah se pristupilo formiranju ustaničkih grupa u duhu iz-
datih upustava drugova Čede Jačimovića i Milana Seksana. Sna-
ge su bile podijeljene u nekoliko grupa. Jedna se kretala prema
Komarici, druga preko Majevca Brezicima, a treća preko Trnjana
i Božinaca. Pored toga, formirane su grupe za rušenje mostova na
Veličanki, gvozdеног mosta kod Komarice, a po izvršenju zadata-
ka grupe su se uključile u sastav ustaničkih snaga na frontu.

Zanimljivo je istaći da je Mile Buna iznio pred okupljeni na-
rod dvije zastave — državnu trobojnicu i crvenu zastavu. Pored
toga, Buna je uputio u Bukovicu i Kulinu Petra Grabovca i Đorđa

Cokolica da objasne ciljeve ustanka i pozovu hrvatske mase na ustanak, a ukoliko neće stupiti u ustaničke redove da predaju oružje.«

Ustaničke snage, kad je ustanak već počeo, sa pravca Podnovlja porušile su 9 mostova na drumovima, prokopane su ceste i na njih su stavljene prepreke. Bio je organizovan jedinstven front na području: Majevac—Trnjani—Ritešić—Božinci—Glogovica—Podnovlje, prema Derventi, Doboju i Brodu.

Prema izjavi Mile Dejanovića borbeni grupa Podnovlja prilikom napada na žandarmerijsku stanicu osvojila je nešto oružja opreme i ostalog materijala.

Prema istoj izjavi borci su sa svega desetak pušaka i jednim puškomitraljezom držali front dug preko 20 kilometara. Borbeni redovi su upotpunjavani sa tako zvanim »palijašima«, to jest boricima koji su nosili vile, štapove, sjekire i slično oruđe. Punih šest dana trajala je neprekidna borba sa ustašama, Nijemcima, domo- i branima i drugim neprijateljskim snagama.

Neprijatelj je iz Dervente, Bosanskog Broda i drugih garnizona dovlačio nova pojačanja. Puškomitraljezac Sveto Tanasić prebacivao se brzinom sa jednog položaja na drugi da bi neprijatelj stekao utisak da ustanici raspolažu sa više automatskog oružja. Poslije teške borbe neprijatelju je uspjelo uz pomoć topova, mino-bacača i drugog savremenog oružja da probije ustaničke položaje i da počne opkoljavati ustanike. Ustanici nisu napuštali položaje sve dotle dok nije zaprijetila opasnost od potpunog opkoljavanja. Pred daleko nadmoćnijim neprijateljem odstupalo se korak po korak. Neprijatelju je uspjelo pomoću blindiranog voza da uspostavi saobraćaj na pruzi Brod — Doboj i time olakša dovlačenje svježih snaga. Dvadeset i sedmog avgusta se već nazirao krah ustaničkih položaja. Neprijateljske snage nadirale su iz tri pravca: Dervente, Doboja i Modriče. Stanovništvo se prebacivalo preko Bosne prema Vučjaku. Neprijatelju je uspjelo zarobiti oko 700 stanovnika i ustanika. Odmah su zatvoreni u podnovljansku školu, a zatim su otjerani u logor Štaparu u Derventi. Narod je bio izbezumljen i nije se snalazio pri spasavanju života i imovine. Samo iz Podnovlja i Glogovice tada je palo oko 50 nevinih žrtava.

Evo kako su se kretale neprijateljske jedinice da slome ustanak. Prema neprijateljskom dokumentu broj 22/2 koji se nalazi u Arhivu, dvadeset četvrtog i dvadeset petog avgusta situacija je bila sljedeća:

»Pukovnik Durbešić preuzeo je zapovjedništvo nad prikupljenim snagama u Bos. Brodu i Derventi. Jedna satnija upućena je preko šamca ka Modrici, jedna satnija upućena je u pravcu Ko-

torsko i ona je oko 13 sati čistila zemljište kod želj. postaje Komarica, a dvije satnije uputio je istočno od Dervente iz Lužana u pravcu s. Vrela i iz Dervente u pravcu Modrica. Bojna iz Požege stigla je u Brod oko 14 sati i bila upućena u Derventu, predveče snage upućene u Modricu osigurale su ovo mjesto. Cijelo područje istočno od pruge Brod — Modrica je očišćeno. Snage iz Broda stigle su do želj. postaje Komarica i 25. 8. produžile za Doboj. General Marić.«

Po dokumentu 24/5 k. I iz Sl. Broda pukovnik Durbešić je javio:

»Jedna satnija upućena preko Šamca za Modriču, jednu u pravcu Kotorско, ta se satnija nalazi u 13 sati u visini postaje Komarica i čisti zemljište. Kako je jutros nastalo čarkanje istočno od Dervente, upućena je jedna satnija iz Lužana u pravcu s. Vrela, a jedna satnija iz Dervente, u pravcu Podnovlja, na putu Derventa — Modriča. Prema tome, sada su na terenu četiri satnije. Snaabdjevene su sa hranom do tri dana i svim ostalim potrebama. Iz Požege stiže u 14 sati jedna bojna, te će biti prebačena odmah u Derventu. Doboj u rukama pobunjenika. Pukovnik Stauer.«

Prema izvještaju 25/2—5 od 25. 8. 1941. godine, kojeg je potpisao general Marić, vidi se da su protiv ustanika bili angažovani i njemački tenkovi, da su se vodile žestoke borbe kod Božinace, te da su zapaljene kolonije Glogovica i Božinci. Također se vidi da je u Derventu iz Osijeka bila upućena jedna jedinica topova na raspolaganje komandantu operacija pukovniku Durbešiću.

Nakon sloma ustanka ostala je jedna grupa boraca sakrivena po šumama koja je izolovano djelovala protiv neprijatelja.

I na osinjskom području narod se digao na ustanak. Evo izjave Trivuna Starčevića i Rade Čikojevića o tom događaju:

»Dizanjem ustanka na Ceranu i napadom na Doboj: Jačimović Čedo, Rade Tomić i Nedeljko Čakarević, preko Jove Topića iz Stanova, poslali su poruku da se narod digne na ustanak i napadne Doboj sa pravca Rudanke. Preko najistaknutijih ljudi na području bivše osinjske opštine narod je bio upoznat sa porukom i masovno se odazvao na ustanak. Ustanak je podignut noću između 22/23. avgusta 1941. godine i poprimio je masovan karakter. Ustaniци su bili svrstani u grupe na čijem su se čelu nalazili rukovodioci grupa.

Pokret je vršen u više pravaca i ustanici su došli do Lijeskovih voda i Stanova. Zatim je stiglo obavještenje da se ustanici vrate nazad, jer je Doboj već bio zauzet i počelo je bilo povlačenje.

Poslije ove akcije ustaše su preduzele niz drastičnih mjera uperenih protiv naroda. Hapsili su, ubijali i tjerali ljude u internaciju i logore. Među brojnim žrtvama streljani su: Dušan Vukičević, Nikola Pjetlović, Petar Stanković, Božidar Lugonjić, Stojko Knežević, Dušan Pjetlović i Jovo Majstorović. Neprijatelj se naročito okomio na one ljude koji su se istakli u ustanku.

Bez obzira na mjere neprijatelja, narod je i dalje bio spreman za borbu i svoje oslobođenje. Iz ovih događaja izvukao je jasan zaključak šta mu je dalje činiti.«

Dušan Vukičević

Interesantna je ličnost Dušan Vukičević, koji se naročito bio aktivirao na pripremama i podizanju ustanka. Rođen je 1893. godine u Ceranima. Po završenoj osnovnoj školi bavio se zemljoradnjom kod roditelja sve do odlaska u austrougarsku vojsku u kojoj je bio podoficir. Godine 1917. bio je zarobljen od strane Italijana i u ropstvu ostaje do 1921. Za to vrijeme specijalizirao se za automehaničara i po dolasku iz zarobljeništva zaposlio se u Beogradu kao vozač. Vozio je prema Obrenovcu. Tu se ubrzo povezuje sa komunistima i počinje da rastura propagandni materijal, zbog čega 1924. godine biva osuđen na devet godina robije. Robiju je izdržavao u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici. Godine 1928. uspijeva da pobjegne iz zatvora i prebjegne u Grčku. Odatle odlazi u Francusku, a zatim u Beč, odakle ponovo dolazi u Beograd.

U Beogradu ga 1933. godine prepoznaju agenti i biva ponovo uhapšen i osuđen. Četiri godine kasnije opet mu uspijeva da pobjegne iz Lepoglave, te odlazi u Francusku s namjerom da se priključi Španskoj republikanskoj armiji. Međutim, francuska policija ga hapsi i drži jedanaest mjeseci u zatvoru, nakon čega ga protjeruje u Jugoslaviju. Ponovo provodi jedno vrijeme po kaznionama u zemlji, a 1940. dolazi u rodno selo Cerane, gdje se svakih sedam dana morao javljati načelniku opštine i žandarmerijskoj stanici.

Poslije avgustovskog ustanka pao je u ruke ustašama i nakon svirepog mučenja strijeljan je u Gornjoj Lupljanici.

Na kraju dijela o avgustovskom ustanku evo i ocjene Kotarske oblasti Derventa o političkoj situaciji nakon ustanka; dokumenat 1/2-1 od 22. septembra 1941. godine:

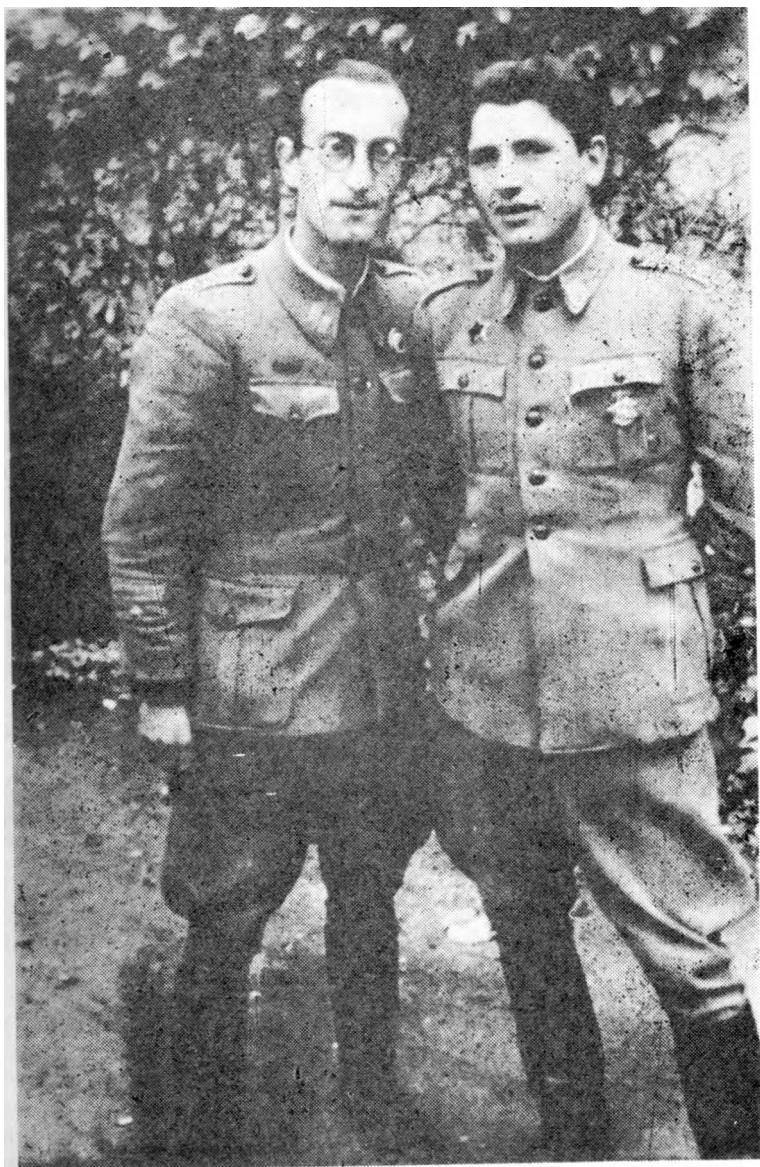
»Opaženo je među srpstvom da su naklonjeni komunizmu. U međuvremenu od 20. 8. 1941. godine do 3. 9. 1941. četnici i Srbi seljaci nekih sela uz samu rijeku Bosnu izvršili su pobunu 'j pojedinim selima, gdje su izvršili nekoliko napada na mirna sela, tjerajući mirno žiteljstvo da se odmetne u šume i stavi u otpor vlastima. Ta pobuna im je uglavnom uspjela u opštini Podnovlje, ali je brzom intervencijom naše kao i njemačke vojske taj napadaj i prevrat ugušen i njihovi napadaji su suzbijeni. Za vrijeme vođenja tih operacija po vojsci i ustašama, radi prevratničkih mjera, imade ovdje zatočenika prevrata, tj. pobune a što ostalih koji nisu sudjelovali u toj pobuni, kako bi se sada radi mira pronašlo još skriveno oružje. Glavni zatočenici pobune predani su nadležnim sudovima.

Članovi HSS i seljačke zaštite, te gospodarske sloge uglavnom su pristupili ustaškom pokretu.

Židovi su mirni i povučeni, ali im se ništa vjerovati ne može. Nijesu zadovoljni uspostavom NDH, te bi ih što prije trebalo otpremiti na prisilni rad. Kotarski predstojnik Verhasz, sr.«

Iz ovih dokumenata već se može zaključiti da je neprijatelj naslutio ko su organizatori ustanka. Pored riječi četnik predstojnik Verhasz već spominje i komunizam. Pored toga, netačna je i njegova tvrdnja da su svi članovi Hrvatske seljačke stranke podržali ustaški pokret i da su mu se pridružili. Vrijeme je ubrzo demantovalo ovu predstojnikovu tvrdnju. Jedan dio članstva i rukovodstva HSS najprije se ogradio od ustaškog pokreta, a zatim je počeo da aktivno učestvuje u narodnooslobodilačkom pokretu, a o čemu će kasnije biti više riječi. No, ostaje činjenica da su u najsudbonosnijim elanima za naše narode jedino članovi Komunističke partije ostali uz narod, povelili ga u borbu i okupljajući sve

snage koje su se željele boriti protiv neprijatelja, izvojevali slo-
bodu.

Adem Hercegovac i Stevo Samardžija

PONOVNO RASPLAMSAVANJE BORBI NA OSINJSKOM PODRUČJU

Suzbijanjem ustaničkih snaga pokret nije ugušen. Naprotiv on dobija nove dimenzije. Na Ljubicu i Krnjinu djeluju partizanske grupe koje imaju utjecaja i na naše područje. Članovi KPJ Kojo Jotić, Adem Hercegovac, Edhem Pabrić, Lazo Vidović, te rukovodstvo krajiških partizana, čiji je utjecaj iz dana u dan bio sve vidniji, danonoćno rade na proširenju pokreta.

O formiranju partizanskih jedinica na osinjskom području Trivun Starčević i Rade Čikojević izjavljuju sljedeće:

»Oktobra 1941. godine došla je grupa partizana na čelu sa Milošem Vujakovićem u reon Štrpci—Gerani, na područje oko rijeke Ukrine, u kojoj su se nalazili: Ostoja Tepić, Cerani; Boro Stanić, Štrpci; Veljko Vasilčić i Obrad Dimitrić, Cerani; Stevan Miladinović, Đurad Kovačević, Dušan Zoran i drugi. Dejstva grupe odvijala su se na području sela: Cerani, Pojezna, Osinja, Drijen, Detlak, Kalenderovci, Palačkovci i Smrtići. U borbi sa Nijemcima u reonu Štrpci (Kainovića mlin) poginuli su Miloš Vujaković i Ostoja Tepić, Obrad Dimitrić je zarobljen i odveden u koncentracijski logor. Ostali dio grupe priključio se Ljubičkom odredu pod komandom Novaka Pivaša. Djelovanje ove grupe imalo je posebno pozitivnog odraza za dalji razvoj borbe na ovom području poslije avgustovskog ustanka.«

Evo nekoliko dokumenata koji govore o ovim događajima. Sva se dokumenta nalaze u Arhivu VII.

Dokumenat broj 41/4-1 od 25. oktobra 1941. godine odnosi se na izvještaj Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije Ravnateljstvu za javni red i sigurnost:

»Grupa od 40 partizana došla je 25. oktobra u selo Cerani, kotar Derventa, gde su večerali, a zatim se izgubili u nepoznatom pravcu....«

U istom izvještaju za 26. oktobar, između ostalog, piše:

«... Istog dana noću došla je jedna grupa od oko 40 naoružanih partizana u Pojeznu, srez Derventa, gdje su od seljaka tražili oružje, municiju i vojničku opremu.»

U depeši 4. pješачke divizije upućene Ministarstvu oružanih snaga koja je zavedena kao dokument broj: 28/1-3 Arhiva VII! kaže se:

»Prema dobivenim podacima opaženo je grupisanje i pokreti pobunjenika u prostoru između Prnjavora i Dervente gdje je do sada bio mir. Ovo je u vezi sa pokretima oko Teslica. Molimo

da se u Derventu uputi jedna bojna i jedna bitnica koje bi služilo za zaštitu komunikacija Brod — Doboj, a istovremeno kao pričuva za slučaj potrebe prema istoku od Dervente».

U izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije Ravnateljstvu za javni red i sigurnost zavedenom kao dokumenat broj 21/3-1 od 30. oktobra 1941. godine piše:

»Dne 30. listopada 1941. jedna grupa četnika i komunista oko 20 sati presrela je domobrane Josipa Kostjuka i Ivana Prosyka, legionare druge satnije, na cesti u šumi kod Dervente, koji su išli iz Varaždina za Tuzlu, a bili su svratili svojim kućama u selo Detlak, kotar Derventa, te su ih četnici razoružali i oduzeli su opremu a zatim ih pustili da idu svojim kućama. Četnici su se udaljili prema Prnjavoru.«

Interesantan je i Izvještaj Velike župe Posavje iz Broda Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH od 31. oktobra 1941. godine, koji se nalazi u Arhivu VII, dokument broj: 9/1-1:

»Poslije neuspjele pobune u avgustu, stanje na području derventskog sreza bilo je mirno; pravoslavci su poštovali vlast i mirno živjeli kod svojih kuća. Međutim, krajem oktobra, s područja prnjavorskog sreza partizanske naoružane grupe počele su da upadaju u pojedina sela, da bune narod i da ga dižu na ustanak. iako te grupe samo sakupljaju oružje po selima Osinja, Cerani, Pojezna, Drijen, Smrtići i Gornji Kalenderovci, njihov uticaj se širi i već su dva mladića iz Cerana stupili u njihove redove. Vođa ovih partizana je Miloš Vujaković.«

Prema izvještaju od drugog novembra 1941. godine grupa od oko 30 partizana upala je u Gornju Lupljanicu i uhvatila zakletog ustašu Stjepana Zupka iz Lupljanice.

Evo i izvještaja o pogibiji Miloša Vujakovića od 6. novembra 1941. kojeg je uputilo Zapovjedništvo 3. oružničke pukovnije Zapovjedništvo 4. oružničke pukovnije:

»Petog i šestog novembra četa domobrana sa njemačkim kulturbundovcima »čistila« je sela Štrpce i Šibovsku i tom prilikom uhvatila je nekoliko partizana, a ubila 14, među kojima i poznatog komunistu i ustaničkog vođu u ovom kraju Miloša Vujakovića, kovača iz Rebrovaca«.

Dokument se nalazi u Arhivu VII broj 57/4-4.

O djelovanju i pogibiji Miloša Vujakovića i Ostoje Tepića Boško Đurđević, dugogodišnji odbornik iz Cerana nam je rekao:

»....Kad nam u selo dođoše Miloš Vujaković i Ostoja Tepić, predratni komunist iz Cerana, a za Miloša ne znam da li je bio član Partije, nastade novi dani. Oni pod oružje skupiše oko 50 naoružanih boraca, a u selu skupiše narod i mene izabraše za od-

bornika, a nikog od starih iz vremena bivše Jugoslavije. Miloša izabraše za komandanta i izvodiše svakodnevne akcije protiv neprijatelja. Novembra 1941. godine njihova grupa probi se sve do Heptinga. Ukrina je bila velika. Vratili su se na Štrpce. Zastali su da se odmore kod Kainovića mlina. Opkolili su ih Švabe. Borba se vodila puna dva sata. Jedni su preplivali Ukra i spasili se. Kad je Miloš vidio da se ne može izvući, stegnuo je pesnicu i bacio se pod mlinsko kolo. Izvukli su ga mrtvog iz vode sa stegnutom pesnicom kao da i mrtav prkosi Švabama. Poginuo je i Ostoja. Bio je teško ranjen, a Nijemci su ga dotukli. U toj borbi bilo je mrtvih i Nijemaca. Za odmazdu oni su izveli na strijeljanje 13 civila i tada se desi čudo koje se i danas pripovijeda. Na strijeljanje su izveli i oca i sina Brkovića. Švabe su nišatile precizno i izvedeni popadoše kao pokošeno klasje. Pade i Vlado Brković, kojega je metak samo dohvatio, napravi se mrtav pored mrtvog oca i ostalih, i osta živ, i eno ga i danas živa u Štrpcima.«

O djelatnosti grupe Miloša Vujakovića evo i izvještaja Kotarske oblasti u Derventi koji se nalazi u Vojnoistorijskom institutu (kutija 202, fascikle 1/11-1).

»Dana 28. listopada 1941. prijavio je potpisanome opć. načelnik općine Osinje Andrija Miloš, da su 27. ov. mj. u 10 sati noću došli četnici u kuću Jove Babića. Od njega su zatražili oružje i vojnu opremu, ali im je on rekao da je to sve predao općini. Nakon toga su zatražili od njega jelo i kad su se najeli otišli su i njega poveli do potoka llove u namjeri da ga odvedu sa sobom. Međutim su ga ipak nakon duljeg moljakanja pustili, ali su mu odredili da mora pribaviti potvrdu od općine o predanom oružju, jer da će ga u protivnom otjerati u svoj logor u »gore«. Tom prilikom bilo ih je oko 40 uniformisanih u crne uniforme, oboružanih puškama i revolverima. Ovi su došli u sela Cerane, Osinja, Pojezna i Drijen. Nisu činili nikakva nasilja, tražili su samo oružje i municiju, vojnička odijela, hranu i džepne baterije. Među njima nema ni jednoga sa područja ovoga kotara, Njihov vođa predstavlja se kao Miloš Vujaković, koji tvrdi za sebe da je vođa Narodne vojske.

O ovome događaju izvjestio sam brzoglasno istoga dana Veliku župu,] mjesno zapovjedništvo u Derventi, i Mjesno zapovjedništvo u Brodu na Savi,—

Iste noći ova grupa četnika oduzela je knezu sela Pojezna Milanu Mariću kneževski muhur i 300 Kuna gotovine, koji je novac imao kod sebe za ubrane psećje marke. Ujedno su rekli da će tog dana na večer posjetiti općinskog načelnika. Navedena grupa četnika slobodno se kreće u jedino ta četiri sela.

Ostoja Tepić

Nakon dobivenog izvještaja odredio sam oružničkoj postaji u Lupljanici da povedu izvide i o rezultatu da me izvjesti. Ujedno sam odredio pojačanje oružničke postaje po oružnicima sa susjednih postaja. Iz izvještaja oružničke postaje u Lupljanici vidi se da su navodi odnosno izvještaj opć. načelnika istiniti.

Dana 29. ov. mj. primio sam brzopjavni izvještaj od kotarskog predstojnika u Prnjavoru, da je po podne toga dana krenulo kolima prema Derventi Miloš Vujaković sa još tri svoja druga. Na osnovu ovoga izvještaja odredio sam, da jedna oružnička ophodnja pojačana sa još 5 članova Njemačke narodne skupine iz Dervente o tome provede izvide. Izvidima je ustanovljeno da su stvarno pošla kolima prema Derventi 4 četnika obučena u seljačka odijela, od kojih je jedan bio naoružan puškom a ostali kratkim oružjem. Oni su navratili u selo Gornje Smrtiće na području kotara Prnjavor i po tom selu su oduzeli oružje, vojničko odijelo i hranu. Iz sela Gornji Smrtići otišli su u Donje Smrtiće i tamo se sastali sa svojih 10 drugova. U tom selu otišli su do kneza Grge Majića i od njega oduzeli 2 lovačke puške i 2 revolvera, a od stražara koji je te noći imao vršiti noćnu patrolu oduzeli mu vojničku pušku. Nakon toga su svi otišli pravcem Prnjavora.

Danas po podne došao je u ured kotarske oblasti Božo Ratkić, učitelj u Gornjim Kalendrovcima te me izvjestio o sljedećem:

Jučer 30. ov. mj. došla je do škole u Gornjim Kalendrovcima grupa naoružanih ljudi i pozvali ga da snjima ode do prve seoske kuće gdje će njihov vođa nešto reći seoskom starešini i ostalim seljacima. Vođa ove grupe zove se Miloš Vujaković, koji tvrdi da potiče starinom iz Bosne iz kotara Glamoč. On je po zanimanju kovač-puškar, te tvrdi da je za vrijeme svjetskog rata bio poručnik u Srpskoj vojsci. Iz Srbije došao je u Bosnu radi toga, jer je čuo da se u Bosni ubijaju njegova braća. U Bosni je skupio jednu grupu svojih istomišljenika i snjima se pridružio četnicima odnosno Narodnoj vojsci, kako on to tvrdi. Dalje je izjavio da njih ima mnogo, da se borbe ne boje, da po čitavoj Bosni imaju skladišta bolnice i svoje sumišljenike. Oni da nijesu nikakvi razbojnici, nego narodna vojska, koja traži svoje pravo, jer da su ustaše počeli proganjati i ubijati Srbe i da ih je do sada ubijeno 1,300016.

Vođa četnika zajamčio je svima prisutnim seljacima, da im oni neće ništa zla učiniti, pozvao ih je, da podupru vođu narodne vojske, da ne budu budale, jer da su Njemci rat izgubili. Nakon ovoga ova grupa četnika pošla je dalje u selo i još su uz put ponovno zagarantirali seljacima da im od strane narodne vojske neće biti nanešeno nikakvo zlo. Četnici su iz sela otišli u nepoznatom pravcu, jer se seljaci nisu usudili da ih prate.

Tom prilikom oduzeli su četnici od dvojice domobrana vojničke puške i svu ostalu vojničku opremu a njih su pustili da odu svojim kućama.

Do sada se sa područja ovoga kotara priključilo četnicima samo dva lica iz sela Cerana, dok se ostalo grčkoistočno žiteljstvo drži mirno te neki ugledniji dolaze kotarskoj oblasti i traže zaštitu naših vlasti i nude svoju suradnju na suzbijanju pobune.

O svim ovim događajima izvješten je Glavar Stožera II. vojnog zbora u Brodu na Savi, Mjesni vojni zapovjednik i Zapovjedništvo Divizije u Doboju i od njih zatražena pomoć, jer je Vojna posada u Derventi vrlo slaba-sastoji se od 25 domobrana. Ista je sada pojačana sa 50 domobrana, koji su došli iz Broda na Savi, o čemu sam obavješten za vrijeme pisanja ovoga izvještaja.

Za suzbijanje pobune bilo bi moguće naoružati i civilno pučanstvo, koje se je pokazalo vrlo aktivno i kod suzbijanja prošle pobune ali bi prethodno bilo potrebno pustiti iz zatvora Hrvate-Ustaše, koji se nalaze pod optužbom radi ubijanja grčkoistočnjaka prilikom pobune u kolovozu i rujnu o. g. Svi se naime boje, da će nakon ugušene pobune biti pozvani na odgovornost, ako budu koje pobunjenika ubili, kao što se to dogodilo njihovim drugovima.

U razvoju događaja izvještavat ću povremeno.

Molim da se ovaj izvještaj uzme na znanje. Kotarski predstojnik.«

Značajna ličnost u narodnooslobodilačkom pokretu našeg područja je Ostopa Tepić. Rođen je 1904. godine u Donjim Ceranima u siromašnoj seljačkoj porodici. U 14-oj godini bježi od kuće, na kon čega mu se gubi svaki trag, a 1927. godine javlja se iz Ibarskih rudnika, gdje je radio kao rudar. Odatle prelazi u Vršku Čuku — u rudnik „a nakon dvije godine pojavljuje se u Boru, kao član sindikalne organizacije i revolucionarni sindikalni borac. Zbog potjere prelazi u Trepču (pod imenom Husnija Topić) gdje ga radnici biraju za svog poslovođu. Tu ga 1934. godine hapse i sprovode u Tešanj, njegov tadašnji rodni srez. Na sudu načelnik opštine iz Osinje, misleći da se u ovom slučaju radi o kriminalu, brani Ostoju govoreći da je on iz dobre porodice i da se sigurno više time neće baviti, ali ga Ostojka prekida:

»Ne petljaj se u moje poslove, jer ti ništa ne znaš!«

Poslije šestomjesečnog zatvora odlazi u vojsku, a potom u Užice gdje radi u Sindikatu i postaje član KPJ. Zatim po zadatku prelazi u rudnik Kakanj, a 1938. godine u rudnik Kreku. Bilo zbog potjere, bilo po zadacima Partije, on zatim boravi u Rudniku Kotlac, kod Požarevca, u Kosovskoj Mitrovici, Boru, a po okupaciji zemlje vraća se u Cerane.

Odmah se povezuje sa Novakom Pivašem i drugim komunistima, te poslije sastanka članova KPJ na Čelincu sa Milošem Vujakovićem organizuje ponovni ustanak na području osinjske opštine. U borbi protiv Nijemaca i domobrana, opkoljen kod sein Štrbaca, poginuo je 6. novembra 1941. godine.

OMASOVLJENJE ILEGALNOG POKRETA I VEZA SA **OZRENOM**

Partijska i Skojevska organizacija u Derventi radile su pod sve težim uslovima. Ipak, rad je bio konstantan i narodnooslobodilački pokret dobijao je sve više pristalica kako u gradu tako i u prigradskim naseljima. Pored redovno održavane veze sa Okružnim komitetom KPJ za Slavonski Brod, uspostavljena je veza i sa Ozrenskim partizanskim odredom. Kurirsku vezu između Derventske partijske organizacije i Ozrenskog partizanskog odreda održavao je Vlado Šuput, đak derventske Gimnazije. On je poštu, sanitetski i drugi materijal obično dopremao u gostionicu kod Perse, u Kotorsko, a odavde su pošiljke preko Majevca i Trebave upućivane na Ozren. Na ovom poslu bili su angažovani: Bogdan Savić, Milena Šuput, a kasnije se veza širila angažovanjem sve većeg broja ljudi.

U Arhivu VII, kutija 64, nalazi se pismo upućeno od strana Štaba odreda derventskim partizanima, datirano 13. 1. 1942. godine iz koga se može vidjeti obim saradnje:

»Dragi drugovi,

Partizani Dervente,

Primili smo vaš list br. 1 od 7. januara 1942. godine i paket sa lijekovima za našu partizansku bolnicu. Vaš paket je bio onakav kakav mi želimo, nije to bila pošiljka nekog čovjeka (buržuja) koji to šalje osjećajući našu snagu, ili kako mi to kažemo »plaćasic«, nego je to simbol saradnje i osjećanja dužnosti i odgovornosti pripadnika velike revolucionarne klase. Naši ranjeni narodni heroji čije će bolove umanjiti vaši lijekovi i pozdrav drugova iz daljine šalju vam drugarske pozdrave i priznanja saradnje, jer svaki onaj koji radi u velikoj radionici novog pokretka zna cijiniti i rad drugoga_____ «

Nastojeći da što više angažuju Partijsku i Skojevsku organizaciju u borbi za razvijanje bratstva i jedinstva u istom dokumentu pisali su:

»... .Pišući ovo sve ispred komunista partizana Ozrenskog partizanskog odreda skrećemo vam pažnju na jednu važnu činje-

Artistic Fronts

[illegible]

Plaćači ove sve ispred Kompartije Larenškog društinskog
odrade shvaćena van ocrnju na jednu stranu i na drugu stranu
vencane koje i crati u najpoznatiji uređaj i red i za sve
učinjena ispravna nema.

Vi, svijeta mršteno u katoličkim krnjima, stanovništvo koje
brzo domoći fašizam uspio je uraditi u državu da imolira i po-
krovi, vaša svaka armija, sila, policija, vojska, sve što bi-
lo stvarno ili plodno ili za okupljanje reakcije i okrage protiv
borbe za slobodu oslobođenja ovih krajeva, pristi na red vodeći
borbu za svoj opstanak, sjećajući se najvišim i progresivnim ak-
cijama fašizma, vaša svakoj neprijatelj, a stavog svoj vlastiti, koji
napred sjećajući se progresivne borbi, koji se neobičajno izve-
stak donijeti slobodu ne samo njemu nego ovim narodima, suprotstav-
io trupa da svuđe, hrvatski katolici, a to je vaša dužnost, po-
stati nacionalisti i vjerski mrznja koji neprijatelj, svom sestinom, na-
oktrava, stvarati sili, koji za narodno-oslobodilačku borbu, a tom
si, ju razviti najsiiri propagandni rat, to bi bila opasna linija
vaša rada. Događaji i konkretna direktiva možete također dobiti
od nas u koliko imate s druge strane; ali tak onda kad izvršite
svoj prvi pogled, a to je:

1. Da li postoji neka partijska jedinica u Derventi, Broj-
no stanje, društveni sastav, koliko redovnih, koliko i intelig.
2. Da li ta jedinica ima s kim neku vezu, na koji je način
održava ili je bez veze.

Što je dosada radila, ta sada radi i kakvi su rezultati.

4/ da li postoji neki SKOP-ovski aktiv; njegovo stanje i njegov rad.

1/ Svaka komunistička grupa čisto i jedinstveno zastavlja

2) BepoeloTania : radiometre prema ASB i opali borol-

- 3/ Kako voze imate sa sekom i steno u istinu.
- 4/ Kako ima vojske uistinu, to je stvar, ali to je stvar koja je...

4. Kolikozna vojska, njen broj sastav i koliko uata, lova
i rezervne i znanje vojske, njeno naoružanje i stanje materijala.

političara koji, ako li ima namjeru vojsci, da li je, koji od
novate vojn.

5. Zaključke skupne sednice i druge... 113

e vnde cartilago, secundum illi quod dicitur: "Cartilago est
 pars dura, etiam bar sternalis, non est illi cartilago, sed est illi

01. umm e imalo ...
Da li ...

nicu koja vas Dervencane mora tjerati u najozbiljniji pregalački rad i za sve neučinjeno izgovora nema.

A zatim:

»___Vaša je dužnost topiti nacionalnu i vjersku mržnju koju neprijatelj svom žestinom zaoštava, stvoriti simpatije za narodnooslobodilačku borbu, u tom cilju razvijati najširi propagandni rad. To bi bila osnovna linija vašeg rada-----«

Vlado Šuput je odlazio više puta iz Dervente na Ozren, a posljednji put tamo je bio januara 1942. godine skupa sa Ivanom Fafletom. Po "ovratku je uhapšen, o čemu će biti riječi docnije.

U vrijeme dok je održavana veza sa Ozrenskim partizanskim odredom, u jesen 1941. godine, omasovljene su Partijska i Skopjevska organizacija. Treba istaći da je sve veći broj mladih ljudi pristupio pokretu, mnogih od njih bili su pohapšeni u poznatoj raciji 6. februara 1942. godine. Naročito velika aktivnost za pokret osjećala se u Lugu. Partijska organizacija u ovom prigradskom naselju imala je čvrst oslonac i u njemu su djelovale snage koje su uspješno izvršavale ciljeve KPJ. Pored Dane Mandića, Sime Lažića, Marijana Begića, Jure Mandića, braće Milovana i Gojka Vukovića, u prvoj ratnoj godini za pokret se opredjeljivao velik broj stanovništva. I u samom gradu broj pristalica pokreta bivao je iz dana u dan sve veći. To najbolje pokazuje i činjenica o velikom broju uhapšenih februara 1942. godine. Među uhapšenima su se nalazili pripadnici svih naroda koji žive u našem kraju tako da se može konstatovati da je Partijska organizacija Dervente dala pun doprinos stvaranju bratstva i jedinstva naših naroda.

U Arhivu VII, k. 152, dok. br. 37/14-1, govori se o atentatu na doglavnika Luku Lešića i hapšenju derventskih komunista:

»4. oktobra 1941. Nepoznato lice je bacilo bombu za vrijeme zbora koji je držao doglavnik Luka Lešić u Derventi. Tri lica su lakše ranjena. Za ovo djelo su osumnjičeni i uhapšeni Ivica Šeremet, Drago Begić, Bego Isakagić, Dragutin Devčić, Dane Mandić i Anto Begić svi iz Dervente.

Od preživjelih učesnika NOR-a saznali smo da je ovaj atentat samoinicijativno organizovao Rešad Alibegović. Prije bacanja bombe ostavio je upaljen motor i čim je bacio bombu odmah je sjeo na motor i nestao sa mjesta atentata.

U ovom periodu Nijemcima je bilo naročito stalo da obezbijede prugu Brod — Srajevo, te da zaštite druge objekte koji su im služili za eksploataciju. U tu svrhu oni su naoružavali domaći ološ djeleći neštedimice oružje i municiju. Istovremeno su uzimali i taoce za svaku eventualnost.

Kotarska oblast Derventa uputila je 22. 11. 1941. godine naredbu Općinskom poglavarstvu, Arhiv VII, k. 55, dok. 1/3, za određivanje talaca:

Anto Begić

Braća Huseinčehajić:
Salih i Hasan

»Obzirom na česte napade razornih elemenata na željezničke objekte i na njihovu nakanu da takve čine i u budućnosti vrše, državne vlasti su primorane da poduzimaju oštrije i efikasnije mjere na očuvanju državne imovine i života građana. Za jamstvo da će biti ušćuvana sigurnost objekata, uzeti su taoci i to iz općine Derventa grad, općine Lužani. Kroz područje ove općine prolazi željeznička pruga. Taoci su upozoreni, a tako isto treba upoznati cjelokupno pučanstvo a naročito pučanstvo spomenutih općina, da će oni biti streljani, a u slučaju i najmanjeg napada na željezničku prugu i željezničke objekte na području ovog kotara. Osim toga treba da općina u sporazumu sa oružničkim postajama pojačaju pasku nad željezničkom prugom i mostovima. Radi hladnog vremena općinska poglavarstva će se pobrinuti za toplu obuću i odjeću za one seljake koji su određeni za čuvanje pruge i ostalih objekata a koji toga nemaju. Protiv nemarnjaka primjećivaće se najoštrije kazne bez odgodnja moći. Ovo oglasiti na cijelom području na uobičajeni način. Kotarski predstojnik.«

Iz dokumenta Kotarske oblasti upućenog 22. 11. 1941. godine Velikoj župi Posavlje u Brodu vidi se koliko je bilo određenih talaca:

»Dostavlja se s molbom na znanje savezno sa tamošnjim na-logom broj 66 od 14. 11. 1941. godine sa izvještajem da je iz općine Lužani uzeto 3, opštine Derventa selo 10, iz opštine Osinja

10 i iz grada 10 taoca. Iz Lužana nije se moglo uzeti više taoca, jer tamo skoro više i nema muškaraca.

Kako sam izvestio pod br. taj. 428 od 13. 11. o. g. stožer 4 pješačke divizije u Doboju naredio je da se oglasi da će biti odgovorno moralno i materijalno ona sela, kroz koja prolazi željeznička pruga, brzglasne i brzovjavne postrojbe i da će odnosna sela u slučaju kakvog akta sabotaže na ove objekte biti uništena i spaljena ako pravodobno ne izvjestite o pripremama takve akcije i istu ne spriječe svim raspoloživim sredstvima. Ovu opomenu ja ova kotarska oblast odmah dala oglasiti na uobičajen način na cijelom svome području, pa cijenim da je to jedan jaki i ozbiljni moment, koji će natjerati seljake da i sa svoje strane poduzmu sve za čuvanje takvih objekata. Ujedno izvješćujem da željezničku prugu Derventa — do granice kotara čuvaju i domobrani. Kotarski predstojnik.«

FORMIRANJE ODREDA NA POJEZNI

I poslije pogibije Miloša Vujakovića, Ostoje Tepića, Dušana Vukičevića i drugih boraca na osinjskom području, nije jenjavao narodnooslobodilački pokret. U svojoj izjavi Rade Čikojević i Trivun Starčević naveli su kako je formirana Partizanska grupa u Brestovu, a zatim Partizanski odred u Pojezni:

»U Brestovu je kod kuće Stevana Vetmića formirana partizanska grupa po direktivi komandanta Ljubičkog partizanskog odreda Novaka Pivaša. U grupi su se nalazili: Radić Ljubo-Gedžo, vođa grupe, Rade Čikojević, ekonom grupe, Đorđo Kojić, zamjenik vođe grupe, 1943. godine otišao u četnike tamo se razbolio od tifusa i umro, Zoran Iedo, kasnije se opredijelio za četnike, Ostoja Škorić, umro, Nedeljko Milanović, sada penzioner, Savko Miljanović, umro, Teodor Segić, Ljubo Blagojević, poginuo u NOB-i, Stevo Milutinović poginuo i Teodor Ignjić umro. Grupa je djelovala u sastavu Ljubičkog partizanskog odreda, a nakon polaganja zakletve dobila je naziv voda. Po nalogu Štaba odreda i komandanta Novaka Pivaša dobila je zadatak da krene u pravcu Pojezne i da izvrši pripreme za formiranje partizanskog odreda.

14. decembra 1941. godine u kući Jakova Starčevića dogovoreno je da se sazove zbor naroda i formira partizanski odred. Li školi Pojezna 15. decembra 1941. godine na zboru naroda i boraca svih okolnih mjesta formiran je Poježnjanski partizanski odred. Pri formiranju odreda bila je prisutna i grupa Vitkovačkog odreda na čelu sa Mirkom Dukić, članom KPJ. Isto tako u pripremama su

učestvovali Kojo Jotić, politički komesar Ljeskovačkog odreda, i borac istog odreda Boško Hadžić. U Štab odreda izabrani su: Radić Ljubo-Gedžo, za komandanta, Đorđo Kojić, za zamjenika komandanta, Mirko Ristić, za političkog komesara i Trivun Starčević, za sekretara i obavještajca Štaba odreda.

Pored vođenja više borbi posebnu pažnju Štab odreda je pružao seoskim narodnoslobodilačkim odborima i seoskim stražama.

Pred Narodnooslobodilačkim odborima stajali su sljedeći zadaci: prikupljanje odjeće i obuće za vojsku, briga za narod, rukovođenje sa partizanskim stražama radi obezbjeđivanja naroda, obavještavanje Odreda o kretanju neprijatelja, neprijateljevim namjerama, izgradnja skloništa, tumačenje narodu ciljeva narodnooslobodilačke borbe, rješavanje socijalnih problema itd. Posebna briga vođena je za stvaranje rezervne hrane, odjeće i obuće koja je korištena, ne samo za potrebe Odreda i naroda ovog područja već i za potrebe ranjenika i boraca onih odreda koji su se borili u pasivnim krajevima. Magacini su bili smješteni u Cvrtkovicima kod kuća Markovića, u Brestovu kod Pavlovića i u Mitrovićima kod Tomića. Magacini su smješteni u ovim selima, jer su se nalazila u dubljoj pozadini slobodne teritorije.

Cjelokupan rad NOO objedinjavao je Štab odreda, a neposredno su za njega bili zaduženi Rade Čikojević, zamjenik komesara i Trivun Starčević, sekretar Štaba odreda. Posebnu pomoć na učvršćivanju narodnoslobodilačkih odbora i u njihovoj orijentaciji na raznovrsne zadatke pružao im je Kojo Jotić.«

Interesantno je napomenuti da su partizanske jedinice i na našem području već 1941. godine formirale odbore i da su oni u prvoj i početkom druge ratne godine odigrali vidnu ulogu u razvoju narodne vlasti.

Pored odreda i narodnooslobodilačkih odbora na oslobođenoj teritoriji vidnu ulogu imala je i seoska straža. O tome Starčević i Čikojević izjavljuju:

»Partizanski odred po svojoj brojčanosti nije mogao da kontroliše cjelokupnu teritoriju, koja je po površini bila velika, a ista je bila ugrožena od neprijatelja iz više pravaca, a naročito iz pravca Dervente i duž željezničke pruge Derventa — Doboj. Također, svi koji su se javljali u Odred nisu mogli biti primljeni zbog nedostatka oružja. Štab odreda je od svih ljudi formirao seoske straže koje su bile pod njegovom komandom i kontrolom. Formiranje straža i njihova djelatnost odvijala se u sklopu seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Straže su bile postavljene po sljedećim pravcima: Kalenderovci—Gornji Detlak, Malica—Gornja Lupljanića, Velika Sočanica—Tadića Gaj, zaselak Đukić—Mala Sočanica,

Pojezna—Markelića gaj, Osinja—Markelića gaj—Bogdanovo brdo, Osinja—Crnačko brdo i Tri kruške—Tadića gaj. Straže su bile djelomično naoružane lovačkim puškama, pištoljima i po nekom vojničkom puškom, posebno one koje su bile suočene neposredno sa neprijateljskim uporištima.

Zadaci straža bili su sljedeći: da otkrivaju pokret neprijatelja i o tome obavještavaju najbliže jedinice Odreda ili Štab odreda, te da štite javnu bezbjednost sela. U vršenju svojih dužnosti više stražara je poginulo kao: Milan Savić i Petar Pazuljević iz Cerana Gornjih, Košta čorić, Petar Brestovac i Marko Kuzmanović iz Male Sočanice.

U sklopu straže bila je organizovana kurirska služba za prenošenje izvještaja. U organizovanju straža i određivanju njihovih pravaca neposredno je učestvovao Kojo Jotić.

Po formiranju odreda formirana je i Skojevska organizacija na ovom području. Njen skeretar je bio Đorđo Panzalović, a članovi Pejo Petrić, Ljubo Bjegojević, Trivun Starčević, Dušan Tutnjević iz Cvrkovaca, a kasnije se organizacija širila.«

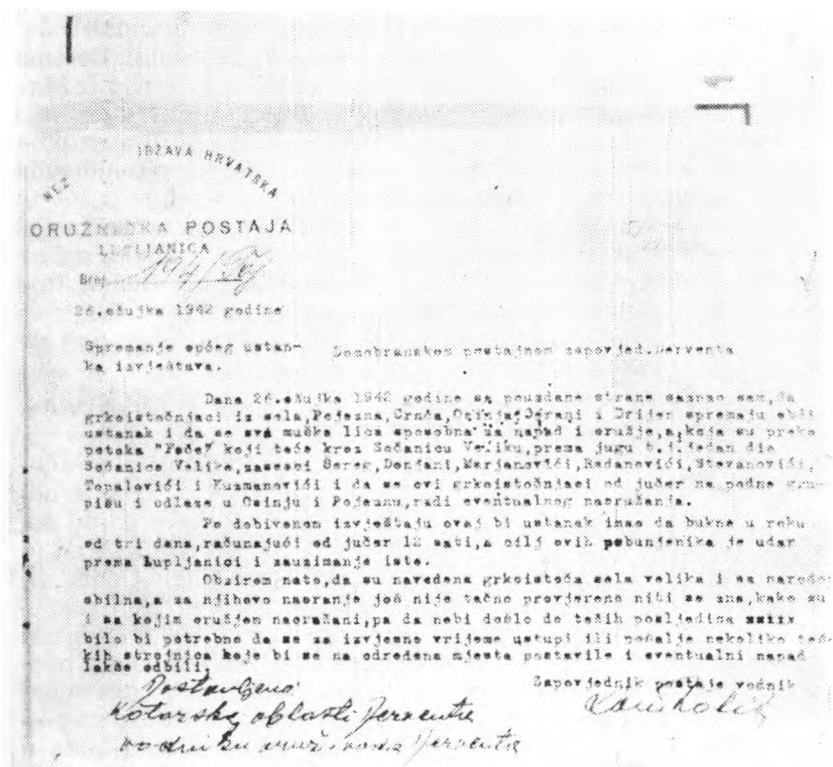
Prije nego što navedemo borbenu aktivnost Odreda, evo i izvoda iz izjave Peje Petrića o njegovom formiranju:

»U oktobru 1941. na osinjsko područje je došao Miloš Vujaković praćen sa desetak dobro naoružanih boraca. Na njegov zahtjev mi smo pristali da se udružimo u jednu jedinicu. Tako je jedne večeri održan sastanak u Štrpcima pored Ukline, kada je odlučeno da se od svih boraca sa ovog područja formira odred narodnooslobodilačke vojske. Za komandanta tog odreda izabran je Miloš Vujaković, za zamjenika komandanta Ljubo Radić-Gedžo, za političkog komesara Ostoja Tepić. Zatim je utvrđen plan borbenog dejstva i akcija. Mi sa osinjskog područja sa Ljubom Radićem na čelu imali smo zadatak da kontrolišemo teren osinjskog područja u pravcu Lupljanice, a ostali borci sa Milošem Vujakovićem na čelu teren Štrbaca u pravcu Tromeđe i Glogovca. Gedžo se protivio stavu Miroša Vujakovića da sjedište Štaba odreda bude u kući Vaskrsije Milijaša u Štrpcima, pored Ukline, znajući da Nijemci u Glogovcu imaju jake snage i da se u slučaju borbe za ledima Štaba nalazi Ukline koju je nemoguće forsirati. Bez obzira na ovakvu primjedbu, Miloš je ostao pri svom stavu. Jedne večeri su iznenada dobro naoružani Nijemci napali Štab Odreda. U toj borbi je od prvog neprijateljskog rafala pogođen Ostoja Tepić, a Miloš je sa još nekoliko braca pružio snažan otpor neprijatelju i herojski je pao u toj borbi...«

Petrić u svojoj izjavi nadalje navodi činjenice o sastanku u kući Jakova Starčevića, sastanku u školi i formiranju Odbora, iz-

javljujući da je za rukovodioca agitacije i propagande bio izabran Đorđo Panzalovrc, a za omladinskog rukovodioca Pejo Petrić. Dalje navodi da je na tom zboru bilo izabrano i 20 odbornika, te da je Odred imao oko 100 boraca.

Navešćemo i dio njegove izjave koja se odnosi na utapanje Odreda u Ljeskovačku četu:

Faksimil izvještaja Oružničke postaje Lupljanica o pobuni na osinjskom području

»U februaru 1942. godine, dolaskom IV krajiškog odreda u centralnu Bosnu, prišlo se ujedinjenju svih partizanskih jedinica sa tog područja u IV krajiški odred, kao veću vojnoformacijsku jedinicu. Tada je formiran formacijski nazvana XII četa u Ljeskovoju Vodi u čiji je sastav ušao i Poježnjanski odred. U stvari, ovim na živom se nije ništa izmijenilo u pogledu unutrašnje organizacije

Poježnjanskog odreda. I dalje je ostao isti Štab, odnosno komandni sastav, kao i položaj i borbeni zadaci. Ova reorganizacija nije bila obnarodovana, pa je u narodu i dalje važio naziv Poježnjanski odred, a Gedžo komandant Odreda. Odred je tada brojao oko 110 dobro naoružanih boraca sa visokom borbenom svijesti i vojničkom disciplinom...«

»... Poježnjanski odred imao je velikog značaja u borbi protiv okupatora i njegovih slugu. Njegova formacijska struktura po tadašnjim uslovima i sa današnjeg stanovišta bila je dobro postavljena. Odred je pod rukovodstvom KPJ, iako je tada u njemu bilo samo dva člana KPJ i šest Skojevaca, ostvario svoju vojnu i političku ulogu i nanio veliki udarac okupatoru i njegovim slugama. Odred je, također, uz pomoć Koje Jotića, Laze Vidovića i Boška Hadžića udario prve temelje narodne vlasti na području derventske opštine.«

VAŽNIJE BORBE ODREDA I ORGANIZOVANJE ŽIVOTA NA SLOBODNOJ TERITORIJ

Prema izjavi Peje Petrića, prvu veću borbu Odred je vodio sa ustašama i domobranima 24. 12. 1941. godine kod Tri kruške i iznad kuća Radanovića u Velikoj Sočanici. Tada je od ustaša zaplijenjena imovina koju su opljačkali u Crnči i Sočanici i onemogućen je odvoz drva iz Crnče, koja su bila vlasništvo Save Jelića, pripremljena za prodaju prije početka rata. Zatim su se stalno redale borbe više puta sedmično.

O ovim borbama u svojoj izjavi govore i Rade Čikojević i Trivun Starčević:

»Prilikom napada na neprijateljsko uporište Malica zarobljeno je nekoliko pušaka i municije i radio-aparat koji je korišten u Štabu odreda. Posada uporišta je razbijena i povukla se u pravcu Dervente. Veću borbu Odred je vodio na Crkvinama kod Tri kruške 24. 12. 1941. godine sa ustašama kada je međusobno dolazilo do nekoliko juriša. Ustaše su natjerane na povlačenje uz izvjesne gubitke i tim je spriječena pljačka naroda, ubijanje i odvođenje u koncentracione logore. Tada je ranjen u obadvije noge komandir voda Savko Miljanović.

Bez obzira na nepogodne atmosferske prilike, borbena aktivnost Odreda iz konca 1941. produžena je i nastankom 1942. godine. Odred je brojčano ojačao i postepeno se naoružavao prikupljanjem oružja u narodu, otimanjem od neprijatelja u toku borbi i dobijanjem od naših saradnika iz neprijateljske pozadine. Među saradnicima koji su obezbjeđivali oružje bili su: Nikola Rašić,

Hrvat iz Male Sočanice, Nikola čivčija, Hrvat iz Modrana, Mato Barišić, Hrvat iz Bišnje, Miladin Maslo iz Modrana, Milan Rauković, Srbin iz Osinje, koji je tada radio u Opštini Lupljanica, Rudolf Padevski, Hrvat iz okolice Dervente — pekarski radnik, aktivan borac Odreda, poginuo koncem 1942. ili početkom 1943. godine u borbi protiv četnika. Naročito treba podvući rad Nikole čivčije koji je održavao vezu i sa derventskom partijskom organizacijom.

Odred je dva ojačana voda isturio bliže neprijateljskim uporištima na pravcu Lupljanica — Cer, Malica — Bogdanovo brdo — Debela obala, jedan vod je zadržao u rezervi kao pomoć vodovima ili susjednim odredima.

U vodovima su bili postavljeni politički delegati. Jedan od njih je bio Bogdan Rauković iz Osinje. U Odredu je organizovan politički rad kao i vojna obuka; posebno rukovanje oružjem. Najistaknutije borbe Odreda je slao u IV krajiški odred na obuku radi popune proleterskih jedinica. ..

Veću borbu Odred je vodio na liniji: Malica — Bogdanovo brdo — Tadića gaj — Tri kruške (Crkvine) 14. 2. 1942. godine. Na odred su napale jače neprijateljske snage (dvije satnije) iz šireg reona Dervente u pravcu: Hepting—Malica—Bogdanovo brdo i Gornja Lupljanica (Željeznička stanica)—Tadića gaj—Tri kruške (Crkvine). Borba je trajala od ranog jutra do 14 časova. Štab odreda je ranije otkrio namjere neprijatelja preko svoje obavještajne službe i izvršio blagovremene pripreme za borbu. Cilj neprijatelja je bio doći na reon Pojezne. Štab odreda je pozvao preko seoskih narodnooslobodilačkih odbora svo sposobno stanovništvo da se uključi u borbu. Tom prilikom korišteni su unaprijed ustaljeni znaci kao: značke od drveta, crkveno zvono i prangije. Narod se pozivu masovno odazvao, te je u borbi učestvovalo oko 2000 ljudi, uglavnom naoružanih lovačkim i hladnim oružjem. Pred jakom udarnom snagom Odreda i velikog broja stanovništva neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje. U svojim izvještajima je tvrdio da ima 2.000 partizana i da imaju topove. Odredu je u ovoj borbi pružio veliku pomoć Kojo Jotić, a iz Ljeskovih voda je stigla pomoć u ljudstvu i municiji. Uspjeh Odreda u ovoj borbi doprinio je podizanju morala kod naroda i jačanju ugleda narodnooslobodilačkog pokreta. U ovom periodu došli su u Odred iz Dervente Nikola Bojčević i Mišo Sparavalo.«

Na strani 16 Priloga za hroniku Rade Čikojevića o stanju na ovom području dok je djelovao Odred piše:

»Kada smo u priličnoj mjeri obezbijedili naša sela od upada ustaša, te brojčano ojačali našu jedinicu, pred nama su iskršavali novi problemi koje smo morali rješavati. Naime, dok je grupa dje-

lovalo još u Brestovu mi smo odabrali neke ljude za odbornike koji su nam pružali pomoć u ishrani vojske i drugom. Ovo smo isto učinili i dolaskom u Pojeznu i drugim selima. Razvlastili smo knezove, jer su oni u većini slučajeva bili potvrđeni od ustaških vlasti i oduzeli smo im štamбилje. Na njihova mjesta naš Štab je predvidio nove ljude koji su davali garanciju da će pomagati narodnooslobodilački pokret. U selima su skupljeni svi domaćini te je u svim selima gdje je naša jedinica djelovala izvršeno postavljanje novih seoskih odbornika. Treba napomenuti da smo prilikom formiranja narodnooslobodilačkih odbora za svaki odbor nabavili i štamбилj (pečat) sa petokrakom zvijezdom u sredini i natpisom seoski NOO dotičnog mjesta. Isto tako pečat je nabavljen i za Štab naše jedinice u istom formatu i sa petokrakom zvijezdom u sredini. Ove štamбилje smo izrađivali u našoj radionici u Pojeznu, a izrađivao ih je rukovodilac radionice Ljubo Kojić. Obzirom da smo mi prikupljali oružje, a bilo ga je i neispravnog formirali smo i radionicu za popravku oružja. Ovo je u stvari bila kovačko-kolarska radionica, koja je služila i za ove svrhe. U istoj su popravljana kola, plugovi i drugi poljoprivredni alat, kao i oružje.»

Prema izjavama Čikojevića i Starčevića koncem 1941. godine izabrani su odbornici, a februara 1942. godine na skupovima su izabrani predsjednici seoskih narodnooslobodilačkih odbora, i to: Ljubo Đurić u Osinji, Stanko Adžić u Ceranima Gornjim, Mirko Katančić u Ceranima Donjim, Milan Marić u Pojeznu, Lazo Čudić u Crnči, Simo Lukić u Brestovu, Mika Čelić u Mitroviću, Tomo Tutnjević u Cvrtkovcima, Miloš Lugonjić u Jelanjskoj, Dušan Vasić u Drijenu i Risto Kosijer u Detlaku.

Da bi se jasnije mogli shvatiti zadaci narodnooslobodilačkih odbora i njihova djelatnost, donosimo Uputstvo Štaba Drugog krajiškog NOP odreda od aprila 1942. godine komandantima opština i NO odborima za sređivanje prilika u pozadini i preduzimanje odgovarajućih mjera u vezi sa neprijateljskom ofanzivom. Uputstvo se nalazi u Vojno-istorijskom institutu JNA i vodi se kao dokumenat pod brojem 112. Donosimo ga iz razloga jer se već u martu, a naročito u aprilu 1942. godine osjetila aktivnost četnika, a odmah zatim i četnički puč i zauzimanje ove teritorije od strane neprijatelja:

»KOMANDANTIMA OPŠTINA I NARODNOOSLOBODILAČKIM ODBORIMA NA TERENU II K.N.O.P. ODREDA

Proljetna ofanziva ustaških bandita počela je i sasvim je različita od prijašnjih. Neprijatelj sada ne vrši ofanzivu kao prošli put i da odmah ode, nego stalno navaljuje i zauzima pojedina mje-

sta, odakle onda vrši paljevinu i pljačku, sa ciljem da nas izgladni. Uz to neprijatelj koristi svaku priliku da zada udarac našoj borbi, a sada se naročito služi švercom. Pod imenom švercera kriju se razni špijuni koji prolaze kroz sela i neprijatelju donose podatke o nama.

Da bi se neprijatelju onemogućilo da uspije u svojim namjerama naređuje se komandantima opština i N.O.O.-ima da odmah pređu na evakuaciju sve hrane i stoke na takva mjesta koja su nepristupačna neprijatelju. Sve suho meso, slaninu i mast zakopati u zemlju. Napraviti takve rupe u koje se mogu strpati sve žito i ostale vrednije stvari. Ko neće da sakrije hranu i postupi po ovom naređenju, komandanti opština oduzeće svu hranu u korist vojske. Komandanti opština (na oslobođenoj teritoriji u Bosni postojale su komande opština kao vojno-teritorijalni organi dok. br. 142) i N.O.O. potpadaju pod vojno-prijeki sud II K. N. O. P. odreda ukoliko se u njihovim opštinama ne skloni sva hrana i stoka.

Zbog sprečavanja špijunaže zabranjuje se svaki šverc, soli, duhanom i sličnim artiklima. Opštinska milicija i seoske straže predvesti će štabu svoje čete, a ovi štabu bataljona, svakog švercera kojeg će se uputiti vojno-prijekom sudu II K.N.O.P. odreda. Zabranjuje se svako kretanje po našem terenu bez propusnice komandanta opštine ili vojne vlasti. Tko se uhvati bez propusnice kazniće se najstrožije za prvi put, a drugi put predaće se vojno-prijekom sudu II K. N. O. P. odreda. Sve nepoznate ljude sa propusnicama ili bez propusnica treba dovesti u štab bataljona.

Svako odlazanje u grad bez specijalne dozvole štaba čete ili bataljona najstrožije se zabranjuje i svako ko je prekrši biće streljan.

Ovo važi također i za Muslimane i za Hrvate koji žive na terenu II K.N.O.P. odreda.

Svu imovinu Muslimana, Hrvata i Nijemaca koji su napustili svoje imanje zaplijeniti u korist vojske.

Pošto je nastupilo proljeće i vrijeme proljetnih radova, to će komandanti opština i N.O.O.-i organizovati rad sjetve. SVA ZEM-LJA MORA BITI ZASIJANA, NI JEDAN KOMADIĆ ZEMLJE NE SMI-JE SE OSTAVITI NEOBRAĐEN.

Svu napuštenu zemlju ili zemlju koja je zaplijenjena u korist vojske ima se dati siromašnim seljacima, bez ikakve otštete, da istu zasiju. Svu zemlju koju ne mogu vlasnici da obrade treba dati da obrade i zasiju siromašni seljaci. Svaki seljak mora zasijati, a ukoliko nema sjemena, komandanti opština i N.O. odbori snabdjet će ih sa dovoljnim količinama sjemena. Ukoliko isti ne mogu da plate sjeme, to će isti sjeme odraditi vlasniku onoliko koliko to

odredi komandant opštine i N.O.O. Isto tako komandanti opština i N.O.O. urediće da stoka i plugovi budu na vrijeme dodijeljeni svim kojima budu potrebni. Porodicama partizana, ukoliko one same ne mogu obraditi zemlju, tu će zemlju obraditi selo, jer porodice naših boraca ne smiju osjetiti da im nedostaju njihovi hranioći.

Porodicama poginulih partizana mora se prvenstveno obraditi zemlja, a ukoliko iste nemaju, prvenstveno im dodijeliti dovoljnu količinu zemlje i istu obraditi i zasijati.

Svim porodicama čiji su muževi u njemačkom zarobljeništvu također obraditi i zasijati zemlju, ukoliko to ostali članovi porodice ne mogu da svrše.

Ovo ne važi za one koji su otišli na rad u Njemačku, jer takve smatramo neprijateljima narodne borbe, jer ti pomažu svojim radom neprijatelju da se bori protiv nas, oslobađajući njemačku radnu snagu, koju onda Hitler šalje za front.

Komandanti opština i N.O.O.-i povest će o svemu ovome najstrožije računa, jer danas je najvažnije da sva zemlja bude obrađena i zasijana. Zemlja koja se nalazi pod neprijateljem ne može se obraditi, ali zato naš teren treba što više zasijati i što manje ostaviti za livadu, jer ćemo zemlju koja se nalazi pod neprijateljem kasnije imati kao livade.

Komandanti opština i N.O.O.-i vodit će računa o onima koji neće da rade i obrađuju svoju zemlju, a uz to pričaju da je sada »KOMUNA« pa da i ne treba raditi. Sve takve prisiliti da obrađuju svoju zemlju, a ako isti neće, predavati ih vojno-prijekom sudu II K.N.O.P. odreda. Kod nas vrijedi zakon: »KO RADI TAJ I JEDE, A KO NE RADI TAJ I NE JEDE!«

Komandanti opština i N.O.O.-i kontrolisaće seoske straže koje moraju biti u svakom selu. Na stražu moraju ići svi koji su sposobni i koje odrede komandanti opština i N.O.O.-i.

Svako selo mora imati kurira sa konjem, koji će najhitnije obavijestiti najbližu vojnu jedinicu o pokretu neprijatelja.

Pošto je popaljena opštinska arhiva, to će komandanti opština uz pomoć N.O. odbora popisati nanovo sve stanovništvo svojih opština.

Sva novorođena djeca moraju se javiti kod opštine, gdje će se roditeljima izdati privremeni krsni list, koji će se kasnije zamijeniti crkvenim. Svi do sada sklopljeni brakovi imaju se prijaviti opštini, a opština će izdati privremena uvjerenja i to bračnom paru i roditeljima mlade. Taj brak i uvjerenje važi punovažno sve dok se kasnije ne zamijeni crkvenim ili građanskim brakom. Ubuđuće svako ko želi stupiti u brak ima isti prijaviti opštini gdje će

ITS. BRN: 240-1-1942.
Predmet: Pismo sa četničkog
komunističkim omdača iz
vještava.-

Derventi, dne 24.11.1942.

IZVJEŠTAJ O POKRAJACI

Proč na svaki:-

Oružnička postaja Ilijasjanica svojim dopisom broj 290 od 4.
11.12. dostavlja:

Dana 20. veljače 1942. godine, u 23 sata došlo je do sukoba
između oporunke ove postaje i četničko-komunističkin bandi u selu Bočanić
velika na mjestu zv. "Kojici" i nakon borbe od jednoga sata četničke bande po-
tjerane su u unutrašnjost sela Bočaniće velike. U ovoj borbi od strane oružnika
ni i milicionara nije nitko ranjen niti ubijen, a od strane četnika nepoznato
je.

U isto vrijeme prilikom ove borbe ranjena je u lijevo rame
Marjanović Anica žena Lazarova od strane kuršuma sa četničke strane, jer se
da zaključiti pa zrna, koje nije u naoružanju našeg domobranstva, niti sa koje
oružne jedinice, jer je zrna potpuno četničkog kalibra 6 mm, a dali pripada re-
volveru ili kojoj automatskoj pučki nemože se zaključiti, pomenuto zrna pre-
bilo je zid od kuće i na istom pogodio Anicu Marjanović, koja je na licu mjes-
ta i pranađjena, te se nalazi kod potpisatog, odnosno u oružničkoj postaji Ilijas-
janica.

Ranjena Anica Marjanović otpremljena je u državnu bolnicu u
Derventi, gdje se nalazi na liječenju.

Dana 2. prosinca 1942. godine, u 24. sata došlo je do sukoba izme-
đu četničko-komunističkin bandi i oporunke ove postaje na mjestu zv. "Kojici"
u Bočanić veliki i nakon borbe od jednoga sata četnici su potjerani u unutra-
šnjost sela velike Bočaniće, ovom prilikom nije nitko od oružnika i milic-
na ranjen niti ubijen, sem što je zrna iz puške sa četničke strane prebio
kraj prve gung milicionara tadje Juridica, od strane četnika nije poznato
dali je tko ranjen ili ubijen.

Gornje se dostavlja radi znanja.

...čno zapovjedništvo u Derventi i Zupaka redarstvena ob-
last u Brodu na svaki izvješćeni su.-

ZA DUM BRN: 240-1-1942

Kotarski predstojnik:

KOTARSKA OBLAST

IZVJEŠTAJ O POKRAJACI

IZVJEŠTAJ O POKRAJACI

Primi. na 11.12.1942

Broj 228

Red. 1

se isti upisati u knjigu ženjenih i udatih. Svi ovi poslovi vrše se besplatno i nijedna opština ili komandant opštine ne smije naplaćivati ništa za izdavanje uvjerenja o stupanju u brak ili uvjerenja za novorođenčad.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Aprila 1942. god.

ŠTAB II KRAJIŠKOG NARODNOOSLOBODILAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA«

U Zborniku dokumenata Tom IV, knjiga tri, nalazi se izvještaj Zapovjedništva II domobranskog zbora, glavnostožernog odjela broj 520 tajno od 22. januara 1942. godine u kome se govori o stanju na ovom području, i borbama koje je vodio odred:

»Južno od rijeke Save međutim hrvatski narod iz dana u dan postaje sve više potišten i zabrinut za svoju sudbinu, jer se pobunjenička akcija sve više pojačava, a mi nismo u stanju i pored svih poduzetih mjera pružiti mu dovoljnu zaštitu od napadaja i pljačke pobunjenika, jer se svako selo ne može braniti sa ovim snagama koje imamo.

Na taj način, a pošto se veliki dio područja južno od rijeke Save nalazi u pobunjeničkim rukama, to mnogim selima prijeti stalna opasnost da budu opljačkana i popaljena a stanovnici isti pobijani, to se u stvari svakodnevno dešava....«

Tako je crnu situaciju vidio domobranski komandant. U svojoj nemoći govori o zlodjelima partizana, kojih u stvari nije bilo, a skriva činjenično stanje da se dobar dio stanovništva i hrvatske nacionalnosti opredijelio na stranu narodnooslobodilačkog pokreta.

U drugom izvještaju broj 1069 — tajno iste komande stoji:

»U seui Osirtja [kotar Derventa) nalazi se logor sa oko 200 pobunjenika. U selu Pojezina (kotar Derventa)) nalazi se navodno oko 1000 pobunjenika. Ovaj se podatak provjeravak.

U izvještaju zapovjedništva III oružničke pukovnije broj 160-tajno od 13. februara 1942. godine kaže se:

»24. sječnja 1942. godine ophodnja oružničke postaje Lupljanica, dobojskog oružničkog krila, u jačini od 25 momaka sukobila se između sela Vojkovca, Velike Sočanice, kotar Derventa, sa jednom skupinom od 30 pobunjenika. Ophodnja je pobunjenike rastjerala bez vlastitih gubitaka.

25. sječnja 1942. godine ophodnje, sastavljene od oružnika postaje Lupljanica te od domobrana milicionara, sukobile su se u selima deranima, Lupljanici Gor. Sočanici Vel. i Mišincima, kotar

Derventa sa pojedinim četničko-komunističkim skupinama, koje im je uspjela bez vlastitih gubitaka rastjerati.

26. siječnja 1942. godine ophodnja oružničke postaje Lupljanića sastojeći se od osam oružnika i 16 milicionera skuplja viđeni je grko-istočnjake u reonu postaje po nalogu kotarske oblasti u Derventi kao taoce radi sprovođa u Derventu. Ovom prilikom ophodnja se sukobila sa pobunjenicima kod sela Sočanice, kotar Derventa i nakon kraće borbe natjerala je pobunjenike u bjegstvo bez vlastitih gubitaka.

30. siječnja 1942. godine oko 24 sata došlo je oko 200 naoružanih pobunjenika u selo V. Sočanica, kotar Derventa, te su ovom prilikom zlostavljali tamošnjeg glavara sela i još neke seljake kojima su opljačkali razne stvari.

30. siječnja 1942. godine oko 3 sata pobunjenici naoružani sa puškama došli su u stan državnog cestara na tromedi (na sastavu rijeke Ukrine i potoka Jadovice), kotar Derventa i od istog zahtjevali da im otvori vrata. Kada im je cestar po imenu Stipo Tomić

Trivun Starčević

otvorio vrata, tražili su od istog oružje, pa kada isto nisu našli odnijeli su mu jednu kišnu kabanicu i zatim su se udaljili.

4. veljače 1942. godine cijelo selo Detlak, kotar Derventa, naoružano sa vilama, sjekirama i drugim oružjem diglo se na ustanak.

U istom izvještaju, odjeljak »Stanje u vojsci«, stoji:

»Raspoloženje, moral i vojnički duh kod domobrana i pričuvnika i nadalje je dosta slab, što se očituje u pojedinim jačim sukobima sa pobunjenicima, kada ili uzmiču borbu, ili se bez borbe predavaju. Stega je prilična. Vojničko držanje je slabije.

Raspoloženje, moral i duh kod oružnika su uglavnom dobri, izuzev pojedinih slučajeva koji se odmah uzimaju u postupak i nastoje od strane pozvanih starješina odkloniti.«

Ovaj odjeljak izvještaja, koga je potpisao pukovnik Novak, naveden je da bi smo demantovali izvještaj o borbama u kome se tvrdi da su domobrani i oružnici uvijek rastjerivali pobunjenike i bili bez gubitaka. Evo i dokumenta o spremanju općeg ustanka marta 1942. godine.

»Dana 26. ožujka 1942. godine sa pouzdane strane saznao sam, da grkoistočnjaci iz sela, Pojezna, Crnča, Osinja, Cerani i Drijen spremaju obći ustanak i da se sva muška lica sposobna za napad i oružje, a i koja su preko potoka »Foče« koji teče kroz Sočanicu Veliku, prema jugu, t.j. jedan dio Sočanice Velike, zaseoci Šereg, Donjani, Marjanovići, Radanovići, Stevanovići, Topalovići i Kuzmanovići i da se ovi grkoistočnjaci od jučer na podne grupišu i odlaze u Osinju i Pojeznu, radi eventualnog naoružanja.

Po dobivenom izvještaju ovaj bi ustanak imao da bukne u roku od tri dana, računajući od jučer 12 sati, a cilj ovih pobunjenika je udar prema Lupljanici i zauzimanje iste.

Obzirom nato, da su navedena grkoistočna sela velika i sa narodom obilna, a za njihovo naoranje još nije tačno provjereno niti se zna, kako su i sa kojim oružjem naoružani, pa da nebi došlo do težih posljedica bilo bi potrebno da se za izvjesno vrijeme ustupi ili pošalje nekoliko teških strojnica koje bi se na određena mjesta postavile i eventualni napad lakše odbili.«

RAD I HAPŠENJE DERVENTSKIH KOMUNISTA FEBRUARA 1942. GODINE

Jedan od velikih uspjeha dervetskih komunista u 1941. godini je okupljanje velikog broja naprednih ljudi, uglavnom mladića i djevojaka, da rade za narodnooslobodilački pokret, a njihov rad doći će do punog izražaja u naredne tri godine rata. Činjenično se može konstatovati da su u Derventi podjednako radili za pokret pripadnici svih naroda koji u njoj žive. S obzirom da je Derventa za neprijatelje bila veoma važna raskrsnica puteva, oni su je željeli sačuvati pod svaku cijenu. Zato je u njoj u toku cijelog rata bio stacioniran jak garnizon Nijemaca, ustaša, domobrana i drugih neprijateljskih formacija. Takođe je bila jaka ustaško-nadzorna služba, gestapo, redarstvo i druge institucije koje su se borile protiv narodnooslobodilačkog pokreta. U takvoj situaciji rad komunista bio je jako otežan, ali su ipak postizani vidni rezultati.

0 prikupljanju materijala, agitaciji i propagandi, održavanju veze

Prvoborac Drago Begić

**Omer Porobić u ustaškom
zatvoru**

sa Ozrenom i drugim akcijama već je bilo riječi. I kad je ilegalni rad dobio sasvim određene konture, organizaciono se učvrstio i počeo masovno širiti, došlo je do velikog hapšenja derventskih komunista i drugih ilegalnih radnika.

Već je ranije pisano da je derventska Partijska organizacija održavala vezu i sa Ozrenskim partizanskim odredom. Citirano je i pismo upućeno od strane Odreda derventskim partizanima. To pismo kao i pismo Omera Porobića (Alije) nalazi se u Vojno-istorijskom institutu Arhiv VII, najbolji su dokaz o saradnji. Pismo Omera Porobića Ismetu Kapetanoviću glasi:

»Dragi Ismete,

Evo sada reče mi Vlado da će u Majevac i da će imati prilike da te vidi i da ti uruči ovo moje pismo. Kako je i kako si ti i ostali. Kako izgleda situacija. Ovamo je onako ipak dobro. O svemu će te drug Vlado izvijestiti. On ima tačan izvještaj o svemu i reći će ti. Kad bude potrebno mi smo svi za šumu. Kako Adii i Refik. Pozdravi sve mnogo, a tebe mnogo i mnogo pozdravlja. Piši mi odmah«. Evo i dva pisma Ismeta Kapetanovića i ilegalca Škraba.

Dragi drugovi!

Drug Josip Vam je napisao sve najvažnije i po tome ćete pos tupiti, samo smo naknadno saznali da se tamo nalazi Š. V. i pre-

ma sporazumu sa O.K.K.P. on treba poslije svršavanja poslova koji su gore navedeni da se odmah prebaci ovamo jer je to vrlo potrebno skoro neophodno. O načinu prelaska neka ga obavijesti donosioc pisma. Stanje kod nas sa vojničkog gledišta izgleda ovako: Naša mala »Ozrenska država« prostire se od Lipca uz rijeku Bosnu do Zavidoviča, a odatle počinje teritorija Romanijskog odreda pa preko Sarajeva (koji je opkoljen) do Višegrada (u kome je podijeljena vlast između i Italijana) gdje počinje teritorija Dangićevo četničkog odreda do Vlasenice gdje počinje Sokovljanski odred i tako dalje do Drine, pa preko nje do pred Kragujevac, je oslobođena teritorija. Istočna granica oslobođene teritorije počinje od Lipca uz Spreču do sela Zeljeva pa preko Konjuha uz Kladanj (koji je opkoljen) pa se odatle spaja sa teritorijom Majevičkog odreda koji se proteže na sjever do pred Bjelinu, zaobilazi je i proteže se do Brčkog, a na zapad do sela Špionice, i sa teritorijom Sekovijanskog odreda i opet preko Drine u Srbiju. Ta teritorija predstavlja jednu kompaktnu cjelinu. To je što se tiče Srbije i Bosne. Hercegovina i Dalmacija stoje isto tako dobro ali nije mi baš tačno poznata veličina oslobođene teritorije. Crna Gora je potpuno oslobođena izuzev gradova Cetinja, Berana i Nikšića, i oni su nam poslali kao pomoć jednu brigadu u jačini od 1200 ljudi tzv. »Crnogorska proleterska brigada« koja je krenula iz Crne Gore da ide samo naprijed sve dotle dok se ne sretne sa Crvenom Armijom. (Olovo je palo 20. decembra) Sandžak je potpuno slobodan. U Sloveniji partizanske borbe su vrlo žestoke i već Slovenački partizani imaju i svoju oslobođenu teritoriju. O Krajini ste sigurno i čuli.

Ovo će biti za sada dosta ali dok se ispita sigurnost veza dobijat ćete i novine i biltene iz kojih ćete se moći obavjestiti o situaciji.

Mnogo pozdravlja sve drugove

Smrt fašizmu — Sloboda narodu

Položaj 13-1-1942. g.

Odgovorite odmah!

I to na mene ili na Josipa

Kapetanović Ismet v. r.
partizan Ozrenskog odreda
27-1-1942. g.

Dragi drugovi!

Ovo nije neki službeni dopis. Ali da bi se normalizirale organizacije prilike u sektoru Ozrena i okoline potrebno je da znamo

partija, ali se ti ljudi nisu razvijali sa političkim i organizacionim
 aktivnostima i stajali su vani sa partijom, ali su i
 Ova je katarska vlastita traganja katarske vlasti u
 koja nije od gore navedenih i izvrila kod istih partisa.
 Kod Pavelića J. nije našljena je jedna knjiga "Ispravljajući" i
 "Posvećeno-Svjeto" od Ernesta Tolera.
 Kod Pavleta Ivice pronađeno je napisano u pisanoj knjizi sta-
 mo naslovljeno na crvenom u "erventi sa potpisom "Krao" i pisano naslov-
 ljeno na zelenku Stanković, ustaška tabornica u "erventi sa potpisom Taret.

- 1 odeljka sa naslovom: "Danci krade Pijenu."
- 1 priručnik "Štapa kontajnerske čete udarnog bataljona sa pi-
 stolima i kolicima."
- 1 priručnik naslovljeno na drugu partizansku Ivana Vukovića sa pi-
 gam "Štapa partizanskog odreda ozrenskog" sa potpisom "Krao" i pisano
 kod Majstorovića Antura pronađeno je priručnik priručnik
- 1 brošura "Savjetnik za stvaranje"
- 2 stara neupotrebljiva revolvera
- 1 knjiga "Međunarodna organizacija rada"
- 1 knjiga "Srednjoškolski savjetnik"
- 1 knjiga "Sovjeti Osvajajući Sjeverni pol."
- 1 "Osvajanje sjevernog pola, drugo stvaranje."
- 1 brošura "Putovanja po S.S.S.R."
- 1 brošura "Životni put sovjetskog radnika"
- 1 brošura "Savremena Kina kao država"
- 1 brošura "Osobine proizvodnje Kapsa"
- 1 brošura "Što sam vidio u S.S.S.R."
- 1 brošura "Moj život"
- 1 brošura "Podzemna Rusija"
- 1 brošura "Prilike kapitala prilikom stvaranja vrednosti"
- 1 letak "Revolucionarna vojska i revolucionarna vlada."
- 1 vjesnik "Hrvatske jedinstvene nacionalne oslobodilačke fran-
 te".
- 1 letak "Proslava godišnjice oktobarske revolucije na crvenom
 trgu u Moskvi."
- 1 bilten "Glavnog štapa narodnog oslobodilačkog odreda Jugosla-
 vije"
- 1 letak sa naslovom "Hrvatski narod"
- 1 letak sa naslovom "Hrvatski narod" drugo izdanje
- 1 letak sa naslovom "U suštini"
- 1 letak sa naslovom "Mladost generaciji svih naroda Jugoslavije"
- 1 letak "Kakva govori: Proleter svih zemalja ujedinite se"
- 1 pisano na polju na položaju kod partizana 17.12.1942 sa na-
 lovljeno "Dragi drugovi i partizane "erventi"
- 1 brošura "Materijalistička svadnja povijesti."
- 1 brošura "Hrvatska knjiga"
- 1 novina "Srbija"
- 1 arak papira sa raznim predhijezama, odnošno naslov sa raznim
 letaka.

1 konspiracija
 U Moskvi i koje je grad vjesno dana Isabella Šuput Milena našljena
 je jedna odeljka iz jedne ikone ovog sadržaja: "Dragi isav te, ovo saiz roče
 mi vlade da da u Majevac i da da isavti, prilike da te vidi ili da ti uroči
 ovo moje pisano. Kako je i kako si ti i ustalili. Kako izgleda situacija. Ova
 je isav onako dobro. O svemu da te drug vlade izvestiti. On isav točan iz-
 vještaj je svemu i reći će ti. Inače mi kao dobro bili najebali se vrijeme us
 tanka a i sada. Kada bude potrebno mi smo svi spremni za šuru. Kako Ajil i Re
 fik. Poslavi sve mnogo, a tebe mnogo i mnogo podržavljaj. Pisi odmah.
 Ovo je pisano isav Perović.

Stanković Stanka se nalazi još u Rimu na telefonu ustaške gladeži
 kod nje je izvršen pretres, ali ništa kompromitirajuće nije pronađeno.
 Katarska vlast u Dobroju odnošno nadzornik red. detektiva nijesu
 ovoj vlasti dostavili priepis prijave podnesene državnom tužiteljstvu pokret
 nag priepis suđa u "erventi niti priepis elaborata istrage. Pošto je to od
 važnosti sa ovu vlast, to će se zatražiti priepisi.
 Napominje se da je dana 1.VIII i 8.VIII 1941 41 konspiracija i su-
 nivih konspiracija sa filozofima otpremljeno iz Dervente u logor Borač. Ova
 da katarska vlast saveznice sa ovim gladežim poduzeti sve potrebne akcije da
 bi se otkrile i eventualne ostale niti i veza sa partizanima u šumi. Pretre-
 no ti biljevaško da se pojedini u ljudstvu oružničke postaja u "erventi jer
 broj oružnika je malen, a nije dostatan ni za terenska slušanja, posuđe u

da li vi imate političku vezu sa Brodom ili vam je javljeno da se povežete sa nekim drugim. Ovdje na terenu postoji političko rukovodstvo za ovaj okrug i vi ako ne pripadate Brodu ili Banja Luci, onda ste naši i u tom slučaju imate primati direktive samo od nas. Treba naime da vam je jasno da politički forumi gdje je to moguće prelaze na oslobođeni teritorij i tako je i kod nas slučaj. Na Tuzlu se ne može obraćati, jer Tuzla sa ostalim mjestima oko Majevice ima opet svoje političko rukovodstvo, a u taj okrug ne možete vi spadati, nego jedino — ako nemate drugu vezu — spada te nama.

Ali, ako i spadate politički ovamo, mislim, drugovi, da vam je dužnost da pomažete najbliži odred, u konkretnom slučaju nar. osi. part. odred na Ozrenu. U tom slučaju šaljte nam sve što nam može biti potrebno sve što je potrebno za vojsku potrebno je i nama. Treba da šaljete i sanitetski materijal, ako ima odijela, cipela, veša i materijal za krpanje cipela, konac za šivaću mašinu, igle razne alatke za bravare i obučare (turpije itd.) a potreban js i duvan, cigarete, kancelarijski materijal (papir obični i hemijski indigo, tinte za naliv pero) a osobito je potrebno da nam svakako nabavite jedan »roto« aparat za umnožavanje. To nam je drugovi od osobite važnosti i to neka vam bude kao najvažnija zadaća što se tiče pomoći Ozrenskom odredu. »Roto« je skup, pa ga nastojte nekako »dignuti« iz koje kancelarije ili se snađite kako znate, ali nam »roto« nabavite. Jasno da uz »roto« treba poslati i **matrica** i to što više komada. Važno je da nam šaljete i druge stvari, kao vojne karte, onda velike zidne karte i slike, knjige, koje vama nisu potrebne. Pored svega shvatiti da je najvažnije **slati izvještaje o broju i kretanju vojske, ustaša i drugih neprijatelja**. IZVJEŠTAJE takve prirode treba slati hitno i moraju biti apsolutno tačni, dakle dobro provjereni. Dobro je da šaljete i razne sitnice, kao i naliv pera, satove, dalekozore, mast za obuču i pertle za cipele, brijače aparate, sapun itd. Način prebacivanja i čitavu organizaciju slanja paketa i izvještaja zakonspirišite tako da vam klasni neprijatelji ne uđu u trag.

Uz svaku pošiljku pošaljite **spisak stvari**.

Ako nemate veze, možete privremeno sa ovim rukovodstvom imati i političku vezu i u tom slučaju daćemo vam direktive za rad, ali prije toga pošaljite nam tačan izvještaj o političkoj situaciji o stanju vaše organizacije (ako uopšte postoji partijska organizacija kod vas) i o svemu što smatrate za važno. Treba da tamo pred masama raskrinkate rad Stevana Botića i Peće Relje. Stevan Botić se prikazivao kao naš čovjek i tome su čak neki naši drugovi iz tih krajeva nasjeli i čak šalju pozdrave i održavaju veze sa

ovim banditom. Stevo Botić je izdajica i petokolonaš a naša je borba upućena, pored borbe protiv fašizma i okupatora, i protiv izdajica i petokolonaša. Botić je sasvim prišao četnicima i to onim četnicima, koji su se kao gazde i kulaci osjetili ugroženi skorim dolaskom slobode i narodne vlade i sada vode borbu protiv nas partizana, jasnije — komunista. I zato, da vam je jedanput jasno: svi naši treba da kidaju sa tim tipovima i ne samo to, nego **treba povesti široku kampanju protiv tih ljudi kako u gradu tako i u selima.**

To je, drugovi, uglavnom što smo vam htjeli da napišemo. Mi danas mora da čistimo naše redove i da pripremamo teren za narodnu vlast.

Škrab v. r.

P. S. Sve šaljite i adresirajte na mene, pišite: »za Škraba« i te stvari i pisma dostavljajte mi preko Ismeta, koji je na sektoru gdje se prebacuju ovamo sa te strane Spreče.

Pozdrav Škr.

Jeste li čuli da je formirana »Prva proleTERSka udarna brigada«! kod nas. To su naši najbolji borci iz Crne Gore, Srbije, Slovenije, Hrvatske i Bosne. Brigadu treba popularisati, ona je naš ponos, ona je, može se reći, dio Crvene Armije.

Drago Zdenče!

Sjetih se u momentu kada se tuga, bol i radost izmješala i kada mi dolaze na um svi lijepi i ružni časovi u mom životu, i u tom raspoloženju sjetih se tvojih ceduljica i svega drugoga. Žao mi je da ti ne mogu dati svoju adresu da mi možeš odgovoriti, a bilo bi to zaista lijepo Tabornica Ustaške mladeži piše političkom komesaru u partizanskom odred.

Živim! Mnogo te pozdravlja

Ismet v. r.

Posljednji zadatak Vlade Šuputa bio je da ode na Ozren, odnese poštu i ostali materijal i po obavljanom zadatku da donese daljnja uputstva za rad Partijskoj organizaciji Dervente. Vlado Šuput i Ivica Faflet, član KPJ, krenuli su na put 27. januara 1942. godine. Po povratku iz Štaba odreda pali su u neprijateljske ruke 31. januara 1942. godine.

Evo šta o njihovom hapšenju stoji u izvještaju III oružničke pukovnije br. 160 tajno od 13. februara 1941. godine. (Zbornik tom 4, knjiga 3):

»31. siječnja 1942. godine ophodnja oružničke postaje Osječani, dobojskog oružničkog krila, zapovjednik postaje zapovjednik Mato Raos i drugovi, u selu Kostajnici .kotar Doboje, uhvatila je komuniste Ivana Fafleta, krojačkog pomoćnika i Vladimira Šuputa, učenika trećeg razreda gimnazije, oba iz Dervente, koji su bili kao partizanski teklići, te Milenka Pajića iz sela Kostajnice, kotar Doboje, koji je bio putovođa pomenutih teklića. Premetačinom kod pomenutih pronađeno je jedno pismo Ismeta Kapetanovića poznatog komuniste, koje je bilo upućeno Zdenki Starčević ustaškoj logornici u Derventi u kom pismu istu posjeća na njihovo ranije poznanstvo i prijateljstvo, kao i to, da će doći vrijeme kada će se slobodno pogledati u oči. Zatim je pronađena jedna knjižica pod naslovom »Antifašističke pjesme« i jedna proputnica za komunistu Jovana Simića. Imenovani su uhićeni i sa prijavom oružničke postaje Osječani predani kotarskom sudu u Doboju.«

Poslije ovog, a u Doboju nešto i ranije, došlo je do hapšenja više aktivista sa područja djelovanja Ozrenskog partizanskog odreda, Doboja i Dervente.

U pomenutom izvještaju govori se i o hapšenju Drage Begića i drugova:

»U noći 6. veljače 1942. godine došla su iz Doboja u Derventu

Vlado Šuput i Omer Porobić

dva detektiva, koji su izvršili premetačinu privatnih stanova kod Drage Begića i još petorice drugova. Prilikom premetačine kod istih pronađen je razni kompromitujući materija! zbog čega su svi uhićeni i po istim detektivima odvedeni u Doboju radi vođenja dalje istrage.«

Prilikom hapšenja, pored domaćih ustaša, u njemu su učestvovali agenti ustaške nadzorne službe iz Zagreba: Tomo Grčanin, Mato Bogdadi i Ivan Ladžarević. Hapšenje je izvršeno noću između 6. i 7. februara. Već sedmog februara iz zatvora su pušteni Anto Begić i Đuro Savić, a ostali su sprovedeni u Doboju.

U Arhivu VII, k. 64, reg. broj 3/3 nalaze se dokumenti sa imenima svih uhapšenih i dokumenat o hapšenju Šuputa, Fafleta i Pajića.

Dokument glasi: Na dan 31. siječnja 1942. godine, oružnički narednik Mato Raos, zapovjednik oružničke postaje u s. Osječani, uhvatio je dva komunista-partizana koji su se vraćali iz Ozrena a pokušali su na povratku preko s. Kostajnice da obilaznim putem mimoiću oružničku postaju i oružničku obhodnju. Navedeni komunisti u tome nisu uspjeli, pa ih je — pošto su mu se učinili sumnjivi — na putu koji vodi iz s. Kostajnice prema Osječanima, udaljeno 1 km. od Kostajnice, uhitio oružnički narednik Raos Mato i prilikom pretresa u oružničkoj postaji kod Ivica Fafleta, po zanimanju krojač iz Dervente, pronašao kompromitujuća pisma ušivena u postavu kaputa, na osnovu čega su komunisti — partizani Ivica Faflet i Vladimir Šuput uhićeni i sprovedeni u stožer ove divizije radi daljeg zakonskog postupka.

Istragu nad ovom dvojicom komunista-partizana povjerio sam i stavio u zadatak doglasnom organu ovog stožera satniku Frančiću Branimiru. Imenovani je, koristeći svoje dosadašnje iskustvo u doglasnoj službi, inicijativnim, neumornim i savjesnim radom, uspio da vođenjem istrage nad komunistima-partizanima ivicom Fafletom i Vladimirom Šuputom otkrije komunističku organizaciju u Doboju, Derventi i Brodu, pa su obzirom na brz i energičan rad u samoj istrazi, pohvatani i uhićeni svi krivci — komunisti i partizani — a jedino je uspjelo umaći Katarini Veselić, koja je bila učiteljica u s. Milkovac 3 km. udaljeno od Doboja, a pobjegla je u s. Kostajnicu a odatle navodno prebacila se u Ozren. Imenovana je pobjegla sa svojom sestrom Sokom, koja je bila bolničarka u ovdašnjem domu narodnog zdravlja.

Dole navedeni komunisti-partizani optuženi su i predani pokretnom prijemkom sudu u Derventi i to:

A) Komunisti-partizani iz Doboja:

1) KAPETANOVIĆ DERVIŠ, rođen 6-IV-1923. godine u Doboju, općina i kotar isti, zavičajan isto, sin Sinana i Čime rođene Avdagić, islamske vjere, po zanimanju trgovački pomoćnik, pismen, navodno nekažnjavan, stalno boravište s. Kostajnica, što je za vrijeme samog ustanka kada su partizani na dan 23. kolovoza 1941. godine napadali sa vatrenim oružjem na Doboju, sudjelovao i to na način što je prema uputama svoga brata Ismeta-političkog komesara u Ozrenu — obilazio okolna sela naseljena sa muslimanskim življem i iste nagovarao da svo oružje koje posjeduju, predaju partizanima koji se bore protiv državne vlasti, te što je od dana ustanka sve do stupanja u partizanske redove putem Paravac Milana i Jeftić Todora slao razna pisma od partizana iz šume partizanima u Doboju kao i preuzimao bolnički materijal, koji je slat od partizana iz Doboja pa ga prosljedio u šumu, te što je izdavao usmena naređenja putem Paravac Milana i Jeftić Todora partizanima u Doboju da im imaju slati detaljnija izvješća o događajima u Doboju. Isto tako što je već u početku mjeseca prosinca 1941. godine stupio u partizanske redove zajedno sa svojim bratom Ismetom, koji je jedan od vođa partizana u šumi, koji ga je naoružao sa jednom puškom te 35 puščanih naboja i jednom bombom, a koji je imao glavni zadatak, da održaje vezu između partizana u šumi i partizana u Doboju t. j. služio je kao teklić partizanima u šumi, a napokon što je čitao razne komunističke letke i iste slao partizanima u Ozren na čitanje.

2) SINAN KAPETANOVIĆ, rođen 1889. g. u Doboju, općina i kotar isti, zavičajan isto, sin Hamzabega i Atife rođene Avdagić, islamske vjere, po zanimanju trgovac, pismen, do sada navodno ne kažnjavan, u posljednje vrijeme živio u s. Brijesnici, što je znao za svoga sina Ismeta da je jedan od glavnih vođa i osnivača ustanka protiv Hrvatskih vlasti kao i za svoga sina Derviša, da je prilikom samog ustanka obilazio okolišna sela te među islamskim življem izdavao naređena neka prodaju sve puške partizanima, koji se bore protiv Hrvatskih vlasti.

Isto tako što je znao za svoga sina Derviša Kapetanovića, da je stupio u partizanske redove, tim više što je Derviš dolazio kući naoružan sa jednom puškom i potrebnim brojem naboja kao i jednom bombom, koji je jednom prilikom ostavio pušku i naboje kod kuće, a prilikom odlaska sa sobom odnjeo samo bombu u džepu, zatim što je i sam napokon otišao do svog sina Ismeta kao vođe partizana kod kojega se zadržao oko tri dana gdje je

slušao putem brzoglasa zajedno sa svojim sinom Ismetom u njegovoj uredovnici razne izvještaje sa partizanskih položaja....

3) DELIĆ HASAN, star 52 godine, rođen u selu Stanić-Rijeci, općina ista, kotar Doboj, sin Hadži-Muje i Hanke rođene Bričić, islamske vjere, nepismen, navodno nekažnjen, stalno boravište Stanić-Rijeka, po zanimanju zemljoradnik, što je služio kao teklić između partizana u šumi i to glavnog stana Ismeta Kapetanovića i partizana u Doboju, od kojih je prenašao pismena obavještenja t. j. od partizana u šumi Veselić Vladimira u Doboj i obratno, te što je u dva navrata nosio paket kojeg je preuzeo od Veselić Vladimira partizana iz Doboja, a koji je predao lično u uredovnici Ismeta Kapetanovića u s. Joševi. Isto tako što je dobivao novac od partizana u šumi za kupovanje najnužnijih potrebština u Doboju, koje je stvari u Doboju kod trgovaca kupovao i ispostavio partizanima u šumi, a kako mu je tom zgodom ponestalo partizanskih novaca, to je čak i za svoj novac kupovao partizanima potrebštine. Isto tako što je znao za Kapetanović Sinana kao i njegovog sina da su bili u partizanskim redovima, a da to nije prijavio Hrvatskim vlastima, te što je prenašao pisma od partizana također partizanima u s. Kostajnicu, i ako je znao da se u tim pismima traže živežne namirnice za partizane u šumi.

4) JUKIĆ ĐURO, rođen 7-IV-1913. god. na Palama, općina Pale, kotar Sarajevo, zavičajan u Konjicu, općina i kotar isto, sin Mije Marije rođene Šubat, po zanimanju tokar, pismen, do sada navodno ne kažnjavan, stalno boravište Doboj, što je odmah nakon uskrsnuća N.D.H. stajao u vezi sa partizanima od kojih su njegovi saučesnici po prijekom sudu strijeljani, a jedni se nalaze i danas među partizanima u šumi, te što je nakon ustanka kojeg su podigli partizani nagovarao Vejzovića Mehmeda također partizana iz Doboja, da bi trebali osloboditi uhićene partizane koji su se nalazili u sudskom pritvoru kod Kotarskog suda u Doboju, kao i što je stajao u vezi sa partizanima iz okolnih mjesta, od kojih je primao razna obavještenja, koja je on također i njima davao. Isto tako što je znao, da su partizani iz Ozrena stajali u pismenoj vezi sa partizanima u Doboju, čija je obavještenja i on primao. Isto tako što je znao da su putem partizana iz Doboja slati paketi sa raznim bolničkim materijalom partizanima u Ozren, a kojima je on čak davao direktive za rad, te što je stajao u direktnoj vezi sa Veselić Katarinom odbjeglom učiteljicom, koja se sada nalazi u partizanskim redovima, koja mu je povjerila osobe

putem kojih ima slati pakete partizanima u Ozren, te što je znao za sakupljanje pomoći u korist partizana u šumi. Napokon što je isti bio putem Vejzović Mehmeda partizana u Doboju, a po partizanima u Ozrenu postavljen za organizatora partizanskih odreda (komesara) za kotar Doboje.

5) ČOLIĆ HASAN, rođen 6-V-1923, godine u Doboju, općina i kotar isto, zavičajan isto, sin Mustafe i Najile rođ. Školjić, vjere islamske, po zanimanju činovnički pripravnik kod državne željeznice u Doboju, navodno ne kažnjavan, pismen, stalno boravište Doboje, što je u mjesecu srpnju 1941. godine zajedno sa Vejzovićem Mehmedom i Ruždijem Enverom organizirao i stvarao mogućnost kako bi mogli osloboditi iz sudskog zatvora u Doboju Čedu Jaćimovića i drugove, koji su bili uhićeni pod sumnjom komunizma, te koji je iste snabdio prije bjegstva sa jednim samokresom kalibra 7/65 mm. i jednom bombom ko i što je znao da su uhićeni bili u posjedu jednih ključa, jedne kame i francuskog ključa za otvaranje vrata kako su si omogućili put za bjegstvo kao i što je imao postaviti zajedno sa Vejzovićem Mehmedom stražu imenovanima prilikom bjegstva. Zatim što je znao da su imenovani pobjegli u namjeri da odmah nakon bjegstva osnuju u šumama partizanske odrede sa kojima su kasnije digli ustanak protiv Hrvatskih vlasti, te zato što je znao i bio obaviješten po partizanu Trapić Dedi, daće 23. kolovoza 1941. godine biti ustanak, te u ime toga nabavio si je jednu pušku vojničkog porijekla, a bio je u posjedu 35 pušanih naboja, a od iste osobe dobio je nalog, da bi on za vrijeme samog ustanka trebao sjeći brzoglasne žice. Isto tako što je kao činovnik državne željeznice u mjesecu rujnu 1941. godine ispostavio vezu sa partizanima u šumi u koju svrhu je organizirao Paravac Milana, Jeftić Todora i Vukeljić Petra također namještenika državne željeznice u Doboju, te što je stajao u pismenoj vezi sa partizanima u šumi t.j. sa vojnom partizana Ismetom Kapetanovićem kao i što je slao putem napred navedenih bolničke potrebštine partizanima u šumu i to u četiri navrata. Isto tako što je znao za partizansku organizaciju u Doboju, a čiji je zadatak bio potpomaganje partizana u šumi kao i obavještavanje o kretanju vojske, oružja i t.d.

6) VEJZOVIĆ MEHMED, rođen 12-VI-1908. godine u Tarevdima, općina Modriča, kotar Gradačac, zavičajan u Doboju, sin Osmana i Nare rođ. Žunić, pismen, dosada navodno ne kažnjavan, po zanimanju krojački pomoćnik, stalno mjesto boravišta Doboje, što je odmah nakon uskršnuća N.D.H. stupio u partizanske odrede zajedno sa ubijenim Čedom Jaćimovićem i Jovanović Josipom, koji se sada nalazi sa partizanima u šumi, te što je za vrijeme

kada su se nalazili Ćedo Jaćimović i ostali partizani u sudskom zatvoru slao istima hranu, razna obavještenja i t.d. Isto tako što je zajedno sa Ćolić Hasanom i Ruždijom Enverom organizirao stvarao plan kako bi se moglo pustiti uhićenike iz zatvora, te što je znao da je Ćolić Hasan uhićenicima dao jednu bombu i samokres kalibra 7/65 mm., kao i da su prije bjega uhićenici bili u posjedu jednih francuskih kliješta, jedne kame i običnih kliješta, te što je prilikom njihovog bjegstva trebao zajedno sa Ćolićem osigurati stražu bjeguncima. Isto tako što je govorio poslije ustanka sa Jukićem kada su ponovno bili uhićeni partizani kod kotarskog suda u Doboju da bi im trebalo ponovno omogućiti bjegstvo iz zatvora, te što je za vrijeme dok se nalazio kao pričuvnik u Hrvatskoj vojsci stajao u vezi sa partizanima i radio u korist partizana, zatim što je slao partizanima u šumu pakete sa bolničkim materijalom i stajao u pismenoj vezi sa partizanima u Ozrenu.

7) RUŽDIJA ENVER, rođen 4-IX-1916. godine u Mostaru, obćina i kotar isti, zavičajan u Derventi, sin umrlog Džemaludina i Čamile rođ. Biogradlija, vjere islamske, navodno ne kažnjavan, pismen, stalno boravište Doboju, po zanimanju činovnički vježbenik kod Kotarskog suda u Doboju, što je kao činovnik kotarskog suda u Doboju, kada su bili u istom zatvoru Jaćimović Ćedo i drugi poznati komunisti, zajedno sa Vejzović Mehmedom i Ćolić Hasanom slao hranu kao i stvarao plan kako bi se omogućilo bjegstvo hapšenikima iz zatvora, te što je znao da su imenovani bili u posjedu materijala za otvaranje vrata prilikom bjegstva iz zatvora, te što je znao da je Ćolić Hasan imenovane snabdio sa jednim samokresom i bombom, koja im ima služiti prilikom bjegstva. Isto tako što je prije ustanka nabavio vojničku pušku Ćolić Hasanu, te što je u isto vrijeme prikrivao Bušatliju Mahmuta poznatog komunistu u Doboju, zatim što je kao pričuvnik za vrijeme izdržavanja vježbe u Hrvatskom Domobranstvu, održavao vezu i surađivao sa komunistima i ispostavljao daljnje veze u radu, te što je stajao u pismenoj vezi sa partizanima u šumi i partizanima u Doboju, zatim što je znao da se partizanima šalju paketi sa bolničkim materijalom, koje je pakete čak i on prosljeđivao. Isto tako što je ispostavio vezu partizana u Doboju sa partizanima u Derventi, ujedno je od partizana iz Dervente putem Vukeljić Ljubinka partizana iz Dervente naručio za partizane u šumi 300 do 400 araka papira, kojeg je Vukeljić i nabavio, te što je čitao razne komunističke letke, koje je dobivao izravno od Kapetanović Derviša, partizana iz šume. Napokon što je bio proglašen partizanom po partizanima u Ozrenu i imao je zadatak da ispostavi vezu i

vrši nadzor nad partizanima u Gračanici, Modrici, Maglaju, Zavidoviću i Derventi.

8) TRAMPIĆ DEDO, rođen 12-1-1922. godine u Doboju, občina i kotar isti, zavičajan isto, sin Sulejmana i Hanife rođ. Hadžialić, islamske vjeroispovjesti, po zanimanju obučarski pomoćnik, pismen, do sada ne kažnjavan, stalno boravište Doboj, što je odmah nakon kratkog vremena po uskrснуću N.D.H. stajao u vezi sa poznatim partizanima Jovanović Josipom, koji se nalazi u Ozrenu među partizanima i Vejzović Mehmedom i sakupljao pomoć u korist partizana, te što je prije ustanka na 15 dana bio obavješten po jednom od partizana Bešlagić Adilu, koji se nalazi u Ozrenu među partizanima, da će uskoro uslijediti ustanak o čemu je obavjestio Čolić Hasana i dao mu nalog da si ima nabaviti škare za siječenje brzoglasnih kablova za vrijeme samog ustanka. Nadalje što je uoči ustanka bio kod Ismeta Kapetanovića jednog od vođa partizana u Ozrenu koji mu je dao nalog da ima sačekati u Kostajnici dok ne uslijedi ustanak, a po tom da ima sjeći brzoglasne žice, što je i učinio. Zatim što je stajao u vezi sa partizanima u Doboju, te znao za njihov rad, koji je također potpomagao i po kojima je bio određen da ide na sastanak partizanima u Ozren.

9) VESELIĆ VLADIMIR, rođen 17-VIII-1887. godine, po zanimanju obučar, rođen u Ribniku, občina ista, kotar Karlovac, sin Gabriela i Roze rođ. Župetić, zavičajan u Ribniku, pismen, do sada navodno ne kažnjavan, stalno mjesto boravka Doboj, što je stajao u pismenoj vezi sa partizanima u Ozrenu, kao i što je znao za rad partizana u Doboju, među kojima se nalazila i njegova kćerka Katarina, koja je odbjeglih prilikom uhićenja partizana u Doboju također partizanima u šumu i sa sobom povelala i njegovu kćerku Soku, za kojima je raspisana tjeralica radi održavanja veze i potpomaganja partizana u Ozrenu. Zatim što je istome prilikom suočenja okrenut lice u lice Delić Hasan tvrdio, da je Veselić slao partizanima u šumu u dva navrata pakete, koje je Veselić u svojoj radnji u Doboju uručio Deliću kao i jedno pismo sa nalogom da sve ovo Delić preda partizanima u šumu, sa kojima je — kako je to napred navedeno — stajao u stalnoj vezi. Napokon što je znao za rad partizana u Doboju i to što mu je prilikom suočenja tvrdio Čolić Hasan da je dobio pismo od partizana iz šume u kojem kaže neka se obrati na Veselić Vladimira, obučarskog obrtnika u Doboju radi nabavke kože za partizane u šumi, na što je Veselić odgovorio da će slijedećih dana ići u Zagreb i da će nastojati nabaviti zatraženu kožu, a ujedno je kazao Veselić da ako to neće biti moguće da će on uštediti putem kupona i udovoljiti

zatraženom, ali kako je u isto vrijeme Veselić bio uhićen radi sumnje komunizma, isto uručenje nije uslijedilo.

10) PARAVAC MILAN, rođen 9-11-1901. godine u s. Kostajnici, občina Stanić-Rijeka, kotar Doboj, zavičajan isto, sin Milanka i Ruže rođ. Vuković, grško-istočne vjere, po zanimanju dočinovnik državne željeznice u Doboju, pismen, do sada ne kažnjavan, što je i ako je bio namješten kod Državne željeznice u Doboju, služio kao teklić partizanima u Doboju, te je prenašao razna pisma od partizana u šumi partizanima u Doboj i obratno. Zatim što je prenašao pakete sa bolničkim materijalom, od partizana u Doboju partizanima u šumu i ako je znao da je to njima namijenjeno. Zatim što je nosio usmeno obavještenje iz Doboja partizanima u šumu i to o brojnom stanju vojske, kuda se kreće i t.d., te što je također obavještavao o kretanju vlakova, kakovi su vlakovi, koje

ime idu i u kojim pravcima, te što je znao za Vukeljić Petra i jeftić Teodora da i oni služe partizanima u šumi, prenašaju pisma, pakete kao i razna obavještenja, a napokon što je partizanima u Ozrenu obećao jednu junicu kao pomoć u koliko im to budo trebalo, kao i što je u svome stanu u par navrata častio partizane među kojima se nalazio jedan od vođa Ismet Kapetanović.

11) JEFTIĆ TODOR, rođen 17-11-1905. godine u Turskoj-Grabskoj, občina Stanić-Rijeka, kotar Doboj, dočinovnik državne željeznice u Doboju, stalno mjesto boravišta s. Kostajnica, što je kao službenik državne željeznice u Doboju stajao u vezi sa partizanima u Ozrenu, te služio kao teklić partizanima u Ozrenu i partizanima u Doboju kao i što je prenašao pisma od partizana u Doboju partizanima u Ozren i obratno. Zatim što je prenašao pakete od partizana iz Doboja, a za koje je znao da su namijenjeni partizanima u Ozrenu a koje je njima stvarno i predavao. Isto tako što je davao usmena obavještenja i to izravno Ismetu Kapetanoviću o kretanju vojske, koliko je ima i t.d., zatim kretanje vlakova, kakovi su vlakovi, u koje vrijeme polaze i u kojim pravcima, a napokon što je u par navrata u svome stanu častio partizane, te što je znao za Paravac Milana, Vukeljića i Čolić Hasana da stoje u vezi sa partizanima i potpomažu iste i ako su državni službenici.

12) BEŠLAGIĆ EŠREF, rođen 9-VIII-1915. godine u Doboju, občina i kotar isti, zavičajan isto, sin Salihov i Emine rođ. Mahmutović, pismen, po zanimanju vrtlar, stalno boravište Doboj, ne kažnjavan, što je na poziv dvojice partizana koji se nalaze u Ozrenu i to braće Bešlagić otputovao u s. Grabsku imenovanima na sastanak i ako je znao da su oni među odmetnicima, koji se bore protiv državne vlasti.

13) MAHMUTOVIĆ MUHAMED, rođen 18-IX-1922. godine u Doboju, občina i kotar isti, zavičajan isto, sin Mehmedov i Fatime rođ. Buljubašić, po zanimanju krojački pomoćnik, pismen, do sada navodno ne kažnjavan, stalno boravište Doboj, što je na poziv Bešlagić Ešrefa otišao u s. Grabsku gdje se sastao sa dvojicom partizana braćom Bešlagić za koje je znao da se nalaze među pobunjenicima i da se bore protiv državne vlasti.

B) komunisti - partizani iz Dervente:

1) FAFLET IVICA, rođen 19-1-1921. godine u Derventi, občina i kotar isti, zavičajan isto, nezakoniti sin Barice Faflet, rimokatoličke vjere, po zanimanju krojački pomoćnik, stalno boravište Derventa, pismen, do sada navodno ne kažnjavan, što je odmah nakon uspostavljenja N.D.H. počeo organizirati komunističku partiju u Derventi u koju je već u mjesecu kolovozu 1941. god. uvukao Begić Karla, Mandić Danu, Pavelić Josipa, te Majstorović Antuna, sa kojima je čitao razne komunističke letke, te sa istima nastojao da sačini čim veću »jedinicu« u Derventi, te što je početkom mjeseca studenog počeo sakupljati pomoć kako bi stvorio jedan fond iz kojega bi mogli potpomagati partizane u šumi-Ozrenu. Isto tako sakupljao je bolnički materijal koji je slao partizanima putem Šuput Milene na Ozren, te stajao u pismenoj vezi sa partizanima, a međuvremeno sa navedenima ispostavio je vezu sa Bos. Brodom i imao namjeru putem Javorskog Mihajla zv. »Bato« da prebacuje partizane iz Sl. Broda za Ozren povodom uhićenja partizana u Sl. Brodu, te napose i sam je zajedno sa Šuput Vladimirom odputovao partizanima u Ozren, kojima je nosio pismo i usmeno obavještenje o stanju naše vojske, koju vijest je saopćio Toši Vujasinoviću glavnom vođi partizana u Ozrenu, kao i ostalim višim funkcionerima u s. Joševo od kojih je najistaknutiji Ismet Kapetanović-politički komesar. Prilikom povratka od partizana nosio je sašiveno u svom zimskom kaputu pisma naslovljena na partizane u Derventi kao i razne priznanice i propusnice izdate po partizanima, čiji se sadržaj vidi iz priloženih ovjerenih prepisa.

2) BEGIĆ KARLO, rođen 31 -VII-1920. godine u Derventi, občina i kotar isti, zavičajan isto, sin pok. Ivana i Štefanije rođ. Štraberger, rimokatoličke vjeroispovijesti, po zanimanju knjigovođa, stalno boravište Derventa, što je u mjesecu srpnju 1941. g. zajedno sa Javorskim Mihajlom zv. Bato počeo osnivati partizansku partiju a koju je nakon kratkog vremena i sastavio zajedno sa Buhalter Šlajnom, Eskenazi Salamonom i Šeremet Ivanom, sa kojima je zajedno nakon kratkog vremena bio zatvoren po kotarskoj

oblasti u Derventi, te nakon 20 dana pušten na slobodu dok su njegovi drugovi internirani u logor radi komunizma, te što je nakon puštanja iz zatvora ponovno po uputama Javorskog sastavio partizansku jedinicu zajedno sa Faflet Ivicom, Mandić Danom, Pavelić Josipom i Majstorović Antunom, sa kojima je čitao komunističku literaturu, te što je povezao Mandić Danu sa Javorskim Mihajlom iz Bos. Broda radi uspostave veze Derventa—Bos. Brod. Isto tako što je sa svojim saučesnicima početkom mjeseca prosinca počeo sakupljati pomoć kako bi stvorili fond iz kojeg bi mogli potpomagati partizane u šumi kao i što je zajedno sa svojim saučesnicima održavao ilegalne sastanke na kojima se govorilo o pomoći partizanima i ostvarenju veće partizanske jedinice u Derventi, te što je zajedno sa svojim drugovima stajao u pismenoj vezi sa partizanima na Ozrenu kao i što je davao za pomoć kada se je skupljalo za nabavku bolničkog materijala, koji je putem Šuput Milene upućen partizanima na Ozren. Isto tako prisustvovao je sjednici kada je pala odluka, koji će od njihovih drugova ići na Ozren da ispostavi vezu i kako bi se iz Slav. Broda moglo partizane prebaciti za Ozren, a koji su trebali pobjeći radi uhićenja partizana u Sl. Brodu.

3) MANDIĆ DANIEL, rođen 23-IX-1918. godine u Širokom-Brijegu, kotar Mostar, zavičajan isto, sin Ilije i Ive rođ. Kvesić, rimokatoličke vjeroispovjesti, po zanimanju činovnik »plodine« u Derventi, stalno boravište Derventa, pismen, do sada ne kažnjavan, što je u mjesecu kolovozu 1941. godine zajedno sa Faflet Ivicom, Begić Karlom, Pavelić Josipom i Majstorović Antunom počeo raditi na ispostavljanju partizanske »jedinice«, te što je u mjesecu prosincu iste godine donjeo iz Zagreba od svog brata Teodora i šogorice Đordane tri komunistička letka, te iste nakon pročitavanja dao svojim saučesnicima da čitaju, te što je prisustvovao ilegalnim sastancima koji su održavani čak i u njegovoj kancelariji u prostorijama »Plodine« u Derventi. Ujedno što je sa Javorskim Mihajlom zv. »Bato« iz Bos. Broda povezao Pavelić Josipa, te istoga postavio za stalnu vezu između Dervente i Bos. Broda, što je čitao razne letke i brošure, koje su dobivali od Javorskog Mihajla iz Bos. Broda. Isto tako stajao je zajedno sa svojim drugovima u pismenoj vezi sa partizanima u Ozrenu kao i znao je za sakupljanje pomoći i materijala, koji je slat partizanima na Ozren za koju pomoć je dao 200 kuna. Konačno prisustvovao je posljednjem sastanku na kojem je Pavelić objasnio vješt da su oni po Javorskom iz Bos. Broda proglašeni »jedinicom«, na kojem sastanku su također u njegovom prisustvu izglasali da će Faflet Ivica otputovati u Ozren radi ispostave veze i kako bi mogli preba-

citi partizane iz Sl. Broda u Ozren, pošto je u Sl. Brodu odpočelo uhićenje istih.

4) PAVELIĆ JOSIP, rođen 29-XI-1918, godine u Krivom-Putu, občina ista, kotar Senj, zavičajan isto, sin Pavla i Francike rođ. Prpić, rimokatoličke vjeroispovijesti, po zanimanju gospodarski učitelj, pismen, do sada ne kažnjavan, stalno boravište Derventa, što je početkom mjeseca studenog 1941. g. stupio u vezu sa Mandić Danom, koji mu se nakon kratkog vremena povjerio kao komunist, a koji ga je također u isto vrijeme povezao sa Faflet Ivicom, Begić Dragom, a govorio im je i za Majstorovića Antu, te što je već u mjesecu prosincu 1941. g. bio upoznat sa Javorskim Mihajlom putem Mandića Dane i određen kao glavna veza između Dervente i Bos. Broda, te što je jednom zgodom donjeo komunističke letke koje je dobio od Javorskog Mihajla i u Derventi dao na čitanje drugovima Mandić Dani i Faflet Ivici. Isto tako što je prisustvovao ilegalnim sastancima na kojima se govorilo kako bi se trebalo pomoći partizanima u šumi i kako bi trebalo sakupiti čim veći broj simpatizera kao i sakupljanje pomoći, kako bi se putem fonda moglo kupiti bolnički materijal i si., te poslati partizanima u šumu, te što je i sam, kao pomoć, dao 30 kuna. Ujedno što je znao da je partizanima u šumi-Ozren poslat jedan paket sa bolničkim materijalom kao i što je donjeo vijest od Javorskog Mihajla nakon dobivenog pisma od partizana iz šume da su oni putem Javorskog proglašeni »jedinicom« i što je na zadnjem sastanku izjavio da bi bilo potrebno ispostaviti vezu sa partizanima na Ozrenu i kako bi se omogućilo prebacivati partizane iz Sl. Broda, koji su prilikom uhićenja partizana, pred redarstvom trebali pobjeći.

5) ŠUPUT VLADIMIR, rođen 29-1-1921. g. u s. Majevcu, občina Božinci Kolonija, kotar Derventa, zavičajan isto, sin Mile i Jelene rođ. Martić, grčko-istočne vjere, po zanimanju đak gimnazije u Derventi, stalno boravište s. Majevac, do sada ne kažnjavan, što je znao za komunističku partiju u Derventi i stajao u vezi sa Faflet Ivicom sa kojim je govorio o radu partizana u Derventi, te čitao komunističke letke, koje je dobivao od Faflet Ivice i Majstorović Antuna kao i što je znao o sakupljanju pomoći i stvaranju jednog fonda kako bi se moglo paratizanima u šumi kupiti najpotrebnije stvari. Isto tako što je u svome stanu našao jednu brzoglasnu govornicu, koja je poticala od biv. Jugoslavenske vojske, 9 koju je dao Majstorović Antunu u namjeri, da ju on imade otposlati partizanima u šumu. Isto tako što je sakupljao bolnički materijal zajedno sa Fafletom i drugovima te što su u njegovom stanu pakirali paket i pisali pismo partizanima u Ozren, koji je

paket i pismo po njegovim uputama odnijela njegova sestra Milena do Kotorskog, gdje je on već ranije ispostavio vezu sa Ozrenom kao i što je u svome stanu sakrio jedno pismo, koje je namijenjeno partizanima u Ozren i to na Ismeta Kapetanovića, vođu odmetnika, a kojeg je pisao Porobić Omer (sadržina pisma vidi se iz priloženog ovjerenog prepisa), zatim što zajedno sa Faflet Ivicom otputovao u Ozren kod partizana radi ispostave bolje veze i dobivanja direktiva za daljnji rad, te se tamo zadržao dva dana gdje se sastao sa najvišim partizanskim funkcionerima i to u s. Brezicima se sastao sa Tošom Vujasinovićem i Škrabom a u s. Joševi se sastao sa Ismetom Kapetanovićem i bio prisutan kada je Kapetanović predao Fafletu pisma za partizane u Derventi, koja je Faflet ušio u postavu od kaputa. (Šuput je rođen 1925. godine. Podvukao M. D.)

Dane Mandić

Anto Majstorović

6) MAJSTOROVIĆ ANTUN, rođen 15-1-1921. g. u Brezicima, občina Plehan, kotar Derventa, zavičajan u Brezicima, sin Pavlov i Ive rođ. Stanić, rimo-katoličke vjeroispovijesti, po zanimanju srednjoškolski apsolvent, navodno ne kažnjavan, pismen, stalno boravište u Brezicima, što je prije tri mjeseca stupio u komunističku partiju u Derventi zajedno sa Faflet Ivicom, koji ga je kasnije upoznao sa Begić Dragom, Mandić Danom i Šuput Vladimirovom, za koje je znao da su partizani i da rade u korist partizana u šumi-Ozrenu, kao i što je čitao komunističke letke i literaturu koju je dobivao putem Fafleta i svojih drugova, te što je znao o sakupljanju pomoći koja je bila namijenjena partizanima u šumi, od koje sume je on primio 200 kuna za nabavu oružja u korist partizana. Isto tako što je znao da su njegovi drugovi poslali paket sa bolničkim materijalom partizanima na Ozren, kojemu je paki-

ranju i on bio prisutan i znao je da će taj paket biti poslat po Šuput Mileni. Isto tako što je prilikom uhićenja Faflet Ivica i Šuput Vladimira iznio iz stana Faflet Ivica jednu brzoglasnu govornicu kao i dva neuporabiva samokresa, koji su bili namijenjeni partizanima u Ozren, kao i što je od Tomljenović Antonije činovnice kod kotarskog suda u Derventi odnio jedan paket, kojeg je ona također uzela iz stana Faflet Ivica u namjeri, da ga prikrije, a napose dala Majstoroviću kod kojeg je prilikom pretresa pronađen, te što je znao za put Fafleta i Šuputa partizanima u Ozren radi ispostave veze između Dervente i Ozrena i kako bi se moglo prebaciti partizane iz Sl. Broda putem Dervente za Ozren.

7) VUKELJIĆ LJUBINKO, rođen 17-V-1920. g. u Derventi, občina i kotar isti, zavičajan isto, sin Svete i Vukosave rođ. Vasić, vjere rimokatoličke, ranije grčko-istočne, prekršten u mjesecu kolovozu 1941. g., po zanimanju tekstilni majstor, pismen, do sada navodno ne kažnjavan, stalno boravište Derventa, što je znao za partizansku »jedinicu« u Derventi o kojoj je govorio sa Faflet Ivicom, kao i što je znao da su partizani iz Dervente sakupljali pomoć i poslali paket sa bolničkim materijalom partizanima na Ozren. Isto tako što je ispostavio vezu između partizana Dervente i Doboja t.j. povezao je Faflet Ivicu sa Ruždijom Enverom također partizanom iz Doboja, kao i što je na zahtjev Ruždije Envera putem Faflet Ivica nabavio oko 300 do 400 araka papira kao i 10 komada indigo papira koji je bio namijenjen partizanima u šumu.

8) POROBIĆ OMER, rođen 15-11-1922. g. u Velikoj, občina Plehan, kotar Derventa, zavičajan isto, sin Alije i Emine rođ. Flundur, vjere islamske, po zanimanju bravar, pismen, nije kažnjavan, stalno boravište Velika, što je znao za partizansku djelatnost u Derventi i to na taj način što mu se Šuput Vladimir prije polaska na put partizanima u Ozren povjerio, kao i što je napisao pismo vođi partizana Ismetu Kapetanoviću slijedećeg sadržaja:

»Dragi Ismete! Evo sada reče mi Vlado da će u Majevac i da će imati prilike da Te vidi ili da Ti uruči ovo moje pismo. Kako je i kako si Ti i ostali. Kako izgleda situacija. Ovamo je onako ipak dobro. O svemu će te već drug Vlado izvijestiti. On ima tačan izveštaj o svemu i reći će Ti. Inače mi smo dobro bili najebali za vrijeme ustanka, a i sada. Kada bude potrebno mi smo svi spremni za šumu. Kako Adii i Refik? Pozdravi sve mnogo a Tebe mnogo i mnogo pozdravlja, piši mi odmah«.

Imena Adii i Refik odnose se na braću Bešladić, koji su istaknuti partizani u Ozrenu.

9) SAVIĆ BOGDAN, rođen 13-11-1923. g. u Slato, občina Nevešnje, kotar isti, zavičajan u Kotorskom, občina ista, kotar Doboj,

sin Janka i Rose rođ. Stojanović, grčko-istočne vjere, po zanimanju trgovački pomoćnik, stalno boravište Kotorsko, pismen, do sada ne kažnjavan, što je znao da je Marić Milenko, koji se nalazi u bjegstvu, stajao u vezi sa partizanima u šumi, te njima odvažan živežne namirnice, duhan kao i razne potrebštine što mu je sam Marić povjerio, te što je posredovao i sastavio vezu između partizana Dervente i Ozrena na taj način štoje povezao Šuput Vladimira i Marić Milenka, a koja je veza služila za pomoć partizanima u Ozrenu. Isto tako što je preuzeo jedan paket bolničkog materijala, koji je bio upućen od partizana iz Dervente a kojeg je putem Marić Milenka prosljedio partizanima u Ozren kao i što je pismo od partizana koje je bilo namijenjeno partizanima u Derventu putem Marića i Šuputa prosljedio partizanima u Derventu i napokon što je znao za odlazak Faflet Ivica i Šuput Vladimira partizanima u Ozren radi ispostavljanja veze Ozrena i Dervente.

10) ŠUPUT MILENA, rođena 11-X-1921. g. u Majevcu, kotar Derventa, občina Majevac, zavičajna isto, kći Milana i rođ. Martić, grčko-istočne vjere, po zanimanju kućanica, stalno boravište Majevac, pismena .navodno ne kažnjavana, što je znala za komunističku partiju u Derventi pošto su se i u njezinom stanu češće sastajali Faflet Ivica, Majstorović Mirko i drugovi, koji su tom zgodom razgovarali o partizanima u šumi i govorili o sakupljanju pomoći za partizane u Ozrenu. Isto tako što je čitala komunističke letke, koje je dobila od svog brata Vladimira, ujedno što jo znala o sakupljanju bolničkog materijala koji je bio namijenjen u korist partizana. Napose što je nosila paket kao i list za koje je znala da je namijenjeno partizanima na Ozren, a koji je paket i pismo u Kotorskom predala Savić Bogdanu, koji ga je imao prosljediti partizanima u Ozren, što je i učinio, te napokon što je znala da su komunisti u Derventi stajali u pismenoj vezi sa partizanima u Ozrenu kao i odlasku svoga brata Vladimira Šuputa i Faflet Ivica iz Dervente partizanima u Ozren.

11) TOMLJENOVIC ANTONIJA, rođena 9-V-1914. g. u Alanu, občina Krivi-Put, kotar Senj, zavičajna isto, kći Luke i pok. Anko rođ. Prpić, rimokatoličke vjere, po zanimanju gruntovni vježbenik u kotarskom sudu u Derventi, stalno mjesto boravišta Derventa, ne kažnjavana, pismena, što je kao činovnica kod kotarskog suda u Derventi, bez ičijeg znanja, izvadila iz jednog službenog spisa jednu brošuru-bilten komunističkog sadržaja, koji je predala Ivici Fafletu na čitanje. Zatim što je dobivala od Faflet Ivica također na čitanje komunističke brošure i letke, što je Faflet Ivica prilikom suočenja lice u lice kazao istoj, a koje brošure i letke nakon pročitavanja da je Antonija vratila Fafletu. Isto tako što je, prilikom

saznanja da je uhićen Faflet Ivica kao i njegovi drugovi, iz stana Fafletovog odnijela razne brošure i letke komunističkog sadržaja u namjeri da prikrije pred vlastima, a koje je kasnije uručila Majstorović Antunu, da ih on dalje sakrije kako bi vlastima trag zameli.

12) PAJIĆ MILENKO, rođen 5-VI-1922. g. u s. Kostajnici, općina Stanić-Rijeka, kotar Doboj, zavičajan isto, sin Milanka i Gospave rođ. Gavrić, grčko-istočne vjere, po zanimanju težak, stalno boravište s. Kostajnica, pismen, neženjen, što je prilikom povratka partizana Faflet Ivica i Šuput Vladimira kada su se vraćali od partizana iz Ozrena samovoljno pristao da će ih provesti zaobilaznim putem kako ne bi pali u ruke oružničkoj ophodnji, ako prem je znao da su isti bili kod partizana u Ozrenu i da su i sami partizani, tim više što je vidio da su prije polaska parali kaput u koji su šivali pisma, koja nisu smjela pasti u ruke vlastima. Isto tako što je prilikom samog puta pričao Faflet Ivici da je i on sudjelovao u borbi zajedno sa partizanima a prilikom ustanka da je u borbi izgubio desno oko, a napokon da je zavarao Hrvatske vlasti na čiji je trošak bio u bolnici u Sarajevu. Posljednje riječi Faflet je okrenut lice u lice tvrdio Pajiću da je on Pajić to rekao.

13) STOJAKOVIĆ VLADO, rođen 1-1-1926. g. u Orahovačkom-Polju, općina Zenica, kotar isti, zavičajan isto, sin Milivoja i Radojke rođ. Stanišić, grčko-istočne vjere, po zanimanju učenik V. razreda realne gimnazije u Derventi, pismen, do sada ne kažnjavan, stalno boravište u Derventi, što je znao za Faflet Ivicu i Šuput Vladimira da rade u korist partizana kao i u čiju korist su sakupljali pomoć koju su čak i od njega tražili, ali kako je on siromašnog stanja, te iz tih razloga nije mogao ništa dati, te što je čitao komunističke letke koje je dobivao od Faflet Ivica, koje je nakon pročitavanja ponovno vratio Fafletu, kao i što je znao da su pomoć partizanima davali Šuput Vlado, Simić Slavko i Savić Milenko, a koju je sakupljao Faflet Ivica.

14) SIMIĆ SLAVKO, rođen 15-XII-1925. g. u Dažnici, općina Plehan, kotar Derventa, zavičajan isto, sin Davidov i Radojke rođ. Prnjatović, grčko-istočne vjere, pismen, do sada ne kažnjavan, po zanimanju đak V. razreda realne gimnazije u Derventi, stalno boravište u Derventi, što je znao da je Stojaković Vlado simpatizer partizana i da je čitao komunističke letke, kao i da je Majstorović Mirko sakupljao pomoć u korist partizana u Ozrenu, za koju je pomoć i on dao u novcu 9 kuna, 2 pivoja i 10 listova papira, a za koju je stvari znao da se šalju partizanima u Ozren.

15) SAVIĆ MILENKO, rođen 12-IX-1926. g. u Derventi, općina i kotar isti, zavičajan isto, sin Avrama i Anke rođ. Holod, vjere

Pali borac Đuro Savić

Milenko Savić

grko-katoličke, ranije grčko-istočne, po zanimanju limarski pomoćnik, navodno ne kažnjavan, pismen, stalno boravište Derventa, što je znao za Faflet Ivicu da je on komunistički opredeljen i da je sakupljao neku partiju partizana, te da je čitao komunističke letke koje je dobio od Faflet Ivice kao i da je Faflet sakupljao pomoć u korist partizana u Ozrenu za koju je i on dao u dva navrata i to jedanput 10 kuna a drugi put 2 pivoja, a kasnije u više navrata po 10 kuna, za koju je pomoć znao da ide u korist partizana. Isto tako što je znao da je paket sa bolničkim materijalom nosila Šuput Milena partizanima u Ozren.

C) Komunisti-partizani iz Bos. Broda

1) JAVORSKI MIHAJLO zv. »Bato«, rođen 15-11-1917. g. u Hrvatskoj Mitrovici, občina i kotar isti, zavičajan u Bos. Brodu, sin Lazara i Anke rođ. Nešić, rimokatoličke vjere, po zanimanju apsolvent prava, stalno boravište Bos. Brod, što je još u mjesecu srpnju 1941. g. prilikom sastanka sa Begić Karlom u Derventi istome rekao da bi trebao organizirati neku partizansku »jedinicu« u Derventi i sa kojom bi trebao čitati komunističku literaturu, te što je putem Begića bio povezan sa Mandić Danom, za kojeg je znao da je jedan od partizana a putem koga je povezan napose sa

Pavelić Josipom, koji je bio glavna veza između Bos. Broda i Dervente. Isto tako što je davao usmene vješti o stanju partizana putem Pavelića partizanima u Derventi, kao i što je davao literaturu i letke komunističkog sadržaja na čitanje a koje je poslao putem Pavelić Josipa partizanima u Derventu, ujedno što je znao da su partizani iz Dervente stajali u pismenoj vezi sa partizanima u Ozrenu kao i da su slali bolnički materijal partizanima na Ozren. Nadalje što je pročitao pismo, koje su partizani u Derventi dobili iz Ozrena i nakon toga pisma putem Pavelića poručio partizanima u Derventu, da oni sačinjavaju »jedinicu«, te napokon što je putem Pavelića poručio partizanima u Derventu da bi trebalo ispostaviti vezu sa Ozrenom kako bi se moglo putem njih prebaciti partizane iz Sl. Broda prilikom uhićenja partizana u Sl. Brodu da isti nebi pali vlastima u ruke.

Saslušanja uhapšenih obavljena su u Doboju. Šuputa i Fafleta saslušavao je satnik Frankić po naređenju domobranskog pukovnika Gustovića. Nakon dužeg isleđenja u Doboju tridesetorica uhapšenih prebačeni su u zatvor Okružnog suda u Derventi. Evo izvoda iz dužeg napisa Milenka Savića »U Derventskom zatvoru 1942. godine«:

Enisa Lalić-Porobić prije odlaska u partizane više puta je hapšena zbog rada za NOP

»Kao što je poznato u to doba su »carovali« tzv. pokretni pri-jeki sudovi i nas trideset prebačeno je 31. lil 1942. godine u zat-vor Okružnog suda u Derventi, jer smo spadali pod »nadležnost« ovdašnjeg takvog suda. Taj sud je još malo nastavio istragu i u glavnom na osnovu materijala sa policije uhapšeno je još troje, pa je naša grupa sačinjavala 33 druga i drugarice.

Iako ni u ovom zatvoru uslovi života nisu bili ništa bolji od ona tri, u koliko smo ih »otsjeli« u Doboju, ipak nam je malo laknulo iz više razloga, a naročito zbog toga što smo se nadali da više neće biti policijske tuče i da će poricanje pred sudom imati daleko veći efekat pred publikom iz našeg kraja, nego na nekom drugom mjestu. Osim toga, za nas Dervencane bila je prednost što smo imali neke poznate među stražarima pa smo se nadali mogućnosti održavanja veze sa drugovima na slobodi kao i sa porodicama, a da to sve ostane u najstrožijoj tajnosti.

Kad smo stigli u ovdašnji zatvor laknulo je i našim porodicama, a i svim simpatizerima NOP-a. Svi su se oni nadali »nečemu« boljem. Porodice su odmah navalile sa donošenjem hrane i sa traženjem posjeta i razgovora sa nama, ali im to nije uspjevalo. U zatvoru je tobože postojao i neki »kućni red« po kome bi nam se trebalo nešto od toga omogućiti. Ali, zbog banditskog do kraja neprijateljskog držanja upravnika zatvora Petra Ružele i većine stražara, to nam nije dozvoljeno. Iz redova stražara naročitom okrutnošću odlikovali su se: Jozo Ursa, komandir straže, Stipo, njegov zamjenik, Vlado Blašković-Cvikeraš (tako su ga zvali jer je nosio naočale), Jozo Bešlić, Franjo Grubišić i Marijan Ljubičić. Ovim ne mislim da kažem da su ostali bili dobri, ali su se svi odlikovali okrutnošću. Oni su na svaki način nastojali da nam što više otežaju položaj, koji je sam po sebi bio veoma težak. Neki od njih, a naročito Vlado Blašković, hvalili su se i pred nama i pred stražarima (međusobno), kako su prije stupanja u policiju Okružnog suda bili ustaše (stvarno su i bili) i kako su učestvovali u masovnom ubijanju žena i djece na Kozari i drugdje. U njihovoj je moći bilo da nam spriječe dobijanje hrane, a to je za nas bilo skoro od najveće potrebe. No među njima je bilo izuzetaka koji zaslužuju da se ovde spomenu. To su bili Murat Haurdić i Jure Mlinar.

Osim poteškoća oko hrane i posjeta činjene su i razne druge i vršena kojekakva šikaniranja. Prilikom izlaska na šetnju (koja se dozvoljavala, u to vrijeme, svega desetak minuta u par dana), postupalo se sa nama skoro kao sa životinjama. Po Ursinim i Blaškovićevim zapovijestima morali smo ići polupogureni (da ne bi gledali na prozore hodnika i kancelarija sreza i suda, odakle su

nas često posmatrali naši drugovi, a i članovi porodice). On i Vlado stalno su se derali na nas kao jarci, pa čak i vređajući i psujući. Ali najgore je bilo u tome, što su oni nastojali da te šetnje, za nas političke zatvorenike, nikako ne bude.

Ovdje je sada nemoguće da navodimo sve kako je to išlo po »kućnom redu«, ali moram navesti još nešto. U sobi u kojoj sam se ja nalazio najduže vremena bilo nas je ukupno šesnaest. Od toga nas četrnaest iz »dobojske grupe«, a dvojica zbog drugih djela. Odmah po našem dolasku nuđeno je jednom od nas da bude sobni starješina, jer je — po njihovim riječima — bilo »starijih i pametnijih pa da se bolje sprovodi red«. Međutim, od naših se nije nitko te dužnosti primio, jer bi to u neku ruku bilo priznavanje njihovih propisa, a samim tim i vođenje brige o njihovom poštovanju. Dužnost starješine je, između ostalog, bila da svaki put čim čuje da neko stavi ključ u bravu (pa bilo ko to bio i u koje doba) stane odmah neposredno kraj vrata u stav »mirno« i kada se ova otvore da podigne ruku na hitlerovski pozdrav sa ispruženom rukom naprijed, da pozdravi »spremni« i raportira — prvo oslovljavajući sa gospodine i činom ili samo sa gospodine. Zatim da navodi brojno stanje, molbe itd. A obično »novo nema ništa (tako je bilo sve do našeg dolaska). Za to vrijeme i svi ostali zatvorenici moraju stajati »mirno« i ništa ne govoriti »dok ima riječ starješina«. Kad god bi mi pokušali da ma šta kažemo i'li zatražimo, sprečavali bi nas, praćajući to grubim izrazima. Čišćenje i potiranje soba bilo je i u našem interesu, pa smo to savjesno obavljali. Ali iznošenje »kible« (kante za vršenje nužde) često je vršeno uz najveću dernjavu i žurbu, a ponekad i uz »fassung« ključevima po leđima, jer su se bojali da izlaskom na hodnik ne hvatamo veze sa drugim sobama. Sve to počelo nam je brzo dodijavati.

Izrasliji i sposobniji, naime organizovani drugovi među nama, (Mihajlo Javorski-Bato, Drago Begić, Dane Mandić, Joso Pavelić, Enver Ruždija, Vlado Veselić) počeli su se dogovarati šta da se preduzme. Počelo se od najosnovnijih stvari. Prilikom obilaska soba od strane stražara, oni su im počeli stavljati zahtjeve za dobijanje hrane od kuće, veze sa porodicama-pismene i kroz posjete, a posebno povećanje vremena šetnje. Do ovoga je došlo pošto smo se već malo orjentisali uhvativši vezu sa porodicama, a preko nekih naročito druga Begića, čak i sa drugovima iz organizacije u Bos. Brodu. Ove ilegalne veze putem slanja ceduljica održavane su tako, što su se ove iz vana slale u kruhu, a iz zatvora obično u prljavom vešu i slično. Ovo se činilo u dane kada su na dužnosti bili stražari Haurdić i Mlinar, jer su oni »vrlo sa-

vjesno obavljali« svoju dužnost. Ne može se a da se ne napomene da su drugarica Beba Begić, sada Milovanović i njena majka u tome bile pravi majstori. Njihove ceduljice su bile u tako male rolne savijene, a obično stavljene kraj kore kruha, da su se mogle pronaći samo ako bi se sve u mrve pretvorilo.«

Da bi ostvarili svoje ciljeve, uhapšenici su štrajkovali i glađu, a izrasliji drugovi su im držali i predavanja iz oblasti marksizma, iz oblasti historijskog i dijalektičkog materijalizma, političke ekonomije i druga, u čemu se naročito isticao Javorski.

Pritiskom napredne derventske javnosti da se uhapšenici pušte, sve veće razgaranje borbi u neposrednoj blizini Dervente i neposlušnost samih zatvorenika nagnalo je ustaše da ubrzaju suđenje uhapšenih. Sud im je odredio braniocima, ali im nije suđeno u Derventi već u Zagrebu. O tome kako su sprovedeni iz Dervente u Zagreb u svojim sjećanjima Milan M. Paravac iz Doboja kaže:

»Jedne noći, kada smo se spremali na spavanje, stiže nam »pokret« za Zagreb. Povezali su nas po dvojicu, potrpali u »G« vagon — pun ušiju, smrada i svega ostalog, našto bi i svinja protestovala, samo kada bi znala govoriti. Ali povezani jedan za drugog nismo imali nikakve mogućnosti, osim što smo govorili, a¹ i svaka intervencija bila je uzaludna. Negdje na putu između Dervente i Zagreba, Drago Begić bio je nekako oslobodio ruke od lanaca i htio je iskočiti kroz prozor. Na opštu molbu on je od namjere odustao. Voz je u Sisku poduzeo stajao. Grupa tamošnjih ustaša priđe vagonu pa jedan dreknu:

»Je li to komunistička banda da ih pokosim iz mitraljeza!«

Nismo se mnogo uzrujavali ni uplašili.

Po dolasku u Zagreb nismo imali tu sreću da budemo svi zajedno, već smo odvojeni u samicama....«

Zatvorenici su bili zatvoreni u Petrinjskoj ulici u Zagrebu. Sud je 18 uhapšenih osudio na smrt. Petnaestorica su pomilovana, a strijeljani su Vlado Veselić, Ivica Faflet i Vlado Šuput. Ostalima je smrtna kazna pretvorena u desetogodišnju robiju.

Na spašavanju uhapšenih da ne budu strijeljani mnogo su učinili članovi rukovodstva Hrvatske seljačke stranke, i to onaj dio koji se nije slagao sa ustaškim pokretom, a pogotovu Pejo Ravlić, koji je kasnije otišao u partizane i poginuo te Ivan Čorić koji je poginuo u ustaškom zatvoru. O toj intervenciji u svojoj izjavi koju je uputio Opštinskom komitetu Saveza komunista Matija Poljako-
vić kaže:

»Kad smo čuli za suđenje u Zagrebu i za presudu, to je Ivan nagovorio Peju da pođe u Zagreb (ili smo pošli i **tamo ga** našli)

da intervenira za ovu omladinu. Znam da je s nama pošla i Zaga Simić, Majstorović i nisam siguran da li je i Jure Mandić došao. U Zagrebu je Pejo preko Tortića došao do pomilovanja većine osuđenih, među njima je bio Javorski iz Broda, Zagin brat, Majstorovićev brat Tomljenovića, ali trojicu nisu pomilovali te su drugi dan trebali biti strijeljani. Pejo je opet otišao do Tortića, čak sam ja preko mog poslanika Džide Vukovića pokušao da utječem na Tortića, koji je prišao ustašama da pomogne ovoj trojici. Tortić je obećao, pa smo Pejo, Ivan i ja pošli drugog dana rano ujutro u Gornji grad (mislim u ured Tortića) i čekali da Tortić razgovara sa Pavelićem. Međutim, kod Pavelića, je bio von Kasche, njemački ambasador, i Tortić nije mogao doći do Pavelića i zato su tog jutra oko devet sati strijeljani. Među ovima je bio i mali Šuput Vladimir, koji je onda imao oko 15 godina, znam da nije 16 navršio. Dan prije kad smo bili kod njih u zatvoru na Zrinjercu, s nama je došao da ih posjeti tj. osuđene omladince i brat Jure Mandića, mislim da se zvao Kario, a živio je u ilegalstvu. (Vjerovatno je ovo bio Ferdo — podvukao DM.) Znam da ga Ivan odgo-

Vlado Šuput

Pali borac Ibro Nalić

varao da ne ulazi među ustaše u zatvor, ali se on samo smijao, jer je imao lažnu legitimaciju i propusnicu da i on posjeti osuđene. Nažalost, ja sam najduže govorio sa malim Šuputom, dječakom još i vrlo lijepo razvijenim, visokim, bujne kose i on me pitao da li je pomilovan, a ja sam znao da nije. Nisam se usudio kazati da nije pomilovan. Znao je da sam sudac pa kad sam mu rekao da je nemoguće da ne bude pomilovan pošto je ispod 16 godina, umirio se. Onda smo se mi dogovorili da ćemo ponovo intervenirati i nadali smo se da ćemo uspjeti pošto se radilo o djetetu. Nažalost, onda je došao slučaj sa von Kascheom. Mislim da je ovo bilo 1942. godine.«

U Derventskom listu 1954. godine objavljeno je pismo kojeg je Šuput uputio pred strijeljanje roditeljima u Komaricu:

»Dragi tata i mama!

Sudbina je kriva što sam ovako prošao. A svaki čovjek čim je rođen osuđen je da umre neko prije, neko poslije, a ja sam jedan koji je otišao prije. Nemojte ovo da shvatite za strašno. Oprostite ako sam vas kada uvredio i učinio vam na žao. Po sto puta vas molim da mi oprostite. Voli vas sin Vlado. Pozdravite sve komšije i kuma Velimira.«

Tragajući za ovim pismom u Regionalnom muzeju u Doboju, pronašli smo originalnu dopisnicu koju je Vladina sestra Milena uputila roditeljima nakon Vladinog strijeljanja:

»Šuput Milan, penzioner Pošta Komarica Derventa, Bosna

Dragi tata i mama! Zagreb, 12. V 1942.

Sigurno ste već obavješteni i znadete sve. Nemojte se žalostiti, jer tako je moralo biti. Bio je hrabar do zadnjeg časa. Mislio je na Vas stalno i sve Vas pozdravlja. Ja sam bila do zadnjeg časa sa njime. Za sebe neznam ništa. Po svoj prilici sve tri ćemo u logor, a može biti i na slobodu, jer su Dervenčani sve poduzeli. Hranu šaljite odmah i to na ovu adresu.

Nada Fumić — istražni zatvor — Zagreb Petrinjska 12 — šaljte na nju, jer ako nas odvedu u logor — ona zna sama — pa će nam poslati.

Pozdravlja vas sve iz naše sobe ima nas pet.

Sada vas mnogo pozdravlja Vaša Antonija, vaša Milena i Ankica.

Vlado je pozdravio sve komšije.«

Saznali smo da su to bile Antonija Tomljenović i Ankica Faflet.

Prema pričanju Vladinih drugova na strijeljanju se održao dobro i tako je dokazao da je bio i ostao, iako je imao 17 godina, pravi borac za slobodu.

Iako nemamo dovoljno podataka, naveli bismo nekoliko riječi o Vladimiru Veseliću koji je skupa strijeljan sa Šuputom i Fafletom. Veselić je bio stari radnički borac u Doboju. U radnički pokret je stupio odmah poslije prvog svjetskog rata i aktivno se borio za radnička prava u bivšoj Jugoslaviji. Po dolasku okupatora u našu zemlju svoje bogato revolucionarno iskustvo stavlja na raspolaganje ilegalnom narodnooslobodilačkom pokretu u Doboju. Od prvih dana avgustovskog ustanka bio je povezan sa Ozrenskim partizanskim odredom. Prilikom provale uhapšen je u Doboju, dobro se držao u zatvoru i kao opasnog komunistu ustaška banda ga strijelja u Zagrebu.

Njegove dvije kćerke su bile komunisti od 1941. godine i jedna od njih je pala u narodnooslobodilačkoj borbi vjerno sljedeći borbeni put svog oca.

Osuđeni komunisti nisu zadržani svi u istom zatvoru. Tako je Omer Porobić bio prebačen na izdržavanje kazne u Zenicu. Enver Ruždija u Sremsku Mitrovicu, a Drago Begić, Anto Majstorović, Mihajlo Javorski i drugi u Lepoglavu. Jedan broj uhapšenika vraćen je u Dobjoj, a zatim u Derventu. Oni su trebali biti upućeni u logor Jasenovac, ali su na intervenciju naprednih građana pušteni iz zatvora i stavljeni pod ustašku prislotru.

Osuđeni: Dane Mandić, Enver Ruždija, Omer Porobić, Anto, Majstorović, kao i koji tad nisu bili osuđeni Slavko Simić, Antonija Tomljenović nisu dočekali slobodu. Pali su u prvim borbenim redovima za bolje sutra.

Evo kratkih biografija Anta Majstorovića, Slavka Simića i Dane Mandića:

ANTO MAJSTOROVIĆ, sin Pavla, rođen je 1921. godine u Brezicima. Do 1941. godine završio je maturu, a 1941. godine upisao se na Filozofski fakultet u Zagrebu. Pred rat je primljen u Savez komunističke omladine Jugoslavije. Na početku rata povukao se u svoje rodno selo. Odmah se povezuje sa naprednim omladincima Vladom Šuputom, braćom Omerom i Rešadom Porobićem i drugim i po zadatku derventske Partijske organizacije pomaže organizovanje ustanka na podnovljanskom području. Kao saradnik NOP-a uhapšen je 7. februara 1942. godine zajedno sa grupom komunisti iz Dobjoja i Dervente. Na suđenju u Zagrebu osuđen je na smrt, ali mu je kazna smanjena na 10 godina robije. Kaznu je izdržavao u Lepoglavi. Kada su jula 1943. godine partizani oslobodili Lepoglavu, stupio je u 12. slavonsku brigadu, gdje je primljen

u Komunističku partiju. Radi svoje hrabrosti i dotle već pređenog puta u revolucionarnoj borbi ubrzo postaje komesar čete na kojoj dužnosti i gine 1944. godine.

SLAVKO SIMIĆ je jedan od nezaboravnih likova iz grupe revolucionarne omladine Derventske gimnazije. Rodio se 15. 12. 1924. godine u Modranu. Osnovnu školu pohađao je u Sočanici, nižu gimnaziju u Tuzli, a peti i šesti razred u Derventi.

Februara 1942. godine zbog njegovog aktivnog rada za narodnooslobodilački pokret odvođe ga iz đачke klupe u ustaški zatvor u Doboju, odakle biva sa ostalim drugovima upućen u ustaški zatvor u Derventu, zatim prijemom sudu u Zagreb. Zbog nedostatka dokaza on i 14 drugova bivaju juna 1942. pušteni na slobodu. No, Slavko ni nakon toga ne napušta borbu. Radi u ilegalnom pokretu i 17. marta 1943. godine stupa u narodnooslobodilačku borbu. Najprije je bio u Diljskom odredu, zatim je bio komesar Specijalne čete pri požeškom području i obavještajni oficir, na kojoj dužnosti gine u borbi sa ustašama 14. februara 1945. godine u selu Koprivnici, kod Pleternice.

DANE MANDIĆ je rođen 1918 .godine. Nakon završene građanske škole uči zanat u Tvornici tekstila, a zatim se zapošljava

Veselin Vojnović

Slavko Simić

u Tvornici »Rogožarski« u Beogradu. Tu se upoznaje sa omladinskim pokretom i stupa u omladinsku i sindikalnu organizaciju. Rat ga zatiče u ratnoj mornarici na brodu »Zmaj« koji je tri dana davao otpor neprijatelju. Nakon kapitulacije dolazi u Derventu i povezuje se sa partijskom organizacijom. Februara 1942. godine je uhapšen sa grupom komunista i njemu je bilo suđeno u Zagrebu. Najprije je bio osuđen na smrt, a zatim pomilovan na 10 godina robije. Kao i Anto Majstorović, oslobođen je 1943. iz Lepoglave, stupio je u hrvatske jedinice i u prvoj većoj borbi koju je vodila njegova brigada poginuo na Cerju Tužnom.

DJELATNOST NEPRIJATELJA

Već je napomenuto da su potkraj 1941. godine u Derventi bile stacionirane jake neprijateljske snage, koje su otežavale razvitak narodnooslobodilačkog pokreta na ovom području. Navešćemo nekoliko podataka iz kojih se može vidjeti koje su jedinice bile stacionirane na derventskom području i kakve su akcije preduzimale.

U Arhivu VII, k. 51, kao dokument br. 10/3-1 nalazi se dnevno saopštenje Ministarstva domobranstva od 7. novembra 1941. godine:

»Oko 500 domobrana i njemačkih SS-ovaca iz Dervente »čistili« su 7. novembra planinu Ljubić na području opštine Vijačani. Partizani su pružili snažan otpor iz ranije pripremljenih položaja i šančeva, te su se domobrani i SS-ovci nakon trosatne borbe povukli, ostavivši za sobom teški mitraljez sa tri sanduka municije; poginuo je jedan njemački vojnik i domobran.«

U depeši 4. pješačke divizije Zapovjedništvu II domobranskog zbora, koja se vodi kao dokument broj 6/1-2 stoji:

»Uputiti molim stožer i jednu satniju VI bojne prve pješ. pukovnije u Derventu, 2 satniju na željezničku postaju Komarica a 3. satniju na željezničku postaju Johovac. Zapovjednik bojne da pozove iz Dervente brzoglasno diviziju Doboj. Sinoć oko 23 sata grupa od 500 odmetnika upala u Gornji Teslić i odnijela sa željezničke stanice alat za popravljavanje pruge.«

U izvještaju Zapovjedništva drugog domobranskog zbora Glavnom stožeru domobranstva od 27. novembra 1941. godine koje se vodi kao dokument broj 19/17/1 stoji:

»Komanda 4. pješadijske divizije javlja 25. novembra da je njemačka mjesna grupa u Derventi 25. novembra u 16,20 sati primila izvještaj iz Prnjavora da je Vučjak 24. novembra opljačkan, te da je u Hrvaćanima 23. novembra vođena četverosatna borba iz-

među žandara, domobrana, ustaša i milicije sa jedne strane i partizana s druge strane, da je partizana bilo oko 800 i da su nadvladali posadu Hrvaćana, da je poginulo 17 žandara, 18 domobrana, 13 milicionera i 6 ustaša; da su partizani zaplijenili 110 pušaka i jedan puškomitraljez, zapalili poštu, žandarmerijsku stanicu i veliku gostionicu.«

Ovo nekoliko dokumenata navedeno je da bi se imala jasna situacija o jačini neprijatelja. Treba podvući da je neprijateljski garnizon bio ojačan domaćim ustašama, te milicionarima kojima je njemačka vojska dala oružje.

Pored hapšenja naprednih ljudi u ovo vrijeme bilo je i akcija na pokrštavanju pravoslavnih i njihovom prelasku u rimokatoličku vjeru, a u duhu politike koju je vodio nadbiskup Štepinac. Na ove događaje bacaju nešto više svjetla sačuvani dokumenti koji se nalaze u Arhivu Vojno-istorijskog instituta.

U dokumentu koji se vodi pod reg. brojem 38/3-1 29. januara 1942. Kotarska oblast Derventa izvještava o zbivanjima na terenu i o aktivnosti partizanskih patrola od 11. do 29. januara 1942. godine po selima i navodi da je patrola žandarmerijske stanice u Lupljanici 25. januara vodila borbu u Velikoj Sočanici i Ceranima s partizanima i da je ranjen jedan žandar, a zatim izvještava o masovnom prelasku pravoslavnih iz Polja, Barice, Višnjika i Lužana Šemsibegovih u rimokatoličku vjeru, zakazanom za 1. februar 1942. godine u katoličkoj župnoj crkvi u Derventi.

U dokumentu broj 16/4-1 stoji da je 2. februara obavljena ceremonija prelaska oko 400 pravoslavaca iz Polja na katoličku vjeru. Vjerski obred je obavio župnik Franjo Momčilović.

Interesantan je dokumenat broj 7/4-1-2 Velike župe Posavlje Brod na Savi upućen Ispostavi kotarske oblasti Bosanski Brod o prelazu pravoslavnih na rimokatoličku vjeru.

»Prema izvještaju od 12. 1. 1942. godine br. taj 279/41. upravljenom župskoj redarstvenoj oblasti a koji je u prepisu dostavljen ovoj Velikoj župi, grko-istočnjaci na području naslova podnijeli su molbe za prelaz na rimokatoličku vjeru, ali su u posljednje vrijeme postali mirniji i ništa ne preduzimaju da prelaz na rimokatoličku vjeru kod župnih ureda konačno dovrše, a to iz razloga jer iz drugih susjednih mjesta grko-istočnjaci nisu uopće prelaz na rimokatoličku vjeru tražili.

Na području naslova od 10.000 grko-istočnjaka najavilo je vjerski prelaz cca 7.000 i dobilo potvrde, no nakon toga sa tim potvrdama ne preduzimaju ništa. Tako na primjer iz mjesta Polje donijelo je župnom uredu potvrdu samo 34, a iz mjesta Liješća samo 18 grko-istočnjaka. Imade stoga naslov poduzeti potrebne

korake protiv svima koji su tražili i dobili potvrde, a nisu se radi daljnjeg postupka javili kod svojih župnih ureda. Imade naslov i stoga poduzeti mjere protiv. U tom pravcu naslovu su već dane upute i nalazi se da do danas nije učinjeno ništa. Poziva se stoga naslov pod osobnom odgovornošću predstojnika ureda da učini sve da se taj posao do kraja završi. Kod općinskog poglavarstva i naslova bilo je mnogo posla sa izdavanjem svjedodžbi i potvrda pa onaj koji nije kanio prijeći nije trebalo zadavati bespotrebne brige i posla uredima, pa stoga se i imade svakoga ko je dobio potvrdu na shodan način pozvati da se javi u određenom roku župnom uredu, a koji se neće javiti imade ih se najoštrije kazniti, a protiv onih koji unose sumnju i bune ljude tako da je prelaz zaostao ima se staviti prijedlog smještaja u koncentracione logore. O učinjenom izvjestiti. Rok sabijen. Veliki župan dr. Vladimir Sabolić«.

U ovo vrijeme povedena je i akcija za mobilizaciju mladića u domobranstvo, a Srbi su predviđeni za radne bojne. O tome ne postoje neki zvanični dokumenti sa našeg područja.

Intersantan je dokumenat broj 12/4-12 od 3. marta 1942. godine upućen Kotarskoj oblasti Derventa u vezi zaštite pruge:

»Molim da bi gornji naslov pravovremeno upozorio pučanstvo naseljeno uzduž pruge, a da ne bi uzduž pruge na 400 metara (sa jedne i sa druge strane) sijalo biljke visoke kulture (kukuruz, grah, sirak itd.) što bi moglo poslužiti neprijatelju za lak prilazak pruži i da je neopaženo napadne, jer u protivnom slučaju ista kultura biljaka biti će na trošak vlasnika pokošena i vlasnici biti još kažnjeni. Ujedno neka vlasnici iskrče uzduž pruge šiprage i gusto drveće u odstojanju od 300 metara od pruge, jer će isti biti iskrčeni na trošak vlasnika i jer će biti privedeni kazni radi neposluha. Zapovjednik potpukovnik Grujz Tredmerski sr.«

Interesantno je napomenuti da su i poslije hapšenja derventskih i dobojskih komunista ustanici Podnovlja stalno bili aktivni i da su stalno vodili manje ili veće borbe, kao i na osinjskom području, s neprijateljskim snagama. Jedan od većih uspjeha je napad na Žandarmerijsku kasarnu u Podnovlju. Napad su izvršili pripadnici partizanskih grupa koje su formirane poslije sloma augustovskog ustanka 1941. godine. O tom i drugim akcijama ima niz podataka u Vojno-istorijskom institutu. Tako veliki župan Velike župe Posavlje iznosi da je 22. aprila 1942. godine primio detaljan izvještaj od Općinskog poglavarstva u Bosanskim Lužanima i prema izvještaju glavarara sela Bukovice katoličke, četničko-komunističke bande prelaze rijeku Bosnu u Podnovlju i navaljuju na Bukovicu, te prebacuju cijeli dan oružje i municiju. Povodom ovih iz-

vještaja veliki župan se lično uputio u Derventu i sa posadnim zapovjednikom Dervente potpukovnikom Jankom Jankovićem obišao opštinu Podnovlje. Napadaj je izvršen 19. aprila 1942. godine na Oružničku postaju i prema dokumentu broj: tajno 265/42. od 20. aprila upućena je iz Dervente oružnička ophodnja, te 20 domobrana. O ovom događaju se kaže:

»....Ustanovili su slijedeće: postaja je bila širom otvorena i u istoj od oružnika nitko nije bio, a niti pak od građanskih lica. Po ovima određenima u postaji sve stvari razbacane i ugažene, postajna pismohrana sva razbacana i ugažena, sve plahte i gunjevi odnešeni, hrana, kuruz i pšenica sva prosuta, prozori na zgradi većim dijelom izrazbijani, a što se tiče drugog namještaja kreveta, astala i klupa sve je na svom mjestu. Sa sjeverne strane zgrade na zidu i prozorima konstatovano je 24-iri udara hitaca iz vatrenog oružja, a s južne strane kuće udara u zid i to većim dijelom kao iz revolvera, jer udari nisu bili snažni. Drugih tragova o vođenju borbe nije bilo. Oružnički nardenik Zajko Buzajko, pokretni oružnik Anton Balukčić, pričuvni oružnik Osman Dubinović, Novak, Vukelić Jozef, Pavao Zdjelar, Mustafa Džaferović, Jelečević Mehmed, Udjevica Josip, koji su se te večeri nalazili u postaji odvedeni su po četničko-komunističkim banditima sa jednim oružnikom postaje Odžak i dva naoružana civila koji su te noći na ovoj postaji bili, čija se imena do sada nisu mogla utvrditi i za njihovu se sudbinu ne zna...«

U dokumentu se dalje iznosi da su se ostali oružnici nalazili na dužnosti u raznim pravcima i tako su se spasili. Prema dokumentu 24. 7-2, k. 174 NDH Oružničko zapovjedništvo Derventa javlja Kotarskoj oblasti Derventa:

»Pušteni su iz četničko-komunističkog ropstva Novak Domobran, Vukelić Josip, Jelečević Mehmed, Udjevica Josip, Džaferović Mustafa i Zdelar Pavao. Dočim zapovjednik postaje oružnički narednik Zajko Buzajko, pokusni oružnik Balukčić Anton i pomoćni oružnik Dubinović Osman zadržani su i dalje u ropstvu kod četnika komunista u selu Koprivni. Oružnici koji su pušteni iz ropstva izjavljuju da su ih četnici komunisti na 27 travnja ove godine prebacili preko rijeke Bosne skelom u Podnovlje a izjavljuju da nisu od strane četnika komunista bili zlostavljani i da je bio postupak prema njima dobar. Dana 27 travnja ove godine bili su od strane četnika komunista ispitivani o tome kako se zovu, kada su i gdje rođeni, od kada služe vojsku. Zamjenik zapovjednika voda časnika namjesnik Pička.«

ČETNIČKI PUČ

Može se konstatovati da je četnički puč izbio istovremeno i na podnovljanskom području i u centralnoj Bosni. Dotadašnja saradnja između četnika i partizana u potpunosti je prekinuta, a kako je poznato, četnički puč je nanio nove nevolje na područjima gdje je izbio. S obzirom da Podnovlje nije više u sastavu naše opštine, prvo će biti iznijeto nekoliko podataka o puču na ovom području, a zatim će detaljnije biti obrađen puč na osinjskom području i događaji koji su mu prethodili.

Prema Hronici Vučjaka Milorada Kerezovića događaji su tekli ovako:

»____Međutim, Sojića grupa izvršila je puč u odredu i pobila značajnije ličnosti iz partizanskog odreda. Dok su izginuli ti drugovi, grupa Ozrenaca i drugovi sa Vučjaka prebacili su se na lijevu obalu rijeke Bosne, sa ciljem vođenja dalje borbe protiv okupatora. Sojić je imao sasvim jasnu orijentaciju — borbu protiv partizana. Ovo narod sa Vučjaka nije htio prihvatiti. U to vrijeme na Vučjaku veći dio drugova nije imao oznake na kapi, a bio je jedan dio, koji su imali petokrake i jedan manji dio koji su imali četničke oznake.

Tako na Vučjaku nije došlo do podjele partizana i četnika, jer je bio dominantan uticaj drugova sa Ozrena koji su se ovdje prebacivali. Njihova osnovna parola je bila:

»Borba protiv okupatora i domaćih izdajnika!«

Oni su se borili da se odred odvoji od uticaja popa Save (Bižića — podvukao MD), koji je imao veze sa Nijemcima još od marta 1942. godine, a ubrzo je sklopio i ugovor sa njima.

U proljeće 1942. godine ponovo je uhvaćena veza sa derventskom partijskom organizacijom preko Ivice Hlubine koji se povezao sa drugom »Bunom« Velimirom Popovićem, Vojom Starčevićem i drugima, koji u to vrijeme nisu bili članovi Partije, ali su radili kao aktivni simpatizeri NOP-a. Nešto kasnije, a prije napada na Podnovlje avgusta 1942. godine stigla je Milena Šuput iz Dervente sa Prijekog suda iz Zagreba, čijeg su brata već bili strijeljali. Uspostavljeni su kontakti između pojedinih ljudi kao i sa grupom Ozrenaca. Tada nije formirana partijska organizacija iako su postojali uslovi za to, ali su drugovi radili, koliko su dozvoljavale prilike na organizaciji i formiranju Vučjačkog odreda zajedno sa drugom Petrom Đurićem »G«...«

0 vezi partijske organizacije Dervente dalje se kaže:

»... Preko ovog kraja slala je derventska organizacija razne materijale Ozrenskom partizanskom odred, čiji komandant je bio

Todor Vujasinović. Pored ostalih pošiljki, dopremljena je i jedna pošiljka preko Ostoje Teofilovića i Voje Starčevića. U njoj se nalazio razni materijal. Čim su četnici zaposjeli Trebavu, daljnje slanje pomoći bilo je onemogućeno i nije se mogla vršiti ni koordinacija nekih borbenih dejstava, jer se pop Savo ugovorom vezao sa Nijemcima...«

Ispred Partijske organizacije Dervente veze su održavali Antonija Tomljenović, Beba Begić-Milovanović i Simo Milovanović.

Iz citiranog se vidi da je Derventska partijska organizacija i poslije hapšenja derventskih komunista održavala vezu sa Ozrenom sve do zauzimanja Trebave od strane četnika i njihovog potpunog opredjeljenja za saradnju sa Nijemcima. Prije nego što se priđe iznošenju podataka o puču u centralnoj Bosni iznijecemo još nekoliko činjenica iz Podnovlja o događajima koji su se desili do dolaska Šeste brigade na ovo područje, a time ćemo i zaključiti iznošenje podataka sa ovog područja.

Godinu dana poslije prvog ustanka, avgusta 1942. godine, na području Podnovlja formirane su dvije čete boraca koje su kasnije prerasle u Vučijački odred. U formiranju su učestvovali Petar Đurić »G«, član KPJ, Drago Kršić, Mile Dejanović Buna, Maksim Danilović, Radovan Milovanović i drugi, u Štab su ušli Đurić, Branko Kovačević i Maksim Danilović. Komandir prve čete je bio Drago Kršić, a druge Vasilije Predojević. Jedna od prvih akcija Odreda je paljenje pšenice u Stanićima, Komarici i Brezicima. Sva neovršena pšenica bila je zapaljena, a neprijatelj je poslao oko 100 domobrana i legionara Ukrajinaca da gase požar. Akcije su vođene u pravcu Dervente, Broda, Doboja i Odžaka. U svim vođenim borbama (vidi 48. stranu Kerezovićeve kronike) zarobljeno je 453 puške, 3 teška mitraljeza, 6 puškomitraljeza, tri laka bacača bez mina i nešto municije i sanitetskog materijala. Izvršeno je formiranje i pet četa. Komandir prve čete i dalje je ostao Drago Kršić, druge Vasilije Predojević, treće Zdravko Danilović, četvrte Ljubo Stojčinović i pete Jevto Kovačević. Čim je likvidirano neprijateljsko uporište u školi, uspostavljen je front u dužini od oko 40 kilometara, što je snage Odreda jako razvuklo. Protiv ustaničkih snaga borbu su vodili domobrani, ustaše i četnici koji su došli iz centralne Bosne. Petar Đurić rasporedio je prvu četu u pravcu Božinaca, drugu prema Glogovici, treću na Oštričak—Podnovlje, četvrtu na Pečnik—Dobra Voda i petu četu na Trnjane—Majevac—Ritešić. Domobranski pukovnik Šarnberg izvršio je koncentraciju snaga i izdao je zapovjest da se zauzeto područje od strane ustanika očisti. Neprijateljske snage krenule su u sljedećim pravcima:

Druga bojna 4. pukovnije sa dijelovima 3. i 5. pukovnije krenula je 23. avgusta iz Dervente pravcem škola Bukovica — Karaula, a jedna satnija upućena je u Bukovicu kao pojačanje sa zadatkom da 24. avgusta krene pravcem Bukovica—Glogovica—Podnovlje; Prva bojna i ustaše krenuli su iz pravca Šamca, a ukrajinska legija iz Doboja. Borbe su vođene od 27. avgusta pa sve do konca septembra, kada se narod prebacio preko Bosne skupa sa ostacima ustaničkih snaga. Borci su u borbama pokazali veliku neustrašivost ali nadmoćnost udruženih neprijateljskih snaga, potpomognutih teškom artiljerijom bila je tolika da su ustanici morali napustiti svoje položaje. Borbe prsa u prsa su vođene u Božincima, Glogovici, Lipljaku i drugim mjestima. Bilo je gubitaka na obe strane, a među poginulima je bio i komandant Petar Đurić. Neprijatelj je 14. septembra 1942. godine zapalio više kuća u Glogovici, Podnovlju i Božincima i istovremeno je opljačkao oko 75 odsto pokretne imovine. Oko 1.000 žena, ljudi, staraca i djece neprijatelj je pohvatao i nad njima vršio teror, ali mnogo bolje nisu prošli ni oni stanovnici i borci koji su se probili na Trebavu, jer su četnici popa Bižića, kao i ustaško-domobranske snage, nad njima vršili razna zlodjela.

U operacijama protiv ustanika, prema domobranskim dokumentima, učestvovala su neprijateljske snage: Begićev bataljon sa 450 ljudi, 2. bataljon 4. pješadijskog puka sa isto toliko ljudi, 160 pripadnika ukrajinske legije, poljske haubice, 4 brdske haubice i 8 minobacača. Ukrajinska legija je imala 4 teška i 18 lakih mitraljeza. Gubici su: 72 vojnika i 1 zaklani oficir; poginulo 3 vojnika Begićevog bataljona, 2 vojnika drugog bataljona 4. pješadijskog puka, — ukupno 80 mrtvih. Zarobljeno je 150 ustanika koji su odvedeni u Derventu. (Vidi dokumente: Zbornik dokumenata tom IV strana 609 broj 172, knjiga VII, strana 459, dokument broj 201).

Pod pritiskom popa Bižića u toku borbi ustanici su pokušali i pregovarati sa neprijateljem, sklopljen je i ugovor, ali ga se nisu pridržavale strane potpisnice. U pregovaranju sa neprijateljem učestvovao je i Branko Kovačević, koji se stalno kolebao između partizana i Nijemaca, da bi na kraju rata u potpunosti se opredijelio za neprijatelja i kao takav je i ubijen od strane partizana. No, za njega se može reći da je često istovremeno održavao vezu i sa partizanima i sa Nijemcima, a o čemu se najbolje izrazio Rodolub Čolaković u svojim Zapisima iz narodnooslobodilačkog rata nazvavši ga oportunistom i kolebljivcem.

Evo i prepisa zapisnika o pregovorima koji se nalazi u Arhivu, Fond NDFI, reg. broj 116/2-9, k. 55:

»Zapisnik sastavljen dana 6. rujna 1942. godine u Derventi između predstavnika državnih vlasti NDH Velikog župana Velike župe Posavlje dra Vladimira Saboića, zapovjednika 4. pješačke divizije g. Bogdana Majetića i stožernika Velike župe Posavlje ustaškog natporučnika Ivana Šuto s jedne strane i izaslanika pobunjenika sa Vučjaka Branka Kovačevića, zemljoradnika iz Dugog Polja, Pavlića Steve, trgovca iz Majevca, Ostoje Stojčinovića težača iz Ritešića, Petrović Bogoljuba seljaka iz Velike Brusnice i Blažujević Voje posjednika iz Dugog Polja s druge strane.

Veliki župan čita uvjete za prekid neprijateljstava na Vučijaku:

1. — Pobunjenici na području pl. Vučijak ograničeno na sjeveru rijekom Savom, na istoku M. Brusnica (zaključno) Jošavica (isklj.) Gionica (isklj.) Jakeš (zaklj.) Dobor Kula tokom r. Bosne do Sešljije ,na jugu: želj. pruga do Gradine, na zapadu: s. Velika, Plehan — Kulina — Žeravac — Humka — Liješće imadu predati sve oružje, a najmanje 500 pesto) pušaka, 10 strojopušaka, 2 strojnice (teške), 2 bacača, pošto je utvrđeno da toliko oružja imadu. Rok za predaju oružja 48 sati po potpisu.

Mjesto predaje: selo G. Klakari i Podnovlje. Oružje ima biti ispravno i predato sa cjelokupnim streljivom.

Sva vojnička oprema i odijela ima se u roku od pet dana po potpisu predati, a ovo vrijedi posebno za opremu oduzetu od zarobljenika (domobrana oružnika). Oružje i opremu primaju određeni časnici iz 5 pješačke pukovnije i predaju ga oružnom skladištu u Doboju.

2. Cjelokupno stanovništvo na gore određenom prostoru imade se po oružanim snagama NDH. razoružati tako da oružje na ovom prostoru mogu imati pripadnici oružane snage, koja stoji pod zapovjedništvom 4 pješačke divizije tj. priznate postrojbe koje imaju svoje odgovorne zapovjednike. Sve ovo važi za vojničku opremu i odijelo koje se ima u istom roku predati.

3. — Za održavanje reda i mira na prostoru pl. Vučijak ostaviće se dok potrebe traju domobranske posade i uspostaviće se potreban broj pojačanih oružničkih postaja.

4. — Upravnu vlast na ovom području mogu vršiti samo legalno postavljene i potvrđene općinske oblasti po VI. županu Vel. Župe Posavlje.

5. — U domobranstvo pozvani mladići i pričuvnici imadu se odmah uputiti u domobranske radne bojne kuda su pozvani.

6. Protiv uhićenih osoba imade se povesti zakonski postupak s tim da se nadležni i lojalni u što kraćem roku vrate na svoje posjede.

7. Osobe koje su učestvovalе u pokolju upućenog pojačanja u Podnovlje da se izruče vlastima NDH. u roku od 48 sati po propisi: radi suđenja.

8. Osobe za koje se ustanovi da su pljačkale dolaze pred pri-jeki odnosno ratni sud.

9. Protiv članova obitelji i rođaka onih domobranskih novaka obveznika, koji se nisu i ne budu se odazvali pozivu imade se postupiti po z. odredbi.

10. Svi stranci koji nisu stalno nastanjeni i nadležni na prostoru označenom u t. 1. osim drž. i samoup. namještenika i onih u privremenom vršenju službene dužnosti, imade se u roku od 48 sati predati zapovjedniku 5 p. p. koji će ih preko upravnih oblasti uputiti u njihova stalna boravišta.

11. Tko se po isteku roka za razoružanje (toč. 1 i 2) bude na zemljištu našao sa oružjem li kod koga bude pronađeno prikriveno oružje i vlasnik na čijem imanju bude pronađeno prikriveno oružje, a dotični ne pripada oružanoj sili ima se staviti pod ratni sud i streljati. Pod oružjem se razumije svaka vrsta vatrenog oružja, te sablja, handžari, vojnički bodovi i noževi dulji od 30 cm.

12. Zaplijenjena imovina lojalnih seljaka ima se vratiti.

13. Mi iicioneri, ukoliko postoje, imaju se ukloniti ili raspustiti na gore opisane prostorije.

14. Izbjeglo pučanstvo na području Trebavskog odreda može se vratiti natrag preko rijeke Bosne samo na jednom mjestu i to kod Podnovlja pod nadzorom vlasti NDH, ali se ovo pučanstvo ne može vratiti dok se ne izvrše gornji uslovi.

Predstavnici odmetnika saslušali su gornje uslove i izjavljuju: u ime cijelog pučanstva sa označenog područja obavezuju se izvršiti sve gornje uvjete, a za neizvršenje odgovara cijelo pučanstvo sa ovog područja i snosiće posljedice. Gornje odredbe i uvjeti ovog zapisnika stupaju odmah na snagu.

Derventa, dne 6. rujna 1942 godine u 19,30 sati.

Predstavnici POBUNJENIKA SA VUČJAKA:

Pavlica Stevo v. r.

Branko Kovačević, v. r.

Blažujević Vojislav v. r.

VELIKI ŽUPAN VEL. ŽUPE

Dr. Vladimir Sabolić, v. r.

Bogdan Majetić, v. r.

Ivo Šuto, v. r.

Ni jedna strana nije poštivala ovaj sporazum. Na čelu ustanka se nalazio Petar Đurić »G«, komunista, kome je bila strana sva-ka saradnja sa okupatorom i njegovim slugama. Zapisnik je za-

nimljiv po tome što se u njemu nalaze podaci o naoružanju ime-
na pregovarača posebno ime Branka Kovačevića, kome je, kako
izgleda, ovo bio početak saradnje sa okupatorom.

Iz prednjih podataka vidi se da su neprijatelji uputili velike
snage da skrše otpor na ovom području. Pored toga, general Iser,
prema dokumentu br. 39/3-1 k. 76, predložio je evakuaciju cjelo-
kupnog stanovništva sa ovog područja.

Dolaskom na ovo područje Šeste brigade, te posebno dr
Edhema Čame formirana je Partijska i Skojevska organizacija, u
Podnovlju je bila partizanska bolnica, te je do konca rata iz ovog
kraja otišao velik broj mladića i djevojaka u partizane.

PUČ U CENTRALNOJ BOSNI — PODRUČJE OSINJE

Poslije formiranja Odreda decembra 1941. godine na ovo pod-
ručje su dolazili i rukovodioci ustanka iz Krajine, među kojima
dr Mladen Stojanović, Danko Mitrov, a kasnije rukovodstvo Udar-
nog bataljona, rukovodstvo Proleterskog bataljona, a s njima i
Đuro Pucar Stari. No, to je bilo već kad je puč izbio.

Dr Mladen Stojanović

U ovom vremenu na terenu je formirana i Skojevska organi-
zacija. Za sekretara je izabran Đorđo Panzalović, a članovi su još
bili: Trivun Starčević iz Pojezne, Pejo Petrić iz Osinje, Ljubo Bje-

gojević iz Štrbaca, poginuo u NOB-i, i Dušan Tutnjević iz Cvrtkovaca, također poginuo u NOB-i. Kasnije se organizacija proširila novim članovima, a zadatak joj je bio da radi među omladinom na agitaciji za narodnooslobodilački pokret, odlazak mladih u partizane i pružanje pomoći seoskim narodnooslobodilačkim odborima u izvršavanju zadataka.

Dolaskom Četvrtog krajiškog odreda na ovo područje rad se još više učvrstio. Međutim, i na ovom području se već u martu počela osjećati izdaja četnika i njihovo povezivanje sa Nijemcima i ostalim kvislinzima. Počelo se pričati da postoje »čisti« četnici i da im na čelu stoji Ilija Malić, bivši žandarm. Na opasnost od četnika upozorio je i dr Mladen Stojanović prilikom svog posljednjeg boravka u Pojezni. I na jednoj sjednici Narodnooslobodilačkog odbora, koja je održana u školi u Pojezni, Kojo Jotic je također ukazao na opasnost od četnika. Poslije ovoga ubrzo je nastupio rasplet. Četnici pod vodstvom Rade Radića uspijevaju da u pojedinim jedinicama razoružaju partizane, ubijaju komuniste i konačno u bolnici u Jošavci ubijaju dr Mladena Stojanovića i više ranjenih boraca, partizana.

U Zborniku dokumenata, tom 4, knjiga 4, na strani 234, nalazi se izvještaj komesara Operativnog štaba za Bosansku Krajinu i Komandanta Četvrtog krajiškog NOP odreda od 21. aprila 1942. godine o situaciji i borbama protiv četnika na terenu Četvrtog krajiškog odreda. Izvještaj je pisan na španskom jeziku, a pisao ga je Danko Mitrov. Upućen je Kosti Nađu, Đuri Pucaru i Obradu Stišoviću. Na njemu se nalazi i napomena Đure Pucara, a dokument su potpisali Danko Mitrov i Osman Karabegović:

»GLAVNI ŠTAB IV ODREDA N.O.V.

DRUGOVIMA KOSTI, STAROM I OBRADU

Kurir (veza] koga ste nam poslali stigao je, ali se nije mogao vratiti. Odgovor smo poslali po jednom seljaku, ne znamo da li ste ga primili.

Mi ne možemo napustiti ovaj teren sa proleterskim bataljonom, jer nas sa svih strana napadaju, koliko hrvatska vojska, toliko i četničke bande. Hrvati napadaju od strane Crnog Vrha sa pješadijom, avijacijom i artiljerijom. Četnici nas napadaju sa Borije (napali su i zauzeli Glav. štab IV bataljona ubivši 30 drugova). Mi držimo samo još teritorij III-eg bataljona i to samo (teritorij) triju četa (Crni Vrh, Prnjavor i Motajicu), ukupno oko 20 sela. Mislimo da bi bilo vojnički i politički vrlo loše ako bismo potpuno napustili ovaj teritorij i mi ćemo ga braniti dok ga posljednji bude

držao il dok ne primimo drugo naređenje, od vas. K tom, ovdje imamo dvadesetak teško ranjenih i s njima ne možemo otići, ovdje su s jedne i s druge strane naša stovarišta sa velikom količinom rezervi koje treba ili braniti ili zapaliti.

Zbog toga vi treba da dođete ovamo da nas pomognete. Treba da dođete sa što većim snagama, jer neprijatelj nije tako slab. Hrvati napadaju sa oko 3 hiljade ljudi, 1 bater. 75, 2 topa od 100/mm i sa 2 aviona. Četnici nas napadaju sa leđa sa 500 pušaka i sa desetak puškomitraljeza. Mi imamo skupa sa proleter-skim bataljonom oko 450 pušaka i 5 puškomitraljeza sa malo municije.

Sem toga dođite brzo — da se rasčisti ovaj teritorij dok se četiv ci ne povežu s bandama s druge strane rijeke Bosne, koje su tamo koncentrisane. Ukratko, ovo je naša situacija i ovo su naši prijedlozi. Ako vi drugčije mislite, treba da nas što brže obavjestite preko vašeg kurira, preko seljaka koji idu iz Skender Vakufa u Vijačane radi hrane, preko kurira za to naročito poslatih i preko li odreda u Kozari (to će biti duže, ali sigurnije).

Ako se vi amo uputite, možete krenuti preko Maslovara u pravcu Vijačana ili, ako ste dovoljno jaki da napadnete Čelinac, preko Čelinca.

Antifašistički pozdrav svim drugovima

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Na boj. polju, 21 april 1942

Vaši Danko, Osman

P. S.

Prema podacima koje imamo, u posljednjim borbama sa nama četničke bande su imale 150 mrtvih, ranjenih i nestalih.

Kada dobijemo još tačnije podatke, obavjestićemo vas.

Što se tiče morala udarnog bataljona, može se reći da on nije na potrebnoj visini, kao što je bilo u početku. Vidi se da mnogi žele povratak kućama i u svoj kraj.

Održali smo više konferencija sa njima i kazali smo im da još nijesmo izvršili naš zadatak i da treba da likvidiramo sa bandama prije nego što se vratimo u našu jedinicu.

Najzad su se saglasili sa ovim.

Radmana još nijesam vidio. Ranjen je i neće nas moći mnogo pomoći, bar za nekoliko dana.

Ovaj izvještaj će zakasniti jer se vratio kurir kojeg smo bili poslali prekjuče, pošto nije mogao proći. Sada šaljemo drugoga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

29. 1V 1942 g.

Stari«

Ovaj dokument je neobično važan za naš kraj. Iz njega se vidi da je u aprilu u centralnoj Bosni bilo slobodnih svega dvadesetak sela, a među njima i sela osinjskog područja. Takođe se iz njega može vidjeti da je na ovom području djelovao Udarni bataljon sa Kozare i Proleterski bataljon Zdravka Čelara. Ova dva bataljona vodila su više borbi sa četnicima, a Proleterski bataljon se sa našeg terena uputio na Motajicu gdje je u borbi protiv neprijatelja imao velike gubitke, o čemu će kasnije biti više podataka.

Među narodom centralne Bosne bolno je odjeknula vijest o pogibiji dr Mladena Stojanovića. Prema sjećanjima preživjelih boraca sa osinjskog područja vijest se brzo širila i narod je bio ogorčen protiv četničkih koljača.

Povodom napada četnika na Štab odreda i Partizansku bolnicu u Jošavki Štab IV krajiškog NOP odreda 15. aprila 1942. godine izdao je proglas narodu i borcima Jošavke (Dokument 75, Zbornik tom IV, knjiga 4, str. 203] u kome se, između ostalog, kaže:

Poslije sramnog zločina izvršenog od strane krvoločne četničke bande u noći 31 marta ove godine nad ranjenim borcima u jošovačkoj ambulanti i mučkih napada na štab našeg odreda kao i zverstava počinjenih u selima Brežićani i Branežci, vi ste se pod pritiskom tih razbojnika i bratoubica odvojili i ogradili od svoje rođene braće svih drugih sela našeg kraja. Ogradili ste se redovima onih karabina i bajoneta koji su poprskani krvlju onih narodnih boraca koji su svoju krv lili za našu slobodu. Predali ste svoju sudbinu u ruke krvnika i razbojnika kojima su po djelima ravne samo ustaše. Dozvolili ste da šačica razbojnika i propalica ukalja vaš obraz i vašu čast....«

Na kraju proglasa stoji:

».... Borci, okrenite svoje puške protiv ustaških špijuna koji sjede u štabu izdajnika kukavnog samozvanog pukovnika Rade Radića i švercera Petra Aleksića, protiv Franje Rape, Ilije Malića i dr. koji trguju vašom slobodom i vašim životima...«

U ovo vrijeme i među borcima osinjskog kraja dolazi do kolebanja. Dok jedni drugovi ostaju čvrsto na liniji narodnooslobodilačkog pokreta, drugi prilaze četnicima; među njima Stanoje Đukić, Vasilije Evđenić, Radovan Đurić i drugi. Iz dokumenta broj 101 koji se nalazi u Zborniku, knjiga 4, Tom 4, vidi se da je i dio boraca iz Pojezine prišao četnicima. Dokument je, u stvari, Izvještaj rukovodioca partizanskog obavještajnog biroa od 27. aprila 1942. godine upućen Komandantu operativnog štaba NOP odreda za Bosansku krajinu o borbama između četnika i partizana u centralnoj Bosni. Izvještaj je naslovljen Kostu Nađu i Lepoj Perović-

»Druže Košta i Lepa,

Malo prije stigli su ovamo iz Imljanske čete tri proletera koji su pobjegli iz četničkih šaka. To su drugovi Branko Trninić (Drvar), Milan Vukojević (Grmeč) i Rajko Čopić (brat Branka Čopića). Oni su bili na položaju prema Komušinoj, u selu Miadikovica kod Blatnice. Tamo je bilo ukupno 32 naša borca, od toga 20 je držalo položaj, a 10 je bilo u Blatnici na straži. Sedmorica među njima pripadali su I proleterskom bataljonu. Na tom položaju bili su preko 20 dana.

U utorak 21. ov. mj. na te naše snage napalo je oko 85 četničkih bandita iz Vlajića, Buletića i nekolicina iz Čečave. Predvodio ih je Jovo Kitić, bivši policajac iz Teslića, sada komandir Vlajičke čete. Naši su drugovi očekivali napad, pošto su im bila zarobljena tri kurira kao i jedna patrola od dva partizana. Naši su se zbog toga bili koncentrisali. Napad je izvršen u pola 11 u noći. Četnici, predvođeni od seijaka, zaobilazili su naše. Pred sobom su gonili i zarobljene kurire. Partizani iz Vitkovačke i Pojezinske čete, njih

17 koji su bili sa naša tri proletera na položaju, odmah su odbacili oružje i zapjevali četničke pjesme. Četnici su jurnuli na drvenu zgradu u kojoj su se nalazili proleter, opkolili je i ovu trojicu razoružali. Među napadačima bili su Delić Mirko, bivši komandant mjesta u Blatnici, i Mihić Mihajlo bivši komandir Blatničke čete, koji su zapravo s jednim vodom držali zasjedu ispod Očauša u slučaju da naši izbjegnu, četnički banditi gonili su sa sobom i druga Košpića, komandira III proleterske čete. On je bio sav isprebijan. U nos su mu metali zapaljene cigarete. Njega su prisilili da govori kako su četnici ubili Danka, Zdravka, Osmana, Živu, komandanta IV bataljona, polkoma Vlajičke čete Pobrića Edhema, zarobili bacače, da im iz Srbije idu u pomoć 8 hiljada četnika, da je Uroš Drenović dobio 8 topova od Talijana i da napada Kozaru. Sa Košpićem vodili su zarobljenog Vojina Grbića, kome su ispalili dva pištoljska metra, 6,35 kalibra, u prsa, čime ga nisu usmrtili, i bjesomučno ga tukli tupim nožem i puščanom cijevi iza vrata i po glavi. Njih dvojicu, gole, bose i izmrcvarene, ostavili u Vlajićima. Od partizana Drvarčana koji su bili s našim šestorica su primili oružje i ostali s četnicima, a ostali su otpremljeni kući. U međuvremenu, odmah poslije razoružanja stigla je jedna naša patrola iz Blatnice koji su takođe razoružani. Kako izvještavaju kuriri, vele ovi drugovi iz Blatnice (da) su uspjeli pobjeći naših osam ljudi, među njima i proleter Adii Alagić, Salko Terzić, Reuf Handanović, Stevan Sekulić i Nikola Bursać.

Ovu trojicu zarobljenih proletera proveli su sa još 10 partizana za četničku komandu u čečavi. Pošto tamo nije bilo komande, otpremili su ih za Pribinić, gdje također nije bilo komande, pa su krenuli u Borje prema bolnici. Na putu su susreli 3 seljaka koji su izvijestili tri četnika u pratnji da je na par sati prije toga u bolnici bilo preko hiljadu komunista, da su zarobili četničku stražu

Esad Midžić

Danko Mitrov

i sve opljačkali. U isto vrijeme čula se žestoka borba i vika prema Lipnju. Najviše se čulo automatsko oružje i bombe. Bilo je to u petak oko četiri sata. četnički banditi u pratnji poskidali su mrtvačke glave i — izgubili glavu. Naredili su povratak u Pribinić. Međutim, iza jedne okuke naši su umakli u gustu šumu i preko Imljanske čete prebacili se ovamo.

Kada su bili u Pribiniću, vidjeli su u stanici 6 četnika, a u kasarni isto toliko. Ni kod onih koji su ih napali, a ni kod ovih nisu vidjeli automatsko oružje. Na putu za ovamo zaobišli su ono nešto četničkih patroladžija u Maslovarama koji su se ponovo prikrali iz šume kada su naši napustili Maslovare. Tih bandita ima i u Obodniku i svagdje prema toj strani, tako da mi evo već nekoliko dana ne mažemo da uspostavimo vezu i uputimo poštu za Starog. Jedan naš kurir, pouzdan seljak, bio je zaustavljen sa još nekolicinom drugih koji su sa konjima pošli zbog žita, i u posljednji čas pošlo mu je za rukom da poštu sakrije u pod vagona (bilo

je oko 20 pisama). Mi mu nismo vjerovali, uputili smo ga natrag sa još jednim čovjekom i taj je kurir 100 metara potbuške puzao do na 15 metara gdje se nalazila četnička straža, izvukao poštu i opet puzajući vratio se. Tako nije propala ona pošta za koju smo vam pisali da mislimo da (je) pala neprijatelju u ruke. Ta banda zaustavlja svakog seljaka koji kreće po žito da se izbavi od gladi. Govore im: pređite u četnike pa ćete imati žita. Prekjučerašnju poštu, u kojoj se nalaze i pisma Operativnog štaba, predali smo drugu Dujki s tim da je pošalje s naređenjem Imljanskoj četi da oni osiguraju hitno probijanje kurira s poštom za druga Starog.

Košpić je zarobljen u Čečavi zajedno sa Vojinom Grbićem. Prema njegovom pričanju i pričanju četničkih bandita koji su ga gonili, bijela banda zarobila je u napadu na čečavu Đuru Kovačevića i jednog proletera sa Kozare, koje da su uputili u Jošavku. Živčano oboljelog druga proletera uhvatili su u čečavskoj bolnici, skakali mu nogama na stomak i tukli ga štapom tražeći da viče: živio kralj Petar. Sami banditi su govorili da je on uporno klicao Staljinu i proleterima. Govorili su: poslali smo ga mi u ludu kuću, a kuvar u čečavi rekao je da su ga strijeljali. Kažu da su u čečavskoj školi ubili neku »Ruskinju« koja je, kada su prodrli, sama pokušala samoubistvo. U Pribinicu su se hvalili da su uhvatili jednu bolničarku, noseću ženu Alagića, da su joj isjekli dijete. Kada su je vodili da je ubiju, tada im je ona rekla na pitanje zašto je izašla u šumu, da se bori i pogine ako treba. Međutim, nije tačno da su tu drugaricu (Žutu) ubili. Ona je pred par dana stigla ovamo sa još tri ranjena proletera iz borjanske bolnice i sa transportom stvari koje je poslao drug Stari. Košpić, Grbić, i četnici kažu da su ubili i druga Živu i druga Novaka (Pivaševića — podvukao MD.). Neki psuju Novaku mater. Kažu: »Bio je četnik, a poginuo ludo.« Kažu da su u čečavi ubili 28 naših drugova proletera. Sve to ne mora biti tačno, kao što nije bilo tačno da su ubili, recimo, Danka, Osmana, Čelara, Žutu i dr. Povodom napada na čečavu, ovi drugovi kažu da su svojim očima vidjeli tragove krvi oko logora, po bašči i kod kuhinje. Seljaci iz blatničkog karavana, koji je krenuo prema našem naređenju prema Glogovcu zbog dobave žita, kažu da su vidjeli dosta lješeva kod škole i da su među njima prepoznali i 3 Blatničana. Govorili su da je prilikom tog napada ranjen i ilija Malić. Četnici kažu da su u tom napadu učestvovala snage iz Pribiniča, Jošavke, Vlajića, i Buletića. Pričaju da su im se pismeno predali Vitkovci i Pojezna, gdje da su ubijeni politkomesari. Također da je njima prešao vod Dedice Nedića u Vručici više Teslica. Po njihovim razgovorima te su bande podijeljene u dva bataljona »Mrkonjić« i »Karađorđe«, sa komandanti-

ma Radom Radićem i Ilijom Malićem. A Franjo Rapo važi kao »ađutant« Rade Radića. (Rapo i njegova supruga ubacili su se u partizane kao njemački špijuni. Partizani su streljali suprugu, a Repu su kasnije ubili sami četnici. Podvukao MD).

Jovan Kitić, saslušavajući ove naše proletere, govorio je da svaka čast Sovjetskom Savezu, ali da je naša Komunistička partija banda koja je pokupila sva automatska oružja u Bosni da čisti četnike. Kleo se sa svojom slavom da više voli pobjedu ustaša nego partizana. Kaže da je dobio pismo od ustaške komande u Tesliću da neće napadati njegova sela, da će im dati oružje i municiju protiv partizana.

Po četničkim razgovorima izgleda da je blatnički mitraljez koji se nalazi u čečavi spasen i da se zajedno sa izbjeglim drugovima iz Čečave nalazi u Zdravkovom prol(eterskom) bataljonu. Isto tako da je polkom. Vlajičke čete Edhem Pobrić ubio jednog četničkog bandita iz Vlajića i sa proletherskim vodnikom Dragom Reljićem i desetinom sastao sa izbjeglim drugovima iz čečave. Banditi su streljali i omladinca Milana, čije prezime ovi proleterici ne znaju, jer da je širio komunizam u Vlajkovići. Četnici su dalje govorili da je njihova patrola ubila kozaračkog bolničara, za koga se zna da je ostao u Buletiću kao polkom i otuda pobjegao.

Ne znam da li ste detaljno obavješteni o ranijem kretanju i rezultatima akcije čišćenja od strane proletherskog bataljona prema Pribiniću i Blatnici. Po pričanju ovih drugova, pribinička banda, njih 70 sa Malićem bili su obavješteni o našem kretanju. Ostalo ih je svega 30 po selima na straži i u stanicima. U borbi koja je trajala dva sata razoružano je njih 8, a 2 su poginula. Tu je uhvaćena i ona špijunka koja je kasnije streljana u Moslavarama (2ena Franje Rapa — podvukao MD). Danko i Osman govorili su na zboru seljacima. Drugi dan, na putu za Blatnicu, banditi su pripucali iz šume na našu komoru. I Blatnička bila je unaprijed obaviještena. Dočekalo nas je 20 boraca. Ujutro, na naše pismo, vratilo ih se još 25 iz sela. Svih 45 položili su pred našim bataljonom partizansku zakletvu. Tu je ostavljeno 20 proletera. Naši su sa starim blatničkim komandirima Mihajlom Mijićem sačinjavali štab čete. Zamjenik komandira bio je Obrad Košpić, polkom Vukić Lazo, a njegov zamjenik Branko Trninić. Poslije akcije na selo Rankovići (gdje je Prol. bataljon zaplijenio 30 karabina i 1 puškomitraljez), drug Danko pozvao je Mihajla Mijića i Mirka Delića k sebi u Čečavu. Umjesto Danku u Čečavu oni su otišli Maliću u Pribinić. Po povratku uputili su kurira dvadesetorici odmetnika u Očauše. Na uskras dobili su pismo koje je glasilo da se svi četnici iz Pribinića i Očauša u roku od dan i po koncentrišu u Blatnici. Na to su

skoro svi Blatničani koji nisu bili na položaju ponovo pometali kokarde i mrtvačke glave, oteli našem polkomu blagajnu, okrenuli da piju, pucaju, psuju majku svakom Srbinu koji nije četnik, lupali prozore na nekoj muslimanskoj kući. Na to su se naši koncentrisali, donijeli zaključak da razoružaju bandite, zarobili u krevetima Mirka Delića i Dušana Gavrića, razoružali ih i svezali. Drago Jotić utekao im je go iz kreveta, a Jovu Stankovića poslali su četnici još u toku noći u Pribinić po hitnu pomoć. Naši (su) krenuli zajedno sa svezanim Delićem i Gavrićem na položaj gdje su mislili da ih zajedno s Mijićem svu trojicu streljaju. Na položaju naših je bilo 20, a njihovih 45. Nisu pristali ni na naš zahtjev da ih predvedemo Štabu IV bataljona u čečavi. Prijetio je otvoren sukob. Naši su ih onda pustili i povukli se u Vlajiće i zadržali se tri dana na položaju prema ustašama. Tu je našima stiglo oko 30 proletera iz čečave. Zajdnički razoružali su 22 borca iz Blatničke čete na položaju, isto tako razoružali su neke u Blatnici, ukupno uzeli su banditima 38 pušaka, a trojicu pljačkaša strijeljah. Ostali su svi pušteni kućama. Glavni banditi: Mijić, Delić, Stanković Dušan i Pero Gavrić, Ljotić pobjegli su. Bandit Milić utekao je u Imljansku četu gdje je primljen, a s njim i trubač iz Blatničke čete. Naknadno ponovo su naoružani su petorica iz Blatničke čete, među njima i Petković Bogdan, koji se sada prilikom napada pokazao kao bandit. Zatim je naoružano 10 novih momaka iz Blatnice (od koji su, kako se čuje, poginula u čečavi trojica), a ostalo oružje preneseno je u čečavu, gdje, je, kako izgleda, ponovo palo bantidima u ruke. Nakon tog drugog dolaska proletera i partizana u Blatnicu, ostavljeno je u njoj oko 30 ljudi, a oko 50 vratilo se u čečavu, među njima i 10 novonaoružanih Blatničana. Prilikom drugog razoružavanja blatničke bande strijeljana su i tri kulturalnovca: Johan Osvald i Ivan Duler, njihove porodice sprovedene u Teslić a imanje konfiskovano u korist Nar. osi. vojske. Tada je i upućen karavan od 86 konja za čečavu prema Glogovcu kako bi se izvuklo zaplijenjeno žito kod Švaba za sirotinju blatničkog kraja, ali je taj karavan usljed četničkog napada na čečavu raspršen.

Po izjavi druga Rajka Čopića, njima je polkom Esad (Midžić) pročitao pismo u kome Danko javlja da je u Jošavki ubijeno 15 proletera, a da ukupan broj žrtava iznosi 45 ili 46.

Ovi drugovi kažu da je njihov proleterski bataljon nešto prije 15. ov. mj. uhvatio jednog artiljeriskog poručnika nedićevca koji se sa još dva četnika bandita upravo bio prebacio preko Bosne...

Drugovi kažu da su imali i zadaću da uhvate vezu sa Zeničkim bataljonom i Imljanskom četom. Čuli su da se snage Zenič-

kog bataljona nalaze s obe strane (rijeka) Bosne. Trebali su da sa predstavnicima Zeničkog bataljona uglave redovnu kurirsku službu. Međutim, odmah su bili otsječeni, malo zatim napadnuti, tako da nisu ostvarili tu zadaću.

Ovi drugovi kažu da je pozadina u Vlajićima, Buletiću i Pribinu sva za četnike, a da su ljudi u Blatnici bolji.

Ovi drugovi imaju jednu želju da čim prije dobiju ponovno pušku, da se obuku i da u sastavu koje naše jedinice čim prije krenu prema tom kraju gdje ih je banda napala, jer kažu da znadu i sve one seljake koji su bandu u napadu provodili.

Mišljenja sam da bi trebalo od tamo razoružanih četnika da pošaljete odijela, cipele, puške i ostalu vojnu spremu za ove drugove i da se ujedno prebace potrebne snage koje će osigurati vezu sa ova dva udarna bataljona i doprinijeti efikasnijem razbijanju i uništavanju bijelih bandi, koje su u ovim krajevima pokazale krvavije i svirepije lice nego igdje drugdje.

Drug te zdravi sa SF — SN!

27 aprila 1942

* Nikica«

Izvještaj je potpisao Nikica Pavlić, predratni komunista, rukovodilac Partizanskog obavještajnog biroa, umro 1942. godine od tifusa.

Iz ovog izvještaja se vidi stanje u vrijeme puča u centralnoj Bosni, a donekle i stanje na Požežnjanskom području koje su ponovo od četnika oslobodili partizani i držali ga sve do juna.

U dokumentu 100 iste knjige 27. aprila 1942. godine Đuro Pucar izvještava da je sa Udanim bataljonom stigao u Vijačane, gdje se nalazi Proleterski bataljon, da su na putu u ambulanti u Maslovarama našli dva bolesna proletera i još dva bolesnika sa dvije drugarice, a u bolnici Borje, koju su četnici opljačkali, čeriti bolesna druga sa tri drugarice; bježeći ispred Udarnog bataljona četnici su se skoncentrisali u Šnjegotini i napali bataljon u reonu Karača ujutru u 8 sati, naoružani sa oko 400 pušaka, 7 puškomitraljeza i jednim bacačem. U borbi koja je trajala do 19 sati Udarni bataljon je imao 15 ranjenih (dva teško) i 5 poginulih. Po dolasku u Vijačane održana je konferencija i odlučeno je Udarni i Proleterski bataljon zajedno napadnu i unište četnike, te da Proleterski bataljon nakon toga krene u sastav brigade.

Evo i pobližih podataka za ove dvije jedinice koje su koncem aprila, u maju i junu 1942. godine bile i na našem području.

Proleterski bataljon Bosanske krajine formiran je februara 1942. godine i po naređenju Glavnog štaba za BiH trebalo je da se prebaci u istočnu Bosnu radi ulaska u sastav Treće bosanske

brigade koja je bila u formiranju. Međutim, nije uspio da se prebaci preko rijeke Bosne, pa je ostao na terenu centralne Bosne, gdje je u borbi protiv četničkih bandi odigrao odlučujuću ulogu (Vidi Zbornik IV str. 267).

U Hronologiji oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945. na strani 229. dati su podaci o formiranju Udarnog bataljona:

»23 marta na planini Kozari, na vojno-političkom savjetovanju OK KPJ za Kozaru i 2. krajiškog NOP odreda, pod rukovodstvom člana Povjereništva SKJ za Bos. Krajinu donijeta odluka da se u sastavu 2. krajiškog NOP odreda formira Udarni (protivčetnički) bataljon.«

Ova dva bataljona vodila su niz borbi protiv četnika u periodu maj—juni 1942. godine na području centralne Bosne. Skupa sa njima je djelovao i IV krajiški odred pod komandom Danke Mitrovića. O tome postoji niz dokumenata, a u izjavi Boška Hadžića, Trivuna Starčevića i Čede Petrića o dolasku četnika na Pojeznu

5. maja 1942. godine, veli se da su 5. maja 1942. godine iz Krnjina na Pojeznu došli četnici pod vodstvom Rade Radića. Oni su odmah počeli uzimati od seljaka hranu i praviti druga nasilja. Njihovom dolasku obradovali su se četnički simpatizeri Stanoje Đukić, Tedo Brkić i drugi. Oni četnicima pripremaju gozbu kako bi mogli proslaviti Đurđev dan. Četnički komandanti Radić i Malić pokušali su da organizuju narodni zbor. Na zbor su bili došli samo stariji ljudi i žene. Radić je govorio protiv partizanskog pokreta i hvalio je kralja i Engleze, za koje je rekao da će osloboditi zemlju. Za partizane je rekao da su komunisti i da nemaju vjere. Također je rekao da nema više nigdje ni jednog partizana.

Tada mu je iz mase Jakov Starčević dobacio: »Pa jest, to je samo što vas ovdje ima izdajica, a nigdje vas više nema. «Četnici su pokušali da saznaju koje to rekao, ali im nije uspjelo.

Prema istoj izjavi Radić je zahtijevao da se svi borci koji su tu nalaze predaju, četnički komandant Jovo Kitić sa oko 300 četnika odlazi na položaj u Soćanicu i razoružava partizane koji su ga držali.

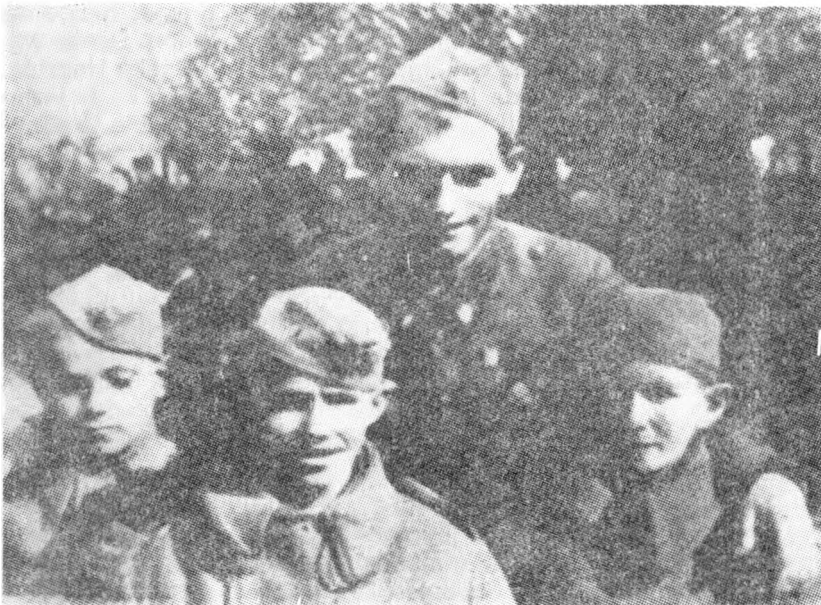
Dok su se četnici gostili, Proleterski i Udarni bataljon krenuli su da ih rastjeraju. Saznavši za namjere partizana, četnici su krenuli prema Krnjinu. Borba je bila teška i vodila se dvije noći i je' dan dan. Borci Poježnjanske čete koje su četnici bili razoružali opet su se priključili partizanima.

Dok se vodila borba, kući Branka Sarića došao je jedan kurir i donio zapečaćeno pismo i zatražio da se prijem potvrdi. Branko

je pismo otvorio i u njemu našao drugi, također, zapečaćen i adresiran na komandanta Protučetničkog bataljona.

Na jednoj ceduljici je pisalo: »Branko, ovo lično predaj onom komandantu na položaju, a ako to ne uradiš bićeš streljan.«

Branko je spremio torbu u koju je stavio flašu rakije, kolač i nekih drugih namirnica kao da ide nekome na slavu. Ovo je učinio iz razloga ukoliko bi ga uhvatili četnici da im može reći da ide na slavu u Kulaše. Kad je došao na položaj kod Brestova, susreo je partizansku patrolu koja ga je odvela do Novaka Pivaševića na položaj. Pivašević nije primio pismo već ga je odveo do Pucara kome je predao pismo. Zatim je borba postala još jača i, prema postojećim podacima, poginulo je 30 četnika, oko 50 ih je bilo ranjeno, zarobljena su dva mitraljeza, nešto pušaka i municije.

Ljubo Radić — Gedžo sa grupom pionira - boraca

Devetog maja ujutro partizani su se uputili prema Pojeznu. Na prijelazu preko llove dočekaio ih je Trivun Starčević i drugi objasnivši im situaciju. Kad su saznali da su se četnici povukli iz Pojezne, partizani su uz pjesmu krenuli prema selu.

Udarni i Proleterski bataljon, prema pomenutoj izjavi, skupa su došli u Pojeznu. Ove dvije jedinice bile su dobro naoružane.

Stanovništvu je izgledalo da svaki treći čovjek ima mitraj. Na čelu partizana bio je Đuro Pucar Stari, a s njim je došao i Kojo Jotić, koga su četnici bili zarobili, ali je partizanima uspjelo da ga oslobode. Skoro svi borci Pojeznjanske čete, na čelu sa Gedžom, opet su bili partizani.

Pucar je zatražio da se organizuje narodni zbor. Na zboru je govorio o izdaji četnika. Naglasio je da su četnici krivi za bratoubilački rat. Na kraju govora je otprilike rekao da će doći vrijeme kada će četnici gutati svoje kokarde, a puške prebijati sami sebi od glavu.

Pucar je uputio oštru kritiku Gedži što je dozvolio da se četnici na lak način dočepaju njihovih boraca. On je istog dana sa Udarnim bataljonom krenuo put Krajine prema Jošavki, a Zdravko Čelar sa Proleterskim bataljonom i Novak Pivašević sa dijelom jedinica IV krajiškog NOP odreda ostali su na Pojezni. Njihov štab ostao je na Pojezni sve do druge polovice maja. Prema izvještaju Župske redarstvene oblasti od 22. maja 1942. godine, a koji se izvještaj nalazi u Arhivu VII, dokument 27/40, vidi se da su partizani svoj štab prebacili iz Pojezne u Vijačane.

Za vrijeme boravka u Pojezni Čelar i Pivašević održali su niz sastanaka na kojim su razobličavali četničku izdaju i pripremali aktiviste za ilegalan rad. Na sastanku organizacije KPJ u Partiju je primljen Ljubo Radić Gedžo. Na tom sastanku oni su stavili do znanja da je situacija veoma teška i da će ovo područje vjerovatno biti prepušteno četnicima. Gedžo je dobio zadatak da su uvuče u četničke redove, da održava vezu sa Obavještajnim centrom i, kad pripremi ljudstvo, da pređe u partizane. On se i prihvatio ovog zadatka. Trivun Starčević je bio zadužen da održava vezu sa partizanskim saradnicima i obavještava partizanske jedinice o neprijateljskim snagama.

Na jednom od sastanaka Gedžo je upozorio Čelara da ne ide na Motajicu, jer motajički četnici sarađuju sa Nijemcima i dobro su naoružani. Čelar nije prihvatio ovu sugestiju nego je krenuo na Motajicu. Iako Proleterski bataljon nije razbijen na našem području, ipak ćemo navesti najosnovnije podatke o njegovom stradanju. Na strani 232 Hronologije oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945. piše:

»8. juna kod sela Lepenice (na pl. Motajica) njemački bataljon »Princ Eugen« (sastava: 7 četa), četnici i jedan vod domobrana okružili i razbili Proleterski bataljon Operativnog štaba NOP i DV za Bos, krajinu: od 215 boraca ostalo samo 118; veći dio rukovodstva je izginuo ili pri probijanju bio zarobljen i kasnije ubijen, među njima i komandant 4. krajiškog NOP odreda Danko Mi-

trov Slobodan, komandant Proleterskog bataljona Zdravko Čelar, politički komesar Proleterskog bataljona Esad Midžić komandant 3. bataljona 4- krajiškog NOP odreda Novak Pivašević, a u prethodnim borbama su poginuli komesar Kozarske čete Proleterskog bataljona Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu Fadil Serić i bombaš istog bataljona Branko Tubić Jelin, narodni heroji.«

Prema izjavi Rade Čijekojevića i Trivuna Starčevića dolazak partizanskih snaga maja 1942. na ovo područje doprinio je jačanju borbenog morala kod boraca i naroda koji je bio potresen izdajom četnika. Iz Poježnjanske čete otpali su kolebljivci i pristalice četnika. Ostatak boraca svrstao se u dvije grupe. Jedna je i dalje ostala i djelovala na području bivšeg Poježnjanskog odreda i njom je rukovodio Ljubo Radić, a druga je pod rukovodstvom Koje Jotića djelovala na području Ljeskovih Voda.

Članovima KPJ, SKOJ-a, odborincima NOO i saradnicima narodnooslobodilačkog pokreta dato je uputstvo da pređu u ilegalstvo i da ostanu među narodom.

Njihovi zadaci svodili su se na tumačenje narodu ciljeva NOP-a, pripremanju omladine za odlazak u NOV, prihvatanje boraca i jedinica, evakuacija magacina hrane, odjeće i obuće na sigurna mjesta, širenje propagandnog materijala vezanog za NOP, održavanje veza sa grupama koje su ostale na terenu i drugi zadaci vezani za ilegalan rad. U pripremi i organizovanju novog načina rada učestvovali su, između ostalih, članovi Komunističke partije Boško Hadžić, Kojo Jotić i Adem Hercegovac.

Prema istoj izjavi nešto kasnije jedan broj boraca je bio zarobljen od strane četnika koji su u junu zauzeli osinjsko područje.

U ovo vrijeme u Pojezni je formirana četnička opština na čelu sa načelnikom Tedom Brkićem. Skoro svi knezovi koji su služili u ustaškoj vlasti bili su odbornici ove opštine. Oni su formirali i žandarmerijsku stanicu u kojoj su radili sve sami koljači. Pored drugih nasilja tjerali su i mladiće u četnike, a koji se toga nije prihvatao, tukli su ga i mučili. Među njima se isticao Kojo Jorgić koji se sa nekoliko četnika bio smjestio u Gornjim Ceranima. On je bio razvio prisnu saradnju sa domobranima i ustašama koji su se nalazili u školi u Donjoj Lupljanici. S njim skupa bili su i bivši borci Poježnjanske čete Vasilije Evđević, Radovan Đurić, Milivoje Čorić, Mihajlo Simić i drugi. Jorgić i njegova banda pljačkaju i teroriziraju narod isto kao što su ranije radile ustaše na ovom području. Narod je bio naučio na slobodu, na razne sastanke i zabave, govore i organizovan rad u borbi protiv neprijatelja, a umjesto svega toga četnici su mu donijeli velike nevolje kao i ustaše- Če-

tnički saradnici vodili su stalnu propagandu protiv narodnooslobodilačkog pokreta, ali ni partizanski ilegalci nisu mirovali. Kojo Jotić, Boško Hadžić i drugi ilegalci dolazili su sa Krnjina u ova sela, raskrinkavali četnički pokret i saradnju sa okupatorom.

0 saradnji između četnika i Nijemaca i drugih kvislinga ima dosta dokumenata.

U Arhivu VII, k. 196, reg. broj 46/2 — 1, nalazi se izvještaj Kotarske oblasti Prnjavor prema kom su 14. 6. 1942. godine (dakle, osam dana poslije razbijanja Proleterskog bataljona — podvukao MD) oko 17 sati devetorica četnika došli u Prnjavor (Rade, Radić iz Branešaca, Cakeljčić iz Prnjavora, Jefto Voćar iz Vijačana 1 šestorica nepoznatih). Oni su prethodno pregovarali sa zapovjednikom derventskog zdruza potpukovnikom Jankovićem i ovdašnjim četnicima. Cilj razgovora je bio da se ustanovi »granična zona nepucanja« između domobrana i četnika u prostoru po kom će četnici goniti partizane.

Iako pod vrlo teškim uslovima, ilegalni radnici ovog kraja radili su i može se konstatovati da rad narodnooslobodilačkog pokreta na ovom području nije prestajao i pod najcrnjim terorom četnika.

PONOVNO FORMIRANJE MJESNOG KOMITETA KPJ U DERVENTI

Nakon hapšenja derventskih komunista februara 1942. i njihove osude maja iste godine rad Mjesnog komiteta praktično je bio obustavljen, ali se ne može tvrditi da nije bilo rada za naro-

Drago Vidošević

Antonija Tomljenović

dnooslobodilački pokret. Na području grada djelovali su pojedini članovi KPJ i SKOJ-a, a na suđenju u Zagrebu zbog nedostatka dokaza oslobođeni su Milenko Savić, Antonija Tomljenović, Anki-ca Faflet, Milena Šuput i drugi.

Pali borac Milan Putić-Bebe

Pali borac Smajo Bešlagić

Evo dokumenta iz kog se vidi koji su uhapšenici bili pušteni na slobodu.

»Župska redarstvena oblast

U BRODU n/S.

Područje-kotarevi: Brod n/S. Županja, Derventa, Brčko, Gradačac, Bjeljina, Ispostave: Bos. Brod (kotar Derventa) Bos. Šamac (kotar Brčko), Odžak (kotar Gradačac)

Br. Taj. 4014-1942.

Predmet: Faflet Ivica i drugi komunisti iz Dervente uhićenje.

USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI URED I.

Z A G R E B

Savezna sa tamošnjim nalogom od 9. rujna br. 7881. II. c/42 izvještavate se da se u ovdašnjoj pismohrani ne može pronaći nalog od 10. III. 42 br. 788/42.

Međutim, kotarska oblast u Dreventi 27. V. 42- pod br. PRS. br. 664 dostavila je sljedeće:

»Od strane Pokretnog prijekog suda Zagreb oslobođeni su od optužbe Vladislav Stojaković, Slavko Simić, Milenko Savić, Milena Šput, Antonija Tomljenović, Milan Paravac, Hasan Dedić, Todor Jeftić, Ankica Faflet, Derveš Flalepović, Dedo Trampić, Ešref Bešlagić i Muhamed Mahmutović.

Ankica Faflet

Nad ostalim osamnaesticom proglašeno je po istom sudu, kojim su bili osuđeni na smrtnu kaznu, no ista je izvršena samo nad Faflet Ivicom, Vladimriom Šuputom i Vladimirom Veselićem, dok je ostalih petnaest osuđenika pomilovano tako, da je Hasanu Čoliću, Đuri Jukiću, smrtna kazna pretvorena u doživotnu tešku tamnicu, a Mirku Majstoroviću je sasvim oproštena kazna, dok ostaloj dvanaestorici smrtna kazna je pretvorena u vremensku kaznu teške tamnice.

Od strane kotarske oblasti Doboj dopraćeni su jučer i predani ovoj kotarskoj oblasti Vladislav Stojaković, Slavko Simić, Milena Šuput, Antonija Tomljenović, Ankica Faflet, Derviš Halepović, Mirko Bokšić i Milenko Savić.

Dostavljajući prednje, ova je kotarska oblast mišljenja, da se dopraćene osobe puste na slobodu i upute svojim kućama, a da se nad njima vodi strogi i stalni nadzor, pošto ih je Pokretni prijekli sud oslobodio odgovornosti za kazneni čin za koji su bili optuženi. Osim toga na sastanku održanom 26. ov. mj. kod naslova naglasio je g. upravitelj Župskog redarstva, da i poznate komuniste u koliko su mirni ne treba dirati, jer se na taj način izbjegava, da pojedinci iz straha pred kaznom ili upućenjem u logor bježe u šumu.«

Na temelju ovog dopisa sa strane Župske red. oblasti izdan je brzoglasni nalog 12. VI. 1942 da se puste na slobodu sljedeći:

Tomljenović Antonija, Faflet Ankica, Šuput Milena, Bokšić Mirko, Simić Slavko, Stojaković Vladislav, Halepović Derviš, Savić Milenko.

Kako je iz spisa vidljivo po ovome predmetu bio je izvjestitelj gospodin Dr. Gromos, koji je sada upravitelj Žup. red. oblasti u Banja Luci.

Podpisanome ova stvar nije bila poznata, jer je službu nastupio u Bordu 26. VI- 42.

Konačno izvještava da je Čandrlja Mijo upućen u logor u Jasenovac odlukom Ustaške nadzorne službe pod brojem 25801—42 od 19. svibnja 1942. godine.

Za dom spremni!

Upravitelj župskog redarstva
Dr. Vladimir Vinek«

Citirani dokumenat nalazi se u arhivu UDB-e Zagreb.

Kako se vidi iz citiranog dokumenta, iz zatvora je pušten velik broj aktivista. Istovremeno Komitet KPJ iz Broda nastoji da obnovi rad partijske organizacije u Derventi. Na ovom poslu angažuje se Drago Vidošević, član Komiteta. Nekoliko dana prije

no što će biti formirana Partijska organizacija u Derventi iz Banja Luke u Derventu je došao u ime Okružnog komiteta KPJ Stevo Golubović da pomogne u formiranju Partijske organizacije. Evo šta o ovom formiranju u »Prilozima za hroniku« piše Milenko Savić:

»Nekoliko dana prije no što će se ovo dogoditi, ispred Okružnog komiteta KPJ za Banja Luku, u Derventu je poslan drug Stevo Golubović sa zadatkom da oformi Mjesni komitet KPJ. Istovremeno je uhvaćena veza između Okružnog komiteta KPJ za Sl Brod (tj. njegovog jednog člana i jedno vrijeme sekretara druga Drage Vidoševića iz Sijekovaca) i OK Banja Luka, po ovoj našoj ilegalnoj liniji, lako nije bilo dovoljno ćelija (tako su se tada zvale osnovne partijske organizacije) ipak je formiran MK sa zadatkom da naknadno stvori tj. oformi potreban broj ćelija. Od tada je i naš cjelokupan rad malo više živnuo. Do tog vremena mi smo više bili vezani za Slavoniju, jer je to bilo nasliedeno još od prije rata. Sada smo, između ostalog, dobili izričitu direktivu da se u vezama više orijentišemo na Bosnu. Naročito da se na svaki način, kada kreću na oslobođenu teritoriju ljudi upućuju ovamo, a ne tamo, osim, razumije se, u iznimnim slučajevima.

No, o samom formiranju MK i o našem tadanjem radu trebalo bi da se posebno napiše. Zato ovdje o njemu samo riječ-dvije-Sastankom, na kom nas bilo prisutno svega petoro (Stevo Golubović, Antonija Tomljenović, Marijan Begić, Jozo Ereš i ja), rukovodio je pomenuti drug Stevo, a održan je u podrumu kuće Jozе Ereša, naime u kući u kojoj je on tad stanovao, — danas Ulica Ante Begića. Ovaj sastanak ostaće u mom sjećanju i zbog toga neizbrisiv, jer sam tada dobio nadimak kojim me moji najbliži poznanici i danas oslovljavaju »Žima« — nas četiri člana prema godišnjim dobima.

Značaj formiranja ovog MK je i u tome što je faktički prvo rukovodstvo od kada je KPJ postala ilegalna.«

Poslije ovog sastanka ilegalin rad u Derventi dobiva nove oblike i naglo se širi. U gradu je formirano niz skojevskih grupa koje na sebe preuzimaju veći dio ilegalnog rada. Formirano je i mjesno rukovodstvo Saveza komunističke omladine u kom su se nalazili Milenko Savić, Avdo Mustafčić i drugi. Velik broj mladih tada je pristupio Pokretu Naročitom aktivnošću su se isticali: Todor Dokić, Avdo Mustafčić, Vlado Stojaković, Dušan Miličić, Anto Begić, Slavko Simić, Milan Putić, Džemal Kafedžić, Nada Jermić, Suljo Kudić i drugi.

Od opljačkane robe iz srpskih i židovskih trgovina u Derventi je bila formirana takozvana »Seljačka zadruga«. U njoj je radilo

Todor Dokić

Ana Begić-Milovanović

niz simpatizera narodnooslobodilačkog pokreta i članova SKOJ-a. Oni su na razne načine podizali robu iz Zadruge i putem veze slali je partizanima na Ozren i Slavoniju. Nad robom nije bilo nekog većeg nadzora. Ovo su iskoristili Simo Milovanović, Beba Begić, Todor Dokić, Dušan Miličić, Nikodin Prodić i drugi.

Prema izjavi Bebe Begić, ustaše su uzimale robu za svoj račun. Teško je bilo kontrolisati koliko je koji uzeo robe, nije bilo inventura i nije vođena neka posebna evidencija. Simpatizeri po-

Šandor Mihalji i Ivo Šeremet

Pali borac Olga Jelisić

kreta uzimali su robu na sljedeći način. Postojale su knjižice za izdavanje određenih količina robe. Na izdavanju knjižica radila je i Beba. Ona i drugi davali su duplikate knjižica i podizali veće količine robe. Robu su obično izdavali Simo Milovanović i Todor Doikić, a preuzimao ju je Avdo Mustafčić. Pored odjevnih predmeta izuzimam su i predmeti od kavčuka koji su služili za izradu mina. Jednom prilikom, preko seljaka Teofilovića, poslata su puna kola tekstila na Ozren, a ostalu robu Mustafčić je nosio u Slavoniju preko Dubočca.

Simo Milovanović (desno)

Pored slanja robe, prikupljanja oružja, čitanja raznih brošura i ostalog propagandnog materijala, rađeno je i na upućivanju dobrobrana u partizane. Prema izjavi Avde Mustafčića prva veća grupa upućena je u partizane u ljeto 1942. godine. Pri upućivanju ove grupe naročito su bili aktivni Ivica Šeremet i Šandor Mihalji. Prebačeni su preko Sl. Broda u slavonske partizane. U grupi ih je bilo 28 i za svakog je bila napisana karakteristika. Od Šeremta ih je primio Avdo Mustafčić i doveo na vezu Franji čičku, članu Mjesnog komiteta KPJ Bosanski Brod. Dobrobrani su imali uza se oružje. U Slavonskom Brodu oružje i odjela su spakovali u seljačka kola i poslali u Gromočnik, a oni su obukli radničke kombinezone i kao radnici Tvornice vagona došli su na vezu kod Nikole Pavičića, radnika te Tvornice, odakle su ih četiri kurira odvela u jedinice gdje su raspoređeni. Pored ove grupe otišla je još jedna grupa preko iste veze, a jednu je uputio Marijan Begić.

Bilo je pojedinačnih dezertiranja iz domobranskih jedinica pod uticajem propagande narodnooslobodilačkog pokreta, a iz Dervente i okoline i pojedini omladinci su odlazili u narodnooslobodilačku vojsku.

Milovan Vuković

Gojko Vuković

Tako su avgusta 1942. godine iz Luga u partizane otišla dva brata Vukovića Gojko i Milovan. Oni su stupili u obnovljeni IV odred »Novak Pivašević«. Nakon razbijanja odreda Milovan gine na Motajici, a Gojko se prebacuje u Slavoniju u partizane. Marta 1944. godine kao komandir čete gine na Motajici kod Lepenice. U ovaj Odred stupili su još neki omladinci-

Nakon razbijanja Odreda »Novak Pivašević« na Motajici od strane neprijateljskih jedinica kod Begluka je uhvaćen teško ranjeni partizan Lazo Vidović. On je bio smješten u derventskoj bo-

Inici. Partijska organizacija je saznala za njegovo hapšenje i preduzela je mjere da se oslobodi. Češće ga je u bolnici posjećivao Đoko Mičić i drugi omladinci donoseći mu razne poklone. Drugovima iz derventske organizacije uspjelo je da izvuku Lazu iz bolnice i prebace ga u slavonske partizane.

Sekretar Partijske organizacije u Derventi u ovo vrijeme je bila Antonija Tomljenović. U drugoj polovini septembra 1942. godine ona je morala da bježi u partizane, jer je bilo otkriveno jedno pismo od strane jedne ustaške simpatizerke, a pisala ga je Antonija za člana Okružnog komiteta KPJ. Dragu Vidoševića. O njenom bjegstvu postoji dokument koji glasi:

»21. septembra 1942. godine iz Dervente je pobjegla Antonija Tomljenović, koja je bila hapšena u grupi Ivica Fafleta, ali je na pokretnom prijkom sudu oslobođena; pobjegla je u Bosanski Dubočac i odatle se skelom prebacila u Slavonski Kobaš, gdje joj se gubi trag te se pretpostavlja da se je priključila partizanima u Bosni.«

Citirani dokument je izvještaj Kotarske oblasti Derventa, a nalazi se u Arhivi VII reg. br. 22/10-1.

O bjeckstvu Antonije Tomljenović pisao je i Avdo Mustafić u Derventskom listu, u nadopuni Priloga za hroniku 1956. godine:

»Ja sam radio kao bravarski pomoćnik kod tadašnjeg derventskeg zanatlije Karla Štolpe, a bio sam član Mjesnog komiteta SKOJ-a. Jednog dana dok sam radio za bravarskom klupom, u radionu iznenada upade Tonka Tomljenović, sekretar MKKPJ. Primjetih odmah da je nešto uzrujana. U radioni sam bio sam i ona mi žurno priđe sa riječima: »Avdo, daj da nađem negdje bicikl. Moram da bježim u partizane, jer je uhvaćeno jedno naše pismo u kancelariji Seljačke zadruge i nastupiće hapšenje«.

Brzo smo mislili i ocijenili da je najbolje da bicikl zatražimo od Ivana Čorića, simpatizera NOP-a i Tonka je odmah krenula preko Dubočca za Slavonju. O sadržini pisma nije mi mogla ništa opširnije reći, jer je za nju vrijeme bilo dragocjeno, pa i svaki minut. Samo mi je na polasku dobacila:

»Ako te neko upita za ovaj naš razgovor, reci da si mi popravljao bicikl, a nastoj da prije pretresa mog stana iz njega izneseš materijal«.

Tom prilikom uhapšeni su Beba Milovanović, Štefanija Begić, Dragica Begić, Marjan Begić i Todor Dokić iz Dervente i Drago Vidošević iz Bosanskog Broda. Nakon nekoliko dana pušteni su iz zatvora, jer na saslušanju su odbili da priznaju saradnju sa Antonom. Iz pomenutog napisa se vidi da su derventske ilegalce us-

Lazo Vidović (desno)

pjeli skloniti oružje koje se nalazilo u stanu Milenka Savića na sigurno mjesto, da je održavana veza sa motajičkim partizanima, da je pomenuto oružje trebalo prenjeti u kuću poštara Koste Stojakovića u Lugu, te da je Odred po ustašama i Begičevoj bojni razbijen. Mustafčić u svom napisu nadalje navodi da je iz Kobaša do njega došao partizanski kurir zvani Lala i da je zatražio da se pomogne ranjenim i bolesnim drugovima koji su se krili na Motajici.

Ovaj podatak neobično je važan, jer se iz njega vidi da je dervenska organizacija imala vezu sa slavonskim partizanima i preko Slavonskog Kobaša.

O akcijama protiv obnovljenog Odreda na Motajici postoji više dokumenata.

U Arhivu VII, k. 54, dok. br. 20/1-3, govori se da je 3. oktobra 1942. godine 1. bojna 4. pješ. pukovnije ojačana 13. satnijom 5- pješačke pukovnije krenula pravcem Derventa—Agići—Vučja Jama—Kotline—Milino Brdo—Bos. Kobaš i Derventa—Bjelo Brdo—Dubočac—Trsteneci sa zadatkom da napadne partizane i zauzme Bos. Kobaš. Razbijeni kod Vučje Jame i Bos. Kobaša partizani su se povukli prema Pasjoj Pravdi i Kaocima. Napad je podržavao 2. vod. 2. baterije 5. artiljerijskog divizionu sa slavonske strane. Vojna je zanočila u Bos. Kobašu.

U dokumentu rege, broj 6/1-2 istog Arhiva glavni stožer domobranstva izvještava da su dobrovoljci 4. i 5. avgusta 1942. godine vodili borbu sa četnicima između Trstenaca i Bos. Kobaša i razbili ih uz podršku artiljerije.

Osmog oktobra 1942. godine Vrhovno oružničko zapovjedništvo, a što se vidi iz dokumenata reg. broj 19/1-9, javlja da je u Beglucima kod Dervente uhvaćen partizan Lazo Vidović, koji je bio ranjen u Motajici u borbi sa četnicima-

U niz drugih dokumenata govori se o saradnji četnika i ustaško—njemačkih snaga, o akcijama domobrana na Motajici, te o djelovanju grupe Voje Stupara.

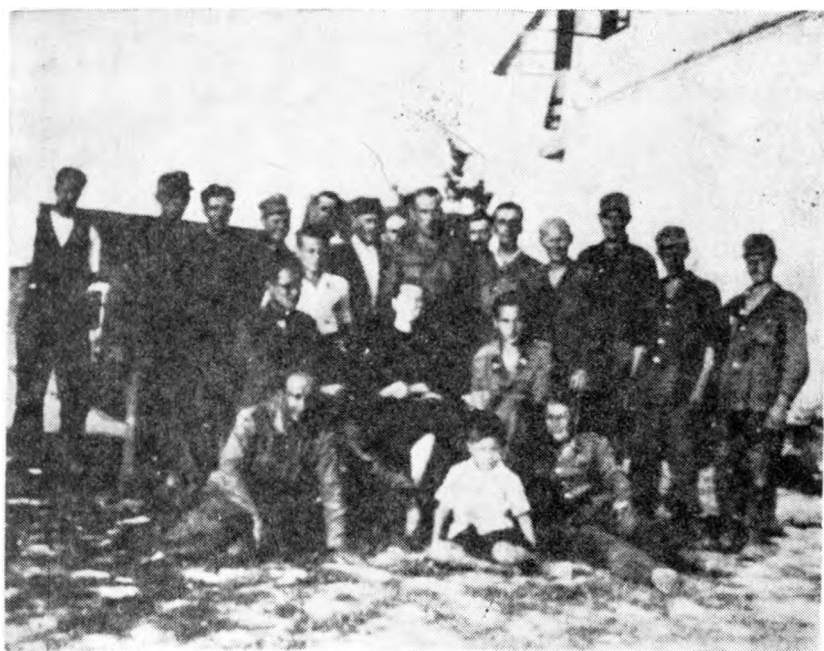
O hvatanju Frica Pavlika, koji je kao ilegalni partijski radnik dolazio na naše područje iz Broda ima više verzija. Prema izjavi Ivica čička on je dolazio u Derventu sa zadatkom da pomogne pri formiranju Omladinske organizacije, Organizacije AF2 i da pomogne u radu Mjesnog komiteta KPJ. Slično tvrdi i Avdo Mustafčić. Iz ovih izjava može se zaključiti da je u oktobru 1942. godine Pavlik bio upućen na ilegalni terenski rad u centralnu Bosnu. Kao ilegalac on je nekoliko puta dolazio preko veze u Derventu, odno-

Fric Pavlik

Simo Lazić

Grupa domobranske posade sa aktivistima NOP-a, snimljena u Bos. Dubočcu 1943.

sno Lug, a odatle se prebacivao u Sijekovac, gdje se sastajao sa Franjom čičkom i drugim ilegalnim radnicima. Isto tako on je davao uputstva i ilegalcima Dervente. Posljednji put je došao na sastanak u Derventu i sastao se sa Avdom Mustafčićem, Marijanom Begićem, Simom i Bebom Milovanović. Sastanku je prisustvovao i Simo Lazić.

Sutradan nakon sastanka u Beglucima ga je uhvatila grupa ustaša i predala ga Nijemcima. Mučen je od strane gestapoa u Festungu u Slavonskom Brodu i, prema jednoj verziji, tu je i streljan 1943. godine. Međutim, na savjetovanju o Hronici koje je organizovao Opštinski komitet Saveza komunista Derventa pojedini učesnici su tvrdili da su ga vidjeli na Sutjesci u petoj ofanzivi i da je bio razmijenjen za neprijateljske vojnike. Treba konstatovati da predratni komunista i partijski radnik Fric Pavlik nije živ dočekao slobodu.

ORGANIZOVANJE ILEGALNOG RADA NA PODRUČJU DUBOČCA

Prema »Hronici Bosanskog Dubočca«, objavljenog u Glasu komunala Doboja, u toku 1941. godine ilegalni rad za narodnooslobodilački pokret organizovao je Skojevac iz Banja Luke Ivica Ilić. On je dolazio često kod svoje sestre učiteljice Katarine Ilić—Sinanović. Vidio je da ljudi mrze fašiste. Pristupio je pojedincima i zatražio je od njih saradnju za narodnooslobodilački pokret. On je uhvatio vezu preko Marka Borića iz Sl. Dubočca sa slavonskim partizanima koji su bili na terenu Posavine »Stricom«, »Salvatorom« i »Mustafom«. Rad je odmah postao življi. Stalni saradnici pokreta postali su Kasim Dizdarević, Uzeir Mehičić, Tahir Sinanović, Katarina Sinanović, a kasnije se grupa ilegalaca stalno širila. Tako je 1942. godine organizacija iz Dervente, preko apote-kara Đustija, nabavila oko 100 kilograma sanitetskog i drugog materijala i dostavila ga ilegalcima Dubočca, a oni su preko veze »Didana« iz Šumeća uputili materijal slavonskim partizanima. Ova veza između Slavonije i Bosne nije prekidana do konca rata.

Pored prikupljanja oružja i drugog materijala, agitovano je u korist narodnooslobodilačkog pokreta. U trgovini Uzeira Mehičića bio je smješten radio—aparat. Putem njega su ilegalci slušali vijesti Slobodne Jugoslavije i ostalih savezničkih stanica. Vijesti su širene među narodom i tako su ilegalci imali velikog uspjeha u pridobijanju ljudi za pokret.

Međutim, na ovom području i dalje su divljale ustaše i četnici. Činili su podjednako zločine nad nedužnim stanovništvom.

Septembra 1942. godine domobransko—ustaške snage napale su četnike u Trstencima. Na ovom području su se nalazile četničke jedinice bataljona »Knez Arsen« u jačini jedne čete čiji je komandir bio Petar Nedić, zemljoradnik iz Trstenaca. Stvarni motiv akcije ovih snaga, nije bila borba protiv četnika, jer su oni uveliko imali između sebe sporazum, već pljačka, paleži i ubistva. Čim su ustaško—domobranske snage napale na Trstence, jedan dio naroda je pobjegao u Motajicu, dok je priličan broj ostao kod kuća. Ustaše, vidjevši da im niko neće pružiti ozbiljniji otpor, počeli su po selu da vrše nasilje. Zločinci se nisu zadovoljili samo pljačkom, nego su prišli na sistematska ubistva nedužnih stanovnika.

Ustaše nisu samo strijeljale. Tako su došli pred kuću Mikajla i Anđe Denić. Na očigled oca i majke ubili su im sina Boška, ubacili ga u kuću, a zatim Mikajla i Anđu žive zapalili. Zapalili su i kuću Stefanije Tepić, skupa sa njenom vlasnicom, a sina joj Vasilija su strijeljali. Najstrašniji zločin su izvršili u kući Mare Popović.

Njena snaha Đurđija se baš tada porađala. Kad su ustaški zlikovci čuli porađajne jauke, upali su u kuću dotukli su kundacima Đurđiju skupa sa novorođenčecom, a Maru su strijeljali. Kod kuća su

Tahir Sinanović

još pobili: Dušana Tepića, Mirka Kulagu i Danicu Popović. Istovremeno su pohapsili po selu sljedeća lica: tri brata Popoviće: Spasoju, Teodora i Mihajla, Damjana Popovića, Tešu Nedića, Marka Milinkovića, braću Iliće: Stojka, Andriju, Vladu i Simu, braću Stojiće: Milutina, Đuru i Simenuna, Stanoju Adamovića i Teodora Brkića. Ustašama se valjda učinilo da će biti previše ako sve ove ljude likvidiraju kod kuće, već su ih otjerali na Savu i pobili ih. Poslije zločina pljačkali su sve što im je dolazilo pod ruku. Hvatili su stoku, odjevne predmete i sve što su mogli potjerati i ponijeti.

U svojim zločinima ni četnici nisu zaostajali za ustašama. Iste godine uhvatili su u Trstencima Hamdu Bajrića, zemljoradnika iz Dubočca, raspopa Milu Praskića i još neke ljude i poklali ih.

Interesantna je ličnost raspopa Mile Praskića. On je učestvovao u poznatoj Sibirskoj buni seljaka, zatim se oženio i počinio još neke greške koje se kose sa kanonima rimokatoličke crkve te je raspropljen.

Dolaskom u Dubočac na svoje imanje počeo se baviti falsifikovanjem srebrnih novčanica bivše Jugoslavije. Prilikom rada je otkriven, ali je uspio da sakrije mašinu za falsifikovanje i nekako se izvukao od odgovornosti. Kad su došle ustaše, bio je postavljen za ustaškog funkcionera, ali je u Slavonskom Brodu podjelio narodu robu iz nekoliko vagona i bio je odstranjen sa ustaških dužnosti. Potom je opet došao u Dubočac. Ne zna se zbog čega je išao u Trstence. Kad je Bajrić pošao da u svojoj njivi u Trstencima obere kukuruz, krenuo je i on sa njim i obojicu su ih uhvatili četnici i zaklali-

Četnici su izvršili još jedan zločin u Dubočcu 1942. godine. Došli su u selo radi pljačke. Slučajno su naišli cestom Salko Mehičić i njegova žena Alija. Oni su otvorili vatru i ubili ih. Interesantno je napomenuti da je Alija nosila u naramku svoju šestomjesečnu kćerkicu Diku. Prilikom pucnjave mala je ostala nepovrijeđena. Danas živi u Dubočcu.

Ilegalci Dubočca posebnu brigu su posvetili radu među domobranima. Jedno vrijeme u Dubočcu je bila stacionirana intendatura isturenih domobranskih jedinica prema Motajici. Među domobranima nalazila su se i dva učitelja — oficira. Oni su prihvatili saradnju za narodnooslobodilački pokret i skoro sva njihova jedinca se razbježala kućama ili je prišla partizanima. Treba istaći da je najveći uspjeh ilegalaca bio u tome što su oni odvratili mnoge mladiće da stupaju u ustaše, što su se borili protiv ustaških zločina i što su uspjeli da u 1943. godini i kasnije pridobiju veći broj omladinaca da rade za narodnooslobodilački pokret.

SKOJEVSKE GRUPE U GRADU

Koncem 1942. godine ukazala se potreba da se u cijelom gradu formiraju skojevske grupe. Svaka grupa imala je svog sekretara, a njima je rukovodio Mjesni komitet SKOJ-a, o čemu je ranije bilo riječi. Vrlo je teško utvrditi datum formiranja ovih grupa, ali njihovim formiranjem rad dobija sasvim nove oblike, donose se planovi rada, utvrđuju zadaci za svakog pojedinca i aktivno se radi na upućivanju omladine i materijalne pomoći u narodnooslobodilačku vojsku. Skojevske grupe djelovale su na području pojedinih ulica i u Gimnaziji. Svom radom u Gimnaziji isticali su se: Nada Jeremić, Suljo Kudić, Slavko Simić, Branko Dražić, Vlado Stojaković, Rada Stanišić i drugi. U Srpskoj varoši djelovali su Mira Stanišić, Šandor Mihalji, a u Brodskoj ulici: Milica Stojičić-Dragica Begić Margita Vukelić, Lenka i Zorka Tatarček. I na području ulica gdje se sada nalazi Ti »Ukrina« djelovalo je više skojevac: Anto Begić, Nada Padevska, Mato Topić, Ankica Topić i Ivica Babijaš. U ovo vrijeme svojom aktivnošću su se isticali: Ibro Nalić Četa, Rajko Skvarica, braća Hasan i Salih Huseinčehajić Smajo Bešlagić, Veljko Jovanović, pomenuti omladinci iz Seljačke zadruge i drugi. Na području Luga isticale su se omladinke Jovanka Nosović i Mara Đenić.

Jovanka Nosović

Mara Đenić

Poslije prodora Prve proleterske divizije na ovo područje naročito se osjetila živa aktivnost ilegalaca u gradu, a na području opštine u više sela agičkog područja formirani su i narodnooslobodilački odbori.

Naime, u Hronologiji oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945. izdanje Vojno-istorijskog instituta Beograd, na strani 378, piše da su 5. decembra 1942. godine po direktivi VŠ NOV i POJ, 1. proleterska i 3. udarna divizija NOVJ, poslije napuštanja Jajca, prodrle u srednju Bosnu, razbile brojne četničke jedinice, presjekle komunikacije između Banje Luke i Doboja, ugrozile Banja Luku i željezničku prugu u dolini r. Bosne i r. Lašve i stvorile uslove za razmah oslobodilačke borbe u tom kraju.

U Zborniku, tom IV, knj. 8. dokument br. 189., od 16. decembra 1942. godine, nalazi se uputstvo Štaba 1. proleterske brigade za politički rad u jedinicama i na terenu i za organizovanje narodne vlasti na terenu.

U pomenutoj Hronologiji na strani 406 konstatuje se da su 2. i 4. batajlon 1. proleterske udarne brigade 1. proleterske udarne divizije 16. januara 1943. godine zauzeli Prnjavor i s. Glogovac, zarobivši u Prnjavoru batajlon domobrana iz sastava 5. pješadijskog puka, zaplijenivši 300 pušaka, 3 mitraljeza, 20 puškomitraljeza, 2 kamiona i 1 autobus.

U svom napisu »Sjećanje na hapšenje derventskih talaca januara 1943. godine«, objavljenom u Derventskom listu broj 18 na strani 3, Omer Porobić, za vrijeme rata do odlaska u partizane krojač i ilegalni radnik, piše:

»Na dan 15. januara 1943. godine jedinice Prve proleterske brigade oslobodile su prvi puta Prnjavor i okolicu. Njemačko-ustaške žgadije i njihovi čankolisci iz Prnjavora i okolice 16-og ujutru (njih priličan broj) osvanuli su u Derventi. Uspjeli su pobjeći, jer su znali da ih čeka kazna naroda za nedjela koja su počinili do tog vremena svoje vladavine na tom području.

Vijest o oslobođenju Prnjavora brzo se pronijela odmah ujutru. Mi, nas većina, onda još neorganizovani (a nismo ni znali ko je među nama organizovan) brzo smo stupili u dodir — znali smo se kao simpatizeri. Stupili smo u dodir, da bi se sporazumjeli šta treba mi da uradimo u slučaju da drugovi pokušaju osloboditi i naš grad. Odmah smo se pomiješali među izbjeglice radi prikupljanja potrebnih nam informacija. Saznali smo da su dijelovi Prve proleterske u blizini Prnjavora, a to smo mogli zaključiti i po komešanju, koje je nastupilo kod ustaških glavešina u Derventi. Stvorili smo plan za naše zadatke u slučaju da drugovi otpočnu sa napadom. Naš plan bio je: u toku napada zapaliti Žandarmerij-

sku stanicu, zgradu opštine, gdje je bila smještena policija i zatvor, osloboditi sve uhapšeničke iz oba zatvora, zapaliti benzinsku pumpu Alibegovića i zgradu Sreskog načelstva. Računali smo da je nama sve ovo moguće izvršiti i da bi tim onemogućili odbranu gornjeg dijela grada, a s druge strane time bismo stvorili zabunu u redovima neprijatelja i omogućili bismo lakši ulazak naših jedinica u gornji dio grada. Sve što je bilo potrebno za izvršenje ovog zadatka, bilo je pripremljeno do 12 sati istog dana.

Zimsko popodne i rana noć. U redovima neprijatelja još veće komešanje. Ulicama se vidi po koji ustaški glavešina sa koferima, a neki i sa porodicom. Žure prema željezničkoj stanici — spremaju se zločinci da bježe ispred kazne naroda, misleći da će joj pobjeći, a ne znaju da joj pobjeći ne mogu i da će ih ona stići, kao što je već mnoge stigla.

Niko od nas nije ni slutio šta nam je neprijatelj spremio. Mi svi mirno čekamo noć i mislimo o predstojećem zadatku....«

U nastavku napisa Porobić piše o njegovom hapšenju, kao i veće grupe omladinaca:

Pali borac Izudin Čardžić

. Nešto kasnije otvoriše se vrata zatvorske prostorije i u nju upadoše Izudin Čardžić, za njim Milenko Savić, Todor Dokić, Rade, Savić, Anto Begić, Džemal Kafedžić, mali Divjak [zaboravio sam mu ime — učio je zanat kod trgovca Medana). Kasnije su do-

vodi ! i još neke, među kojima je bilo i takvih za koje smo se pitali šta će oni sa nama u zatvoru. Kasnije su doveli i neku trojicu iz sela Miškovaca, koje su uhvatili u gradu. U sobi nas je bilo već šesnaest. Oko 22 sata otvoriše ponovo vrata i uguraše starog Peru Radovanovića — bolesna čovjeka, njegovu drugaricu i kćer Bebu. Sada nas je devetnaest. Stari Pero odmah leže na neke deke, koje je sobom donio. Cijelo vrijeme boravka u zatvoru stari Pero je bio težak bolesnik, jer poslije 1941. godine, kada je bio premlaćen od ustaša, nije više nikad ni ozdravio. Poslije 22 sata nastupio je tajac u cijeloj zgradi i mi smo ćutali. Ovu tišinu najednom prekinuše teški koraci neke grupe koja je dolazila u policiju. Poslije toga nastupila je neka lupa sanduka i gužva kroz hodnik. Jedni su izlazili, a drugi ulazili u hodnik. Osjetili smo da se neprijatelj sprema za bijeg. Mi smo se odmah počeli dogovarati, jer smo znali da će nas likvidirati, ako budu napuštali grad (a posebno nam je o tome govorio glas krvnika like Vulete u hodniku koji je nešto naređivao). Mi smo se brzo sporazumjeli. Bilo ko da pokuša ući u našu sobu, čim otvori vrata, da ga uvučemo u sobu i učutkamo dijelovima tučane peći i ciglama koje su bile pod njom, a onda bijeg pa kome uspije. Pravac bijega zna se — Prnjavor. . . .«

U nastavku Porobić piše:

».... Tako je prošlo četiri dana. Peti dan ujutru odvedoše Čardžića i još četvoricu. Nismo znali kuda. Kasnije odvedoše još petoricu. Nakon jednog sata povратиše se. Uzeše svoje stvari i pozdraviše se s nama. Pušteni su kući. Sada nas je ostalo devet: ja, Milenko i Rade Savić, Todor Dokić, Divjak, Kafedžić i još neki — ne mogu se sjetiti svih....«

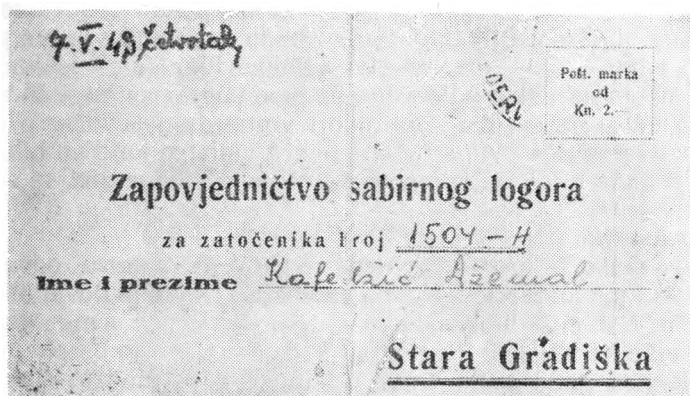
Ujutro oko 9 sati uđe policajac Pašagić i pozva nas sedam da se spremimo. Tada nas povede do sreskog načelnika Lazića. Kod Lazića nađosmo gdje sjede: Ivan Ćorić, Mustafa Porobić i Sadudin Hodžić. Kad uđosmo, Lazić ustade šetati sobom. Tad nam počeo govoriti, obraćajući se meni: »Porobiću, viste svi hapšeni kao taoci. Da su oni vaši pokušali napad, bilo bi zlo po vas. »Na ovo sam rekao da ne znam o kakvim to našim on govori. Ja, a koliko to znam i ovi što su bili sa mnom u zatvoru, jer tamo ni o čem sličnom nismo govorili, ne znamo ništa o tome, o čemu vi govorite.«

On me je prekidao govoreći: »Tebi a i ostalima savjetujem da se prođete toga što radite i da budete mirni. Mi ćemo vas sada pustiti na garanciju ove gospode (pokaza na drugove Ćorića, Porobića i Hodžića). Oni su nama i njemačkim vlastima dali garanciju za vas, pa ako bilo što napravite, oni će zbog vas stradati...«

Pohapšeni drugovi nisu se plašili prijetnji neprijatelja. Većina njih već u martu napustila je Derventu i otišla u narodnooslobodilačku borbu. Neki su ponovo pohapšeni.

U Arhivu VII, k. 176, pod brojem 51/3—1 od 15. februara 1943. godine Kotarska oblast Derventa dostavlja petnaestodnevni izvještaj Župskoj redarstvenoj oblasti Brod n/S za period od 1. do 15. 2. 1943. godine, u kojem se navodi da su 7- 2. radi širenja komunističkih ideja u Derventi uhapšeni Vojin Divjak, Jozo Begić i Džemal Kahvedžić.

Oni su deportovani u logor Jasenovac, Vojin Divjak nije se vratio živ iz rata. Nešto kasnije uhapšen je i čorić, i on je poginuo u ustaškom zatvoru u Brodu.

Faksimil dopisne karte iz logora Stara Gradiška

FORMIRANJE NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA U MIŠKOVcima

Jedinice Prve proleterske divizije, vodeći borbu sa neprijateljem, doprle su u neposrednu blizinu Dervente. Tada je u njih stu pilo više mladića i djevojaka sa područja naše opštine. Držeći se naređenja Štaba Prve proleterske brigade, što je ranije citirano, jedinice koje su se nalazile u Miškovcima preuzele su mjere da se u selu formira Seoski narodnooslobodilački odbor. U »Sjećanjima« objavljenim u Derventskom listu, broj 163. na strani dva, Gojko Asentić, prvi predsjednik Seoskog narodnooslobodilačkog odbora Miškovci, izjavljuje:

»Bio je januar 1943. godine. Zima stegla. Komandir čete Božo Kalamber okupio je jednog januarskog dana, a teško je utvrditi

koji je datum bio, u mojoj kući dvadesetak viđenijih ljudi. Govorio nam je o slobodi, o bratstvu i jedinstvu i drugim temama da bi nam na kraju predložio da formiramo Narodnooslobodilački odbor.

I mi pristadosmo, a drugačije nije moglo ni biti. Mene predložio je za predsjednika, jer sam među okupljenim bio najpismeniji, a u Odbor uđoše još i Vid Preradović, Slavko Kovačević, Mijo Čebedžija i Tomo Asentić Bijeli. Kasnije se sastav Odbora mijenjao, ali on je funkcionisao do konca rata. Odbornici su odmah imali pune ruke posla. Trebalo je proleterima obezbijediti hranu, kola za prijevoz ranjenika, raditi među mladima da stupaju u narodnooslobodilačku vojsku i mnoge druge poslove »

U svojim sjećanjima Gojko je dalje rekao:

»Štab proletera nalazio se u Donjim Smrtićima u kući Đorđa Ilsorca. Došao sam po nekom zadatku u Smrtiće. Pokazali su mi Koču Popovića. Imao je na sebi bijelu vunenu dolamicu. Jahao je divnog vranca. Susretao sam i druge partizanske komandante.«

Prema sjećanjima Gojka Asentića Seoski narodnooslobodilački odbor funkcionisao je i poslije odlaska Prve proleterske divizije iz ovih krajeva. Veza je održavana sa Prnjavorskim odredom. Često su se odbornici morali kretati da bi se došlo do Šibovske, Prnjavora ili nekog drugog mjesta. Glava je bila stalno u torbi. U jednoj partizanskoj akciji kažnjavanja četničkih zlikovaca učestvovao je i Gojko. Zbog ovog su mu se četnici osvetili zapalivši mu kuću.

FORMIRANJE OPŠTINSKOG NARODNOOSLOBODILAČKOG ODBORA NA POJEZN! ! IZBOR MJESNOG KOMITETA KPJ

Dolazak proleterskih jedinica na osinjsko područje doprinio je da se ponovo razbuktala narodnooslobodilački pokret u ovom kraju. Međutim, treba podvući da i poslije četničkog puča rad i djelovanje Komunističke partije na ovom području nije prestao i o. Prema izjavi Rade Čikojevića i Trivuna Starčevića, u Krnjinu je postojala partizanska grupa u kojoj su, pored ostalih, bili članovi KPJ Adem Hercegovac, Kojo Jotić, Boško Hadžić i Branko Zarić. Oni su se često probijali u sela jugozapadnog dijela derventske opštine, organizovali sastanke sa pristalicama narodnooslobodilačkog pokreta i davali uputstva za rad.

U ovom periodu naročito su aktivni članovi SKOJ-a Pejo Petrić, Đorđo Panzalović i Dušan Tutnjević. U radu su bili aktivni i kandidati za članove KPJ Rade Čikojević i Trivun Starčević. U toku daljeg rada i što se više pokret razvijao bilo je i više pristao-

iica za narodnooslobodilački pokret. Formirana je omladinska organizacija u kojoj su se isticali: Vojin Lukić, Đorđo Čikojević, Đorđo Kojadinović, Čedo Petrić, Nikola Brković, Ilija Dovagić, Uroš Spasojević, Đorđo Stojaković, Rade Stjepanović, Bogdan Ra-uković, Dušan Đurđević, Rade Drobilović i drugi. Sa njima je kasnije održavao vezu i omladinski rukovodilac Todor Dokić i oni su svi primljeni u SKOJ- Na sastancima omladine raspravljano je o načinu suprotstavljanja četnicima, o slanju mladića i djevojaka u narodnooslobodilačku vojsku, prerađivan je razni materijal i vršena analiza izvršavanja zadataka.

U radu sa omladinom posebno treba istaći rad Đorđa Panzalovića. On je rođen u Donjim Ceranima 2. marta 1921. godine u siromašnoj seljačkoj porodici. Njegovi roditelji Jovo i Stana nisu mogli ni pretpostaviti da će im sin postati revolucionar. Po završetku četvrtog razreda osnovne škole Đorđo odlazi u jesen 1934. preko beogradskog »Privrednika« u Beograd na izučavanje trgovačkog zanata. Zanat je završio juna 1937. godine i ostao je da radi kao trgovački pomoćnik u Beogradu. Već kao učenik u trgovini on se opredijelio za napredni omladinski pokret. Njegov rad je bio zapažen i on je bio primljen u SKOJ.

Početak rata 1941. godine Đorđo se vraća iz Beograda u svoj rodni kraj. Odmah se povezuje sa simpatizerima narodnooslobodilačkog pokreta i aktivistima koji su već tada radili na pripremanju ustanka. Kada je buknuo ustanak na području između Dervente, Doboja i Prnjavora, Skojevac Đorđo Panzalović je od pleha od vojničkih čturica izrezivao zvijezde petokrake, dijeleći ih omladincima i omladinkama. Stalno je bio u kontaktu s mladima, okupljao ih je, objašnjavao im je ciljeve i smisao narodnooslobodilačke borbe, čitao im je propagandne materijale NOP-a, te preko omladine je prikupljao dobrovoljne priloge za potrebe borbe.

Održavao je stalnu vezu sa Pojeznjanskim partizanskim odredom, a direktive za svoju aktivnost dobijao je od omladinskog rukovodioca Laze Vidovića.

Politički rad i djelovanje Đorđe Panzalovića nikako nije išlo u prilog četnicima, te su oni stalno nastojali da ga likvidiraju. To im je i uspjelo 17. januara 1943. godine, kad su ga uhvatili i na mučki i svirep način ubili u potoku kod kuće Đekića u Osinji.

Podaci su dobijeni iz Škole »Đorđo Panzalović« iz Osinje.

Situacija na Osinjskom području se u potpunosti izmijenila prodorom krajiških brigada u proljeće 1943. godine. Članovima KPJ i ostalim ilegalnim radnicima uspjelo je da u više sela ponovo ožive rad seoskih narodnooslobodilačkih odbora, što je omogućilo

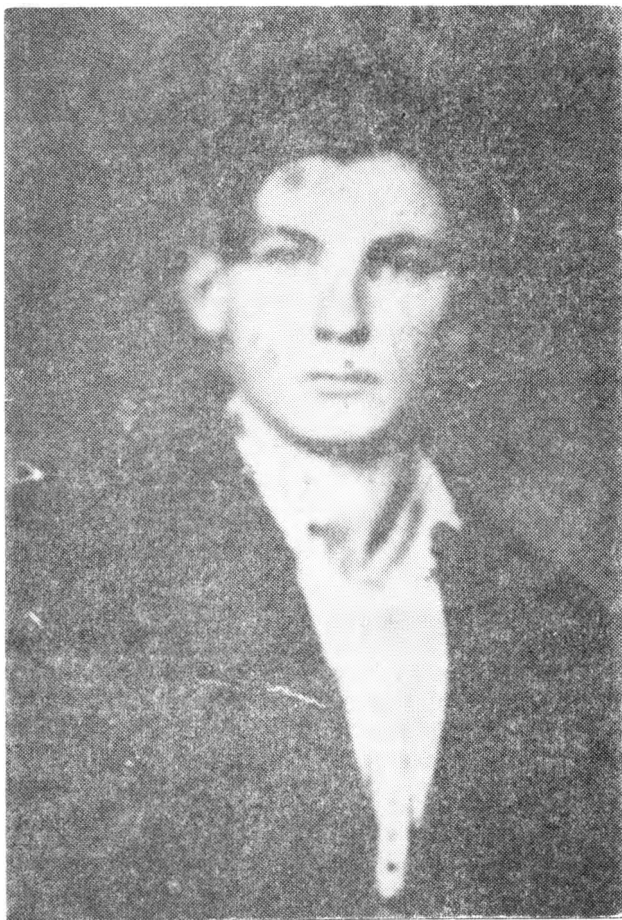

Omladinski rukovodilac Đorđo Panzalović

ćilo da se jula 1943. godine na Pojezni formira Opštinski narodnooslobodilački odbor. Područje opštine zahvatala su sela: Brestovo, Mitrović, Jelanjska i Cvrtkovci sa dobojskog i Crnča, Osinja, Pojezna, Drijen, Detlak Gornji i Cerani sa derventskog područja. Prije formiranja Opštinskog odbora stvoreni su uslovi za nesmetan rad narodne vlasti na ovom području koje se graničilo sa teritorijom pod neprijateljskom kontrolom:

- prodor krajiških brigada, oslobođenje Prnjavora i razbijanje neprijateljskih uporišta na ovom području,
- ranije formiranje seoskih narodnooslobodilačkih odbora,
- sve veća podrška stanovništva narodnoj vlasti i
- jačanje društveno-političkih organizacija koje su poslije četničkog puča ilegalno radile pod vrlo teškim uslovima.

Biračko tijelo za izbor odbornika Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora sačinjavalo je oko 60 odbornika seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Sjednici je prisustvovao i Vid Nježić, pre-

Nikola Nedinić, poginuo 1945. na sremskom frontu

dsjednik Sreskog narodnooslobodilačkog odbora Prnjavora, u čiji je sastav ulazila i opština Pojezna.

Nakon čitanja referata o zadacima narodne vlasti i o međunarodnoj situaciji prišlo se konstituisanju Izvršnog odbora. Za predsjednika je izabran Rade Čikojević, za sekretara Trivun Starčević, a za članove: Boško Đurđević, Simo Lukić, Đoko Tomić, Lazo Čudić i Branko Sarić. Svaki član je bio zadužen za određeni resor.

Milan Nedinić, poginuo na sremskom frontu 1945.

Pri Opštinskom odboru formirana je i straža od naoružanih lica koja je obezbjeđivala rad vlasti i brinula se za sigurnost i red na području opštine.

U zgradi gdje je bio smješten Opštinski odbor radilo se dano-noćno. Vlast je funkcionisala u pravom smislu riječi. Pored opštih zadataka oko obezbjeđivanja snabdjevanja jedinica i naroda hranom, obavljana je mobilizacija za jedinice, prikupljani su podaci o kretanju neprijatelja, te su rađeni tekući poslovi: izdavanje propusnica, za kretanje po oslobođenoj teritoriji, izdavanje dozvola za sječu šume, rješavani su razni sporovi među građanima i obzbeđivana je obrada zemljišta porodicama boraca koji su se nalazili u partizanima. Nešto kasnije oblici rada i djelovanja su se znatno proširili. Na slobodnoj teritoriji organizovani su kursevi opismenjavanja, zdravstvenog vaspitanja, a kasnije kursevi iz poljoprivrede i drugih oblasti.

Veliku ulogu na ublažavanju ratnih poteškoća stanovništva odigrala je radionica koja je djelovala pri Opštinskom odboru. Pored pekare, obućarske i drugih radionica značajno mjesto zauzimala je kovačnica u kojoj su seljaci potkivali konje i popravljali poljoprivredne alatke.

Odbornici su, i to ne bez razloga, bili trn u oku četničkim glavešinama. U toku šeste neprijateljske ofanzive četnici su bili donijeli odluku da pobiju sve odbornike na ovom području. Međutim, njihov plan nije se u potpunosti ostvario. Jedan broj odbornika povlačio se skupa sa našim jedinicama, a pojedini odbornici su preko saradnika pokreta saznali šta im se sprema pa su se sklonili ali ne svi. Četnicima je uspjelo da uhvate Đurđa Gojića, koji je jedno vrijeme vršio i dužnost predsjednika Seoskog narodnooslobodilačkog odbora Osinja, zatim odbornike Milana Stankovića i Stanoju Đekića iz Osinja, te su ih na najzvjerskiji način poubijali. U Pojezni su uhvatili Jakova Starčevića. Strijeljali su ga u jednom šumarku na granici Osinje i Pojezne. Četnici Radovan Đurić, Stevan Kukić, Vasilije Evđević, Stanoje Đukić i drugi zlikovci zaslužno su kažnjeni. No, prije toga njima je uspjelo da ubiju i odbornika iz Cerana Milana Vasilića. I na drugim područjima naše opštine bilo je odbornika koji su svoje odborničke funkcije životima platili.

Formiranje Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora u Pojezni jula 1943. godine imalo je veliki značaj za razvoj narodnooslobodilačkog pokreta, ne samo na pojeznjanskom, već i na susjednim područjima. To pokazuje i podatak da je velik broj boraca jula i avgusta 1943. godine stupilo u Petu kozaračku i druge brigade-

Odmah po formiranju Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora u Pojezni je formirana i prva partijska ćelija od članova KPJ koji su djelovali na ovom području. Ćeliju su sačinjavali: Boško Hadžić, Rade Čikojević, Trivun Starčević, Miloš Bogdanović, Hakija Smailbegović i Đorđo Kerić. Za sekretara je bio izabran Trivun Starčević. Po formiranju ćelije rad je dobio nove oblike, u Partiju je primljeno više mladih ljudi, te su umjesto jedne formirane tri ćelije u Pojezni, Crnči i Brestovu. Uspostavljena je i veza i s Partijskim organizacijama prnjavorskog područja, naročito sa organizacijom iz Štrbaca. Nakon toga formiran je i Opštinski komitet KPJ u kog je ušlo pet članova: Rade Čikojević, predsjednik ONOO, Vojin Lukić, sekretar Opštinskog komiteta SKOJ-a, Stanko Lazarević, sekretar ćelije iz Crnče, Ljubo Radić, sekretar ćelije iz Brestova i Trivun Starčević, sekretar ćelije pri Opštinskom narodnooslobodilačkom odboru Pojezna. Za sekretara je bio izabran Rade Čikojević.

Izborom Opštinskog komiteta KPJ formirane su i druge organizacije koje su djelovale na ovom području tokom cijelog trajanja rata. Podaci za ovaj dio dobijeni su od Rade Čikojevića i Trivuna Starčevića.

VEZA SA OKRUŽNIM KOMITETOM KPJ PRNJAVER

Rad na omasovljenju pokreta bio je sve masovniji. I u selima u blizini grada bile su formirane Skojevske grupe. Međutim, teško je utvrditi datum njihovog formiranja i akcije koje su poduzimane. Postoje podaci da je takva jedna grupa bila formirana i u Osojcima. Interesantna je izjava Bzovski Matije iz Solina koja je za vrijeme rata živjela na našem području.

Evo dijela njene izjave:

»Ja sam počela raditi u narodnooslobodilačkom pokretu odmah po organizovanju ilegalnog rada. Između ostalog, mi smo održavali sastanke, obavještavali ilegalce o kretanju neprijatelja, njima smo nosili hranu i razni materijal uključujući i ratni. Iz Splita smo prenašali oružje radi formiranja Prvog odreda. Zbog mog rada bila sam uhapšena u Sinju februara 1942. godine. Trebala sam se naći skupa sa Rokom Vinkom u Sinju na jednom mostu. Nosile smo so da bismo se mogle pravdati da nosima so za hranu. Čim smo došle do mosta, uhapsili su nas Italijani. Najprije su nas sproveli u zatvor u Sinj, a zatim u Split. Nas su u Sinju tukli i ispitivali, ali nismo ništa rekli. Izvodili su nas nekoliko puta na groblje prijeteci da će nas strijeljati. Puštena sam iz zatvora maja 1942. godine. Moj brat Nikola jula 1942. godine otišao je

ti Derventu. I ja sam došla za njim. Dolaskom u Derventu povećala sam se sa narodnooslobodilačkim pokretom. Kad sam došla u selo Osojce—Rapčane, odmah me je primila u SKOJ drugarica Micika koja je kasnije poginula. Ja sam njoj slučajno rekla da sam bila hapšena. Pored mene bio je neki Buki — Židov, koji ie također poginuo, zatim Cipar Miroslav i Aneška. Poslije mjesec dana ja sam postala sekretar SKOJ-a u Osojcima, kod Dervente. Poslije toga ja sam njih nekoliko primila u organizaciju, ali je malo njih ostalo živih. Ja sam po naređenju Komiteta išla po terenu, gdje sam održavala sastanke.

Aneška i Miroslav Cipar sada žive u Sibiru, a njeni su u Kalendarovcima.

Početkom marta 1943. godine u partizane odlazi Milenko Savie, član Mjesnog komiteta KPJ, a nakon nekoliko dana: Slavko Simić, Milan Putić Bebe, Anto Begić, Todor Dokić i drugi. Njih je obavijestio Avdo Mustafčić da će biti pohapšeni, jer je to čuo od Drage Arapovića, ustaškog funkcionera. Saznavši da im prijete hapšenje, njih je Partijska organizacija preko svojih kanala prebacila u Slavoniju i oni su stupili u Diljski odred ili u XI! slavonsku brigadu. Njihovim odlaskom rad nije zamro. Partijom rukovodi Mišo Kucijan, koji često, iako pod vrlo teškim okolnostima, odlazi u Slavoniju na razne sastanke. Polovinom godine uhvaćena je i veza sa Okružnim komitetom KPJ Prnjavor.

O tom događaju, između ostalog, u Derventskom listu, broj 67, str. 4 (ranije izdanje) Omer Porobić piše:

»Odmah poslije drugog oslobođenja Prnjavora i okolice polovinom 1943. godine od strane krajiških brigada i dolaskom dijelova ovih brigada na teren derventskog sreza, OK KPJ za prnjavorsko područje preko kurira Nade Vujačić, Ivana Kovalja i Branke Buček, sve troje sa prnjavorskog područja, uspostavlja vezu sa derventskom partijskom organizacijom. Dotada je naša partijska organizacija imala vezu sa OK KPJ za Sl. Brod prsko bosansko-brodske partijske organizacije. Ova veza naše partijske organizacije posredstvom bosansko-brodske organizacije sa OK-om za SL. Brod bila je došta teška i prilično neredovna, što je svakako imalo lošeg odraza na naš rad, jer smo bili vrlo mladi i neuki za ozbiljniji i širi ilegalan rad. Znači, trebalo nam je više neposredne pomoći, koju smo dobili kontaktom sa OK KPJ Prnjavor.

Uskoro poslije uspostavljanja veze sa OK-om Prnjavor jedinice pomenutih brigada oslobađaju jedan dio derventskog sreza, i to sela: Miškovce, Donji Detlak, Kalendarrevce, G. Detlak, Drijen, Donje i Gornje Cerane, Crnču, Osinju i Pojeznu i likvidiraju jako njemačko-ustaško-domobransko uporište u Kalendarovcima u

okolici škole. Likvidiranjem ovog neprijateljskog uporišta likvidiraju se i mnoge prepreke za neposredan dodir naše partijske organizacije sa OK KPJ Prnjavor. Nakon kraćeg vremena Okružni komitet zakazuje sastanak, na koji sam bio poslan ja. Primajući ovaj zadatak, bio sam oduševljen, jer sam znao da će se ovim sastankom otkloniti mnoge greške u radu naše partijske organizacije i da ćemo dobiti živom riječju konkretne zadatke koji će u mnogome izmijeniti naš dotadašnji rad. Pored toga bio sam posebno oduševljen što je meni palo u udio da izvršim taj zadatak. .•«

U napisu Porobić piše kako su skupa sa kurirom Ivanom Kovaljem išli prema Kalenderovcima, zaobilazeći ustaške, njemačke i četničke zasjede. U Kalenderovcima su se navratili kući braće Dokića, odakle ih je Pero Dokić odveo na sastanak kod škole.

U napisu Porobić dalje piše:

».... Najednom opazih da neke siluete izlaze iz Milakovića šume i idu u pravcu nas. Pogledao sam desno niz put za koloniju, a otuda je uz put prema školi išla još jedna kolona od desetak ljudi. U prvo vrijeme sam pomislio da su dilkoši, da su nas te hijene namlrisale, pa sam se pripremio za odbranu i odlučio da im živi ne padnemo u ruke.

Prvi mi prilazi i predstavlja se: Kostić Ilija, za njim drugi: Hercegovac Adem, a iza njih jedna drugarica koja me upita: »Omere, zar si me zaboravio?« Nisam se odmah sjetio da je to Antonija Tomljenović. Poslije kraćeg razgovora o najobičnijim stvarima drug Kostić, za koga sam već bio načisto da je sekretar OK-a, predloži da počnemo s radom, jer je bilo malo vremena. Ja sam morao žuriti da stignem do svanuća u Derventu. Za nešto više od dva sata trajanja ovog sastanka podnio sam detaljan izvještaj o radu naše partijske organizacije, nastojeći da budem što opširniji, kako bi drug Ilija mogao što potpunije da sagleda probleme i nedostatke u našem radu. Za mene, onako neukog kakav sam onda bio, ovaj sastanak bio je kurs i još više. Pored toga, utanačili smo stalnu kurirsku vezu, kao i redovite buduće sastanke. .<'

U napisu Porobić opisuje povratak u Derventu, pa nastavlja:

»Zadatke primljene od druga Ilije isti dan sam prenio drugovima na sastanku koji smo održali kod mene u radnji. Detaljno smo razradili ove zadatke i zadužili se za njihovo izvršenje. Radili smo na postepenom proširenju partijske organizacije, na njenom učvršćenju, stvaranju naših uporišta na raznim mjestima, kao što su štabovi domobranskih jedinica. Ostvarivali smo kontakt sa nekompromitovanim građanskim političarima u svrhu an-

gažovanja i njih za izvjesne radove, a nešto kasnije formirali smo ilegalni Narodnooslobodilački odbor prema uputstvima OK-a. Ovaj odbor imao je pet članova, koji su pojedinačno, a kao i cjelina dobro radili na izvršenju zadataka što su pred njima stajali. Jednom su njih četvorica izašli i na slobodnu teritoriju radi sastanka...»

U ranije citiranoj izjavi Ivice Čička nalazi se podatak o savjetovanju u Kalenderovcima:

»1943. godine, kada je XI krajiška divizija prvi put oslobodila Prnjavor, Štabni komitet XI divizije pozvao je partijske organizacije iz Broda, Dervente, Doboja, Teslića i Prnjavora na partijski

Proslavljeni komandant i narodni heroj
Josip Mažar-šoša, rođen je 18- IX 1912.
u Derventi, poginuo 20. X 1944. u
Travniku

sastanak sekretara, koji se održao — mislim u Kalenderovcima. Na tom savjetovanju ispred Mjesnog komiteta Bos. Broda bio sam ja, a ispred partijske organizacije drug Omer Porobić. Skupa smo krenuli u noći iz Dervente i vodio nas je nepoznat kurir.

Ovim sastankom rukovodio je komandant Divizije drug šoša Mažar i kao sekretar Ilija Kostić.»

Iz ovog dijela izjave može se zaključiti da je bilo više sastanaka a o čemu postoje zjave i drugih učesnika.

RAD S ČLANOVIMA HSS I DOMOBRANIMA

Poslije učvršćenja veze sa OK KPJ Prnjavor rad dobija nove oblike. Partijska organizacija postaje aktivnija. Ovdje treba konstatovati jednu činjenicu da bi se dobila jasnja slika o oscilacijama u radu. Rukovodstvo KPJ u Derventi usljed ratnih prilika više puta se mijenjalo, što je dovodilo do zastoja u radu. Februara 1942. pohapšeni su komunisti i među njima članovi Privremenog mjesnog komiteta Ponovo izabrani Mjesni komitet u istoj godini ostao je bez sekretara, jer je Antonija Tomljenović morala bježati iz Dervente, o čemu je pisano. Bio je uhapšen i Ereš, a Savić je otišao u partizane.

Kako je već napomenuto, Partijskom organizacijom u ovo vrijeme je rukovodio Mišo Kucijan, a Skojem Beba Milovanović.

Okružni komitet daje u zadatak komunistima da se radi sa rukovodiocima HSS i da se od njih traži saradnja sa narodnooslobodilačkim pokretom. Od ovog rada bilo je malo koristi. Mnogo uspješnij rad bio je sa domobranskim oficirima.

u dokumentaciji Miše Kucijana ima više dokumenata iz ovog perioda.

Evo pisma kojeg je uputila Antonija Tomljenović Miši Kucijanu:

»Šaljem ti list za Ivana Čorića, Peju Ravlića, Marijana Begića, Jovu Radovanovića, Mehmeda Golubovića, koje listove molim te da uručiš hitno. Tražim od svakog odgovor, neka potvrdi prijem listova.

Reci im neka odmah odgovore i od njih svih pošalji zajedničke odgovore i neka to bude zakon do druge nedelje.

Poslala sam ti zadnji put poštu i u njoj sve direktive za rad, pa ako ti je nešto nejasno traži.

Molim te nabavi nam još papira, matrica i koverata.

Ako možeš nabavi jedno nalivpero (pelikan) za Iliju.

Šta je sa zimskom pomoći? Tekst dalje nečitljiv.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu

Antonija

12. XII 1943.

P. s. Molim te poštu ničiju nemoj prihvatiti, nego što je samo od nas popraćeno. Ja ću uvijek naznačiti kome se šalje, radi toga da nam se veza ne bi provalila- Da li ti se šta iz Bos. Broda i Doboja javljaju.« Tekst je dalje nečitljiv.

Interesantan je dokument upućen derventskoj organizaciji od strane Sreskog komiteta KPJ Tešanj — Teslić. On glasi:

»SRESKI KOMITET KPJ

TESLIĆ — TEŠANJ

ORGANIZACIJI DERVENTA

Dragi drugovi,

Pored našeg upozorenja da je između nas potrebna što veća veza ipak kako izgleda ovo nije shvaćeno s vaše strane. Nastojte da se javljate bar dva puta nedeljno, a svakih petnaest dana podnosite Vaše izvještaje o radu. U izvještaju treba biti obuhvaćeno sljedeće:

Politička situacija u Vašem djelokrugu rada (raspoloženje masa u vezi sa najnovijim događajima, kako su orjentisane iste, da li je uticaj Mačeka u hrvatskim masama još jak, da li ste učinili ma šta sa svoje strane da ih obavjestite o pravoj ulozi Mačeka danas, kao izdajnika, i da li ste Vi sami upoznati sa time, kako su raspoložene muslimanske mase, a kako srpske, šta ste vi učinili u pogledu povezivanja s njima i pronalaženju ljudi iz njihove sredine sa kojima bi se moglo raditi). Kakvo je stanje među radnicima (sićni obrti, željeznice, radionice i drugo). Da li ste se povezali sa njima, kakve su mogućnosti za rad sa istim. Da li ste šta radili sa omladinom i kako. Da li ste redovno dobijali materijal koji Vam šaljemo izuzev zadnji mjesec dana kada ni mi nismo redovno dobijali, kako ga raspoređujete, kakav je odražaj pisanja naše štampe?

Čime se danas služi neprjatelj u cilju daljnjeg zadržavanja masa pod svojim uticajem. Da li je stanovništvo upoznato sa političkom situacijom općenito. Koliko ste pronašli novih ljudi sa kojima možete da radite. Pri ovomu treba voditi dovoljno računa da Vam se ne podvale oni koji su do juče bili svačiji, a koji mogu imati i druge namjere. Mi smo Vam pisali o stvarima koje treba da nabavljate za nas, a naročito materijal koji je potreban za daljni izlazak naše štampe (boja i papir za geštetner, međutim još ništa). Pronađite izvore za gornje. Ne dozvolite da se sve naše dopisvanje svodi na tražnje uspostavljanje veze, nego da se jednom počne sa boljim i organizovanim radom, a koji je jedino moguć ako budete održavali dobru vezu. Povedite akciju za skupljanje priloga za našu štampu koj! trebaju biti skupljeni u najkraćem vremenu.

Vaše izvještaje kao i pisma upućivajte preko nas za Okružni komitet. Uz drugarski pozdrav.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za SRESKI KOMITET KPJ
EDHEM«

Mišo Kucijan (sjedi u sredini)

Pismo ne nosi datum, ali je vjerovatno pisano prije uspostavljanja čvrste veze između OK Prnjavor i derventske organizacije.

0 radu među domobranima interesantna je izjava Derviša Kurtovića, geodete iz Sarajeva, koji je od jula 1943. godine boravio u Derventi kao domobranski oficir:

»Neposredno poslije mog dolaska iz Rume u Derventu 1. 7.

1943. godine upoznao sam Mehu Golubića, Mišu Kucijana, pokojnog Jova Radovanovića, Krunu Halepovića i druge i uključio se u aktivni i organizovani rad po zadacima tadašnje partijske organizacije kojom je rukovodio drug Mišo Kucijan. Obligatno sam svake sedmice održavao sa njima sastanke i po njihovom zahtjevu prepisavao sva naređenja vojnih hrvatskih vlasti, dostavljao podatke o kretanju svih neprijateljskih jedinica, obezbjeđivao zna-

kove raspoznavanja kako njemačkih, tako i hrvatskih vojnih jedinica, obezbjeđivao karte i drugi kartografski materijal, rasturao letke među domobranstvom, iz magacina gdje sam radio kao intendant slao sanitetski materijal i municiju, učestvovao u sakri- vanju nekoliko ilegalaca i si. Pravio sam plan upada partizanskih jedinica tj. V-te kozaračke brigade u Derventu po kome je planu i upala bez žrtava.«

Izjavu kojom je traženo priznanje učešća u narodnooslobodi- laškom pokretu za geodetu Kurtovića potvrdili su Kucijan i drugi te se vjerodostojnost izjave o radu među domobranima može prihvatiti kao tačna. Članovi KPJ uspostavili su vezu i sa drugim domobranskim oficirima, a što je doprinijelo da se 1944. godine cijela pukovnija preda partizanima sa svim naoružanjem, o čemu će kasnije biti riječi.

KOMOĆ UHAPŠENIM KOMUNISTIMA I OSLOBAĐANJE LEPOGLAVE

Pošto je većina osuđenih derventske ilegalaca na procesu u Zagrebu maja 1942. godine kaznu izdržavala u Lepoglavi, u ovom odjeljku biće riječi o pomoći koju im je pružala Partijska or- ganizacija i o oslobođenju iz Lepoglave te o odlasku naših ilega- laca u Narodnooslobodilačku vojsku.

U svojoj izjavi »Partijska organizacija organizuje pomoć za- tvorenim drugovima« Beba Milovanović piše:

»Grupu drugova i drugarica, njih 33, koji su februara 1942. go- dine zatvoreni stalno sam posjećivala, jer sam kao sestra uhap- šenog Drage Begića mogla s vremena na vrijeme dobiti dozvolu za posjetu. Tako je Partijska organizacija preko mene slala zatvo- renim drugovima cigarete i hranu. Uglavnom, tu pomoć dobivala sam od brodske Partijske organizacije, koja je davala i velike novčane priloge za angažovanje i plaćanje advokata na suđenju u Zagrebu. Pošto su uhapšeni drugovi prošli kroz dobojski, der- ventski i zagrebački istražni zatvor, gdje su i osuđeni, upućeni su u kaznionice Lepoglavu i Mitrovicu na izdržavanje kazne. U Lepoglavu su upućeni Bato Javorski, Dane Mandić, Anto Majsto- rović, Drago Begić, Joco Pavelić i Ljubinko Vukelić-

Jednom mjesečno bila je dozvoljena posjeta. Svaki mjesec sam to koristila i, zahvaljujući partijskoj pomoći, nosila sam im što je najpotrebnije. Jedni su bili u novoj, a jedni u staroj zgradi. Vrlo teško sam za putovanje dobijala propusnicu, jer je moje kre- tanje bilo ograničeno poslije hapšenja. Koristila sam i falsifikova- ne propusnice koje su drugovi nabavljali. Prilikom posljednje po-

sjete odsjela sam kao i uvijek u restoranu. Dok sam sjedila za stolom, prišao mi je jedan drug. Mada sam ga odmah prepoznala, iznenadilo me je odakle on ovdje, kad sam ga prije viđala u Zagrebu gdje je živio kao ilegalac. To je bio Ferdo Mandić. Odmah me je upoznao sa kakvim se zadatkom ovdje nalazi. Rekao mi je da se priprema oslobođenje Lepoglave, tj. kaznionice, da je već sve pripremljeno i da se tu ne zadržavam, jer će željezničke veze biti prekinute. Rekao mi je da će naši biti oslobođeni, da imaju uza se jedan broj stražara, te da treba još neka obavještenja da da samim zatvorenicima. Tada mi je dao jedan list kojeg sam neprijetno dala svom bratu. Po završetku posjete obavijestila sam ga da sam list predala.

Kad sam došla kući, kroz nekoliko dana u dnevnoj štampi je pisalo da je Lepoglavu napala banda, ali bez uspjeha.

Nje prošlo ni mjesec dana, javili su se oslobođeni drugovi iz 18. i 12. slavonske brigade «

U svojim sjećanjima objavljenim u Derventskom listu pod naslovom »OSLOBOĐENJE LEPOGLAVE 1943.«, između ostalog, Drago Begić piše:

Drago Begić sa grupom slavonskih partizana

»13. jula 1942 godine jedinice XII slavonske udarne brigade pod rukovodstvom druga Josipa Antolovića (»Hrvat«) oslobodile: su oko 700 zatvorenika koji su se nalazili u poznatoj kaznioni Lepoglavi. Nekoliko dana uoči napada atmosfera u Lepoglavi poprimila je drugčiji izgled. Osjetili smo da se »nešto krupno iza brda valja«. Znali smo da je blizu konačni obračun sa ustaškim slugama koji su nas, po nalogu svojih gospodara, savjesno čuvali i vodili »brigu« da nas fizički i umno unište. Znali smo da drugovii misle na nas i da će jednog dana, u pogodnoj situaciji, kada to neprijatelj najmanje očekuje, likvidirati ovu zloglasnu kaznionu. Već nekoliko mjeseci funkcionisala je veza sa partijskom organizacijom Lepoglave i drugom Ferdom Mandićem (ovu vezu održavao je korparski majstor u kaznioni koji je kasnije od ustaša streljan).. Drug Ferdo Mandić se tada nalazio u Varaždinu i bio partijski rukovodilac. Drugovi su nam pisali da se na našem oslobođenju; radi, a i mi smo sami znali da su se slali razni podaci partijskom vezom, kao na primjer: broj stražara i stražarskih mjesta, naoružanje i razmještaj teških oružja kao i drugi podaci koji su potrebni za izradu plana napada. Ali kada će do napada doći, kakvim snagama će naši nastupiti, na kojoj će se osnovi postaviti organizacija napada, da li će težište organizacije napada biti izvana ili iznutra, o tome mi nismo znali. Dva tri dana uoči 13. jula straža je udvostručena, pojačana je kontrola, radili smo samo do podne, tjerali su nas ranije na spavanje itd. Među stražarima primijetili smo zbunjenost uplašenost, a atmosfera je bila sve napetija i kod njih i kod nas. Dolazile su razne vijesti: da su partizani osvojili Varaždin, da se približavaju Lepoglavi i da se približava ogromna vojska koja uništava sve pred sobom.

Dvanaestog jula nismo išli na rad, nego smo ostali u sobama gdje spavamo- Sva su vrata bila zaključana, a hodnikom se čuo samo korak stražara koji je, ne znam koliko puta, provirivao kroz bušu (mali otvor na vratima) da vidi šta mi radimo. Kakve je pripreme uprava kaznionu vršila u cilju odbrane mi tačno nismo znali (prenosile su se kojekakve vijesti da će nas poubijati ili plinom ugušiti), ali smo ipak morali biti oprezni i radi toga što smo se dogovorili šta mi sa naše strane u datoj situaciji treba da preduzmemo. Razgovarali smo i o mogućnosti provokacije od strane uprave kaznionu ili pojedinih stražara, zatim o likvidaciji straže, o pretvaranju sobe u bunker u koji se ne može ući i o tome kako otvoriti vrata.

Toga dana nismo uopšte išli u radionu niti smo dobili doručak. Naređeno nam je da se skinemo i legnemo u krevet, zabranjen je svaki razgovor i kretanje u sobi. Međutim, svaki od nas

je stavio odijelo u krevet (da bi mu bilo pri ruci), zatim po neki tvrdi predmet (drvo, željeznu šipku) za slučaj potrebe....»

Begić dalje piše o povlačenju straža i njihovih porodica unutar kaznionice i napadu na same zgrade, pa nastavlja:

».... U nekoliko soba počelo je razbijanje vrata i ko je prvi izašao, pomagao je drugima da se vrata što prije razbiju. Za kratko vrijeme mi smo bili na hodniku i tu smo se susreli sa nekoliko drugova partizana. Bio je to nezaboravan susret, grljenje i radost, njihova i naša. Bili smo slobodni. Ali, kuda su naši drugovi ušli, nisu nam znali objasniti, jer u zgradi ima mnogo ulaza, hodnika pa se je teško snaći i »starosjediocima«. Nakon priličnog lutanja pronašli smo izlaz, prebacili se preko dvorišta do spoljnog zida (ovaj dio prostora je neprijatelj držao pod vatrom i neki drugovi su ranjeni) i kroz taj otvor na zidu kojeg je napravila granata, stupili smo u slobodu da zajedno sa našim drugovima nastavimo borbu, (Prva granata koja je ispaljena tačno je pogodila gnijezdo teškog mitraljeza i njegovu posluhu, napravila veliki otvor kroz kojeg su naši drugovi ušli u dvorište, a mi poslije kroz isti otvor izašli napolje gazeći preko tijela »branilaca Lepoglave«)- Već oko 11 sati partizani su ušli u staru zgradu i borba za nju je bila brzo okončana. Zora je svitala a duga kolona bivših zatvorenika, jedan po jedan, na određenom odstojanju išla je prema zbornom mjestu. Još se po neki metak čuo, upućen od nekog od bandita koji se nije predao. Jedan drug, Nikola Trkulja, mladić iz Krajine, koji je bio s nama u sobi, pao je bez riječi, pogoden u potiljak.

Borba za novu zgradu trajala je duže i završena je oko pet sati ujutru. Novu zgradu bilo je teže osvojiti, jer je bila bolje građena, te ima bolji položaj za odbranu. Granatom su razbijana vrata na glavnom ulazu i na taj način je omogućen ulazak u dvorište zgrade. Čim su partizani ušli u dvorište zgrade, došlo je do zajedničke akcije partizana i drugova na razbijanju glavnih vrata od zgrade. Otpor straže je već bio prestao, samo je još poneki metak zazviždao. Jedan dio stražara iz nove zgrade došao je u sobe s namjerom da razgovaraju i da ubjede naše drugove u to da nisu davali otpor i pucali. Još u toku borbe drugovi u novoj zgradi su izašli na hodnik i otvarali vrata ostalih soba. Ubrzo se formirala kolona koja se povlačila, također prema zbornom mjestu. Tako su svi zatvorenici oslobođeni.

Odmah po izlasku formiran je ratni sud u kome su bili drugovi: Milan Stanivuković (narodni heroj-poginuo), Javorski Mihajlo-Bato, Cvjetković Marijan, Bahović Joža i jedan borac. Oni su sudili stražarima od kojih je jedan broj dobio zaslužnu kaznu.

Od oslobođenih zatvorenika jedan dio je stupio u jedinice, drugi je vraćen u kaznionu, a jedan dio se razišao kućama. Drugovi koji su stupili u jedinicu, već sutradan imali su prvo vatreno krštenje. U prvoj borbi pale su i prve žrtve. Još u samoj zgradi poginuli su drugovi Mijo Kolarac, Vincek Novoselović i stari Vukelić. Među drugovima koji su oslobođeni nalazili su se i drugovi iz Dervente i Broda: Mandić Dane, Majstorović Anto, Pavelić Josip (sva trojica su kasnije poginula), Javorski Mihajlo, Vukelić Ljubinko, Begić Drago i Jukić Đuro.

Milenko Savić u slavonskim partizanima

Vijest o oslobođenju Lepoglave brzo se proširila po cijeloj zemlji. To je bio jedan od krupnih uspjeha NOV. Nakon kraćeg vremena došao nam je u ruke ustašk list »Hrvatski narod« u kojem je na prvoj strani objavljena velika amnestija koju je dao poglavnik. U listu je pisalo kako je nekoliko stotina zatvorenika iz Lepoglave pušteno na slobodu. A kako je došlo do te »amnestije«, znali smo mi i drugovi koji su nas oslobodili, ali ubrzo je o tome bio upoznat i svaki građanin u našoj zemlji.«

DEJSTVA KRAJIŠKIH BRIGADA

Jedinice Jedanaeste udarne divizije, a kasnije brigade 10. i 53. divizije stalno su se nalazile na ovom području izuzev kratkih perioda za vrijeme šeste neprijateljske ofanzive. Jedna od velikih akcija jedinica 11. divizije je likvidiranje više neprijateljskih uporišta u blizini Dervente avgusta 1943. godine. U Hronologiji oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije na strani 526 o ovoj akciji piše:

»23/24. avgust kod sela Kalenderovaca i sela Detlaka 2. krajiška udarna brigada 11. udarne divizije NOVJ, ojačana sa dva bataljona Pete krajiške brigade i Prnjavorskim NOP odredom, iznenadnim obuhvatnim napadom razbila 2 .bataijon domobranskog 6. pješadijskog puka i prodrla do Dervente. Angažovanjem ojačanog 2. jurišnog bataljona iz Sl. Broda domobranski puk je održao mjesto. Neprijatelj je imao 9 mrtvih, 17 ranjenih i 118 zarobljenih, a jedinice 11. divizije 4 mrtva i 3 ranjena. Zaplijenjeno 2 mitraljeza, 6 puškomitraljeza i 16 pušaka«.

O ovom napadu Dušan Đekić, tada borac V krajiške brigade, između ostalog, izjavljuje:

»Avgusta 1943. Peta kozaračka brigada nalazila se u Pojezni na logorovanju. Jedno jutro oko 9 sati primijetio sam da će biti pokret. Nagađali smo u kom ćemo pravcu krenuti. Poslije doručka krenuli smo pravcem Donji Cerani — kuće Panzalovića — groblje u Drijenu.

Čim smo krenuli od Panzalovića kuća uz jednu obalu, razvili smo se u streljački stroj. Na domaku groblja u Drijenu zapucalo je. Izbijanjem do groblja vidjeli smo nekoliko mrtvih četnika. Oni se nisu htjeli predati na poziv naše prethodnice, već su pružili otpor.

Tu, u neposrednoj blizini, naša jedinica se zaustavila u jednom šumarku da se odmori. Čim je pao prvi sumrak, krenuli smo u pravcu Kalenderovaca. U toku te noći napali smo kalenderovačku školu u kojoj je bila jedna grupa domobrana i ustaša. Također smo napali i ostala uporišta, kao i bunkere na Heptingu. Do jutra su uporišta bila savladana. U zauzimanju škole pomogao je jedan naš top manjeg kalibra. Koliko mi je poznato, osvajana su 54 bunkera i zarobljena je veća količina oružja i municije. Zarobili smo i više domobrana. Raspoloženje ovih zarobljenika bilo je interesantno. Bili su preplašeni i mislili su da ćemo ih pobiti. Kad su pušteni kućama, zahvaljivali su na sav glas.

Zatim smo preko Heptinga, Rapčana i Osojaca krenuli u pravcu Dervente- Kada smo krenuli niz padine Heptinga, opet je za-

pucalo. Pucali su neprijateljski vojnici kojima se uspelo povući i pojačanja koja su im stigla. Začuli su se i poznati uzvici:

— Naprijed, Peta!

Jedni smo napredovali prema Željezničkoj stanici Bišnja, a drugi prema Patkovači. Neprijateljski vojnici su bježali u pravcu Dervente bacajući sa sebe svu težu opremu. Ja sam našao pun ranac razne opreme i municije, a jedan drug, koji je bio tik uz mene, puškomitraljez. Izbivši do same Patkovače, dobili smo naređenje da se povlačimo. Povlačenje je bilo otežano, jer su po obroncima oko Osojaca i Rapčana neprestano padale granate. I neprijateljska pješadija je krenula u akciju preko Potočana i Kukavica. Odmorili smo se na Heptingu. Topovi su tukli iz Dervente sve do devet sati na veče.

Raspoloženje ljudi u okolini Dervente od Kalenderovaca pa do Osojaca i Rapčana bilo je dobro, ali su ljudi bili malo uplašeni zbog borbi koje su vođene.«

U istoj Hronologiji, na stranici 598, vidi se da je po naređenju Štaba 11. divizije V udarnog korpusa NOVJ 29/30. novembra 1943. godine bio formiran Dobojsko-derventski NOP odred. Međutim, ovaj Odred je djelovao svega nešto više od mjesec dana. Na stranicama 640. i 650. Hronologije vidi se da je 13. januara 1944. godine Odred rasformiran. Evo nekih podataka o tome:

»3. januar: S linije Derventa — Teslić — Sarajevo — Konjic — Jablanica i iz Banje Luke glavnina njemačkog 5. SS brdskog armijskog korpusa i dijelovi njemačkog 15. i 69. korpusa otpočeli operaciju u cilju odbacivanja 1. proletarskog udarnog i 5. udarnog korpusa NOVJ sa glavne komunikacije Sl. Brod — Sarajevo — Mostar. Trebalo je brzim prodorom razbiti njihove jedinice i izbiti u dolinu rijeke Vrbasa, odakle odmah produžiti dejstva glavninom ka Livanjskom i Duvanjskom polju, a slabijim dijelovima, preko Kozare, ka dolini Une. Operacija je trajala do 24. januara.«

»4. januar: Druga brigada njemačke 1. kozačke konjičke divizije, ojačana 4. pukom domobranske 1. lovačke brigade zauzela Prnjavor, koji je na rijeci Ukrini, branila 12- udarna brigada 12. divizija NOVJ, Prnjavorski i Dobojsko-derventski NOP odred. U ovoj borbi je poginuo komandant Prnjavorskog odreda Stanko Vučinaović, narodni heroj.«

»13. januar: Zbog velikih gubitaka rasformiran je Dobojsko-derventski NOP odred, a ostatak ljudstva uključen je u 12. udarnu brigadu 12. divizije.«

TEŽAK I SLAVAN PUT DO ZASJEDANJA SJEĆANJA BOŠKA HADŽIĆA

Napis je objavljen u Dervenskom listu broj 47 i 48, oc! 29. XI 1967. godine i glasi:

»Boško Hadžić, vijećnik ZABNOBiH-a sa našeg područja, rado se odazvao našoj molbi i iznio nam neke momente iz narodno-oslobodilačkog rata sa našeg područja. Kao borac od 1941. godine od prvog dana stalno se nalazio u vrtlogu najznačajnijih događaja na našem području. Za uspješan rad na razvijanju narodno-

Boško Hadžić

Veseljko Hadžić

oslobodilačkog pokreta i ugleda kojeg je uživao u narodu Komunistička partija mu je ukazala veliko povjerenje. Na njega je pala dužnost da naš kraj zastupa kao vijećnik na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. Vijećnik AVNOJ-a sa našeg područja je bio pokojni Jure Begić.

Boškov revolucionarni rad počeo je ovako. Slom stare Jugoslavije nanio je mnoge nevolje našim narodima. Na samom početku nevolje je osjetio i Boško. Znao je da će ih biti i više. Zato je skrivao oružje koje je vojska ostavljala u povlačenju. Ustaški teror osjetio je na svojim leđima- Najprije je zatvoren u žandarmerijsku stanicu u Lupljanici. Tu su ga ustaše mučile, a vidio je

kako i druge muče, npr. obučara Stendu, po nacionalnosti Čeha, za koga su ustaše smatrale da je član KPJ. Toliko su ga mučili da je u mukama skočio u bunar Nijazije Begovića. Osjetio je Boško i strahote Štapare — pakao na zemlji u ljudskoj režiji kako se govorilo.

Veza sa komunistima Ismetom Kapetanovićem i Čedom Aćimovićem bila je u stvari jedan od prvih težih zadataka kojeg je Boško morao riješiti. Pripreman je ustanak. Njega je pripremala, prema Boškovim riječima, tuzlanska partijska organizacija. Ubrzo je došio do prvih okršaja: napad na Doboj, borbe u okolini i povlačenje ustanika prema Ozrenu. Boško je ostao na našem području. Na Ljubiću se sastao sa Kojom Jotićem, Ljubom Radićem-Gedžom, Novakom Pivaševićem i drugim. Zatim dolazi prijem u Komunističku partiju Jugoslavije, težak život u gerilskoj grupi, rad na razbijanju četničke propagande, stvaranje narodnooslobodilačkih odbora i težak život ilegalaca. Često je uspijevaao izbjeći četničke zasjede, prebaciti se iz jednog kraja u drugi preko najtežih terena provesti jedinice NOV-a i uvijek naći lijepu riječ za svakog.

Poziv na zasjedanje Zemaljskog antifašističkog vijeća Bosne i Hercegovine iznenadio je Boška. Komandant Dvanaeste krajiške brigade Petar Mečava pozvao ga je da se hitno javi u Štab brigade u Crnči. Iz Štaba je upućen u Pojeznu da se javi komandantu Pete kozaračke brigade Ranku Šipki. U Pojezni je zatekao Kaju Jotića. Odmah su krenuli u Prnjavor i javili se sekretaru Okružnog komiteta KPJ Iliji Kostiću. Poslije razgovora krenuli su put Jajca. Sa njima su putovali Ljubo Janković iz Potočana kod Prnjavora, Poljak Kunecki i jedan Ukrajinac, po zanimanju krojač. Kunecki i Ukrajinac predstavljali su nacionalne manjine iz našeg kraja na zasjedanju. U toku puta do Jajca pridružili su im se još neki delegati. U Jajcu su se odmorili, a onda su delegati Bosne i Hercegovine noću u kamionima prebačeni u Mrkonjić-Grad.

Zasjedanje je održano u Fiskulturnom domu. Delegati su burno pozdravili delegacije bratskih naroda. Čitav tok zasjedanja imao je radni karakter. Za riječ se javio i Boško. On je, između ostalog, tada rekao: — Doživjeli smo velike trenutke da zbratimljeni narodi Bosne i Hercegovine, rame uz rame sa ostalim našim narodima, vode borbu za slobodu. Oni nikada više neće biti transmisija između srpske i hrvatske reakcije. Naša uža domovina biće u budućnosti ravnopravna sa ostalim bratskim narodima Jugoslavije. Priča Boško o tim velikim trenucima naše istorije i uslovima koji su doveli do njih. Naša vojska tada je imala pola miliona dobro naoružanih boraca, veliku slobodnu teritoriju, svijet

je saznao istinu o herojskoj borbi naših naroda, a u sklopu svih tih zbivanja na cijeloj oslobođenoj i u većem dijelu neoslobođenih teritorija bili su formirani narodnooslobodilački odbori...

U Poljskom bataljonu bilo je dosta boraca sa naše opštine

Povratkom sa zasjedanja delegati su imali pune ruke posla. Narodu je trebalo objasniti odluke, učvršćavati kroz to narodnu vlast i raditi na organizovanju odlaska u narodnooslobodilačku vojsku mladića i djevojaka.

Slobodu je Boško dočekaao u Tesliću. Tada je bio predsjednik Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za centralnu Bosnu. Odmah za tim je dobio zadatak da formira Sreski narodnooslobodilački odbor u Derventi. Boško je bio njegov prvi predsjednik.«

U istom broju Derventskog lista na istoj strani, a na osnovu prikupljenih podataka od Muhameda Porobića i podataka iz Dnevnika Rodoljuba Čolakovića, objavio sam napis:

»DELEGATI SU PROŠLI KROZ NAŠE KRAJEVE

Početkom novembra 1943- godine grupa delegata Drugog zasjedanja AVNOJ-a, na putu u Jajce, prošla je kroz naše krajeve. Oni su na našu teritoriju prešli sa sadašnjeg dobojskog područja. U grupi su se nalazili: Rodoljub Čolaković, Avdu Humo, Vojislav Kecmanović Djedo, Sulejman Filipović, Aleksandar Preka. Mile

Perković, Bogomir Brajković, Pero Đukanović, Jure Begić i Ante Kamenjašević.

U Majevcu su delegate sačekala dva bataljona Dvanaeste krajiške brigade na čelu sa komandantom brigade Petrom Mečavom. Kad su krajišnici saznali da se među njima nalaze visoki vojni i politički rukovodioci, odjeknula je pjesma, zapaljene su logorske vatre i razvilo se kozaračko kolo.

Dok su se delegati odmarali, Mečava je razradio plan prelaza pruge Derventa — Doboj. S jednim bataljonom Mečava je napao željezničku prugu i Stanicu Komarica, a drugi bataljon pratio je delegate i komoru koji su se preko pruge prebacili u blizini s. Foče. Prilikom prelaska kraj Foče ustaška milicija zapucala je na kolonu, ali se nije usudila napasti je. Dok su se delegati prebacivali preko pruge, Mečavi je uspjelo zauzeti Stanicu. Tu je zarobljen jedan voz koji je bio krcat robom. U jednom vagonu borci su pronašli 50 pari opanaka i šajkača sa zvijezdom petokrakom. To je bila oprema za neki neprijateljski trup. (Trup je odjeljenje neprijateljske vojske koja se kamufliralo i ubacivalo u partizanske redove. Ovako opremljeno ono je, prema zapisima Rodoljuba Čolakovića, ubacivano na oslobođenu teritoriju zbog vršenja diverzija i atentata na štabove. U toku rata takve jedinice nisu skoro postizale nikakav uspjeh, jer su na vrijeme bile otkrivane).

Kada je veći dio robe iz voza izvučen, kompozicija je bila zapaljena. Delegati su, mučeći se, gazili blato, prelazeći potoke, sačekujući da se podignu natovareni pretureni konji. Noć je bila hladna, umor je savlađivao, ali moralo se ići da bi se do svanuća stiglo na oslobođenu teritoriju. Oko devet sati delegati su stigli u Crnču, gdje je bio smješten Štab Dvanaeste brigade. Delegate je u Štabu sačekao komandant Mečava, koji je prije stigao sa izvršenja akcije, jer se kretao bez komore. Delegati su se u Crnči odmorili. Gostoljubivi domaćini primili su ih na najbolje mogući način. Nakon odmora, praćeni jednom manjom jedinicom Dvanaeste brigade, napustili su derventsko područje i krenuli prema Prnjavoru, a odatle prema istorijskom Jajcu na Drugo zasjedanje AVNOJ-a, gdje su udareni temelji našoj socijalističkoj domovini. «

Evo još nekoliko izvještaja iz ovog perioda o dejstvu jedinica i radu SKOJ-a na ovom području.

U Arhivu VII, k. 1966, dok. br. 1/1 nalazi se izvještaj Okružnog komteta KPJ za Prnjavor od 19. oktobra 1943. godine o situaciji u prnjavorskom srezu, akcijama 11. divizije na terenu oko Klačnica preko Motajice do Dervente protiv četnika Ljube Bundala i

Nikole Forkape, o procesu raspadanja četničkog pokreta i taktici borbe protiv četnika s udarnim grupama koje krstare po terenu, o četničkom terorisanju naroda i represalijama, o kontiktima sa vodećim ljudima poljske manjine (oko 15.000 Poljaka) u cilju njihovog uključivanja u pokret i borbu, o raspoloženju Muslimana koji još uvijek ne pristupaju masovnije u NOV zbog straha od represalija četničkih jedinica, o aktivnosti u derventskom srezu u koji se počelo prodirati, a u kojem ima oko 60.000 Hrvata, od kojih oko 15.000 Mačkovih glasača, o povezivanju s uglednijim Hrvatima HSS-a iz ovog sresa i nastojanjima da se raskrinka Maček. U izvještaju se daju i brojni podaci o stanju i naoružanju 14. brigade i odreda, kao i o brojnom stanju pojedinih četničkih grupacija, zatim se daju opširni podaci o stanju i radu partijske i skojevske organizacije s brojčanim podacima.

Skojevski kurs u Prnjavoru 1944. godine

U Arhivu VII, dok. broj 5/131, nalazi se izvještaj Okružnog komiteta SKOJ-a za Prnjavor od 12. novembra 1943. godine u koje se kaže da u Derventi postoje četiri aktiva SKOJ-a sa 25 članova.

Evo i jednog sačuvanog dokumenta u kom se govori o radu SKOJ-a u Derventi-

»M.K.S.K.O.-a Derventa

Dragi drugovi,

Primili smo Vaš zadnji dopis i šaljem na Vaš zahtjev izvještaj o radu SKOJ-a, a poslije reorganizacije. Pošto ste od nas tražili da Vam damo tačan broj članova muških i ženskih kao i tačan broj aktiva to Vam ga šaljem.

SKOJ se sastoji od 6 aktiva i 2 kružoka. Članova ukupno u SKOJ-u ima 36 i to u aktivima muških 18, ženskih 12. U kružocima ima 5 i to: muških 4, ženska 1. Rukovodstvo SKOJ-a se sastoji od:

Političkog komesara drugarice LIZE, komesara za izgradnju druga Lole, komesara za naoružanje druga Molerà, komesara za blagajnu drugarice Vite, komesara za knjižnicu druga Visokog.

Rad SKOJ-a odvija se po Vašim direktivama prilično dobro. Rukovodstvo se sastaje svakih osam dana i na sastanku se radi sljedeće: politički komesar otvara sjednicu s pozdravom, komesari pojedinačno iznašaju sedmodnevni rad. Rukovodstvo utvrđuje direktive za idućih osam dana, govori se o organizaciji SKOJ-a. Drug komesar za blagajnu izlaže rad blagajne i predaje račun. Debata cjelokupnog rada pojedinaca: Drug komesar za izgradnju održava tečaj. Slijedi debata i čitanje materijala. Isto tako rade i aktivni. Članarinu SKOJ-a smo odredili od reorganizacije i ista je za svakog 100 KN mjesečno te se redovito ukuplja. Ukupljenu članarinu šaljem Vam uz isti dopis-

Vi ste od nas takođe u zadnjem dopisu tražili šapilograf ili pisači stroj. Kako smo sami primijetili da Vam je zaista potreban, to smo poduzeli sve mjere da Vam isti nabavimo. Jedan dio od primljenog materijala poslali smo u Brod s kojim stojimo u stalnoj vezi. Takođe imamo vezu s Modričom, kojima šaljem vojni izvještaj, kao i materijal koji ona zatraži.

Mi bi vam poslali skupljeni materijal, ali drug koji je odgovoran da isti dostavi je ovaj put preopterećen radi toga ćemo Vam ga sljedeći put poslati.

Sada Vas drugarski molimo da nam kao i do sada šaljete upute za rad SKOJ-a kako ne bi pošli stranputicom. Molimo Vas da nam takođe javite kada je kongres i da nam pošaljete upute o natjecanju.

Uz drugarski pozdrav

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Sekretar za SKOJ—Derventa
(Uza)

PRELAZAK DVANAESTE SLAVONSKE BRIGADE U BOSNU

U Hronologiji na stranici 595, piše:

»3/4 novembra: Preko rijeke Save prebacila se u Bosnu 12. -slavonska udarna brigada 12. divizije NOVJ da bi po naređenju

Pali borac Ranko Dujaković (lijevo)

VŠ NOV i POJ, pomogla dejstva 11. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ«.

U knjizi »Dvanaesta majka Slavonije« piše da je prebacivanje preko Save u Dubočcu trajalo cijeli dan 5. novembra 1943. godine.

O tome događaju napisao sam sljedeće:

DVANAESTA MAJKA SLAVONIJE

Novembar 43-će. Ratni sumorni dani puni prijetnji. Bosanski Dubočac, selo sa oko 1.000 stanovnika, i ne sluti da će mu u goste stići dragi gosti. Uznemireno je zbog neočekivanih događaja koji ga jedan za drugim iznenađuju svakog časa. Ustaška straža postavljena je na ulazu u selo- Psi zavijaju kao da osjećaju neku buru. Ustaše, nekako sigurne, u svom brlogu kockaju i pijanče. Sava je mutna i velika od jesenjih kiša. Na suprotnoj strani uz obalu privezana je kompa, kojom svaki dan šverceri prevoze kupus, krompir i druge namirnice. Ustaški stražar pomalo drijema kraj stoga slame. Ne sluti ništa. San ga pomalo savlađuje. Na Savi se čuje:

Narodni heroj Ivan Senjug-
-Ujak

— HOOOO ruk!

»Vidi đavola«, misli stražar, »kako im nije mrsko ovako raniti. Hoće da zarade puno, a šta imaju od tih bezvrijednih kuna. Imaju ih već vrećama.«

Misleći o švercerima, stražar je uto nuo u san.

Tiho kucanje na prozor.

— Druže, otvori!

Bunovan, sanjiv glas pita: — Ko je?

— Otvori! Mi smo partizani.

Ljudi su otvarali kuće. Rado su dočekivali partizane koji su u ovolikom broju prvi put dolazili u selo. Bio je to srdačan doček. Prozebljaj vojsci davana je i posljednja kora kruha. Niko nije mislio šta će sutra biti kad odu partizani.

Ustaški stražar se iznenadio. Puščane cijevi bile su mu upe-rene u prsa. Svitalo je. Pogledao je prema Savi. Partizani su se prevozili.

— Znači, ono jutros nisu bili šverceri.

Krv mu se sledila u žilama. Polako se digao.

Sa okolnih brežuljaka počeo je pripucavati. Najprije se čula pojedinačna paljba, a onda je zazutnjalo. Čulo se gromko:

— Naprijed, partizani!

Ustaše su dobro upamtile ovaj poklik. Slavonci ih nisu gonili. Zauzeli su položaje na obližnjim kotama i osiguravali su prebacivanje svojih drugova. Prebacivanje vršeno u po bijela dana. Bez dimnih zavjesa, teškog naoružanja, pogodnih prijevoznih sredstava, u blizini jakih neprijateljskih uporišta, ovakav podvig mogli su izvesti samo istinski borci za slobodu.

Slavonci su znali svoj zadatak. Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ pomoći dejstvo 11. udarne divizije Petog udarnog korpusa u borbi protiv neprijatelja. Nije postojala ta prepreka koja je mogla omesti ih da ne izvrše postavljeni im zadatak.

Bio je studeni novembarski dan. Partizani su se razmjestili po selu. Jeli su polupečenu proju i pjevali su. Dok su jedni ginuli boreći se sa neprijateljem, drugi su uz zvuke harmonike pjevali, pričali o borbama i pozivali narod u borbu.

Bilo je oko podne. Jedan čamac je potonuo. Grupu partizana i teški mitraljez poklopili su valovi nemirne rijeke.

Osvanulo je drugo jutro. Jeza i strah uvukle se u svaku kuću. Selo je čekalo nijemo i okamenjeno. Znalo je šta ga čeka. Neko je javio ustašama da su partizani otišli, lako su znali da u selu nema nikog, oni i Nijemci su išli u punom borbenom poretku. Već kod samog ulaza u selo počeli su vršiti nasilja. Ubijali su, pljačkali i bacali bombe po kućama. Ubili su skelara Asima Ađulovića koji je prije na dan prevezio partizane. Bili su istjerali cijelo selo da pobiju. U tom ih je spriječio domobranski oficir Sadiković, saradnik narodnooslobodilačkog pokreta.

No, ni ovo im nije bilo dosta. Poslali su avion da baci nekoliko bombi. Poginuo je nedužni dječak Suljo Mehičić.

A borci XII izvršavali su postavljeni zadatak. Uništavali su četnike na Motajici, štiti i skupa sa jedinicom Jedanaeste divizije osvajali Prnjavor, borili se za Banja Luku, da bi se po izvršenom zadatku vratili u svoju pitomu Slavoniju.

Vraćajući se preko Save, pjevali su:

— Dvanaesta je majka Slavonije,
još je niko pobjedio nije!«

Prema izjavi general-pukovnika Josipa Antolovića, u to vrijeme komandanta Brigade, Brigada je tada brojala oko 1.500 boraca, Naime, pred sam odlazak u Bosnu u brigadu je stupilo 300—400 novih boraca iz Srema i istočne Slavonije. Prema riječima komandanta Antolovića, Drugi bataljon se prebacivao noću oko 2 sata nekoliko kilometara niže Dubočca, iznenadio neprijatelja i omogućio prebacivanje preko Save-

Štab Brigade sačinjavali su:

Josip Antolović Hrvat, komandant,
Ivan Senjug Ujak, politički komesar,
Pero Car Zvrk, pom. političkog komesara,
Lazo Vidović, član Štaba,
Mile Puškarević, načelnik obavještajnog odsjeka,
Ruda Štork, član Štaba,
Rudolf Car Zvrčić, omladinski rukovodilac Brigade.

U noći 16. maja 1944. godine Brigada se prebacila preko Save i prema pruzi nastupila u tri kolone. Jedna je kolona išla nakon prebacivanja u šumu Radinje obalom niz Savu kroz selo Pričac na Bare, preko Orljave kod Kekovog mlina, odatle cestom do posljednjih kuća s desne strane prema Lužanima. Prebacila se preko pruge između Kujnika i Malina, druga kolona između Radovnje i Stupnika, a treća između Stupnika i St. Slatnika. U toku prebacivanja preko pruge brigada je vodila borbu. U 10 sati prije podne već su jedinice bile na sigurnim mjestima, na obroncima Dilja.

Podaci su uzeti iz knjige »Dvanaesta je majka Slavonije«, str. 80—81.

O zvjerstvima ustaša na području opštine, a posebno u Bos. Dubočcu nakon odlaska XII brigade govori i uredovni izvještaj Kotarske oblasti (kutija 178, fascikl 5/4—19.

UREDovNI IZVJEŠTAJ

Na nalog kotarske oblasti u Derventi Taj. br. 1188/43 od 21. stud. 1943 godine a savezno zahtjevu zapovjedništva 6. lovačke pukovnije taj. br. 4262 od 21. o. mj. u stvari podataka o činima ustaškog logornika Ive Madunića na temelju podataka kojima raspolaže kotarska oblast u Derventi izvještavam sljedeće:

Prema spisu Taj. br. 1093/43 od 24. X. 1943 godine vidljivo je da je logornik ustaške mladeži logora Prnjavor Madunić Ivo koji je svojedobno izbjegao iz Prnjavora osnovao Ustašku udarnu bojnu u Beglucima, občina Derventa grad, koja se sastoji od oko 250 ljudi. U ovu postrojbu većim djelom unišili su odbjegli domobrani i Ustaše koji su odbjegli iz svojih postrojbi i koji se skrivaju i izbjegavaju domobransku dužnost i koji više računa o svojim osobnim probitcima, mnogi od ovih su slabog ugleda među pučanstvom. — Ljudi iz ove postrojbe naoružani lutaju po okolnim selima noću a naročito po selima naseljenim pučanstvom Hrvatsko-pravoslavne vjere i vrše redarstvenu službu te se u tim selima gdje oni zalaze događaju krađe i razbojstva čime se upravnim i sudskim vlastima kao i njihovim organima zadaje suvišan posao i krnji autoritet države, te pučanstvo gubi povjerenje u upravne oblasti, a sve gore navedeno vidljivo je u prijavi oružničke postaje Derventa Taj. br. 616/43 od 27. listopada o. g. —

U izvještaju kotarske oblasti Taj. br. 2093/43, koji je dostavljen Ministarstvu unutrašnjih poslova, Velikoj župi Posavlje, Župskoj redarstvenoj oblasti Brod n/S, zapovdništvu 6. lovačke pukovnije i Ustaškom logoru u Derventi vidljivo je, da je Madunić davao nezgodne izjave i otvoreno pretio kotarskom predstojniku Josipu Lozicu nazivajući ga komunistom i izdajnikom, kao i to da je Anto Brekalo pripadnik ustaške postrojbe logornika Madunića svojevremeno prodao zloglasnom četničkom vođi Forkapi dvie strojnice za 100.000 kuna.— Također je vidljevo iz citiranog spisa da Madunić prieti logorniku Ratkiću i pukovniku Tanoviću.—

Prema izvještaju oružničke postaje Derventa br. 5179 od 21. listopada o- g. uhitio je ustaša Brekalo Anto pripadnik navedene ustaške postrojbe Jelenu Sedlić, Radojku Mitrović i Zagorku Vasiljević iz Gornjih Smrtića, kotar Prnjavor i zaplijenio im neke monopolske predmete te su iste na intervenciju ove oblasti bile dopraćene gdje su Jelena Sedlić i Radojka Mitrović bile kažnjene radi verižne trgovine.—

Dana 20. listopada 1943 godine nepoznate Ustaše iz postrojbe Madunića uhitile su Maleševića Milana brata Maleševića Rajka komandanta četničkog bataljona, koji se vraćao iz Dervente sa kolima i nekom robom, te ga odveli u Begluke. Po nalogu kotarske oblasti Derventa oružnička postaja u Derventi provela je izvide, ali nije mogla unići u trag uhićenome Maleševiću. Ustaški logornik Madunić izjavio je oružničkoj ophodnji da je uhićenoga Maleševića sa stvarima odpremio navodno u sabirni logor Jasenovac, dok svjedok Smajo Kondžić na saslušanju kod ove oblasti od 21 o. mj. tvrdi, da mu je Milan Đukić iz Kunove kotar Prnja-

Priepis!

Zapisnik sastavljen u uredu kotarske oblasti dne 8. studenog 1943.

Predmet: saslušanje Madunić Ivice sina Martinova, star 24 godine, vjerski neoženjen, ustaški logornik iz Prnjavora sada u Derventi odnosno u Beglucima koji nakon što mu bi zatraženi podatci o osnutku Ustaške udarne bojne u smislu naloga Velike Kupe Posavje Brod na Lavi T. br. 288/43 od 31.X.1943 daje sljedeću zapisničku izjavu:

Niže podpisanom kome je povjerene osnivanje Ustaške lovačke udarne jedinice dobio je nalog po zanovjedništvu Poglavnika tjelesne bojne po pukovniku Vjekoslavu Selaciji preko Glavnog ustaškog stana zamjeniku ustaše Ing. Milivoja Sakunića, izjavljujem da ne mogu dati tražene podatke o osnivanju i nasoružanju Ustaške bojne, nego neka se Kotarska oblast obrati u koliko to želi znati neka se obrati Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu.

Ja sam zaista ubio jednog partizana koji je zaostao iza njegove jedinice a kojeg su mi uhvatili Ustaše i meni predali, te sam ja nakon provedenih izvida ubio sam.

Dруго немам што рећи, него само то да он о убиству партизана извјестити моје предпостављене.

Ustaški logornik
za logor Prnjavor
Madunić v.r.

Dobašeno.

Saslušao
A. Pašić perovogđ v.r.

Da je priepis suglasan svom izvorniku tvrdi i ovjerava

Kotarski predstojnik:
Josip Lozić

vor pričao prije petnajst dana da je on bio zaustavljen u 6. km. pred Derventom od pripadnika Ustaške udarne bojne iz Begluka te da su mu tom zgodom rekli: »hajde vozi ali kad se budeš vratio svršit ćeš onako kao i brat Rajka Maleševića«. Osim toga da mu je Đukić rekao da je njemu Mile Boras gostioničar iz Dervente pričao, da je njemu Malešević dotjerao jaja i rakiju iz kotara Prnjavor te kad se sa robom vraćao koju je kupio u Derventi u vrijednosti od 40.000 kuna bio uhićen i odveden u Begluke od strane Ustaša Madunićevih te da je tamo ubijen. Osim toga da je Malešević uza se imao oko 200.000 tisuća kuna gotovog novca. Sličnu izjavu dao je i Smajo Bombić-Livnjak.—

Dana 6. studenog o. g. kad su partizani napustili Bosanski Dubočac oko 7 sati u jutro napali su Bosanski Dubočac pripadnici Ustaške udarne bojne i tom prilikom pucali u kuću uglednog trgovca Uzeira Mehičića i bacili nekoliko bombi u kuću tako da su mu oštetili radnju i razbili krugoval i njega tražili a pošto se on bio sa obitelji sklonio u podrum to je njih oko 30 došlo u dvorište sa uperenim puškama i pošli prema podrumu držeći u rukama još i bombe, tada se je Mehičić iz podruma javio, pa su mnogi govorili treba ih pobiti, međutim ulaz u podrum zatvorili su Vid Perić, Jure Pejić iz Bielog Brda Jerković Ivo iz Korača i rekli prisutnim ustašama možete ubiti nas ali mi nedamo u podrum— Tada je među njima nastala svađa i donieli su zaključak da Mehčića doprate logorniku Maduniću u Begluke te su ga tamo i dopratili, odakle ga je logornik Madunić nakon saslušanja pustio. Na saslušanju 8. XI. o. g. kod ove oblasti Mehčić Uzeir izjavio je da je s njima Madunić liepo postupao. Isto tako Ustaše iz ove postrojbe napali su i na kuću Imama matičara Dizdarevića Kasima te ga uhitili i dopratili u Begluke i usput su ga zlostavljali te je isti iz Begluka bio predan Ustaškom logoru u Derventi odakle je pušten na slobodu. — Mnoge su opljačkali a naročito stan tamošnje učiteljice. Tom zgodom ubijen je u Dubočcu Asim Ađulović.—

Kada su partizani 5. o. mj. napali područje oko Bosanskog Dubočca tom zgodom odvojio se jedan mladić i predao se našim postrojbama sa oružjem nehtijući se boriti pa kada je isti bio doveden do Madunića isti ga je nakon izvršenog preslušavanja osobno ubio dakle izvan borbe protivno proglasu Poglavnika da se ima zaštititi život onih partizana koji se dobrovoljno predadu.—

Također su pripadnici ustaške bojne logornika Madunića a naročito Brekalo Ante zlostavljali pripadnike Hrvatsko-pravoslavne vjere koji su kao suborci surađivali sa našim domobranskim postrojbama i borili se protiv partizana te kad su bili prinuđeni da traže zaštitu od naših vlasti u Derventi bili mnogi od istih

maltretirani kao npr. Vasiljević Žika i Đurko Milosavljević.—

O svim ovim činima bilo je izvješćeno zapovjedništvo 6. lovačke pukovnije u Derventi od ove oblasti te u koliko su mu potrebni obširniji podatci neka se izvoli obratiti na kotarsku oblast sa zahtjevom da mu se na uvid dostave originalni spisi ili ovjetrovljeni prepisi.—

21. studenog 1943 god.
u Derventi

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

VIDIO I OVJERAVA
Upravitelj kotara
(Paulić)

NAPADI NA DERVENTU

Jedinice 11- divizije u prvoj polovini 1944. godine izvele su više akcija na području naše opštine. Većina napada bila je usmjerena na željezničku prugu Brod — Sarajevo s ciljem da se ometa prebacivanje neprijateljskih jedinica i spriječi izvoz dobara iz zemlje. Navešćemo nekoliko izvještaja iz Hronologije oslobođilačkog rata:

»10. april: Na pruži Derventa — Doboj dijelovi 11. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ srušili 1,5 km. pruge, ubili 20 i zarobili 11 neprijateljskih vojnika i zaplijenili 34 puške.« (str. 724)

»27. maj: Na pruži Doboj — Derventa dijelovi 11. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ minom srušili njemački teretni voz natovaren boksitom. Uništili su lokomotivu i 20 vagona. Neprijatelj je imao 27 poginulih i veći broj ranjenih«. (Str. 756)

»8. jun: Jedinice 11. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ odbile napad neprijatelja na selo Pojezinu i selo Cerane (kod Dervente) i nanijele mu gubitke od 40 mrtvih i 30 ranjenih vojnika.« (Str. 783)

»9. jun: Iz Dervente, Doboja i Teslića njemačke i ustaško-domobranske jedinice prešle u napad na oslobođenu teritoriju srednje Bosne da bi jedinice 5. udarnog korpusa odbacile od komunikacija u dolini rijeke Bosne. To je osujećeno upornom odbranom jedinica NOVJ, koje su razbile neprijatelja.« (Str. 784)

»27/28. jun: Peta krajiška, 14. srednjobosanska udarna brigada 10. udarna divizija NOVJ napali na Derventu. Oni su vodili ulične borbe, ali zbog dolaska pojačanja iz Doboja i Bos. Broda, grad nisu zauzeli. Derventu su branili dva bataljona iz domobranskog

4. lovačkog puka, dijelovi 1. bataljona iz domobranske 6. posebne brigade i jedna artiljerijska baterija (svega oko 1.500 vojnika).

Gubici neprijatelja: 24 mrtva, 9 ranjenih i 44 nestala, a gubici jedinica NOVJ: 19 mrtvih, 45 ranjenih i 20 nestalih.« (Str. 786).

Evo kako oslobođenje Dervente opisuje u svojoj izjavi borac XIV brigade Milutin Marić:

»27. juna 1944. godine Treći bataljon Četrnaeste srednjobosanske brigade nalazio se u Smrtićima, kod Tromeđe. Ujutro 27. juna došao je pred Štab bataljona komandant Divizije Miloš Šiljegović, komandant i komesar Brigade Stevo Samardžić i Vojo Stupar te zamjenik komandanta Pete brigade Rade Kondić. Tu su održali sastanak, napravili plan napada na Derventu i dali raspored. Komandant divizije izvršio je smotru Trećeg bataljona saopštivši borcima postignute uspjehe u prvomajskom takmičenju Drug Šiljegović je rekao:

»Peta brigada odnijela je prijelaznu zastavu divizije, dok je Treći bataljon najbolji u Četrnaestoj brigadi.«

Poslije konferencije zakazano je takmičenje po brigadama i bataljonima u čast ustanka naroda Jugoslavije — 7. 13. i 27. jula. Na bataljonskoj konferenciji je govorio i zamjenik komandanta Pete brigade koji je rekao da je Treći bataljon postigao niz uspjeha u borbama zajedno sa Petom brigadom, a naročito na Klačnicama, zatim u borbi sa četnicima na Jošavki i Motajici.

Poslije održane smotre komandant Bataljona naredio je odmor. Borcima je naređeno da se sprema, jer će vjerovatno biti pokret u toku noći. Poslije ručka pozvani smo na sastanak bataljonskog aktiva SKOJ-a. Tom sastanku prisustvovao je komesar Brigade Stupar, komandant Bataljona Gedžo, komesari i zamjenici komesara četa. O političkoj situaciji je govorio Vojo Stupar, a o planu napada na Derventu Gedžo. U okviru političke situacije u zemlji, Stupar je iznio i značaj napada na Derventu. On je, između ostalog, rekao da je Derventa neprijateljsko uporište u koje do sada nisu ulazile naše jedinice, a koje neprijatelj brani zbog komunikacija koje vezuju Brod — Sarajevo i izlaz na Jadran. »Nama je jasno«, rekao je Stupar, »naše se jedinice ne mogu nastaniti u Derventi, ali ćemo dobiti u političkom pogledu s jedne strane i time ćemo obezbijediti širu mobilizaciju masa za narodnooslobodilački pokret i drugo, što ćemo u samoj Derventi pobuditi veći interes za pokret naročito zbog toga što je u našoj diviziji dosta Derventčana. Koliko je važno u političkom pogledu pridobijanje masa za pokret, nama je ovaj poduhvat važniji s vojničkog gledišta. Razbiti neprijatelja, zaplijeniti ratni materijal i opremu, glavni je cilj napada na Derventu.«

Jure Grgić, božo jokanović i Savo Mlađenović, Jokanović poginuo 28. VI 1944.
u Derventi

Da bi se ovaj drugi zadatak uspješno izvršio, na sastaku aktiva govorio je i komandant Gedžo. On je u svom izlaganju rekao da je Štab 11- divizije izdao naređenje da se u toku noći izvrši napad na Derventu. Učestvovaće dva bataljona Pete brigade, Treći bataljon sa pojačanjem Druge čete iz Drugogo bataljona, dok će Četvrti bataljon Četrnaeste obezbjeđivati napad prugom od Broda, Prvi bataljon će likvidirati neprijateljska uporišta oko Bijelog Brda do sajmišta u Derventi, Drugi bataljon Pete brigade izvršiće napad na jako utvrđeno neprijateljsko uporište kod Dervente brdo Hepting.

»Naš bataljon«, rekao je Gedžo, »ima da napadne neprijateljsko uporište sa istočne strane Dervente pravcem: Brodska ulica, zatim Senjak do Rabića. Da bi se uspješno izvršio zadatak, potrebno je najprije likvidirati neprijateljsko uporište koje su zaposjeli Nijemci, Prva domobranska satnija ojačana baterijom od sedam topova raznog kalibra, jedan minobacački vod i preko 10 šaraca sve pod njemačkom komandom.«

Ovo utvrđenje se nalazilo na pravcu nastupanja našeg bataljona s obe strane ceste koja vodi od Broda u Derventu. Naoružanje je bilo raspoređeno u oko 10 bunkera i u jednom velikom šancu koji se nalazio ispred baterija. Ove sve podatke dobili smo preko naših simpatizera iz Dervente. Podaci su bili veoma realni, ier su na skici bili ucrtani svi bunker, tranšeje, kanali, žičane prepreke, minska polja i svi neophodni predmeti za raspoznavanje.

Poslije Gedžinog objašnjenja Milenko Prodanović, obavještajac bataljona, pokazao je ucrtane sve predmete na jednoj provizornoj karti. Predmeti su bili ucrtani sa objašnjenjima, jačinom neprijatelja i naoružanjem.

Gedžo je predložio da se formira udarna četa. Na sastanku su se svi Skojevc, javili u udarnu čet, ali nas je ostalo svega 16, jer je bilo potrebno, kako je rekla Judita, sekretar aktiva SKOJ-a, da Skojevaca ima i u drugim četama. Pošto je sastanak završen, skojevc, su se našli sa svojim drugovima iz jedinica. Tu se ubrzo razvila igra i pjesma.

Na več, oko 5 sati, kada je već bila stigla i četa za pojačanje, naređen je stroj. Pred strojem je Ljubo Radić Gedžo, komandant Bataljona, održao borbima govor i tom prilikom je rekao da će te večeri biti napadnuta Derventa. Pred strojem je formirana udarna četa koja je odmah sa pojačanom četom Drugog bataljona krenula na postavljeni zadatak.

Tog dana Prvi bataljon krenuo je iz Osinje preko Kalendrovaca, Drugi bataljon iz Štrpca pored Ukline, također preko Kalen-

derovaca, jer je on napadao na Hepting, naš Treći bataljon iz Smrtića, Četvrti iz Milosavaca, a Prvi bataljon sa Motajice. Pokreti su izvršeni u najvećoj tajnosti. Međutim i pored toga neprijatelj je nešto osjećao- Čitavo to popodne neprijatelj je neprekidno tukao iz Dervente položaje našeg Bataljona i prolaz Prvog bataljona kroz Kalenderovce.

Noć je bila divna. Nije se moglo prići bunkeru iz koga je virio šarac, a ni jarku gdje je postavljen top. Jurišom se morao zauzimati neprijateljski položaj. Približujemo se pošto smo prethodno prešli Ukrinu u Beglucima i zaobišli Derventu baš prema naređe-

Milan Kalinić i Milivoje Danilović
u razgovoru sa seljacima prilikom
hapšenja ustaškog zlikovca
Andrije Miloša 1944.

nju koje nam je postavio komandant na sastanku i konferenciji brigade. Komandir udarne čete Milan Mlinarić postavio je zadatak da se napada u petorkama i između petorki ostavljen je prostor za dejstvo naših boraca dok se izvrši juriš.

Tačno je 23 časa. Na znak komandira udarne čete prolomilo se snažno ura. Borci su nezadrživo jurnuli Brodskom ulicom i okolnim sokacima, a mitraljeski rafali pokosili su nekoliko neprijatelja koji su zauvijek ostali nepomični. Peta je već bila na pi-

jaci. Za nekoliko minuta bili smo kod prodavnice »Bate« sa boricima Pete brigade.

Derventa je pala osim Gimnazije i zgrade bivšeg poglavarstva. Borba se nastavljala, a ratni materijal i oprema izvoženi su.

Naš bataljon u borbi za Derventu zarobio je više neprijateljskih vojnika, a onda se povukao, jer su se neprijateljske jedinice iz Broda i Doboja spojile sa snagama koje su se uspjele zadržati u gradu«.

Braneći odstupnicu svoje jedinice, u borbama za Derventu poginuo je i zamjenik komandira čete XIV brigade Božo Jkanović.

DRUGI NAPAD NA DERVENTU

Poslije napada u junu derventska Partijaska organizacija nastoji da se domobranski garnizon preda bez borbe. Radi toga pojedini drugovi odlaze na sastanak u Prnjavor, gdje se sastaju sa članovima Okružnog komiteta partije i Štabom 53. divizije. Pored toga, intenzivno se radi sa domobranskim oficirima, saradnicima narodnooslobodilačkog pokreta. Ovakav rad doprinio je da su partizani zauzeli Derventu bez borbe.

U Hronologiji o ovom događaju piše:

»8/9- septembar: Osamnaesta srednjobosanska udarna brigada 53. udarne divizije NOVJ zauzela Derventu, gdje joj se predao domobranski 6. pješadijski puk. Zaplijenjeno je 10 topova raznog kalibra, 15 minobacača, 12 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 1600 pušaka, 186 automata, 269 pištolja, 600.000 metaka, 1 radio-stanica, 2 telefonske centrale, 3 telefona, 3 vagona cigareta, 2 vagona duvana u listu, 4000 litara benzina, 3000 litara nafte, 2000 litara gasa, 1 vagon sanitetskog materijala i mnogo druge ratne opreme«. (Str. 885)

Prema izjavi Save Čerjeka, člana Štaba brigade, partizanske jedinice su najprije zauzele Plehan. Domobranska posada im se predala bez borbe. Zatim je komandantu domobrana Vuksanu saopšteno da je 53. divizija opkolila Derventu i da je svaki otpor uzaludan. Domobranski komandant je naredio svojim trupama da polože oružje, s tim da ga, ukoliko bude potrebno, upotrijebe u borbi protiv ustaša i Nijemaca. Partizani su likvidirali uporište u Gimnaziji gdje je zarobljeno oko 70 Nijemaca, među kojima je bilo nekoliko viših oficira i jedan general.

Omladina je pjesmom dočekala oslobodioc. Velik broj njih se odmah priključio partizanskim jedinicama, a velik broj građana je krenuo sa partizanima na oslobođenu teritoriju.

Nakon dva dana partizani su napustili Derventu. Nakon njihovog odlaska u punom borbenom poretku u grad su ušli ustaše i Nijemci. Ustaški krvnik Mato Gogo postrijelio je više nevinih građana hvatajući ih na ulicama, dvorištima i po kućama.

U dokumentima Miše Kucijana sačuvan je jedan izvještaj, vjerovatno nekog saradnika narodnooslobodilačkog pokreta, iz koga se može vidjeti stanje u Derventi između dva napada, onog u junu i drugog u septembru 1944. godine. On glasi:

»Dragi druže,

Ulazak u Derventu je ispao izvršno- Boravak u Derventi mogao se bolje iskoristiti. Pored učinjenog trebalo je otvoriti tiskaru Laja, jer se iz nje moglo izvući dosta potrebnog materijala. U se-

Stipo Begić (lijevo) na sremskom frontu

Grupa Dervenčana na putu za slobodnu teritoriju septembra 1944. godine

ljačkoj zadruzi ostalo je 500 gotovih odijela, a u njoj ima roto mašina koja vam je jako potrebna. I ustaški stan je pošteđen i pod njim vojnički magazin. I drugih privatnih radnji bilo je dosta koje su ponikle pljačkom koje je prečnije bilo upropastiti nego električnu centralu, koja nam je koristila u propagandne svrhe. Ostavili ste četiri netaknuta topa, koji vas sad biju.

Preko 100 ljudi žali što se nije došlo po njih, oni se nisu mogli priključiti jedino zbog pucnjave, a drugo što nisu znali da će se povlačenje izvršiti odmah ono jutro. Osim dragovoljaca mogli ste mobilisati najmanje 300 ljudi.

Povlačenje iz grada je podbacilo. Nekoliko boraca je ostalo zbog izgubljene veze, pa se nije moglo priključiti svojim jedini čama. Danas je jedan ubijen iza vojarne kada se htio prebaciti preko Ukrene.

Derventa je važila kao ustaška kula nepristupačna za partizane pa su sada ustaše kivne i počeli su sa pretnjama, ali ih je smelo bombardovanje. Hapšenja do sada nema zahvaljujući bombardovanju, ali se svaki dan očekuje. Trebalo bi doći i spasiti ovo što je još ostalo. Situacija je momentalno takva da je otežan prodor u Derventu zbog vojnog pojačanja. Stigla pomoć neće si-

gurno moći ovdje dugo ostati, ali će ovi iskoristiti ovaj momenat i likvidirati nas. Već se priprema lista.

Sada je u Derventi ista posada koja je onu noć branila grad. Pojačanje su dobili ono jutro sa Drugom bojnomo koja je došla sa Cera, a u kojoj je bilo oko 480 ljudi. Iz Broda je stigla koturaška satnija, ali tek kasnije- Nešto je malo i Nijemaca došlo, a pred veće je došla i Treća bojna iz Doboja i okolice. Stiglo je pojačanje i iz Vinske od oko 200 naoružanih domobrana. Nijemci i koturaši su se vratili, a sada se ovdje nalazi posada od oko 2000 ljudi. Ti vojnici su smješteni u Gimnaziji, vojarni, Hrvatskom domu i posadnom zapovjedništvu. Oko sve Dervente napravljeni su bunker i iz kojih se brani prilaz gradu. U slučaju prodora partizana u grad imaju se povući u zgrade koje su zaposjeli i braniti se.

Najzgodniji prilaz gradu sada je između Žirovine i Rabića. Pri eventualnom napadu trebalo bi brzo savladati otpor na jednom uskom prostoru, pa se munjevitom brzinom razviti u krugu i doći posadama bunkera za leđa i ne dati im se spojiti sa posadama u zgradama. Posada iz zgrada ne bi ni u kom slučaju napuštala zgrade, što znači da bi trebalo savladati samo otpor posada po bunkerima. Mislim da bi im se našli iza leđa, a oficiri se većinom noću izvuku iz bunkera. Tu bi mogla da odluči munjevita brzina. Toliko radi obavještenja.

Prekjuče 2. ovog mjeseca bombardovana je Željeznička stanica u času kada je u nju ulazio transportni vlak sa oko 500 mobilisanih ljudi za radnu bojnu koja je putovala za Mostar. Tom prilikom ubijeno je osam Nijemaca, nepoznato koliko ih je ranjeno. Od naših poginulo je oko 200, od toga civila oko 10, a ranjeno je 98.

Preko cijelog dana Derventa je pusta, a uveče je kretanje samo do 9 sati, pa je teško doći do kakvih vijesti i obavještenja. To su naše novosti. Drugarski pozdrav Tvoj. Potpis nečitak- Derventa 4. VII 1944. godine. Ps. U međuvremenu od sastava ovog izvještaja do sada zbile su se promjene u brojčanom stanju, a to su:

Otputovale su Druga i Treća bojna, a stigle su dvije satnije VI i X pukovnije i došla je školska bojna iz Vinske sa oko 350 ljudi. I nadalje se u okolini Dervente stalno kopaju bunker i.

Izvršen je popis onih porodica kod kojih neko ima u partizanima, a šta namjeravaju ne znamo«.

Izveštaj je pisao vjerovatno neki od viših domobranskih oficira, saradnik NOP-a. Uvršten je poslije obrade dijela drugog napada na Derventu iz razloga što se iz njega vidi koliko je Partijska organizacija uspjela da se informiše o stanju u neprijatelj-

skim redovima i koliko je ta informisanost pomogla da se 9. septembra 1944. godine Derventa zauzme skoro bez i jednog ispaljenog metka.

Treba napomenuti da su se prilikom povlačenja partizana iz Dervente povukla i društveno-politička rukovodstva iz grada i ona su djelovala u oslobođenom Prnjavoru. U međuvremenu je formirana i Komanda mjesta Derventa na čelu sa Mišom Kucijanom.

BORBE U OKOLICI DERVENTE

Evo još nekoliko podataka iz pomenute Hronologije koji datiraju iz 1944. godine:

»26. septembar: Iz Dervente krenula njemačka borbena grupa »Rudno« da deblokira svoje snage u Banjoj Luci.« (Str. 889)

»27/28. septembar: Nastupajući od Dervente ka Banjoj Luci, njemačka borbena grupa »Rudno« u reonu sela Klašnica forsirala rijeku Vrbas i obrazovala mostobran « (Str. 889^c)

»28. septembar: U reonu sela Klašnica spojile su se njemačke borbene grupe »Panvic« i »Rudno«, zatim produžile dejstvo ka Banjoj Luci i deblokirale posadu. Jedinice 5. udarnog korpusa

Šahza Gradašćević, kao
partizanka

Feb 1961

3000 000 72 5

Da bi se osiguralo dobroćudje na Zeljeničkoj pusti
kao i na cesti koja vodi kroz Dubačko bi vama potrebno da bi se
postavila vojska na Zeljeničkoj pusti, kamen, lupinjanice, puš-
nice i Američke i to bar po 500 do 600 komada na osnovu testiranja, koji
bi namu miliciju okupirali i dali bi pomoć.

prednja se dostavlja s molbom na znanje.

Za Dom spremni!

notarski predstojeći
/D. Jirović/

100-462
 170
 278
 4
 2734

DATE	AMOUNT	REMARKS
1	-	4

Plant. Terrest. origina

Złoty mój mój Słońce

July 11 24

Coltizi e moltoni, da se servano per ogni cosa
al meglio possibile.

NOVJ povukle su se sa linije Banja Luka — Bosanska Gradiška na istočne padine pl. Kozare i u okolinu Banje Luke.« (Str. 889)

»3. oktobar: Kod s. Cerana (blizu Prnjavora) jedinice 53. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ, iznenadnim napadom, razbile preko 1.200 četnika i nanijele im gubitke od 14. mrtvih, 3! ranjenog i 11 zarobljenih. Gubici jedinica NOVJ: 5 mrtvih i dva nestala borca. Zaplijenjeno 1 mitraljez, 9 pušaka, 320 metaka, 2 sanduka sanitetskog materijala i 15 konja.« (Str. 942)

»22. oktobar: Poslije dvodnevni borbi protiv njemačkih ustaških jedinica 53. udarna divizija 5. udarnog korpusa NOVJ zauzela sva neprijateljska uporišta duž pruge Derventa—Doboj.« (Str- 945)

»26. oktobar: Iz s. Lupljanica, s Cerana i s. Johovca oko 100 njemačkih vojnika, ustaša i milicionara izvršilo ispad ka položajima delova 53. divizije 5. udarnog korpusa NOVJ na liniji s. M. Prnjavor — s. V. Sočanica (između Doboja i Dervente). Poslije žestoke borbe neprijatelj je razbijen i odbačen u polazne garnizone, uz gubitke od oko 80 mrtvih i 60 ranjenih. Gubici dijelova 53. divizije: 10 mrtvih i 13 ranjenih boraca.« (Str. 945)

»14. novembar: Kod s. Kalenderovaca (na putu Derventa — Prnjavor) dijelovi 53. udarne divizije 5. korpusa NOVJ iz zasjede napali njemačku kolonu jačine 400 vojnika, razbili je i odbili ka Prnjavoru, nanijevši joj gubitke od 17 mrtvih, 19 ranjenih i 8 zarobljenih i zaplenivši 2 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 4 puške, 150 metaka i drugu opremu (uz sopstvene gubitke od osam ranjenih boraca).« (Str. 995)

»14- novembar: Na pruzi Žepče — Derventa dijelovi 53. udarne divizije 5. udarnog korpusa NOVJ minom srušili neprijateljski oklopni voz i uništili 12 vagona. Poginulo 4, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika.« (Str. 955)

»5. decembar: Kod s. Lupljanice (na putu Doboj — Derventa) delovi 53. divizije 5. udarnog korpusa NOVJ napali i razbili pobočnicu njemačke kolone koja se kretala od Doboja za Derventu. Gubici neprijatelja 14 mrtvih i 11 ranjenih vojnika. Gubici delova 53. divizije 1 mrtav borac.« (Str. 1025)

NAPORI NEPRIJATELJA DA ZAŠTITI KOMUNIKACIJE

Jedan dio neprijateljskih snaga iz Grčke morao se povlačiti dolinom rijeke Bosne. Računa se da je oko 350 hiljada njemačkih vojnika, zatim brojne formacije ustaša, četnika, nedićevaca i drugih kvislinga povlačilo se ovim komunikacijama iz Bosne prema Zagrebu.

U Vojno-istorijskom institutu nalazi se dokument broj: 56/44-24/2-1 1.117 koji glasi:

»Osoblje mornarice sa svojom komorom iz Grčke, pomoćno osoblje vazduhoplovstva, 297 divizija II oklopne armije koja je bila u Albaniji, a zatim kod Kraljeva, gdje je pretrpjela osjetne gubitke, a sada se povlači za Njemačku. Komandant ove divizije je obrst Birgermajstor, osim toga u prolazu je bila IV Heeres flak artiljerija abtajlung 310 i 277 koji se povlače iz Grčke za Bečko Novo Mjesto. 297. divizija u svom sastavu ima tri regimente i to: 5/22, 5/23 i 5/24. Svaka regimenta ima tri bataljona, a bataljon 4 kompanije- Divizija sada broji oko 2.000 vojnika. U svom sastavu ima i tešku artiljeriju koja broji 36 teških topova.

Flakovska divizija tj. dva abtajlunga 277. i 310. imaju u svom sastavu 4 baterije teških protivavionskih topova oko 500 flakova. Broji 4500—5000 ljudi. Ovim pravcem treba da prođe još Princ Eugen divizija, čiji su dijelovi već prošli, ostaci ove flakovske divizije i divizije SS

Neprijatelj se povlačio i za sobom ostavljao mrtve i ranjene

Stanje garnizona Derventa: U ovom uporištu nalaze se tri bataljona 827. infanteri regimente koja broji 1.100 vojnika, i to 700 Čerkeza i 400 Nijemaca. Jedna bojna ustaša od 900 vojnika, koja pripada II prometnom zdruhu ustaške vojnice. Domobrana XVI posadnog zdruha oko 400 vojnika I bojna.

Naoružanje: cjelokupno naoružanje ovog garnizona je 26 topova raznog kalibra, 19 minobacača, 84 teška mitraljeza, 98 puškomitraljeza, 5 flakova (PA).

Fortifikacije: na brdu Hepting i Bijelom Brdu napravljena su utvrđenja od bunkera, rovova i žica koja služe kao vanjska odbrana grada, dok u samom gradu nalaze se bunker. U gradu se može naći veći broj Nijemaca u prolazu.

Pruga Derventa — Doboj: Ovu komunikaciju osiguravaju dijelovi ustaškog zdruga iz Dervente, dijelovi 7. ustaške bojne II prometne iz Doboja i dijelovi bataljona Nijemaca iz Doboja, te milicija koja sada podpada pod XVI posadni zdrug Doboj. Raspored snaga za osiguranje je sljedeći:

Debela obala 40 milicionera i 4 puškomitraljeza,
Bišnja 80 ustaša sa 8 puškomitraljeza,
Vrhovi 60 ustaša sa 4 puškomitraljeza,
Kamen 80 ustaša sa 8 puškomitraljeza,
Lupljanica 190 Nijemaca, 180 ustaša, 85 milicionera sa dva topa, 2 flaka, 1 minobacač i 28 puškomitraljeza,
Dažnica 80 Nijemaca sa 8 puškomitraljeza,
Cer 190 ustaša i 70 milicionara sa 3 bacača mina, 4 teška i 12 puškomitraljeza.

Komarica 80 Nijemaca sa 8 puškomitraljeza,
Johovac 60 ustaša, 34 Nijemca 70 milicionara sa 3 flaka, 14 puškomitraljeza,

Rudanka 40 Nijemaca sa 5 puškomitraljeza i
Foča 80 milicionara sa 4 puškomitraljeza-
Ove posade stalno su bile uznemiravane od jedinica 53. divizije, često uništavane, ali su ih Nijemci stalno morali dopunjavati kako bi imali osiguranu komunikaciju za povlačenje.

Nijemcima je veliku glavobolju zadavala naša avijacija o čemu će kasnije biti riječi.

TRAGIČNI DOGAĐAJI

Dva tragična događaja pred sam kraj rata odnijela su mnoge živote na našoj opštini. Prvi je provala u Lugu decembra 1944. godine, a drugi pokolj u Osojnicima februara 1945. godine.

Ranije je rečeno da je preko Luga išla veza na oslobođenu teritoriju, tu je primana i otpremana pošta i izvođene druge akcije u korist narodnooslobodilačkog pokreta bez obzira na neprijateljsku posadu koja je tu bila stacionirana. Koncem decembra

1944. godine (prema sjećanju Mike Đenića, 24. decembra došlo je do provale ilegalaca. Tog kobnog dana uhapšeni su: Ilija Ku-

činar, Stevo Đenić, Jovana Đenić, Jovanka Nosović, Nikola i Ivan Džeba, Anđa i Joka Milošević, Muharem Bundavica, Bećir Omerbegović i Ivan Martić. Nakon nekoliko dana ustašama je uspjelo da uhapsu i Maru Đenić. Uhapšeni su bili zatvoreni u sadašnjoj zgradi Gimnazije, a onda su transportovani u Brod. Tom prilikom Stevi Đeniću je uspjelo da se izvuče iz ustaških ruku. Uhapšeni su iz Broda trebali biti transportovani u Jasenovac. No, smrt je došla prije ovog zloglasnog logora. Devetnaestog januara 1945. godine velike savezničke formacije obasule su Brod bombama. Neke od njih su pale na »Festung« gdje su se nalazili uhapšeni. Bombe su učinile svoje. Izginuli su svi zatvoreni i to ne samo sa našeg područja. Ostao je živ Bećir Omerbegović, možda jedini od svih uhapšenika.

POKOLJ U OSOJCIMA

Rapčani i Osojci nalaze se nedaleko od Dervente. U ovim selima pred kraj rata stalno su vršljale četničke bande, a ponekad su zalazile i partizanske jedinice.

Početkom februara 1945. godine na ovom području se nalazila XIII brigada. Na zemlji je bio dubok snijeg.

Šestog februara 1945. godine, pred samu zoru, u ovim selima začulo se nekoliko pucnjeva. Seljaci nisu slutili nikakvo zlo. Mislili su da se partizani s nekim pripućavaju. To ih je skupo koštalo.

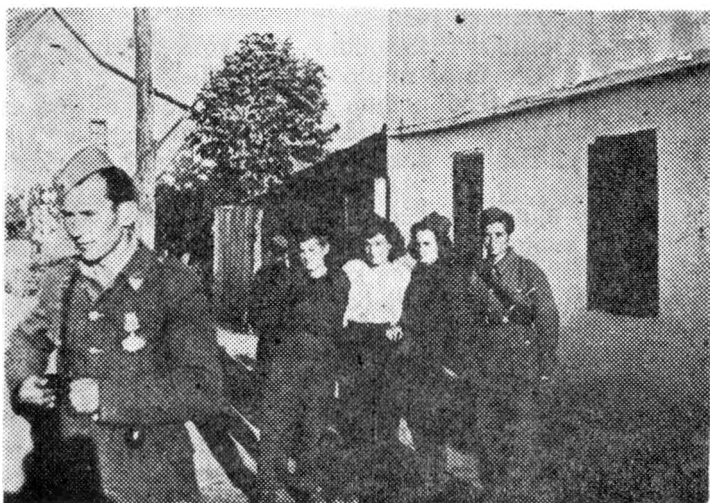
Oko 4 sata ujutru, prema pričanju preživjelih, ustaški krvnik liko Vuleta sa svojom bandom upao je u sela i za nepun sat napravio pokolj kakav se u ovom kraju ne pamti. Stradali su nevini stanovnici, uglavnom žene, djeca i nemoćni starci. Samo u porodici Smiljanića zaklano je 11 članova, onda zapaljeno. Na Đorđi Čoliću ustaše su naložile vatru, a zatim su mu ubili suprugu Tonku, te djecu: Gojka, Konstantina, Ljubicu, Stanojku i Blagoja. Dubok snijeg ometao je seljanima da bježe, ali, ipak, neki su uspjeli da se spasu. Tako se Jelka Davidović istrгла ustaši iz ruku kad ju je htio zaklati i uspjela pobjeći. Odmah poslije zločina ustaše su otišle u pravcu Dervente, a živi stanovnici su zakopali mrtve. Tuga se nadnijela na pojedine domove u kojima su se ugasila ognjišta.

KONAČNO OSLOBOĐENJE DERVENSKOG PODRUČJA

Na oslobođenom području naše opštine stalno su se mijenjale brigade 53 divizije. U njih se na osinjskom području stalno uključuju mladići i djevojke. Na njihovom uključivanju u XIV brigadu

naročito je mnogo učinio Milivoje Danilović, komesar Prvog bataljona XIV brigade. U Pojezni je aktivnost Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora bila sve veća što se jasnije nazirao kraj rata. Marta 1945. godine jedne večeri četnici su napali sjedište Opštine, zapalili ga i tom prilikom ubili tri borca i jednu ženu. Tada je sjedište Opštine iz Pojezne preseljeno u Osinju. U Osinji su vrlo dobro radile Skojevska i Omladinska organizacija. Naročito je dobre rezultate postizala Omladinska četa kojom su rukovodili Čedo Petrić, Vladimir Janilović i Đorđo Kojadinović. Sa terena je povučen Stanko Lazarević za sekretara Opštine i sekretara ćelije KPJ Osinja. Praznik rada — 1. maj svečano je proslavljen. Proslava je obilježena povorkom od blizu 3.000 ljudi koji su iz Osinje krenuli prvi put po oslobođenju Dervente da zajedno sa građanima proslave Praznik rada.

U ovo vrijeme Narodnooslobodilački odbor sreza Prnjavor u zajednici sa komandom prnjavorskog područja organizovao je vi-

Sanitet 14. brigade

še kurseva, među koje spada i kurs za higijeničare u cilju suzbijanja zaraznih bolesti, naročito pjegavog i trbušnog tifusa. Evo o tome izjave Đorđa Kojadinovića:

»Kursevi su održavani u zimu 1944. i proljeće 1945. godine, a trajali su nešto oko mjesec dana- Pored ostalog programa, na kursu je bila zastupljena i politička nastava koju je predavao ko-

mesar Prnjavorskog područja, po činu poručnik. Prerađivane su odluke Prvog i Drugog zasjedanja AVNOJ-a, zatim se govorilo i o odlukama Nacionalnog komiteta, kao i o ishodu narodnooslobodilačke borbe, o federativnom uređenju Jugoslavije i nizu drugih tema iz II svjetskog rata.

Ja sam se nalazio na kursu higijeničara od 27. februara do 25. marta 1945. godine. Sa mnom je bila i Nevenka Prnjatović, tada skojevka. Nas dvoje smo bili u ime Opštinskog narodnooslobodilačkog odbora Pojezna i njene zaštite. Kurs smo oboje završili sa odličnim uspjehom i od 40 polaznika sa područja Prnjavorske komande bili smo među najboljima.

Uslovi su bili dosta teški, u učionici u kojoj smo slušali nastavu tu smo noći i spavali na klupama. Predavač je bio dr Miljić iz Prnjavora. Praksu smo sticali u prnjavorskoj bolnici gdje je bilo mnogo ranjenika i tifusara.

U to vrijeme je bilo mnogo tifusa na terenu i mi smo po završetku kursa u zajednici sa jedinicama NOR-a koje su se nalazile na terenu radili na suzbijanju zaraza.«

Sreski Odbor Prnjavor izdavao je i svjedodžbe i o postignutom rezultatu. Evo kako je izgledalo svjedočanstvo Đorđe Kojadinovića:

»KURS HIGIJENIČARA

Pri sreskom n. o. odboru-Prnjavor
Broj 904/45 od 23. III 1945. g.

S V J E D O D Ž B A

Drug Kojadinović Đorđo iz Crnče općine Pojezne srez Prnjavor rođen 29- V. 1926. godine pohađao je higijeničarski kurs pri Sreskom n. o. odboru u vremenu od 27. II do 21. III 1945. godine.

Po završetku kursa održan je ispit i drug Kojadinović Đorđo pokazao je odličan uspjeh.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Članovi ispitne komisije
Potpisi nečitki

Predavač:
dr. Miljić«

I dok je narod na osinjskom području, uz manje upade četnika, uživao slobodu u okupiranom gradu i na većem dijelu područja naše opštine vladalo je teško ratno stanje. Ustaše i četnici stalno su vršili zločine pod zaštitom Nijemaca koji su u velikom broju bili stacionirani u Derventi ili su kroz nju prolazili u povlačenju. Evo nekih podataka o neprijateljskim snagama početkom

1945. godine. Podaci su uzeti iz knjige »Pedeset treća divizija«, str. 107:

»Štab 5. korpusa je pratio razvoj situacije, a u cilju sadejstva sa snagama NOVJ na frontu u Srijemu, na rijeci Dravi i Dalmaciji naredio je neprekidnu aktivnost i ofanzivnost u dolini rijeke Bosne. Pored napada na njemačke jedinice u pokretu, trebalo je za-prečavati drum i željezničku prugu rušenjem i miniranjem. U tom cilju Štab Korpusa pojačavao je jedinice za borbu u dolini rijeke Bosne kako brojno, tako i u pogledu tehničkih i materijalnih sredstava. Sa druge strane, i protivnik je stalno pojačavao stalne posade i uporišta u dolini rijeke Bosne za obezbjeđenje kolona u povlačenju. Tako su na početku januara 1945. godine na dijelu komunikacija Zepče — Brod bile sljedeće:

a) njemačke snage

Od Doboja do Slavonskog Broda, to jest dolinu rijeke Bosne obezbjeđivala je 967. tvrđavska brigada- Štab ove Brigade stigao je u Derventu 23. decembra 1944. godine iz Grčke i preuzeo odmah dužnost. Pod komandu 967. tvrđavske brigade stavljene su sljedeće jedinice:

— 782. turkestanski bataljon, s komandantom pješadijskim majorom Švarcom, na sektoru Bosanski Brod--Derventa isključno;

— 322. bataljon za osiguranje — Lupljanice;

— 596. bataljon za osiguranje — Lupljanice;

— 1024. bataljon za osiguranje — Kotorako.

Brigada je u januaru stavljena pod komandu Divizije za specijalnu upotrebu »Stefan«, a kasnije pod komandu 21. i 34. njemačkog armijskog korpusa.

967. tvrđavska brigada je napustila Derventu 18. aprila 1945. godine.

b) Ustaško — domobranske snage

Početkom 1945. godine formirana je 15 hrvatska divizija u Doboju. Komandant je bio general Čudina.

U sastav ove Divizije ušle su sljedeće jedinice:

— 16- ustaški zdrug sa zapovjedništvom u Derventi;

16. pješadijski zdrug sa zapovjedništvom u Doboju.

Zadatak Divizije je bio obezbjeđenje komunikacije dolinom rijeke Bosne od Zavidovića do Slavonskog Broda.»

Protiv ovih snaga borile su se jedinice 53. divizije:

— 13. krajiška NOU brigada

— 14. NOU brigada,

— 19. NOU brigada.

»Štab Divizije je za borbu protiv četnika na terenu srednje Bosne odredio 18. brigadu, Banjalučki, Uzlomački, Motajički od-

Štab Poljskog bataljona u kojem je bilo više boraca sa našeg područja-
Komesar je bio i Milivoje Danilović (prvi s desna)

red i 3. bataljon Narodne zaštite. Ovu borbenu grupu stavio je pod komandu zamjenika komandanta Divizije majora Steve Samardžije, koji je poznao dobro prilike i ljude na području srednje Bosne, sa zadatkom da kontroliše čitav sektor između rijeke Vijake, rijeke Save, rijeke Vrbanje i rijeke Vrbasa, te vještim i brzim manevrom, naročito noću napada četnike i ne dozvoli da stvore svoja stalna uporišta u navedenom sektoru.« Knjiga »Pedeset treća divizija«, str. 109.

U ovo vrijeme u dolinu rijeke Bosne došle su i jedinice srbijanskih četnika pod komandom Draže Mihajlovića i crnogorskih pod komandom Pavla Đurišića. One su dale podstreka domaćim četnicima za akcije. Stoga je bila razumljiva odluka Štaba 53. divizije da jedan dio snaga odvoji za borbu protiv četnika. Većina borbi sa četnicima Pavla Đurišića i Draže Mihajlovića odvijalo se van našeg područja, te se ovdje samo konstatuje o njihovom prolasku kroz naše krajeve. Interesan je doživljaj Milivoja Danilovića iz vremena borbi sa četnicima marta 1945. godine:

»Bio sam komesar Prvog bataljona XIV srednjobosanske udarne brigade- Uoči dana žena 1945. godine u kući Save Dejanovića

u Stanovima, kod Doboja, govorio sam o značaju Međunarodnog dana žena, ne sluteći šta me čeka.

Velika grupa četnika, pod komandom Draže Mihajlovića, nalazila se na liniji rijeka Bosna — Majevac — Ritešić. Pedeset treća divizija krenula je u odlučnu bitku protiv ovih neprijateljskih snaga. Prvi bataljon se kretao putem od Foče prema Komarici. Kolona je najednom zastala. Požurio sam da vidim šta se dešava. Imali smo hitan zadatak da u sadejstvu sa ostalim bataljonima iznenada napadnemo četnike. Nije bilo vremena za stajanje. Pred borcima su se nalazile dvije prepreke: potok Veličanka i dva oklopna voza. Jedan se kretao od Lupljanice, a drugi od Korskog. Do pruge se prostirala ravnica. Trebalo je prije vozova preći čistinu i prugu. Pokraj potoka bilo je nekoliko redova bodljikave žice. Nisam ni sanjao da je to minsko polje. Mislio sam da su to ostaci neke ograde. Pošto smo se žurili, stao sam na žice. Najednom strahovita eksplozija, a zatim druga, treća. Mine su bile lančano povezane. Na mjestu je poginulo nekoliko drugova, a nekoliko ih je bilo ranjeno. Mene je udario geler pod desno pazuhu, probio rebra i zadržao se u desnom krilu pluća, lako teško ranjen, naredio sam pokret i uspjeli smo se prije oklopnih vozova prebaciti preko pruge i stupiti u borbu.

Osvijestio sam se u brigadnoj ambulanti. Kuća Milorada Nikolića u Ritešiću bila je puna ranjenika. Poznao sam komandanta Brigade Stevu Kovačevića i komandanta svog bataljona Iliju Šarčevića. Partizanima je dotle uspjelo da suzbiju četnike. Borba se vodila daleko negdje oko majevačke crkve.

Umjesto da se smirim, za mene su sad nastale muke. Čim se uhvatio mračak, kolona ranjenika je krenula prema Tesliću. Uz malu pratnju nas ranjenike nosili su zarobljeni četnici. Prilikom prelaske pruge prema Foči ustaše su otvorile vatru. Četnici su me bacili skupa sa nosilima, a onda su se i oni bacili na zemlju. Najednom sam osjetio strahovitu bol u desnoj ruci. Tačno u visini prethodno dobijene rane, ustaški metak potpuno je prelomio kost na ruci.

Strahovita bol, okolo čupave glave, bojazan od oklopnog voza, a morao sam stisnuti zube. Bojao sam se nesvjestice, jer se tada moglo svašta desiti. Srećom prethodnica je uspjela da razbije ustaše. Đurinovom brigom i drugih rukovodilaca stigli smo u tesličku bolnicu.«

AVIJACIJA U AKCIJI

Nastupanje naših jedinica u konačnom oslobođenju zemlje, kao i ometanje neprijatelja u povlačenju, uspješno je potpomagala naša avijacija. Evo neprijateljskih izvještava koji govore o dejstvu avijacije u našim krajevima pred kraj rata, a koji se nalaze u Arhivu VII:

»19. januara 1945. godine neprijateljsko zrakoplovstvo bombardiralo Bosanski i Slavonski Brod i most na rijeci Bosni kod IJsore. 19. januara 16 neprijateljskih lovaca napalo je most kod Doboja bez učinka ima mrtvih. 25 i 26. januara 1945. godine napali su neprijateljski lovci Brod ima žrtava.« (k. 45, dk. 20/1).

»5. marta 1945. godine neprijateljsko zrakoplovstvo napalo bombama željeznički most preko rijeke Bosne 2 km. južno od Doboja, 10. marta bačene bombe na Brod na Savi. 11. marta tri neprijateljska lovca napala bombama i strojničkom vatrom Dobj.« (k. 45)

»19. marta 1945. godine bombardovan Brod. Poginulo oko 30 osoba. 20- marta 1945. godine bombardovan Brod.« (k. 48)

»24. marta 1945. godine neprijateljski lovci napali na vlak sjeverno od Doboja. Jedan željezničar poginuo i 2 osobe su ranjene. Stroj vlaka je oštećen, 11 vagona natovarenih je izgorjelo, a 8 ih je oštećeno.« (k. 48)

»1. aprila 1945. godine šest neprijateljskih lovaca napali su domobrane, kolski most u Brodu na Savi. Istog dana napali su ložionicu u Brodu. 1. aprila 1945. godine napali su bombama Dobj. Napali su neprijateljski zrakoplovi Rudanku postaju kod Doboja.« (k. 49)

»5. IV 1945. godine neprijateljski zrakoplovi napali su dva manja mosta u Brodu. 5 IV 1945. dva neprijateljska zrakoplova napali su postaju Komaricu između Doboja i Dervente.

7. IV 1945. godine pet neprijateljskih lovaca napalo most u Brodu na Savi.

8. IV napali su Brod zrakoplovi.

Neprijateljski zrakoplovi napali su 8. i 9. IV 1945. godine objekte dolinom rijeke Bosne, željezničke postaje Bosanski Brod, Derventa, pruga između Komarice i Dažnice, te vlakove u Dažnici, a 25 vojnika je ranjeno i onesposobljena su dva stroja.

10. IV 1945. godine četiri neprijateljska lovca napali su bombama i strojničkom vatrom ž. postaju u Brodu i jedan stroj je neznatno oštećen. Pet njemačkih vojnika poginulo. 27. boljševička divizija nalazi se na području Gradačac — Modriče, dok prema Doboju 23. i 45. boljševička divizija « (k. 49)

U knjizi »Pedeset treća NOU srednjobosanska divizija«, str. 158, 159 i 160. opisana su dejstva avijacije NOVJ u borbama u dolini rijeke Bosne od 6. do 10. aprila 1945. godine:

»Za podršku jedinicama 2. armije i 53. divizije u dolini rijeke Bosne trebalo je odrediti najpogodniji aerodrom. Zato je štab generalmajora Vitruka donio odluku da se za podršku snagama u dolini rijeke Bosne kao najpogodniji aerodromi uzmu aerodromi kod sela Klenka (sjeverno od Šapca). Na ovaj aerodrom prebazirali su se 112. lovački i 422. jurišni puk.

Aerodrom kod sela Klenka bio je blizu fronta, zatim na lijevoj obali rijeke Save, te pogodan za snabdijevanje. Zemljište je bilo ocjedito i pogodno u svako vrijeme za uzlijetanje, dovoljno prostrano za oba puka i nije zahtijevalo veće radove za uzlijetanje aviona.

Njemačke aktivnosti u vazduhu nije bilo. Njemačka PAA bila je skoncentrisana oko važnijih čvorova: Žepča, Maglaja, Doboja, Dervente i Broda.

112. lovački vazduhoplovni puk imao je 16 aviona, a 422. jurišni puk 12 aviona prosječno na raspolaganju. Ostali avioni bili su na opravci ili pregledu, na aerodromima zbog promjene motora koji su izradili propisane časove leta.

Zemljište.

Brdovit teren u rejonu rijeke Bosne bio je u slučaju niske oblačnosti česta smetnja za dejstvo avijacije. Jedan avion je zbog ovoga kod Doboja nestao — vjerovatno je usljed magle udario u drvo.

Plan za operaciju

Predviđeno je bilo tući živu silu i tehniku, dezorganizovati saobraćaj i demoralisati protivnika.

Dana 6. aprila u 8,10 časova dva aviona »jak« uočila su sljedeće:

— sjeverno od Doboja oko 50 kamiona i 20 kola sa konjskom zapregom;

— na Željezničkoj stanici Doboj jedan voz sa lokomotivom, pod parom okrenut ka sjeveru.

Na osnovu izviđanja upućena su četiri aviona »il-2«, uz pratnju dva aviona »jak-1«, da tuku Željezničku stanicu Doboj i auto-kolonu u Doboju. Dva aviona »il-2« uz pratnju dva lovca »jak-1« tukli su Željezničku stanicu Kotorsko i automobile na putu Kotorsko—Rudanka—Doboj. Zadaci su izvršeni uspješno. Uništeno je 6 automobila i 3 vagona. Izazvan je jedan požar.

— 7. aprila: nije bilo borbenog rada zbog nepovoljnih meteoroloških prilika.

— 8. aprila: u cilju pronalaženja i utvrđivanja tačnog mjesta ciljeva upućena su dva aviona »jak-1« na izviđanje u rejon Gračanica — Modrica — Derventa — Doboj. Primjećeno je i utvrđeno:

— tri kilometra južno od Željezničke stanice Brod jedan voz od 30 vagona sa lokomotivom okrenutom ka sjeveru pod parom;

— u Željezničkoj stanici Brod jedan voz sa lokomotivom 25—30 vagona;

— most kod Broda razrušen;

— selo Lupljanica; jedan voz sa lokomotivom okrenut prema sjeveru;

— 2 km južno od sela Lupljanice jedan voz u pokretu u pravcu sjevera;

— u Derventi oko 20 kamiona.

Na osnovu izviđanja upućeni su avioni da tuku Željezničku stanicu i tehniku Nijemaca tako:

— Četiri aviona »il-2«, sa lovačkom pratnjom dvaju aviona »jak-1«, tukli su grupaciju od oko 150 njemačkih kamiona južno od Dervente. Lovci su mitraljirali voz i grupe kamiona, a kod Željezničke stanice i sela Močila (na pruži Derventa — Slavonski Brod).

— Četiri aviona »il-2« sa lovačkom pratnjom dvaju aviona »jak-1«, tukli su Željezničku stanicu Derventa i 3 voza u stanici. Lovci su mitraljirali 2 voza u Željezničkoj stanici Kotorsko (12 km sjeverno od Doboja) i 6 kamiona na putu Doboj — Derventa.

— Pet aviona »il-2«, sa lovačkom pratnjom dvaju aviona »jak-1«, tuklo je Željezničku stanicu Lupljanica (9 km južno od Dervente) i na njoj uništili dvije lokomotive i 20 vagona.

Njemačka PAO je dejstvovala iz Broda, Dervente i Doboja i iz kolone kod sela Močila. Uništeno je 6 kamiona, 2 lokomotive, 20 vagona. Bačeno je 120000 letaka na njemačkom i srpsko-hrvatskom jeziku za Nijemce i domobrane.

— 9. aprila: dva aviona »jak-1« upućena su u izviđanje i mitraljiranje u rejonu Derventa — Gračanica — Doboj — Maglaj — Žepče. Opaženi su i tučeni sljedeći objekti:

— kod sela Deliša jedna četa pješadije,

— selo Deliši — k. 508 — Klokotnica — rovovi,

— Željeznička stanica Doboj: 5 vozova od po 20 vagona,

— Željeznička stanica Ševarije: jedan voz od oko 25 vagona, lokomotiva pod parom okrenuta sjeveru, natovaren vojnicima; na ovaj voz izvršen je napad;

— na Željezničkoj stanici Osojnica — jedan voz natovaren građom; još dva voza od po 15 vagona; pod brdom dva kamiona na putu preko rijeke.

U izviđanje i mitraljiranje u rejonu Doboj — Derventa upućena su 4 aviona »jak-1«. Opaženi su i tučeni sljedeći ciljevi:

— na Željezničkoj stanici Komarica: dva voza od po 25 vagona: napad izvršen;

— na putu Doboj — Kotorsko: nekoliko automobila, a od Kotorskog do Dervente: oko 50 kamiona u pokretu ka Derventi; izvršen napad mitraljezima. Njemačka PAO djelovala je iz rejon-a Doboja;

— 10 aprila: od Broda do Doboja na svakoj stanici i na pruzi između stanica mnoštvo vagona i vozova sa lokomotivama pod parom — kako na mjestu u stanicama, tako i u pokretu ka sjeveru;

— Doboj — Derventa: po putu nekoliko automobila u pokretu ka sjeveru; — u Željezničkoj stanici Doboj: 6 vozova okrenuta prema sjeveru;

— U Željezničkoj stanici Ševarlije: jedan voz okrenut prema sjeveru;

— kod Željezničke stanice Moševac: 1 voz u pokretu prema sjeveru, napadnut;

— u Maglaju: 2 voza od po 30 vagona, u pokretu prema sjeveru;

— u Željezničkoj stanici Zavidovići: jedan voz u pokretu prema sjeveru;

— Željeznička stanica Žepče: ništa — osim jedan drveni most;

— na putu Globarica — Zavidovići napadnuta 2 kamiona;

— na krivini pruge, istočno od Žepča, napadnut voz; dejstvo neosmotreno;

— četiri aviona »jak-1« tukli njemačku živu silu i tehnička sredstva u rejonu Derventa — Brod;

— 4 aviona »il-2« tukla Željezničku stanicu Bosanski Brod;

— 4 aviona »il-2« tukla Željezničku stanicu Slavonski Brod;

— 4 aviona »il-2« tukla mostove na rijeci Savi u Brodu;

— 4 aviona »il-2« tukla Željezničku stanicu Grmiju, kao i živu silu i tehniku protivnika uz pratnju dva lovačka aviona »jak-2«.

Njemačka PAO kod Doboja i Broda bila su vrlo jaka (6 baterija srednjeg kalibra i 2 baterije malog kalibra). Svi su zadaci uspješno izvršeni. Uništeno 10 vagona i izazvana tri požara.

Rezultat:

U borbenom radu od 5. do 10. aprila 1945. godine zaključno nanijeti su Nijemcima i ustašama sljedeći gubici: uništen velik broj kamiona i kola sa konjskom zapregom, dvije lokomotive, 33 vagona; izazvano 10 požara; ubijen i ranjen velik broj protivni-

kih vojnika i oficira. Naši gubici: poginula 2 pilota i jedan strelac. Izgubljena 2 aviona: jedan »jak-1« i jedan »il-1«.

Iz ovih podataka može se dobiti jasna slika o povlačenju neprijatelja i ogromnom broju vojnika i tehnike koji su prošli u povlačenju kroz naše krajeve. Radi toga su i navedeni podaci koji se odnose i na obližnja mjesta Dervente.

Rasulo vlasti takozvane NDH vid se iz izvještaja Kotarske oblasti (kutija 178. fascikl 49/7-2) strana 191.

Nesavizna država Hrvatska
KOTARSKA OBLAST U DERVENTI. —

Broj: 2616/45.—

Derventa, dne 7. travnja 1945.—

Predmet: Derventska kotarska oblast,
mjesečno izvješće o radu i
stanju obće uprave za mjesec
ožujak 1945.—

VELIKOJ ŽUPI POSAVJE

Brod na Savi.—

Na nalog naslova od 9. XI. 1944. broj 15-374/44 podnosi se sljedeće izvješće za mjesec ožujak 1945. godine:

I.—

Poslovanje i rad kotarske oblasti:

Tokom mjesca ožujka 1945. zaprimljeno je u obični uručbeni zapisnik 1.149 poslovnih komada, od toga neriješeno 205 posi, komada- U kazneni uručbeni zapisnik zaprimljeno je 17 posi, komada, od kojih su svi riješeni. U tajni uručbeni zapisnik: 197, — svi riješeni, a u vrlo tajni: 14, — svi riješeni.

Poslovi gospodarskog izvjestitelja zapinju, jer je mjesto izvjestitelja još upražnjeno, odnosno novopostavljeni izvjestitelj nije se još javio na dužnost. Dužnost gospodarskog izvjestitelja vrši privremeno ovdašnji upravitelj gospodarske škole agronom Franjo Urbane. Veterinarski poslovi ne odvijaju se također uredno, jer još nije postavljen veterinar. Izpomaže veterinar iz Bos. Broda, koji s vremena na vrijeme dolazi u Derventu. Poslovi pri-radnog nadzorništva ne mogu se odvijati zadovoljavajuće, jer su svi poslovi ostali na jednoj službenici, koja može svršavati jedino administrativne poslove u uredu, dočim najvažniji vanjski poslovi

ostaju nesvršeni. Uredovnički posao ove oblasti trpi uslijed dosta česte djelatnosti neprijateljskog lovačkog zrakoplovstva.

II.—

Poslovanje i rad obćina:

U svom sjedištu djeluju u prilično normalnom poslovanju obćine: Derventa-grad, Bos. Lužani, Plehan te Bos. Brod. Suženo djeluje u svom sjedištu obćina Derventa-selo. Van svoga sjedišta i vrlo suženo djeluje (obćina Bos. Kobaš u Slav. Kobašu (kotar Brod n/S.), obćina Podnovlje u Žeravcu (obćina Bos. Lužani) i Osinja u Plehanu.

Obćina Derventa-grad zaprimila je tokom prošlog mjeseca u obćini uručbeni zapisnik 720 poslovnih komada, a u tajni uručbeni zapisnik 34 poslovna komada. Od 1. siećnja 1945. preostalo je do konca ožujka od toga 280 obćinih i 22 tajna poslovna komada. Ova obćina nema dovoljno kvalificiranih službenika.

Obćina Derventa-selo imala je: 258 obćinih i 15 tajnih poslovnih komada, od čega je ostalo 47 obćinih i 5 tajnih poslovnih komada neriešeno.

Obćina Plehan imala je: 659 obćinih i 10 tajnih poslovnih komada, od čega je 443 obćinih i 2 tajna neriešeno. Od neriešenih poslovnih komada većina je iz vojne struke. Kod ovog obćinskog poglavarstva bilo bi potrebno postaviti obćinskog blagajnika, jer je blagajnićko poslovanje obćine obimno.

Obćina Bos. Lužani imala je: 356 obćinih i 9 tajnih poslovnih komada, od čega je 52 obćina i ništa tajnih neriešeno.

Obćina Podnovlje u Žreavcu imala je: 176 obćinih i 111 tajnih te 2 vrlo tajna poslovna komada, od čega je ostalo neriešeno samo 5 obćinih poslovnih komadaj—

III.—

Promjene u osoblju:

Glavar ureda kotarske oblasti u Derventi kotarski predstojnik Bećirević Šerif udaljen je od dužnosti odlukom te velike župe, a uprava kotara povjerena je Antunu Pauliću, kotarskom pristavu, koji je i ranije bio upravitelj kotara Derventa.

Drugih promjena u osoblju nije bilo.

IV.

Držanje službenika prema državi i poredku:

Bez promjene.—

v.—

Političke prilike i javna sigurnost:

Bilo je nekoliko upada i krstarenja partizana-četnika po udaljenijim područjima i napadaja na naše i njemačke postave. Napadaji su bili odbijeni.

VI.—

Gospodarske prilike:

Vrši se nakup globala. Kotar je uglavnom već iscrpio zalihe hrane. U tome su odigrali značajnu ulogu razni nakupci iz južnih krajeva. Isti su vršili i nakup stoke.—

VII.—

Zdravstvo:

Ne zadovoljava. Postoji samo jedan liječnik.—

VIII.—

Važniji događaji:

U ovaj kotar naišle su veće skupine t. zv. Crnogoraca nacionalista.

Dne 5. ožujka 1945. ponovno je počela sa radom oružnička postaja Ljupljanica, sada sa sjedištem u Modranu.

Za Dom spremni!

KOTARSKI PREDSTOJNIK:

OSLOBOĐENJE

U »Hronologiji oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941 — 1945.« na strani 1.095 piše:

»19. april: jedinice 23. udarne divizije 2. armije JA, u borbi protiv dijelova njemačke 7. SS divizije »Princ Eugen« i ustaša, oslobodile Derventu, a zatim nastavile gonjenje neprijatelja prema Bosanskom Brodu.«

Prema knjizi »Pedeset treća NOU divizija« u Derventu je ušao prvi Treći bataljon 14. brigade. Evo šta u pomenutoj knjizi piše o oslobođenju Dervente, stranica 166. i 167:

»Oslobođenje Dervente 19. aprila«

Štab 53. divize je depešom 17. aprila, obavjestio Štab Korpuse da je Doboj oslobođen, lako je komandant Divizije u svojoj Zapovijesti za napad na Doboj naredio da se po oslobođenju Doboja produže dejstva na sjever za Nijemcima i ustašama u odstupanju, ovom depešom je upitao Štab Korpuse za nova naređenja. Štab Korpuse je odgovorio da se produže dejstva za glavninom snaga, tj. dvije brigade učestvuju sa snagama 2. armije u oslobođenju Dervente, a jedna brigada da se na sektor Kotor Varoša.

Štab 2. armije je depešom zahtijevao, 18. aprila, da se 53. divizija s obzirom na to da je orjentisana prema Derventi, stavi pod operativnu komandu 2. armije. Međutim, s obzirom na razvoj situacije u srednjoj Bosni, štab 5. korpuse nije se složio s ovim zahtijevom.

Štab Divizije, je po naređenju Štaba Korpuse 17. aprila uputio prema Derventi 14. i 18. brigadu, a na sektor Kotor-Varoša 19. brigadu.

— 18. brigada je iz rejona Novog Šehera preko Jelaha izbila 17. aprila u rejon Ljeskove Vode, gdje je na Krnjinu 1. i 3. bataljonom vodila borbu s oko 1.000 njemačkih i ustaških vojnika koji su odstupali prema Derventi. Nijemci i ustaše su imali 4 mrtva, a 18. brigada dva borca.

— 19. brigada zadržana je do 20. aprila u dolini rijeke Bosne. Ona je nastavila proganjanje ustaša na području sjeverno od Doboja prema Derventi, Ustaški gubici: 20 mrtvih i 18 ranjenih. Gubici brigade: 7 mrtvih i 17 ranjenih. Zaplijenjen: 1 mali bacač, pišaća mašina i dva puškomitraljeza.

Osamnaestog aprila snage 28. divizije i 53. divizije sa 14. i 18. brigadom otpočele su borbu za oslobođenje Dervente. U pozadini ovih snaga na sektoru Lupljanice — Velikog Detlaka i Palačkovača 19. brigada je vršila čišćenje i pretres terena. Dio snaga 19. brigade na sektoru Dragovići — Potočani zarobio je 7 četnika. Zaplijenjeno je u pretresu 30 pušaka, 1 puškomitraljez, 2 automata, 2 pištolja.

Poslije 12 časova borbe 28. i 53. divizija oslobodile su Derventu ujutru 19. aprila. Četrnaesta brigada je upala u grad, a 18. brigada je vodila borbu u Lužanima, niže Dervente, i zarobila 180 domobrana, 153 puške, 4 »šarca«, 3 automata i 11 pištolja.

Dok su 14. i 18. brigada oslobađale Derventu, 18. i 19. aprila, Motajički partizanski odred vodio je borbu sa četnicima Draže Mihajlovića na sektoru sela Nožičkog...«

O oslobođenju Dervente u svojim sjećanjima komandant 53. divizije general Đurin Predojević je napisao:

»Naše jedinice koje su operisale i djestvovalе na terenu centralne Bosne neprekidno su napadale i ugrožavale neprijatelja u gradu i stalno mu nanosile gubitke u ljudstvu i tehnici i zadavale veliku brigu i strah koji je stalno vladao među neprijateljima. Upornim i aktivnim političkim radom svih političkih radnika na terenu i jedinica, kao i pravilnom vojničkom organizacijom, naše jedinice stalno su rasle i razvijale se.

Komandant 53. divizije Đurin sa fudbalerima

Jedinice 53. divizije (u sastavu 14. 18. i 19. brigade i nekoliko partizanskih odreda) operisale su u trouglu rijeke Vrbasa, Save i Bosne, dakle u polukrugu oko Dervente.

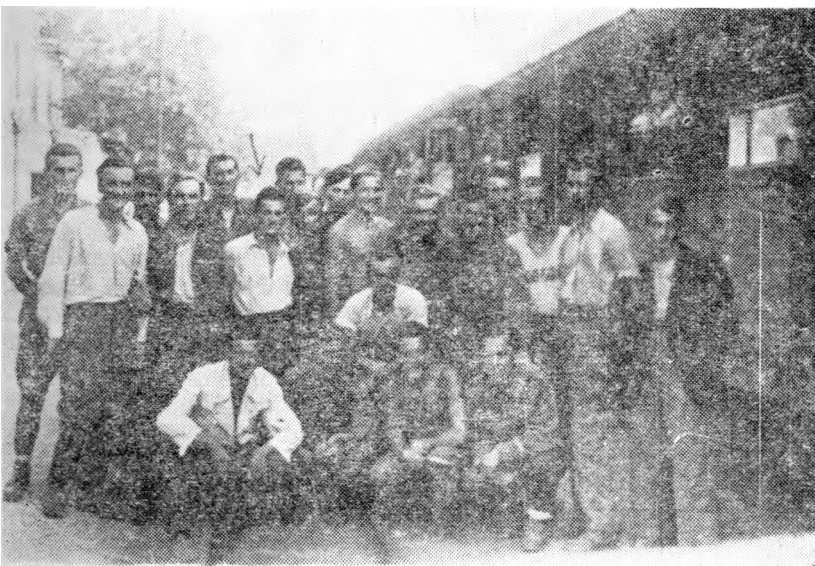
Za odbranu Dervente neprijatelj je izradio čitav sistem vanjskih pojava i uporišta kojima je posvećena naročita pažnja, a posebno su bila jako utvrđena uporišta Hepting, Plehan i periferija Srpske varoši. Po istom sistemu i sa ne manje brige branjeni su Doboj i Bosanski Brod, a od čijeg je držanja u mnogome zavisilo i držanje Dervente. Takođe je posvećena potrebna pažnja taktičko dominantnim visovima i položajima koji su ojačavali sistem odbrane na pomenutim linijama, koja je služila za obezbjeđivanje gradova i komunikacija u dolini rijeke Bosne. Za odbranu navedenih položaja neprijatelj je koristio velike i jake snage koje su

naoružane najmodernijim naoružanjem, a povremeno je raspola-
gao i tenkovima.

Osnovni i glavni zadatak neprijatelja je bio obezbjeđenje ko-
munikacija koje su mu služile za snabdijevanje jedinica, a ujedno
i za povlačenje jedinica koje su operisele oko Sarajeva i u jugo-
istočnom dijelu Bosne u pravcu sjevera preko Doboja i Broda i
koje su se angažovale za odbranu od rijeke Save te služile kao
pojačanje jedinicama na sremskom frontu.

Naročito brižljivo je bila pripremljena neposredna odbrana
Dervente na liniji Hepting — Plehan i prilaz Srpskoj varoši. Na
ovoj liniji bilo je desetak stalnih utvrđenja sa čitavim sistemom
bunkera i tranšeja. Ova utvrđenja bila su ograđena bodljikavom
žicom, a većina ih je na prilazima bila i minirana. Unutrašnjost
grada bila je podešena za odbranu s naslonom na pojedine bloko-
ve zgrada, kasarnu, Gimnaziju, Tvornicu tekstila i zgradu gdje je
danas smješten Narodni odbor opštine.

Artiljerija neprijatelja ,oko jednog divizionu poljskih haubica,
koja je povremeno dejstvovala na položaje naših jedinica, nalazi-
la se na položaju kod Senjaka. Takođe, prilazi ka položajima bili
su minirani.

U timu 53. divizije igrao je veći broj Dervencana.
Ivica Sirovina, Izudin Hadžiagić i drugi

U borbama za konačno oslobođenje Dervente učestvovala su naše sljedeće jedinice: 53. streljačka divizija koja je operisala na terenu centralne Bosne, 45. srpska divizija koja je dejstvovala preko istočne Bosne u pravcu Doboja, a potom u pravcu Dervente. Neprijatelj je imao zadatak da brani do posljednjeg momenta Derventu, jer je ona služila kao odskočna daska Bosanskom i Slavonskom Brodu. Zauzimanjem Doboja od strane naših jedinica i njihovim pokretom u pravcu Dervente neprijatelj je bio prisiljen da se na vrijeme povuče u pravcu Bosanskog Broda i da napusti Derventu kako bi izbjegao potpuno zarobljavanje ili uništavanje.

Devetnaestoga aprila 1945. godine jedinice narodnooslobodilačke vojske pobjedonosno su umarširale u oslobođeni grad, a građani su sa velikom radošću i oduševljenjem dočekali svoje oslobodioce. Teško je bilo ocijeniti zalaganje i napore naših boraca, koji su se žurili da što prije stignu do grada, da napadnu i unište neprijatelja i oslobode narod u Derventi, koji je kroz četiri godine robovanja pod fašističkom okupacijom tako željno očekivao svoje oslobodioce i čas da i građani Dervente postanu jednom zauvijek slobodni u novoj slobodnoj Titovoj Jugoslaviji.»

Ratni komesar Trećeg bataljona XIV udarne brigade Šefik Hercegovac U Derventskom listu, broj 119, od 17. aprila 1969. str. 8, na plastičan način je opisao oslobođenje Dervente:

»ZAVIJORILA SE ZASTAVA SLOBODE

Treći bataljon XIV srednjobosanske udarne brigade bio je uglavnom sastavljen od boraca sa teritorije derventske komune. Zato njihovoj radosti nije bilo kraja kada se bataljon 18. aprila 1945. godine približavao Lupljanici. Znali su da su njihova sela ostala iza njih i da ih više nikada neće gaziti okupatorska čizma. Sve patnje i stradanja će sada prestati i život će ponovo krenuti niz popaljena i opustošena sela.

KOMANDANT GEDŽO

Radost boraca uvećavala je i pristigla naredba V korpusa, kojom se bataljon pohvaljuje za uspjehe u borbi sa neprijateljem. Stajao sam blizu komandanta Ljube Radića Gedže dok se čitala naredba. Njegovo, inače ozbiljno lice, sada je sijalo od ponosa i sreće. Njegov bataljon kojeg je vodio od samog osnivanja XIV brigade 16. X 1943. izrastao je u zaista jaku i borbenu jedinicu spremnu da izvršava i najteže zadatke. On sam, zbog svoje hrabrosti i umješnosti u komandovanju, proćuo se kao istinski junak

Komandant Gedžo

u svim krajevima centralne Bosne. Pored svega, ostao je skroman, disciplinovan i duboko odan stvari revolucije.

Od prvog časa, kad smo se upoznali, na mene je ostavio jak utisak. Čuo sam o njemu do tada mnogo i ja sam mu se iskreno divio. Tada nisam ni pomišljao da bih jednog dana mogao postati komesar njegovog bataljona. A kada se to dogodilo, nije mi bilo lako. Njegov autoritet bio je i suviše velik u bataljonu. Sve se ipak svršilo najbolje, zahvaljujući najviše samom komandantu. Od tada nas je vezivalo iskreno prijateljstvo sve do njegove smrti.

Kod njega mi je najviše imponovala bistrina i snalažljivost, lako jedva pismen, i najkomplikovanije stvari je brzo shvatao. Sjećam se jednog siučaja sa bataljonske konferencije u ljeto 1944. godine kada je borcima objašnjavao značaj Narodnog fronta. Materija — u to vrijeme teško shvatljiva, naročito zbog pojave i stupanja u Narodni front drugih partija, osim Komunističke partije. Vruć dan. Oznojena i dremljiva lica boraca nisu pokazivala znakove razumijevanja onoga što im se govorilo. Izgledalo je da konferencija neće postići naročiti uspjeh. Iznenada javi se za riječ komandant Gedžo. Izvadiвши iz džepa crvenu maramu, išaranu i drugim bojama počeo da objašnjava:

— Drugovi, ova crvena boja je, recimo Komunistička partija, najveća i najjača. Ove šare su druge partije. One nisu razdvojene već utkane u ovu osnovnu boju. Tako one sa Komunističkom par-

tijom na čelu, čine jednu cjelinu — Narodni front, čvrstu i moćnu organizaciju koja se bori za slobodu.

Da bi potkrijepio izlaganje, on je nekoliko puta zatezao maramu. Zboy snažnog zatezanja, a i dotrajalosti marame, jedan kraj se otkinuo. Među borcima je zavladala veselost. Prijetila je opasnost da se naruši ozbilnost konferencije.

Gedžu obli znoj, ali se brzo snađe i oštro reče:

— Ali, ako neka od tih partija počne da vodi drugu politiku, narod će je ovako odbaciti! — pa zgužva otkinuti komad marame i baci ga daleko od sebe, uz gromki smijeh i odobravanje.

Dok smo nastupali od Novog Šehera prema Doboju, stalno mi je govorio kako se plaši da bataljon ne dobije neki drugi zadatak i tako ne mogne učestvovati u oslobođenju Dervente. Njegova davnašnja želja je bila da III bataljon svakako učestvuje u oslobođenju grada. Rekao je da je to želja i svih boraca i da mu veće nagrade ne bi trebalo, samo da svojim borcima omogući da prvi uđu u grad.

— Ako se desi komesare, — govorio mi je, — da bataljon dobije zadatak da učestvuje u oslobođenju Dervente, učićemo prvi u nju, pa makar svi izginuli. Mislim da i ti to ništa manje ne želiš, jer je to tvoj grad više nego moj.

U slobodnom gradu

Tu več, 18. aprila, kada smo već bili sigurni da će bataljon učestvovati u oslobođenju Dervente, primijetio sam kod njega nestrpljenje, što nikako nije bila njegova osobina. Uzeo je zastavu, premotao je na kratko i predao najboljem kuriru, naredivši mu da bude stalno uz njega, da mu je može predati kada zatreba.

Nedaleko od pruge pred Lupljanicom sazvali smo komande četa da razradimo plan akcije. Zadatak bataljona je bio da napreduje duž puta Lupljanica — Modran — Derventa u pravcu grada, likvidira eventualni otpor kod bolnice i rezervoara ,a zatim glavninom produži cestom prema sadašnjoj Opštinskoj skupštini i zgradi Učiteljske škole, dok će desno krilo, držeći vezu sa dijelovima srbijanskih brigada, nastupati preko Gakovca i izbiti ispod Učiteljske škole, a lijevo krilo držeći vezu sa Drugim bataljonom brigade, izbiti prema pijaci, iza Opštinske skupštine.

NASTUPANJE U NOĆI

Noć se bila skoro spustila kada je bataljon, u borbenom portku, počeo da nastupa u pravcu Dervente. Desno krilo bataljona, u svom nastupanju ,naišlo je na manju neprijateljsku grupu i, poslije kraće borbe odbacio je u pravcu Dervente. Nakon toga uhvatilo je vezu sa lijevim krilom srbijanskih jedinica.

Glavnina, na čelu sa Štabom bataljona, spustila se padinom između Kamena i Vrhova, a zatim, strmom kosom, ispela se pod groblje, na Rabiću, gdje se prema obavještenjima, trebalo da nalazi glavno uporište koje je zatvaralo ulaz u grad. Obavještenja su se pokazala tačnim. Čim su se naše prethodnice pojavile ispod groblja, na njih je otvorena snažna vatra, pretežno iz automatskih oruđa. Prema jačini vatre i otporu na koji su naišle, vidjelo se da odbrana Rabića nije provizorno postavljena i da ima zadatak da zaustavi nastupanje naših snaga. Stoga se Štab smjestio u nekoliko kuća koje su se nalazile ispod groblja, a snage glavnine rasporedio u luku oko groblja, sa zadatkom da budu u stalnom dodiru sa neprijateljem. Posiate su patrole da uhvate vezu sa desnim i lijevim krilom, s tim da se oba povuku bliže glavnini, tako da desno krilo bude raspoređeno duž lijeve strane puta Modran — Rabić, a lijevo po kosi, u pravcu Željezničke stanice Donja Bišnja.

Ovakav raspored snaga bataljona ostao je, uglavnom, isti sve do jutra 19. aprila. U toku noći izvršeno je nekoliko juriša sa ciljem da se neprijateljske snage izbace iz groblja, ali nijedan nije uspio. Namjeravali smo da lijevim i desnim krilom presiječemo put i da se zabacimo iza leđa neprijatelju. Međutim, kako se nije

znao raspored neprijateljskih snaga po dubini, a nismo imali obezbijedena krila, pošto se veza sa ostalim jedinicama, u toku noći, prekinula, od toga se odustalo.

U samo svitanje začula se snažna eksplozija. U prvi mah smo pomislili da je neprijatelj počeo da minira značajnije objekte u gradu. (U stvari, tada je bio miniran betonski most preko Ukryne). Sama eksplozija je bila siguran znak da će se neprijatelj uskoro povući iz grada. Štab bataljona je odmah izdao naredbu za nastupanje. Zajedno sa komandantom pošao sam sa dijelovima bataljona koji su se nalazili ispod groblja. Oprezno smo nastupali. Međutim, kontakt sa neprijateljem nismo uspostavili. Iskoristivši jedno zatišje pred zoru, on se izvukao iz groblja i povukao u Derventu.

Čim smo izašli na put ispred groblja, komandant je zatražio dva konja. Na jednog je uzjahao on, a na drugog kurir sa zastavom. Meni je rekao, da ubrzanim maršom, sa svim snagama bataljona, krenem za njim. Shvatio sam njegovu namjeru, ali mi je ona izgledala suviše riskantna i sasvim nepotrebna. Želio je da prvi uđe u grad i da ispred bataljona izvjesi zastavu. Znajući da je svako ubjeđivanje iluzorno, kada on donese odluku, sporazumio sam se sa zamjenikom komandanta drugom Čolićem, da najbrže što može povede ljudstvo, a ja sam uskočio na konja i porurio za njim.

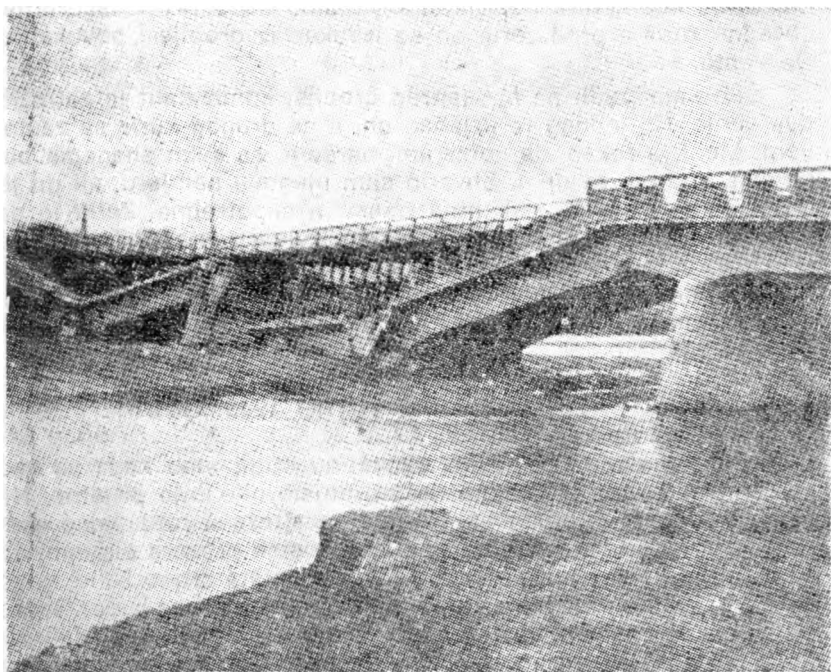
DEVETNAESTOAPRILSKO JUTRO 1945. GODINE

Pred sadašnju Opštinsku skupštinu stigli smo kada se već razdanilo. Iskreno priznajem da mi nimalo nije bilo prijatno. Nigdje žive duše. Potpuna tišina. Nešto najteže u ratu. Imao sam utisak da će se iznenada osuti rafali sa svih prozora okolnih kuća. Čini mi se da, u tom trenutku, nisam ništa drugo želio, nego da vidim čelo bataljona, kako se pojavljuje iza Prkos-kuće. Gedžo je, međutim, hladnokrvno razbio prozor u prizemlju i začas se pojavio na spratu i razvio zastavu. Nikada nisam vidio takav izraz sreće na njegovom licu kao u tom trenutku. (Jednom prilikom, kada smo kasnije razgovarali o ovom slučaju, priznao mi je da je ta avantura bila sasvim nepotrebna, a da se ne govori o njenoj neprihvatljivosti sa vojničke strane, ali, kako je rekao, nije mogao, u taj momenat, da razmišlja o svom postupku).

Uskoro, zadihan, stigao je zamjenik komandanta drug Čolić sa jednom desetinom. Pri njihovoj pojavi nestalo je svakog nespojstva, čuli su se vedri ljudski glasovi, bili smo sada zajedno. Kako su pristizali dijelovi ljudstva, komandant ih je odmah

raspoređivao po okolnim ulicama. Pred radnje i ustanove postavio je straže.

Dobio sam neodoljivu želju da siđem do Harmana, da vidim majku. Sa drugom Čolićem i jednom desetinom spustio sam se do stare pošte. U tom času ugledali smo kako se preko polja, u pravcu Begluka povlače znatne neprijateljske snage. Povratili smo se nazad i uputili dvije čete da trčećim korakom krenu u potjeru za ovim neprijateljskim snagama. Sa njima do rampe spustili smo se drug Čolić i ja.

Srušeni most preko Ukrine 1945. godine

Tako sam želio da se vidim sa nekim od poznatih. Zamolio sam druga Čolića da odemo do Stanice i Sekcije, računajući da ću tamo najprije naći nekog od poznatih. Sa njim i još dva borca došao sam u Sekciju. Tamo su mi rekli da se svi muškarci nalaze u Brodskoj ulici. Produžio sam tamo i na moju i njihovu radost našao sam se sa šefom Stanice M. Ćimićem, Dautom Busuladžićem, M. Lalićem i još nekim. Bili su neobično zadovoljni što je

prvi partizan kojeg su sreli bio njihov poznanik. Rekli su da su u strahu proveli noć pošto se pričalo da su četnici trebali da uđu tu noć u grad.

OŽIVJELI SLOBODNI GRAD

Kada sam se vratio u centar grada, Derventa je bila oživjela. Već su počele da pristižu ostale snage, a i svijet se pojavio na ulicama. Ovo je jedna od stvari koja me je zainteresovala po ulasku u Derventu. Za vrlo kratko vrijeme život se normalizovao. Već po podne bile su otvorene radnje i kafane, stigle su pozadinske ustanove i rukovodstva političkih organizacija. Sve je počelo da funkcioniše, kao daje u gradu već odavno uspostavljena narodna vlast.

Popodne bataljon se smjestio u kuće na lijevoj obali Ukline. Teško je bilo borce natjerati na odmor, jer se pred njima pojavilo mnogo novih stvari, a oni su bili željni igre i zabave. A odmor im je i te kako bio potreban, pogotovo, jer se bataljon u Derventi trebao da zadrži svega dva dana. Štab je već bio dobio zadatak da sa bataljonom krene preko Ljubića, Šnjegotine, Jošavke, Čelinca da bi učestvovao u oslobođenju Banja Luke.«

OSLOBOĐENJE OSTALIH PODRUČJA OPŠTINE

Odmah po oslobođenju Dervente, jedan dio jedinica nastupao je prema Brodu, a drugi prema Dubočcu i dalje uz Savu goneći neprijatelja.

Evo šta u svojoj izjavi kaže Rifat Merdžanović o posljednjim danima rata u Dubočcu:

»U Dubočcu, Bijelom Brdu i okolini bile su ustaše pod zapovjedništvom Ivice Pejića, a u Trstencima četnici pod zapovjedništvom Petra Nedića. Pored toga, ovdje su krstarile i ustaške bande like Vulete. Kroz Dubočac su se stalno povlačili domobrani, ustaše, Nijemci i druge neprijateljske formacije. U tu svrhu bio je izgrađen pontonski most preko Save.

1945. godine, ne sjećam se datuma, nešto pred sam kraj rata, liko Vuleta pohapsio je oko 25 ljudi iz Dubočca i potjerao ih prema Koraću da ih pobije. Međutim, katolički župnik iz Korača i još neki ljudi nisu ih dali pobiti, jer su se bojali za svoje selo i nakon njihove intervencije liko je morao pohapšene pustiti.

Međutim, ovakve sreće nisu bili partizanski ilegalci inž. Alija Repčić iz Bosanskog Šamca i neki Kulenović, bez ruke iz Saraje-

va. Njih su uhvatili ustaše i strijeljali ih na Savi u Dubočcu. Ovo su bile posljednje žrtve fašista u Dubočcu do svršetka rata.«

Kad je oslobođena Derventa, istog dana ustaše iz Bijelog Brda Ivica Pejić, Vid Perić i drugi došli su u Dubočac moleći simpatizere NOP-a da im se poštede porodice. Većina njih posljednjim čamcima prebacili su se preko Save. Prema neprovjerenim podacima oni su na Zagrebačkoj gori izginuli u borbi protiv partizana.

Prema sjećanjima Šefika Muharemovića, 24. srpska brigada 45. divizije ušla je u Dubočac bez borbe. Njoj se priključio velik broj mladića iz Dubočca.

Selo je sa oduševljenjem dočekalo svoje oslobodioce. Život se odmah normalizovao. Otpočela je funkcionisati narodna vlast, stvorena je skojevska grupa, organizovana je pomoćna milicija koja je obezbjeđivala selo od ostataka bande. U selo se vratio i Tahir Sinanović, ali je ubrzo poginuo od strane ostataka bande.

Nakon oslobođenja područja opštine u Derventi je kraće vrijeme bio smješten Štab II armije kojom je komandovao general Koča Popović. Odmah se prišlo i formiranju Sreskog odbora. Prvi predsjednik je bio Boško Hadžić. Nakon toga formirani su ostali organi i organizacije, lako rat još nije bio završen, život se uskoro u potpunosti normalizovao. Mnoge delegacije posjećivale su glavni grad naše Republike Sarajevo. Evo šta o odlasku na Prvi kongres USAO BiH-a izjavljuje Đorđo Kojadinović, delegat kongresa:

»... Bio sam učesnik na Prvom kongresu USAO BiH. Našu delegaciju je predvodio Todor Dokić. Članovi delegacije, pored njega, bili su: Nada Jeremić, Vojin Nović, Dragica Begić Manjki, Vojin Lukić iz Brestova i ja. Nada i Dragica danas žive u Sarajevu, a Vojin Lukić, je penzioner, u Brestovu.

Negdje oko 15. aprila 1945. godine meni su saopštili Trivun Starčević, Veseljko Hadžić i Stanko Lazarević da sam predviđen za delegata Prvog kongresa Udruženog saveza antifašističke omladine Bosne i Hercegovine i rekli su mi da će na čelu delegacije biti Todor, ali nisam znao ko su ostali delegati.

Uoči Prvog maja smo se sakupili u Prnjavoru i naveče smo učestvovali u palenju logorskih vatri i u bakljadi ulicama Prnjavora uz pjesmu i svirku. Ujutru 1. maja smo krenuli u Sarajevo. Mislim da je bilo oko 15 delegata. U Stanarima smo saznali da se nalazi jedna razbijena grupa četnika, jer su iz zasjede ranili dva borca. Tada nam je komandir dao jedno odjeljenje od 10 boraca sa jednim puškomitraljezom i mi smo sretno došli do Tešnja. Petog maja na veče stigli smo u Sarajevo.

Uz put su nam se stalno priključivali delegati iz drugih krajeva. U Tešnju nas se skupilo oko 50, pa je formirana četa na čelu sa komandirom i komesarom. Oni koji nisu imali oružje primili su ga u Tešnju, i to uglavnom italijanske kratke puške i municiju. Kroz šumske predjele kretali smo se u koloni po jedan, jer je bilo ostataka ustaških i četničkih bandi....

U Sarajevu je organizacija dočeka bila odlična. Čini mi se da je Kongres počeo radom 6. ili 7. maja. Kongresu je pored ostalih bio prisutan i Rato Dugonjić, sekretar CK SKOJ-a. Kongres je sumirao rezultate četvorogodišnje narodnooslobodilačke borbe, učešće SKOJ-a i USAOJ-a u toj borbi, kao i učešće pionira. Postavljeni su i zadaci na obnovi i izgradnji zemlje.

I Конгрес Антифашистичке младине Босне и Херцеговине

Конгресна легитимација

Бр.

За државу *Којадиновић Ђорђе*
 делегата *Београдског округа средњих Југослована*

5. маја 1945

Претседник
 Генералског одбора УСАОБХ-а.

Јован Радосављевић

Faksimil Kongresne legitimacije Kojađinović Đorđe

Mislim da smo se vratili u Derventu negdje oko 17. maja. Tada sam posljednji put vidio Todora Dokića. Mislim da je on bio sekretar Sreskog komiteta SKOJ-a prilikom oslobođenja Dervente. Ne znam ko ga je zamijenio poslije njegove pogibije. Jedno vrijeme i sam sam bio član Sreskog komiteta SKOJ-a. Sjećam se da su tada pored ostalih njegovi članovi bili: Jozo Bodružić, Nada Begić, Suljo Kudić, čini mi se i Milenko Stojaković iz Ritešića i drugarica Milenka Savića zaboravio sam joj ime (Maca — podvukao MD.).

III.

PREGLED

IMENA PALIH BORACA, ŽRTAVA FAŠISTIČ-
KOG TERORA, POLITIČKIH ZATVORENIKA,
INTERNIRACA I DEPORTIRACA

PALI BORCI NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA SA PODRUČJA OPŠTINE DERVENTA

1. Alijagić Jusuf rođen 1912. u Derventi, borac 19. srednjo-bosanske brigade, poginuo u Kot. Varoši.
2. Ahmić Zahid rođen 1925. u Omeragićima, borac 14. srednjo-bosanske brigade poginuo u Odžaku.
3. Asentić Đorđo rođen 1923. u Miškovcima, borac 14. srednjo-bosanske brigade, poginuo u Kot. Varoši.
4. Asentić Ranko rođen 1927. u Miškovcima, borac 14. srednjo-bosanske brigade, poginuo na Tromedi.
5. Asentić Stojan rođen 1909. u Miškovcima, borac 14. srednjo-bosanske brigade, poginuo u Ugodinovićima.
6. Asentić Tošo rođen 1920. u Miškovcima borac 1. proleterske poginuo u Mrkonjić Gradu.
7. Asentić Slavko rođen 1923. u Miškovcima, borac 14. srednjo-bosanske brigade poginuo u Detlaku.
8. Adžić Savo rođen 1912. u Miškovcima, borac 14. srednjo-bosanske brigade, poginuo u Miškovcima.
9. Adžić Milivoje rođen 1925. u Ceranima, borac 5. kozaračke brigade, poginuo u S. Mitrovici.
10. Antonić Branko rođen 1923. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo u B. Luci.
11. Bašić Šefkija rođen 1920. u Derventi borac 14. srpske brigade poginuo u Dobrljini.
12. Begić Anto rođen 1924. u Derventi borac 12. slavonske brigade poginuo u S. Požegi.
13. Bašić Sulejman rođen 1920. u Derventi borac 8. Krajiške brigade poginuo u Zenici.
14. Bešliagić Smajo rođen 1921. u Derventi borac 12. Slavonske brigade poginuo u Novskoj.
15. Bandić Mileva rođena 1921. u Derventi borac Kosmajskog odreda poginula u Beogradu.
16. Bandić Darinka rođena 1923. u Derventi borac Kosmajskog odreda poginula u Beogradu.
17. Bandić Nikola rođen 1924. u Derventi borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u B. Luci.

18. Beganović Sakib rođen 1926. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u K. Varoši.
19. Bulović Sreto rođen 1924. u Miškovcima borac 1. proleterske poginuo u Konjicu.
20. Bašić Ivan rođ. 1912. u Polju borac Posavskog odreda poginuo u Modricu.
21. Barišić Ivan rođ. 1925. u Bišnji borac 7. vojvođanske brigade poginuo u Pjetlovcu.
22. Bjelošević Spasoje rođ. 1920. u D. Lupljanici borac 1. proleterske poginuo u Konjicu.
23. Bjelošević Zorka rođ. 1924. u D. Lupljanici borac II. krajiške brigade poginula u Tuzli.
24. Bobar Ilija rođ. 1922. G. Detlak borac 5. kozaračke brigade poginuo u Vinkovcima.
25. Bobar Jovo rođ. 1912. u Kalenderovcima borac Prnjavorskog odreda poginuo u Sl. Brodu.
26. Babić Zivko rođ. 1916. M. Sočan, borac Dob. Derv. Od. poginuo u Osinji.
27. Babić Dragutin rođ. 1922. u M. Sočan, borac 5. kozar. brig. poginuo u Osojcima.
28. Bogdanović Rajko rođ. 1926. u Crnči borac 18. slavonske brigade poginuo u Zenici.
29. Bezar Vasilije rođ. 1925. u Osinji borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Prnjavoru.
30. Crljić Vojo rođ. 1925. u Derventi borac 1. proleterske poginuo u Šidu.
31. Čejvan Salih rođ. 1921. u Derventi, borac 12. slavonske brigade poginuo u N. Gradiški.
32. Ćorić Petar rođ. 1921. u M. Sočan, borac 5. kozaračke brigade poginuo u B. Luci.
33. Ćorić Đ. Petar rođ. 1920. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo na Srem. frontu.
34. Ćustić Žarko rođ. 1922. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u K. Varoši.
35. Čardžić Izudin rođ. 1920. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Zenici.
36. Čerimagić Ahmet rođ. 1927. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžaku.
37. Čičak Jure rođ. 1908. u Gradini borac 23. udarne div. poginuo u Zdencima.
38. Čičak Marko rođ. 1926. u Tunjestalu borac 1. dalm. brigade poginuo u Kninu.
39. Čavić Ranko rođ. 1925. u Miškovcima borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžaku.
40. Čolić Krsto rođ. 1922. u G. Detlaku borac Ljeskov. Vod poginuo u D. Lupljanici.
41. Čolić Petar r. 1924. u Pojezni borac K-da Mj. Prnjav. poginuo u Prnjavoru.
42. Duvančić Sabit rođ. 1923. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Laktašima.
43. Daskijević Pavo rođ. 1920. u Derventi borac Dalmatin. brig. poginuo u Prozoru.
44. Durmiš M. Martin rođ. 1918. u Vrhovima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Prnjavoru.
45. Dujaković Ranko rođ. 1924. u D. Detlaku borac 12. slavonske brigade poginuo u Virovitici.
46. Desančić Svetislav rođ. 1925. u Mišincima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Šipragama.

47. Desančić Anđa rođ. 1900. u Mišincima borac K-da Mj. Derv. poginula u Osinji.
48. Desančić Milenka rođ. 1927. u Mišincima borac K-da Mj. Derv. poginula u V. Sočanici.
49. Denić Mile rođ. 1926. u V. Sočanici borac 5. kozar. brig, poginuo u Ši-pragama.
50. Dejanović Ninko rođ. 1922. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u Borja Teslić.
51. Dimitrić Obrad rođ. 1920. u Ceranima borac 4. krajiš. odreda poginuo u Štrpcima Prnj.
52. Dujaković Boško rođ. 1918. u Pojezni borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Borja Tesliću.
53. Đukić Nedo rođ. 1923. u Agićima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u šivši Teslić.
54. Đanić Abdulah rođ. 1920. u Beglucima borac 18. srednjo-bosanske brigade poginuo u Topoli B. Grad.
55. Đukić Radovan rođ. 1921. u D. Detlaku borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Tešnju.
56. Đekić Stevan rođ. 1921. u D. Detlaku borac 1. proleterske poginuo u Maslavarama.
57. Đekić Nikola rođ. 1925. u D. Detlaku borac 1. proleterske poginuo u Pleternici.
58. Đukić Teodor rođ. 1912. u V. Sočanici borac K-da Mj. Prnj. poginuo u Prnjavoru.
59. Đukić Božo rođ. 1921. u V. Sočanici borac Ljeskov, četa poginuo u V. Sočanici.
60. Đukić Bogdan rođ. 1927. u V. Sočanici borac K-da Mj. Derv. poginuo u Pojezni.
61. Đukić Košta rođ. 1892. u V. Sočanici borac K-da Mj. Derv. poginuo u Pojezni.
62. Đurić Dušan rođ. 1920. u Mišincima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Rumi.
63. Dželilović Hamdo rođ. 1928. u B. Dubočcu borac 24. srpske brigade poginuo u Sunji.
64. Eminović Šefko rođ. 1924. u Omeragićima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžaku.
65. Erić Mirko rođ. 1922. u M. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Borja Tesliću.
66. Erić Šimeun rođ. 1926. u M. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Derventi.
67. Filipović Andrija r. 1919. u B. Brdu borac Diljskog odreda poginuo u Istri.
68. Filipović Blaž rođ. 1923. u B. Brdu borac 7. vojv. brigad. poginuo u Iloku.
69. Faflet Ankica rođ. 1925. u Derventi borac 5. kozaračke brigade poginula u Mravići Prnj.
70. Frlić Rasema rođ. 1929. u T. Lužanima borac 14. srednjo bosanske brigade poginula u šivši.
71. Grbić Dževad rođ. 1927. u Potočanima borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Travniku.
72. Gozdarević Žarko rođ. 1920. u Drijenu borac II kraj. brigade poginuo u Istočnoj Bosni.
73. Gozdenović Jelisije rođ. 1922. u Drijenu borac 5. kozaračke brigade poginuo u Klačnicima.
74. Gozdenović Mika rođ. 1919. u Drijenu borac 5. kozaračke brigade poginuo u Kalenderovcima.

75. Gavran Ivan rođ. 1924. u Mišincima borac 7. vojvođanske brigade poginuo u Karanovcu Grač.
76. Gojković Đuro rođ. 1928. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u Srebrenici.
77. Gavrić Mihajlo rođen 1925. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u Bukovici Doboju.
78. Gojić Petar rođ. 1923. Osinja borac 5. kozar. brig. poginuo u Borji Teslić.
79. H. Cehajić Hasan rođ. 1921. u Derventi borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Doboju.
80. Haurdić A. Ago rođ. 1930. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Zenici.
81. Halepović Vahdeta rođ. 1921. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginula u Kreševu.
82. Haramandić Salih rođ. 1923. u Beglucima borac 24. srpske brigade poginuo u Topoli B. Grad.
83. Ibrić Rasim rođ. 1927. u Beglucima borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Zenici.
84. Gojić Zdravko rođ. 1927. u Osinji borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Prnjavoru M. Brdo.
85. Ivković Nedo rođ. 1923. u Mišincima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Žepču.
86. Ikić Milan rođ. 1923. u Pojezni borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Prnjavoru.
87. Isakagić Fehim rođ. 1921. u Derventi borac 1. proleterske poginuo u K. Varoši.
88. Jašarević Ago rođ. 1926. u Derventi borac 14. srpske brigade poginuo u Bos. Kostajnici.
89. Jusufbegović Fehim rođ. 1924. u Derventi borac 18. srednje bosanske brigade poginuo u Zenici.
90. Jotić Dušan rođ. 1917. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Klačnici.
91. Jonica Đuro rođ. 1920. u Derventi borac 4. krajiškog odreda poginuo u Kalenderovcima.
92. Jelisić Olga rođ. 1924. u Derventi borac 18. srednjo-bosanske brigade poginula u Pribiniću.
93. Jamni Ivan rođ. 1914. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Zagrebu.
94. Jeftić Milan rođ. 1923. u Miškovcima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Kotor Varoši.
95. Josipović Marijan rođ. 1919. u B. Brdu borac 24. srpske brigade poginuo u Sunji.
96. Jelić Nedo rođ. 1921. u Polju borac 18. srednje bosanske brigade poginuo u Kotor Varoši.
97. Jarčević Atif rođ. 1910. u Kalenderovcima borac 19. srednje bosanske brigade poginuo u Palačkovcima.
98. Jevđić Milivoje rođ. 1926. u D. Detlaku 1. proleterska poginuo u Istri.
99. Jakanović Petar rođ. 1920. u Drijenu borac Požežanskog voda poginuo u Modranu.
100. Jošić Radojka rođ. 1924. u Osinji borac 2. krajiške brig. poginula u Tuzli.
101. Jaćimović Nikola rođ. 1923. u Osinji borac 2. krajiške brigade poginuo u Beogradu.
102. Kalajdžić Mirko rođ. 1915. u Derventi borac 21. slavonske brigade poginuo u čeliću Brčko.

103. Krpo Salih rođ. 1910. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžaku.
104. Kušmirski Rudolf rođ. 1926. u Derventi borac 12. slavonske brigade poginuo u Bjelovaru.
105. Kodžoman Andrija rođ. 1906. u Kuljenovcima borac 24. srpske brigade poginuo u Sisku.
106. Kovačević Dušan r. 1919. u Lugu borac 1. proleterske poginuo u Konjicu.
107. Kovačević Pero rođ. u Miškovcima, borac 14. srednjo-bosanske brig. poginuo u Šipragama.
108. Kinderski Jozo rođ. 1927. u B. Brdu borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Tesliću.
109. Kušmić Derviš rođ. 1914. u Beglucima, borac VI. brigade poginuo u Frljanima Slovenija.
110. Kadić Esad rođ. 1923. u Velikoj borac 19. srednje bosanske brigade poginuo u Bukovici Travn.
111. Kovačević Stojan rođ. 1926. u G. Dettaku borac 5. kozaračke brigade poginuo u Mahaje Zavidov.
112. Kuzmanović Veljko rođ. 1924. u Mišincima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Lijeveču Polju.
113. Kolaković Niko rođ. 1922. u V. Sočanici borac II krajiške poginuo u Srbiji.
114. Kolaković Grujica rođ. 1924. u V. Sočanici borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u Prnjavoru.
115. Kojić Mile rođ. 1918. u V. Sočanici borac I. brigade KNOJ-a poginuo u Kokorima Prnjavor.
116. Kojić Jovo rođ. 1920. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Kotor Varoši.
117. Knežević Mile rođ. 1922. u V. Sočanici borac 18. srednje bosanske brigade poginuo u Manjači B. Luka.
118. Knežević Milivoje rođ. 1929, u V. Sočanici borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u Zenici.
119. Knežević Spasoje rođ. 1889. u V. Sočanici borac Jasenovačke brigade poginuo u Smederevskoj Palanci.
120. Knežević Zdravko rođ. 1916. u Ceranima borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u Prnjavoru.
121. Katanić Nedeljko rođ. 1927. u Ceranima borac K-da mjes. Prnj. poginuo u Ceranima.
122. Katanić Slavko rođ. 1927. u Ceranima borac 18. srednje bosanske brigade poginuo u Kotor Varoši.
123. Lelić Salih rođ. 1912. u Derventi borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u Šivši.
124. Letić Nedo rođ. 1930. u Kuljenovcima borac 24. srpske brigade poginuo u Jasenovcu.
125. Lukić Mile rođ. 1924. u V. Sočanici borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u Kotor Varoši.
126. Lukić Đuro rođ. 1912. u V. Sočanici borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u Banja Luci.
127. Lisičić Mihajlo rođ. 1918. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo u Osinji.
128. Lazarević Branko rođ. 1924. u Ceranima borac 18. srednje bosanske brigade poginuo u Tesliću.
129. Mulabegović Huso rođ. 1926. u Derventi borac 18. srednje bosanske brigade poginuo u Glogovcu Prnjav.
130. Mrkonjić Edhem rođ. 1926. u Derventi borac 18. hrvatske brigade poginuo u Tuzli.

131. Mihalji Šandor rod. 1920 u Derventi borac UDBA Prnjavor poginuo u Štrpcima Prnjavor.
132. Muratović Arif rod. 1926. u Potočanima borac 7. brigade poginuo u Bos. Novom.
133. Mrvelj Marko rod. 1911. u Tetimi borac 24.- srpske brigade poginuo u Bos. Gradiški.
134. Mandić Drago rod. 1912. u Lugu borac Kosmaj. od. poginuo u Beogradu.
135. Mandić Ferdo rod. 1914. u Lugu, Krapinski komitet poginuo u Varaždinu.
136. Mandić Dane rod. 1918. u Lugu borac 26. hrvatske brigade poginuo u Cerju — Varaždin.
137. Muharemović Husejin rod. 1928. u T. Lužanima borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Tesliću.
138. Milošević Petar rod. 1916. u Kuljenovcima borac 24. srpske brigade poginuo u Kostajnici.
139. Mihić Maksim rod. 1928. u Miškovcima borac 14. srednjo bosanske brigade koginuo u Komarici.
140. Milojević Branko rod. 1926. u Miškovcima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Kotor Varoši.
141. Milovanović Jovan rod. 1912. u Trstencima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžacima.
142. Miličić Dušan, 192.2. u B. Lužanima borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo na Gojakovcu.
143. Marinić Blaž rod. 1915. u Kulini borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Majevcu.
144. Mehinović Safet rod. 1924. u Velikoj borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Foči Doboj.
145. Majstorović Anto rod. 1921. u Brezici borac 12. slavonske brigade poginuo u Slav. Požegi.
146. Milaković Stjepan rod. 1919. u Kalendarovcima borac 16. brigade J. Vlahović poginuo u Novoj Gorici.
147. Martić Ilija rod. 1928. u D. Detlaku borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo na Brestovu.
148. Malinić Ranko rod. 1921. u G. Detlaku borac 5. kozaračke brigade poginuo u S. Mitrovici.
149. Martić Jovan rod. 1924. u D. Detlaku borac 12. slavonske brigade poginuo u Daruvaru.
150. Mandić Petar rod. 1924. u Drijenu borac 1. proleter, poginuo na Sutjesci.
151. Matić Božo rod. 1901. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Šipragama.
152. Matić Nedo rod. 1923. u V. Sočanici borac K-a Mj. Prnj. umro u Sočanici.
153. Marjanović Milovan rod. 1922. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u V. Sočanici.
154. Marjanović Niko rod. 1920. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Šipragama.
155. Milenković Niko rod. 1920. u V. Sočnaici borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u V. Sočanici.
156. Milošević Petar r. 1925. u Cerani, borac 5. kozar. brig, poginuo u Šiprag.
157. Marić Savo rod. 1917 u Pojezni borac 2. kraj. brig, poginuo u Tuzli.
158. Marić Ljubo rod. 1920. u Pojezni borac 2. krajiš. brig, poginuo u Tuzli.
159. Marić Filip rod. 1902. u Pojezni borac K-de Mj. Derv. poginuo u Pojezni.
160. Makić Jefto rod. 1928. u Višnjiku borac 23. srpske brigade poginuo u Kostajnici.
161. Nalić Ibro rod. 1920. u Derventi borac 12. slavonske brigade poginuo u Pleternici.

162. Nikolić Savo rođ. 1925. u Agićima borac 1. proleter, poginuo u Vlasenici.
163. Nedinić Nikola rođ. 1924. u M. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Tovarniku Vink.
164. Novaković Tane rođ. 1923. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Osinji.
165. Nedinić Rade rođ. 1924. u V. Sočanici borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Vrbanji K. Var.
166. Nedinić Milan rođ. 1924. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u Soljani S. front.
167. Nedinić Obrad rođ. 1923. u Ceranima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Kotor Varoši.
168. Nagradić Bosiljka rođ. 1922. u Crnči borac 2. krajiške brigade poginula u Tuzli.
169. Ninković Dragutin rođ. 1919. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo na Drini Srbija.
170. Osmanagić Alija rođ. 1913. u Derventi borac 4. krajiške brigade poginuo na Zvijezdi Olovo.
171. Odalović Dragica rođ. 1926. u Derventi borac 14. srednjo bosanske brigade poginula u Prnjavoru.
172. Vodvaška Anto rođ. 1921. u Derventi borac Dob. Derv. odr. poginuo u Čevari.
173. Olujić G. Stipo rođ. 1914. u Kuljenovcima borac 24. srpske brigade poginuo u Novoj Gradiški.
174. Pesah Bukica rođ. 1913. u Derventi borac Dal. brig. poginula na Sutjesci.
175. Putić Milan rođ. 1920. u Derventi borac 12 slavonske brigade poginuo na Papuku S. Požega.
176. Padevski Rudo rođ. 1924. u Derventi borac Dob. Derv. odr. poginuo na čečavi.
177. Pavelić Josip rođ. 1920. u Derventi borac 12. slavonske brigade poginuo u Sloveniji.
178. Pehar Šimo rođ. 1914. u Beglucima borac 1. jug. brig. poginuo u Pakracu.
179. Pranjić Anto rođ. 1910. u Kuljenovcima borac 24. srpske brigade poginuo u Jasenovcu.
180. Pirkl Jozo rođ. 1929. u Lugu borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u G. Bukovici Trav.
181. Pleščić Mustafa rođ. 1914. u Dubočcu, borac 12. slavonske brigade poginuo na Motajici Derv.
182. Porobić Rešad rođ. 1921. u Velikoj, borac Jed. Braće Radića poginuo u Virovitici.
183. Porobić Omer rođ. 1923. u Velikoj borac 13. krajiške brigade poginuo na Jablanu Travnik.
184. Porobić Besim rođ. 1924. u Velikoj, borac 14. srednjo-bosanske brigade poginuo u Prnjavoru.
185. Petković Ranko rođ. 1927. u Kalendarovcima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u čečavi Teslić.
186. Prnjatović Pero rođ. 1920. u Mišincima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Šipragama K. Varoš.
187. Pietlović Svetozar rođ. 1920. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo na Srebreniku.
188. Perić Milenko rođ. 1927. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo na Krupnju Srbija.
189. Popović Mirko rođ. 1922. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo na Manjači.
190. Pijetlović Rade rođ. 1917. u Crnči borac 5. kozaračke brig. poginu u Šidu.

191. Popović Nikica rođ. 1925. u Crnči borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u V. Sočanici.
192. Pejić Zdravko rođ. 1926. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo u Zvorniku.
193. Pijetlović Branko rođ. 1926. u Osinji borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u N. Šeher Žepče.
194. Pijetlović Niko rođ. 1899 u Osinji borac Pojez. Voda poginuo u Lupljanici.
195. Pijetlović Mihajlo rođ. 1926. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u Osinji.
196. Panžalović Đorđo rođ. 1921. u Ceranima Terenski rad. poginuo u Osinji.
197. Radovanović Milka rođ. 1920. u Derventi borac Kosmajskog odreda, poginula u Banjici.
198. Radić Mara rođ. 1923. u Agićima borac 12. slavons. brig. pog. u Agićima.
199. Rosić Behija rođ. 1925. U Potočanima borac 18. srednjo bosanske brigade umrla u Tesliću.
- (200. Ravlić Ivan rođ. 1921. u Zeravcu borac Posavskog odreda poginuo Vranjak Modriča.
201. Ravlić Pejo rođen 1907. u Modranu borac Okr. odb. Teslić poginuo na Vrelu Teslić.
202. Radanović Branko rođ. 1923. u M. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Kalenderovcima.
203. Rašić Zivko rođ. 1906. u V. Sočanici borac 2. krajiške brigade poginuo u Sandžaku.
204. Rašić Stjepan rođ. 1923. u V. Sočanici borac 2. krajiške brigade poginuo u Sandžaku.
205. Rašić Petar rođ. 1927. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo na Sremskom frontu.
206. Radanović Branko rođ. 1924. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo na Mahnjači Žepče.
207. Radanović Mirko rođ. 1919. u V. Sočanici borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžacima.
208. Rakić Miloš rođ. 1915. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo u Tovarniku.
209. Radušilović Branko rođ. 1922. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo u Šipragama.
210. Ratković Milan rođ. 1922. u Ceranima borac 2. krajiške brigade poginuo Čeliću Brčko.
211. Ratkovac Trivo rođ. 1923. u Ceranima borac 2. krajiške brigade poginuo u M. Polju Herceg.
212. Rakić Obrad rođ. 1926. u Pojezni borac 2. Krajiške brigade poginuo u Čeliću Brčko.
213. Rakić Nedeljko rođ. 1924. u Pojezni borac 2. krajiške brigade poginuo Peć Alb. granica.
214. Savić Đuro rođ. 1927. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Drijenu.
215. Simić Slavko rođ. 1924. u Derventi borac 12. slavonske brigade poginuo u Pleternici.
216. Skelić Atif rođ. 1924. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Glogovcu.
217. Sejdić Šefika rođ. 1929. u Omeragićima borac 18. srednjo bosanske brigade poginula u Pribiniću.
218. Savić Milan rođ. 1925 u Agićima borac 1. proleterske poginuo u Bugojnu.
219. Sinanović Džemal rođ. 1924. u Dubočcu borac 4. brodske brigade poginuo u Slav. Požegi.

220. Sedlić Andrija rođ. 1925. u B. Brdu borac 12. slavonske brigade poginuo na Petrovom Polju.
221. Stjepanović Dušan rođ. 1924. u N. Lužanima borac 24. srpske brigade poginuo u Kostajnici.
222. Šubić Bogdan rođ. 1919. u Kalendarovcima borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo na Palačkovcu.
223. Stanić Milenko rođ. 1924. u Mišincima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Doboj.
224. Stanković Jelisije rođ. 1914. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo Trapisti B. Luka.
225. Stanić Teodor rođ. 1923. u Osinji borac 5. kozaračke brig. pog. u Jelahu.
226. Stjepanović Prokopija rođ. 1925. u Ceranima borac 5. kozaračke brigade poginuo na Mahnjači Žepče.
227. Savić Milutin rođ. 1927. u Ceranima borac 5. kozaračke brigade poginuo na Mahnjači Žepče.
228. Spasojević Tihomir rođ. 1923. u Ceranima borac 5. Kozaračke brigade poginuo na Mahnjači Žepče.
229. Spasojević Uroš rođ. 1919. u Ceranima borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Ceranima.
230. Starčević Anto rođ. 1927. u Pojezni borac 2. krajiške brigade poginuo u Tuzli.
231. Stojanović Dragić rođ. u Pojezni borac 5. kozaračke brigade poginuo u Jelanjskoj.
232. Šahinović Redžo rođ. 1925. u Derventi borac 16. b. Jože Vlahović poginuo u Pitomači Slav.
233. Šeremet Ivica rođ. 1917. u Derventi borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u Novom Šeheru.
234. Šavrljuga Mihajlo rođ. 1925. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u B. Luci.
235. Šogorović Lazo rođ. 1926. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo na Srem. frontu.
236. Šogorović Đorđo rođ. 1924. u Crnči borac 5. kozaračke brigade poginuo na Manjači Žepče.
237. Škrobić Simo rođ. 1923. u Crnči, borac 12. slavonske brigade poginuo na Rudanki Doboj.
238. Tutnjević Boško rođ. 1922. u D. Detlaku borac K-da Mj. Prnjav. poginuo u Prnjavoru.
239. Tutnjević Aleksa rođ. 1923. u D. Detlaku borac 1. proleterske poginuo u Prozoru.
240. Tutnjević Đorđo rođ. 1912. u D. Detlaku borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Odžacima.
241. Topalović Svetozar rođ. 1924. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Uljaricama Doboj.
242. Topalović Božo rođ. 1912. u V. Sočanici borac 5. kozaračke brigade poginuo u Borji Tesliću.
243. Turudić Savo rođ. 1930. u V. Sočanici borac 14. srednjo bosanske brigade poginuo u N. Šeheru Žepče.
244. Tepić Ostoja rođ. 1907. u Ceranima, borac Pojezin. voda poginuo u Štrpcima Prnjavor.
245. Vasić Simeun rođ. 1927. u Derventi borac 18. srednjo bosanske brigade poginuo u Laktašima.
246. Vojnović Veselin rođ. 1924. u Derventi, borac 13. karl. brigade poginuo u Desilcu Karlov.

247. Vrebac Anto rođ. 1912. u Lugu borac 12. slavonske brigade ubijen u Janji Bijelj.
248. Vuković Milovan rođ. 1921. u Lugu borac Motajič. od. poginuo u Motajici
249. Vuković Gojko rođ. 1925. u Lugu borac 14. srednjo bosanske brigado poginuo na Lepenici.
250. Vlajić David rođ. 1928. u Miškovcima borac srednjo bosanske brigade poginuo na Rudanki Doboj.
251. Vukman Jovan rođ. 1910. u M. Bukovica borac 17. majev. brig, poginuo u Zagrebu.
252. Vidić Mirko rođ. 1926. u D. Detlaku borac 14. srednje bosanske brigade poginuo u G. Bukovici.
253. Vajić Milivoje rođ. 1925. u Osinji borac 5. kozaračke brigade poginuo na Srebreniku.
254. Vaselić Milan rođ. 1906. u Ceranima borac K-da Mj. Derv. poginuo u Ceranima.
- 255 Vukičević Dušan rođ. 1898 u Ceranima borac Pojezin. voda poginuo u Modranu.
256. Vukičević Petko rođ. 1927 u Ceranima borac 5. kozaračke brigade poginuo u Otoku Vinkovci.
257. Zejnić Alija rođ. 1922. u Derventi borac Prnjav. od. poginuo u Prnjavoru.
258. Tomljenović Antonija rođ. u Splitu borac 14. srednjo bosanske brigada poginula u Tesliću.

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA SA PODRUČJA OPŠTINE DERVENTA — PREGLED PO MJESNIM PODRUČJIMA

AGIĆI

1. Asentić Riste Branko rođ. 1908 u Miškovcima poginuo u Sl. Požegi.
2. Antoniće Riste Petar rođ. 1907. u Agićima poginuo u Agićima.
3. Babić Filipa Jakov rođen u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
4. Babić Filipa Đurađ rođen u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
5. Bajuković Stojke Mirko rođ. 1910. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
6. Cvijanović Teše Jakov rođen 1892. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
7. Đekić Tome Mile rođen 1891 u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
8. Đukić Jove Ilinka rođ. 1892. u Agićima poginula u Agićima.
9. Đukić Mile Milja rođ. 1920. u Agićima poginula u Agićima.
10. Jovičić Marka Savo rođ. 1897. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
11. Jovičić Petra Vaso rođ. 1982. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
12. Jeftić Trive Blaž rođ. 1898. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
13. Lazić Stanoja Stanoja rođ. 1897 u Lugu poginuo u Lugu.
14. Lejić Vasilije Petar rođ. 1910. u Miškovcima poginuo u Agićima.
15. Malešević Jove Milutin rođ. 1917. u Lugu poginuo u Lugu.
16. Milošević Žarka Joka rođ. 1898. u Lugu poginula u Lugu.
17. Milojević Jefte Đurđija rođ. 1900. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
18. Milojević Jefte Smilja rođ. 1930. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
19. Milojević Josipa Anđa rođ. 1895. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
20. Matić Glige Sredoje rođ. 1898. u Miškovcima poginuo u Derventi.
21. Milojević Marka Danijel rođ. 1918. u Miškovcima poginuo u Derventi.
22. Mamić Mate Ivan rođ. 1880. u Kuljenovcima poginuo u Agićima.
23. Mamić Ivana Manda rođ. 1904. u Kuljenovcima poginula u Agićima.
24. Milojević Jove Marko rođ. 1882. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
25. Malešević Cvijeta rođ. 1886. u Lugu poginula u Lugu.
26. Nikolić Đorđe Spasoje rođ. 1885. u Agićima poginuo u Agićima.
27. Pjeranović Mihajla Toda rođ. 1905. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
28. Pjeranović Mihajla Mitar rođ. 1927. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
29. Pjeranović Mihajla David 1921. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
31. Pjeranović Mihajla Bosiljka rođ. 1938. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
32. Pjeranović Jefte Nedo rođ. 1905. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.

33. Pjeranović M. Dragutin rođ. 1908. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
34. Pjeranović D. Draginja rođ. 1913. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
35. Pjeranović D. Mirko rođ. 1932. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
36. Pjeranović Drag. Ljeposava rođ. 1936. u Rapčanima poginula u Rapčanima
37. Pjeranović Drag. Mladen rođ. 1940. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
38. Pjeranović D. Vaja rođ. 1943. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
39. Preradović S. Rade rođ. 1901. u Miškovcima poginuo u Derventi.
40. Preradović Jovana Dušan rođ. 1900 u Miškovcima poginuo u Derventi.
41. Preradović Nikole Teodor rođ. 1890. u Miškovcima poginuo u Derventi.
42. Popadić Alekse Vasilija rođ. 1886. u Miškovcima poginula u Derventi.
43. Panjkov Ivana Ivan rođ. 1891. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
44. Ratković Ratka Marta rođ. 1895. u Miškovcima poginula u Zagrebu.
45. Ratković Lazara Vidosava rođ. 1910. u Miškovcima poginula u Jasenovcu.
46. Radić Spasoje Mara rođ. 1921. u Agićima poginula u Agićima.
47. Savie Blagoje Vaso rođ. 1882. u Agićima poginuo u Agićima.
- f 48. Stevanović Mihajla Jovo rođ. 1914. u Agićima poginuo u Agićima.
49. Stefanović Saila Veljko rođ. 1891 u Miškovcima poginuo u Miškovcima.
50. Simić Tešana Jovo rođ. 1888. u Agićima poginuo u Agićima.
51. Šarčević Riste Savica rođ. 1916. u Agićima poginula u Derventi.
52. Tutnjević Spasoje Božica rođ. 1910. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
53. Tepić Nikole Rista rođ. 1940. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
54. Tepić Nikole Saja rođ. 1925. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
55. Tepić Save Teodor rođ. 1938. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
56. Tepić Save Stana rođ. 1898. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
57. Tepić Save Milenko rođ. 1928. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
58. Tepić Save Vida rođ. 1925. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
59. Tepić Marka Stanko rođ. 1892. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
60. Tepić Marka Mara rođ. 1903. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
61. Tepić Stanka Dragica rođ. 1927. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
62. Tepić Stanka Mirko rođ. 1930. Rapčani poginu u Rapčanima.
63. Tepić Stanka Ljubica rođ. 1934. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
64. Tepić Vaselije Ilinka rođ. 1878. u Rapčanima poginula u Rapčanima.
65. Tepić Teodora Nikola rođ. 1895. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
66. Tepić Nikole Gojko rođ. 1937. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
67. Tutnjević Tome Spasoje rođ. 1891. u Rapčanima poginuo u Rapčanima.
68. Tepić Mile David rođ. 1923. u Miškovcima poginuo u Miškovcima.

Pored napred navedenih imamo još naknadno prijavljenih sa nepotpunim podacima i to:

1. Majstorović Ruža iz Rapčana navodno poginula 1945.
2. Majstorović Marica iz Rapčana poginula 1945.
3. Herić Mikajlo iz Rapčana poginuo 1943. godine.
4. Stevanović Luka iz Agića poginuo 1942. u Sl. Brodu od ustaša.
5. Stevanović Rođ. Nikolić Mlađa poginula 1942. u Sl. Brodu.
6. Asentić Damjana Živko iz Miškovaca poginuo 1941 u Koprivnici u zatvoru.

LUŽANI

1. Arsenić Peje Dušan rođ. 1900. u N. Lužanima poginuo u Derventi.
2. Arsenić Trive Tanasije rođ. 1895. u Polju poginuo u Derventi.
3. Aleksić Petra Dušan rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.

4. Aleksić Petra Spasoje rođ. 1915. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
5. Aleksić Petra Jovo rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
6. Aleksić Petra Košta rođ. 1918 u N. Lužanima poginu o Sl. Požegi.
7. Aleksić Tome Milutin rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
8. Bardak Kršije Đorđe rođ. 1898. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
9. Bardak Bogdana Mile rođ. 1916. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
10. Banović Riste Simo rođ. 1895. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
11. Božić Teodora Dušan rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
12. Bardak Petra Blagoje rođ. 1911. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
13. Bardak Đorđe Mile rođ. 1882. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
14. Bardak Đorđe Lazo rođ. 1889. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
15. Bardak Đorđe Mile rođ. 1917. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
16. Banović Riste Vid rođ. 1904. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
17. Belanac Nikole Nikola rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
18. Banović Riste Gligor rođ. 1908. u Žeravcu poginuo u Sl. Požegi.
19. Banović Petra Aleksa rođ. 1892. u Žeravcu poginuo u Sl. Požegi.
20. Buraković Alekse Luka rođ. 1890. u Žeravcu poginuo u Sl. Požegi.
21. Bogojević Sime Jovo rođ. 1910. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
22. Biljanović Jovana Živko rođ. 1923. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
23. Biljanović Jovana Bogdan rođ. 1907. u M. Bukovici poginu u Sl. požegi.
24. Biljanović Stanka Živko rođ. 1919 u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
25. Biljanović Tede Dragić rođ. 1909. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
26. Biljanović Sime Trivo rođ. 1908. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
27. Biljanović Jove Bogdan rođ. 1915. u M. Budakovici poginuo u Sl. Požegi.
28. Biljanović Stanka Milan rođ. 1910. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
29. Biljanović Jove Luka rođ. 1919. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
30. Biljanović Luke Savo rođ. 1894. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
31. Biljanović Save Marta rođ. 1901. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
32. Biljanović Cvjetka Anica rođ. 1905. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
33. Biljanović Gligor Jovan rođ. 1898 u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
34. Bašić Duja rođena u Kulini poginula u Kulini.
35. Bašić Riste Dušan rođ. 1906. u Polju poginuo u Sl. Požegi.
36. Bubalo Jozе Mатиша rođ. 1876. u šušnjari poginuo u Zelenikama.
37. Bubalo Mатиша Mate rođ. 1899. u šušnjari poginuo u Zelenikama.
38. Bilonić Ivana Anto rođ. 1903. u Božincima poginuo u Derventi.
39. Biljanović Jovana Teodor rođ. 1898. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
40. Čerić Marka Petar rođ. 1890. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
41. Čerić Petra Marko rođ. 1910. u B. Lužanimapoginuo u Sl. Požegi.
42. Čerić Jove Nedo rođ. 1909. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
43. Čerić Jove Bogdan rođ. 1914. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
44. Čerić Koste Dušan rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
45. Čosić Stjepana Jovo rođ. 1912. u Polju poginuo u Žeravcu.
46. čečavac Teodora Vaso rođ. 1902. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
47. čečavac Alekse Bogdan rođ. 1919. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
48. čečavac Trivuna Petar rođ. 1905. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
49. čečavac Trivuna Vlado rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
50. čečavac Trivuna Božo rođ. 1920. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
51. čečavac Obrada Savo rođ. 1917. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
52. Čerek Đurđa Nedo rođ. 1905. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
53. Čerek Marka Božica rođ. 1901. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
54. Čerek Petra Nevenka rođ. 1924. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
55. Dobrić Mile Petar rođ. 1912. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
56. Dobrić Riste Mile rođ. 1920. u N. Lužanima poginug u Sl. Požegi.

57. Dobrić Mile Bogdan rođ. 1906. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
58. Dobrić Jove Marko rođ. 1916. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
59. Duronjić Petra Bogdan rođ. 1913. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
60. Duronjić Petra Ljubo rođ. 1915. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
61. Dlakić Riste Milan rođ. 1902. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
62. Dragoljević Dujka Krešo rođ. 1909. u G. Višnjik poginuo u Sl. Požegi.
63. Đekić Đorđe Simeun rođ. 1905. u Zeravcu poginuo u Sl. Požega.
64. Đekić Nade Lazo rođ. 1902. u Zeravcu poginuo u Sl. Požega.
65. Đekić Mitra Tomo rođ. 1888 u Zeravcu poginuo u Zeravcu.
66. Đurđević Jefte Stevo rođ. 1908. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
67. Đurđević Jefte Milja rođ. 1905. u G. Višnjiku poginula u G. Višnjiku.
68. Đurđević Steve Savka rođ. 1908. u G. Višnjiku poginula u G. Višnjiku.
69. Đukić Tome Petar rođ. 1905. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
70. Đurđić Jove Mara rođ. 1916. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
71. Đekić Nade Petar rođ. 1889. u Kulini poginuo u Kulini.
72. Đekić Petra Vid rođ. 1921. u Kulini poginuo u Kulini.
73. Đekić Jove Petar rođ. 1915. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
74. Đekić Jove Mile rođ. 1901. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
75. Đekić Mile Marko rođ. 1925. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
76. Đekić Steve Jovo rođ. 18889. u Polju poginuo u Polju.
77. Gadža Marka Mihajlo rođ. 1895. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
78. Gadža Mihajla Vojislav rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
79. Gavrić Ignjatije Milan rođ. 1920. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
80. Gluvak Steve Marija rođ. 1893. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
81. Ignjić Alekse Stanko rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
82. Ignjić Alekse Dušan rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
83. Ilić Mitra Blagoje rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
84. Ilić Mitra Save rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
85. Ilić Lazara Stojan rođ. 1890 u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
86. Ilić Lazara Jovo rođ. 1886. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
87. Ilić Jove Dušan rođ. 1909. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
88. Ilić Jove Marko rođ. 1920. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
89. Ilić Lazara Milan rođ. 1895. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
90. Ilić Gavre Vid rođ. 1890. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
91. Ilić Ignje Stanoje rođ. 1915. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
92. Ilić Ignje Marko rođ. 1917. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
93. Ignjatij Save Spasoje rođ. 1911. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
94. Jerković Jure Marta rođ. 1915. u D. Višnjik poginula u D. Višnjiku.
95. Jovičić Marka Savo rođ. 1925. u Kulini poginuo u Kulini.
96. Jovičić Jove Risto rođ. 1890. u Kulini poginuo u Kulini.
97. Jovičić Riste Nikola rođ. 1921. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
98. Jovičić Riste Petar rođ. 1918. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
99. Jerković Andrije Ilija rođ. 1894. u Božincima poginuo u Božincima.
100. Jerković Petra Ruža rođ. 1910. u Božincima poginula u Božincima.
101. Kresojević Nikole Obren rođ. 1903. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
102. Kresojević Sime Nedeljko rođ. 1905. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
103. Kresojević Petra Petar rođ. 1885. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
104. Kupres Petra Pero rođ. 1918. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
105. Kupres Jove Pero rođ. 1891. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
106. Kupres Steve Dušan rođ. 1907. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
107. Kupres Steve Svetozar rođ. 1909. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
108. Kojić Steve Mijat rođ. 1920 u B. Bužanima poginuo u Sl. Požegi.
109. Kojić Tome Marko rođ. 1908. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.

110. Kojić Tome Savo rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
111. Kojić Petra Dušan rođ. 1884. u B. Lužanima poginuo u Sl. požegi.
112. Kojić Dušana Bogdan rođ. 1920. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
113. Kojić Dušana Jovo rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
114. Kojić Vida Risto rođ. 1909. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
115. Kujundžić Jove Rade rođ. 1909. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
116. Kujundžić Jove Dušan rođ. 1913. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
117. Kalak Luke Milan rođ. 1919. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
118. Kačar Steve Savo rođ. 1901. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
119. Kujundžić Sime Milan rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
120. Kupres Pere Savo rođ. 1914. u Žeravcu poginuo u Sl. Požegi.
121. Kuzmanović Petra Pero rođ. 1920. u Polju poginuo u Žeravcu.
122. Krnjić Marka Ivan rođ. 1893. u Božincima poginuo u Božincima.
123. Krajnović Stipe Ivan rođ. 1927. u Božincima poginuo u Božincima.
124. Krajnović Ivana Stipo rođ. 1893. u Božincima poginuo u Božincima.
125. Lazić Jove Đorđe rođ. 1901. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
126. Lazić Steve Toda rođ. 1893. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
127. Milojević Sime Ignjat rođ. 196. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
128. Miličić Đorđe Gavro rođ. 1888. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
129. Miličić Jovana Đorđe rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
130. Mitrekanić Nede Teodor rođ. 1902. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
131. Mitrekanić Nede Vaskrsija rođ. 1906. u N. Lužanima poginuo u Sl. požegi.
132. Mitrekanić Nede Jovo rođ. 1908. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
133. Mitrekanić Petra Mile rođ. 1909. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
134. Mitrekanić Petra Lazar rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
135. Mitrekanić Petra Đoko rođ. 1915. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
136. Mitrekanić Mile Stanko rođ. 1906. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
137. Mijatović Andrije Stipe rođ. 1892. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
138. Marković Jovana Bogdan rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
139. Marković Jovana Vaso rođ. 1916. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
140. Milojević Petra Pejo rođ. 1915. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
141. Milojević Mijata Branko rođ. 1910 u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
142. Milojević Petra Konstantin rođ. 1905. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
143. Milojević Đorđe Vaskrsije rođ. 1900. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
144. Milojević Đorđe Risto rođ. 1888. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
145. Milojević Riste Stanko rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u S. Požegi.
146. Miličić Jove Andrija rođ. 1888 u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
147. Miličić Petra Mijat rođ. 1915. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
148. Miličić Petra Spasoje rođ. 1911. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
149. Miličić Alekse Risto rođ. 1886. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
150. Miličić Riste Marko rođ. 1918. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
151. Miličić Trive Mihajlo rođ. 1889 u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
152. Milojević Mihajla Mladen rođ. 1902. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
153. Marjanović Jove Josip rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
154. Marjanović Jove Dragutin rođ. 1914. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
155. Marjanović Jove Petar rođ. 1906. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
156. Marjanović Rade Dušan rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
157. Marjanović Rade Bogdan rođ. 1917. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
158. Marjanović Bogdana Vaso rođ. 1915. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
159. Marjanović Riste Simeun rođ. 1901. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
160. Marić Sime Nedeljko rođ. 1911. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
161. Marić Jozse Mato rođ. 1893. u Žeravcu poginuo u Žeravcu.
162. Marić Mate Kaja rođ. 1928. u Žeravcu poginula u Žeravcu.

Požegi.
Požegi.

163. Marić Andrija Mijo rođ. 1875. u D. Višnjik poginuo u D. Višnjiku.
164. Marčinko Mile Mihajlo rođ. 1902. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
165. Marčinko Mijata Milan rođ. 1918. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
166. Marčinko Mitra Simo rođ. 1914. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
167. Marčinko Mitra Jovo rođ. 1908. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
168. Marčinko Mitra Milan rođ. 1910. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
169. Miličić Marka Žarko rođ. 1912. u G. Višnjik poginuo u Sl. Požegi.
170. Miličić Petra Mile rođ. 1908. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
171. Makić Steve Nikola rođ. 1910. u G. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
172. Marić Marjana Ivić rođ. 1877. u G. Višnjiku poginuo u G. Višnjiku.
173. Marić Mije Mara rođ. 1881. u G. Višnjiku poginula u G. Višnjiku.
174. Miloš Mate Matija rođ. 1912. u Božincima poginuo u Božincima.
175. Majić Ivana Ilija rođ. 1881. u Božincima poginuo u Božincima.
176. Marijić Šime Pejo rođ. 1883. u Božincima poginuo u Božincima.
177. Novaković Petra Jovo rođ. 1890. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
178. Novaković Gligora Savo rođ. 1919. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
179. Novaković Blagoja Simo rođ. 1895. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
180. Pivaš Sime Nedo rođ. 1904. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
181. Pivaš Sime Pero rođ. 1905. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
182. Pivaš Đorđe Milan rođ. 1908. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
183. Plavšić Petra Stevo rođ. 1892. B. Lužani poginuo u Sl. Požegi.
184. Plavšić Riste Risto rođ. 1920. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
185. Plavšić Jove Košta rođ. 1905. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
186. Plavšić Jove Janko rođ. 1912. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
187. Prgomert Peje Anto rođ. 1882. u Žeravcu poginuo u Žeravcu.
188. Popović Ilije Risto rođ. 1882. u Kulini poginuo u Kulini.
189. Popović Riste Ilija rođ. 1922. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
190. Popović Riste Simo rođ. 1924. u Kulini poginuo u Kulini.
191. Popović Riste Simo rođ. 1911. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
192. Popović Vaselije Ilija rođ. 1909. u Kulini poginuo u Sl. Požegi.
193. Popić Marjana Marko rođ. 1883. u Božincima poginuo u Božincima.
194. Popović Marka Pejo rođ. 1910. u Božincima poginuo u Božincima.
195. Popović Alekse Aleksa rođ. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
196. Petrović Petra Pero rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
197. Radanović Sime Milan rođ. 1905. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
198. Radanović Ignje Vaso rođ. 1907. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
199. Radanović Vida Andrija rođ. 1906. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
200. Radanović Vida Dušan rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
201. Radanović Mihajla Milivoje rođ. 1915. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
202. Radanović Teodora Savo rođ. 1903. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
203. Radanović Teodora Josip rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
204. Radanović Mijata Božo rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
205. Radanović Đorđe Spasoje rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
206. Radanović Sime Miloš rođ. 1901. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
207. Radanović Mihajla Boško rođ. 1901. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
208. Radanović Mile Niko rođ. 1901. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
209. Radanović Petra Tomo rođ. 1919. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
210. Radanović Jove Stanoje rođ. 1911. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
211. Radanović Jove Bogdan rođ. 1908. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
212. Ranitović Koste Jakov rođ. 1890. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
213. Ranitović Jakova Košta rođ. 1921. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
214. Ranitović Jakova Marko rođ. 1909. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
215. Ranitović Koste Savo rođ. 1873. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.

216. Ranitović Koste Luka rođ. 1889. B. Lužani poginuo u Sl. Požegi.
217. Ravlić Petra Anto rođ. 1878. u Zeravcu poginuo u Zeravcu.
218. Sekulić Mile Jovan rođ. 1887. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
219. Sekulić Mile Simo rođ. 1911. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
220. Sekulić Mile Jovo rođ. 1917. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
221. Sekulić Bogdana Blagoje rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
222. Sekulić Riste Marko rođ. 1890. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
223. Sekulić Marka Savo rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
224. Sekulić Riste Milutin rođ. 1901. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
225. Sekulić Trivuna Jovo rođ. 1900. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
226. Sekulić Jove Dušan rođ. 1922. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
227. Sekulić Sime Ilija rođ. 1887. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
228. Sekulić Ilije Aleksa rođ. 1923. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
229. Sekulić Ilije Blagoje rođ. 1925. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
230. Sekulić Nede Vukašin rođ. 1914. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
231. Sekulić Nede Ljubo rođ. 1908. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
232. Sekulić Alekse Jovo rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
233. Sekulić Sime Lazar rođ. 1887. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
234. Sekulić Lazara Simo rođ. 1915. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
235. Sekulić Lazara Rade rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
236. Sekulić Riste Dušan rođ. 1900. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
237. Sekulić Dušana Risto rođ. 1925. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
238. Stjepanović Mile Savo rođ. 1912. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
239. Stjepanović Riste Milan rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
240. Stjepanović Vasilije Vojkica rođ. 1900. N. Lužani poginuo u Sl. Požegi.
241. Stjepanović Vojkice Vaso rođ. 1918. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
242. Stjepanović Mile Rade rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
243. Stjepanović Josipa Nikola rođ. 1923. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
244. Strinić Jove Mile rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
245. Sekulić Mitra Mihajlo rođ. 1902. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
246. Stanojević Nike Nedeljko rođ. 1910. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
247. Stanojević Lazara Ljubo rođ. 1884. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
248. Stanojević Andrije Pane rođ. 1897. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
249. Stanojević Damjana Branko rođ. 1916. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
250. Stanojević Damjana Stojan rođ. 1918. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
251. Stanojević Pavla Jovo rođ. 1914. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
252. Seferović Pante Tomo rođ. 1891. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
253. Seferović Tome Simo rođ. 1873. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
254. Seferović Tede Milja rođ. 1920. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
255. Seferović Tome Panto rođ. 1874. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
256. Smiljić Vasilije Nedo rođ. 1875. u Kulini poginuo u Kulini.
257. Smiljić Nede Milan rođ. 1887. u Kulini poginuo u Kulini.
258. Suvajac Sime Ilija rođ. 1916. u Poljarima poginuo u Sl. Požegi.
260. Suvajac Sime Luka rođ. 1922. u Poljarima poginuo u Sl. Požegi.
261. Stojaković Mihajla Simo rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
262. Stanojević Sime Nikola rođ. 1907. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
263. Šukurma Sime Jakov rođ. 1908. u B. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
264. Šukurma Andrije Nedo rođ. 1914. u B. Lužanima poginula u Sl. Požegi.
265. Tešić Teodora Pejo rođ. 1902. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
266. Tešić Teodora Konstantin rođ. 1903. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
267. Tešić Teodora Nikola rođ. 1907. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
268. Teofilović Sime Milan rođ. 1888. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
268. Todosić Jove Milovan rođ. 1921. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.

269. Teodosić Trive Mihajlo rođ. 1886. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
270. Teodosić Bože Spasoje rođ. 1910. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
271. Tomas Nike Pejo rođ. 1888. u Žeravcu poginuo u Žeravcu.
272. Trifunović Trive Petar rođ. 1916. u G. Višnjak poginuo u Sl. Požegi.
274. Teofilović Petra Andrija rođ. 1915. u Polju poginuo u Polju.
275. Vasić PeJe Milutin rođ. 1900. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
275. Vasić Milutina Jovo rođ. 1920. u N. Lužanima poginuo u Sl. Požegi.
276. Vukman Stjepana Pero rođ. 1909. u D. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
277. Vukman Stjepana Savo rođ. 1914. u D. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
278. Vukman Mile Marko, rođ. 1919. u D. Višnjiku poginuo u Sl. Požegi.
279. Vukman Tede Jovanka rođ. 1919. u M. Bukovici poginula u Sl. Požegi.
280. Vukman Jakova Dušan rođ. 1908. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
281. Vukman Jakova Rajko rođ. 1905. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
282. Vukman Jakova Bogdan rođ. 1910. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
283. Zirdum Ante Mato rođ. 1938. u Božincima poginuo u Božincima.
284. Biljanović Jovice Simo rođ. u M. Bukovici poginuo u Sl. Požegi.
285. Zubak Ante Jozo rođ. 1904. u Kulini poginuo u Kulini.
286. Vukoje Stipe Jozo rođ. u Žeravcu
287. Petrović Miloš rođ. u B. Lužanima.
282. Ilić Milana Mara rođ. u B. Lužanima.
289. Marjanović Jovana Jovanka rođ. u B. Lužanima.
- 290 Radovanović Nike Ana rođ. u B. Lužanima.
291. Ignjatić Save Spasoje rođ. u D. Višnjiku.
292. Cvjetković Košta rođ. u Polju.
293. Grozdanović Grozdan rođ. u Polju.
- 294 Krišić Petar rođ. u Polju.
295. Bašić Ante Ivan rođ. u Polju.
296. Popić Marka Jure rođ. u Žeravcu.
297. Marić Šime Pejo, rođ. u Žeravcu.
298. Karlović Jure Manda rođ. u D. Višnjiku.
299. Popić Mijata Marijan rođ. u Žeravcu.

BOSANSKI DUBOČAC

1. Aleksić Milovan rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
2. Akeksić Radovan rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
3. Aleksić Sime Mile rođ. 1911. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
4. Adamović Mihajla Stanoje rođ. 1910. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
5. Brkić Vida Teodor rođ. 1902. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
6. Bevuk Marjana Branko rođ. u Pjelavovcu poginuo u Koprivnici.
7. Bajrić Ale Hamdo rođ. 1892. u B. Dubočcu poginuo u Trstencima.
8. Buljan Marka Dušan rođ. 1900. u Pjelavovcu poginuo u Pjelavovcu.
9. Banović Petra Stevo rođ. 1919. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
10. Cvjetković Peje Dušan rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u S. Požegi.
11. Cvjetković Vaskrsije Marko rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
12. Cvjetković Peje Đorđo rođ. 1907. u Kostreši poginuo u Sl. Požegi.
13. Cvjetković Peje Vaso rođ. 1902. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
14. Cvjetković Steve Mile rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
15. Cvjetković Steve Luka rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
16. Cvjetković Mitar rođ. 1890. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
17. Cvjetković Gligora Jovo rođ. 1890. u Kostreši poginuo u Sl. Požegi.
18. Cvjetković Gligora Miloš rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u S. Požegi.

19. Cvjetković Peje Košta rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
20. Čuk Jakova Petko rođ. 1906. u Trstencima poginuo u Sl. Požegi.
21. Đenić Mihajlo rođ. u Trstencima poginuo u Trstencima.
22. Đenić Mihajla Boško rođ. u Trstencima poginuo u Trstencima.
23. Đenić Mihajla Marija rođ. u Trstencima poginula u Trstencima.
24. Đenić Mihajla Anđa rođ. u Trstencima poginula u Trstencima.
25. Fejzić Muho rođ. u B. Dubočcu poginuo u Trstencima.
26. Gibanica Trive Petar rođ. 1906. u Trstencima poginuo u Koprivnici.
27. Gibanica Trive Mirko rođ. 1904. u Trstencima poginuo u Koprivnici.
28. Gluvak Tome Đuro rođ. u Trstencima poginuo u B. Kobašu.
30. Gunjević Petra Milan rođ. 1925. u Trstencima poginuo u B. Brdo.
31. Gluvak Tome Jovan rođ. 1908. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
32. Hadžić Hamdo rođ. 1895. u B. Dubočcu poginuo u Derventi.
33. Adulović Kasima Asim rođ. 1906. u B. Dubočcu poginuo u B. Dubočcu.
34. Hadžić Hamde Fazlo rođ. 1900. u B. Dubočcu poginuo u Jasenovcu.
35. Ilić Stanka Andrija rođ. 1905. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
36. Ilić Stanka Stojan rođ. 1903. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
37. Ilić Stanka Simo rođ. 1907. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
38. Ilić Dušana Vladorod. 1921. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
39. Jašarević Hasan rođ. u B. Dubočcu poginuo u Trstencima.
40. Kinderski Galeža Katica rođ. 1875. u B. Brdo poginula u B. Brdu.
41. Kulaga Dimitrije Mirko rođ. 1905. u Trstencima poginuo u Trstencima.
42. Kakeš Huso rođ. u B. Dubočcu poginuo u Trstencima.
43. Kozić Spasoje Savo rođ. 1908. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
44. Kozić Spasoje Stanko rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
45. Kresojević Đurađa Nikola rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
46. Kresojević Đurađa Đuro rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
47. Kresojević Jove Obrad rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
48. Kresojević Riste Mirko rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
49. Kulaga Jove Branko rođ. 1905. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
50. Lukić Nede Ljubo rođ. 1909. u Trstencima poginuo u Koprivnici.
51. Lemešević Nikole Pero rođ. 1905. u Pjevalovcu poginuo u Pjevalovcu.
52. Lazić Peje Teodor rođ. 1906. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
53. Lazić Peje Savo rođ. 1904. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
54. Lazić Mile Petar rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
55. Lazić Peje Petar rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
56. Lazić Petra Stanko rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
57. Lazić Petra Ilija rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
58. Milinković Ante Marko rođ. 1904. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
59. Mehičić Salko rođ. u B. Dubočcu poginuo u B. Dubočcu.
60. Mehičić Ibri Alija rođ. u B. Dubočcu poginula u B. Dubočcu.
61. Mehičić Mehe Suljo rođ. u B. Dubočcu poginuo u B. Dubočcu.
62. Mitrović Dana Mirko rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
63. Mitrović Toše Mirko rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
64. Mitrović Toše Milan rođ. 1914. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
65. Mitrović Toše Mirko rođ. 1915. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
66. Milojević Petra Savo rođ. 1912. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
67. Milojević Petra Rade rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
68. Milojević Jove Bogdan rođ. 1898. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
69. Milojević Jove Lazar rođ. 1905. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
70. Milojević Jove Simo rođ. 1895. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
71. Milojević Petra Lazar rođ. 1902. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
72. Nedić Jove Tešo rođ. 1901. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.

73. Nenić Gligora Branko rođ. 1916. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
74. Nenić Đorđa Dušan rođ. 1905. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
75. Nenić Andrije Rade rođ. 1914. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
76. Nenić Mile Marko rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
77. Nenić Gligora Jovo rođ. 1920. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
78. Nenić Mile Nedo rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
79. Nikolić Peje Nedo rođ. 1889. u Pjevalovcu poginuo u Pjevalovcu.
80. Pcngrvić Jovana Teodor rođ. 1908. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
81. Popović Jovana Mara rođ. 1910. u Trstencima poginula u Trstencima.
82. Popović Teodora Đurđija rođ. 1913. u Trstencima poginula u Trstencima.
83. Popović Jovana Spasoje rođ. 1912. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
85. Popović Đoke Damjan rođ. 1907. u Trstencima poginuo u B. Dubočcu.
86. Popović Damjana Danica rođ. 1906. u Trstencima poginula u Trstencima.
87. Praskić Mile rođ. u B. Dubočcu poginuo u Trstencima.
88. Plavšić Koste Jovo rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
89. Plavšić Lazara Simo rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
90. Plavšić Lazara Marko rođ. 1903. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
91. Plavšić Petra Đorđo rođ. 1915. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
92. Plavšić Tešana Košta rođ. 1892. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
93. Plavšić Tešana Savo rođ. 1912 u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
94. Plavšić Mile Bogdan rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
95. Plavšić Koste Dušan rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
96. Plavšić Koste Jovo rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
97. Pivaš Petra Petar rođ. 1900 u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
98. Pivaški Petra Pavo rođ. 1915. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
99. Pivaš Petra Vlado rođ. 1916. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
100. Pivaš Petra Vukašin rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
101. Pivaš Andrija rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
102. Pivaš Andrije Branko rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
103. Pivaš Marka Savo rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
104. Pivaš Save Bogdan rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
105. Pivaš Stanimir rođ. 1890. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
106. Pivaš Stanimira Vaskrsija rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
107. Pivaš Teodor rođ. 1900. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
108. Pivaš Marka Risto rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
109. Pivaš Riste Božo rođ. 1919. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
110. Pivaš Jove Mile rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
111. Pivaš Jove Jovo rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
112. Pivaš Jove Pero rođ. 1901. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
113. Pivaš Sime Nedo rođ. 1904. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
114. Pivaš Sime Pero rođ. 1905. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
115. Radanović Trive Rade rođ. 1907. u Trstencima poginuo u B. Dubočcu.
116. Radulović Đure Slavko rođ. 1922. u B. Dubočcu poginuo u B. Dubočcu.
117. Reljić Vase Marijan rođ. 1896. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
118. Reljić Vase Petar rođ. 1897. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
119. Reljić Lazara Mile rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
120. Reljić Lazara Đorđo rođ. 1908. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
121. Radanović Petra Dušan rođ. 1919. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
122. Stanković Jovana Ostoja rođ. 1909. u Trstencima poginuo u B. Kobašu.
123. Stanković Stojana Dragutin rođ. 1912. u Trstencima poginuo u B. Kobašu.
124. Stanković Simeuna Marko rođ. 1902. u Trstencima poginuo u Koprivnici.
125. Stojić Lazara Simeun rođ. 1907. u Trstencima poginuo u B. Dubočcu.
126. Stojić Lazara Đuro rođ. 1918. u Trstencima poginuo u B. Dubočcu.

127. Štrinić Petra Savo rođ. 1898. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
128. Strinić Petra Andrija rođ. 1904. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
129. Strinić Peje Košta rođ. 1910. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
130. Strinić Koste Stevo rođ. 1908. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
131. Strinić Koste Marko rođ. 1925. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
132. Sekulić Peje Dušan rođ. 1913. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
133. Sekulić Peje Jovo rođ. 1920. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
134. Sekulić Ninka Blagoje rođ. 1904. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
135. Sekulić Ninka Đorđo rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
136. Sekulić Blagoja Trivun rođ. 1920. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
137. Sekulić Trivuna Đuro, rođ. 1915. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
138. Škriga Andrije Milan rođ. 1900 u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
139. Škriga Steve Nedo rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
140. Škriga Nede Stevo rođ. 1920. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
141. Škriga Jovana Branko rođ. 1915. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
142. Škriga Jovana Lazar rođ. 1917. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
143. Škriga Jovana Bogdan rođ. 1911. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
144. Škriga Jovana Milutin rođ. 1919. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
145. Tepić Stevana Vasilije rođ. u Trstencima poginuo u Jasenovcu.
146. Tepić Stevana Stjepanija rođ. u Trstencima poginula u Jasenovcu.
147. Tepić Jove Dušan rođ. 1904. u Trstencima poginuo u Trstencima.
148. Tatomir Jove Petar rođ. 1896. u Trstencima poginuo u B. Kobašu.
149. Tatomir Jove Vid rođ. 1910. u Trstencima poginuo u Derventi.
150. Trivunčević Jove Košta rođ. 1901. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
151. Trivunčević Koste Bogdan rođ. 1918. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
152. Trivunčević Pere Ilija rođ. 1890. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
153. Trivunčević Ilije Pero rođ. 1914. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
154. Trivunčević Ilije Dušan rođ. 1919. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
155. Trivunčević Jove Nedo rođ. 1895. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
156. Trivunčević Mile Rajko rođ. 1907. u Kostrešu poginuo u Sl. Požegi.
157. Turudija Teodora Branko rođ. 1912. u Trstencima poginuo u Koprivnici.
158. Vidaković Mijata Nikola rođ. 1896. u Trstencima poginuo u B. Dubočcu.
159. Zivanić Tomo rođ. u Trstencima poginuo u Koprivnici.

DERVENTA

1. Borovica Vujadina Mihajlo rođ. 1893. u Derventi poginuo u Gospiću.
2. Berbić Huseina Kadrija rođ. 1933. u Derventi poginuo u Derventi.
3. Blambić Ševke Omer rođ. 1903. u Derventi poginuo u B. Brodu.
4. Baruh Juse Lenička rođ. 1903. u Derventi poginula u Đakovu.
5. Baruh Juse Estera rođ. u Derventi poginula u Đakovu.
6. Baruh Juse Izrael rođ. u Derventi poginuo u Đakovu.
7. Baruh Juse Berika rođ. u Derventi poginula u Đakovu.
8. Bećirević Adema Smajo rođ. 1890. u Derventi poginuo u Derventi.
9. Bursać Nikole Zivojin rođ. 1904. u Derventi poginuo u Derventi.
10. Babić Ibri Mujo rođ. 1920. u Derventi poginuo u Komarici.
11. Crlić Luke Savo rođ. 1889. u Osojcima poginuo u Osojcima.
12. Crlić Luke Marko rođ. 1896. u Osojcima poginuo u Osojcima.
13. Crlić Luke Milan rođ. 1891. u Osojcima poginuo u Osojcima.
14. Crlić Save Nikola rođ. u Osojcima poginuo u Osojcima.
15. Crlić Save Jelka rođ. u Osojcima poginula u Osojcima.
16. Crlić Save Jelena rođ. u Osojcima poginula u Osojcima.

17. Crlić Vinčić Vukosava rođ. 1902. u Ōsojcima poginula u Osojcima.
18. Drljević Hamdije Husnija rođ. 1913. u Derventi poginula u G. Detlaku.
19. Davidović Mile Rade rođ. 1899. u Osojcima poginuo u Osojcima.
20. Davidović Davida Dimitrije rođ. 1917. u Osojcima poginuo u Osojcima.
21. Davidović Jove Vida rođ. 1925. u Osojcima poginula u Osojcima.
22. Davidović Rade Milan rođ. 1924. u Osojcima poginuo u Osojcima.
23. Davidović Rade Gospava rođ. 1925. u Osojcima poginula u Osojcima.
24. Davidović Rade Jovanka rođ. 1927. u Osojcima poginula u Osojcima.
25. Davidović Rade Borka rođ. 1934. u Osojcima poginula u Osojcima.
26. Davidović Rade Božo rođ. 1937. u Osojcima poginuo u Osojcima.
27. Đekić Vida Persa rođ. 1909. u Bišinjci poginula u Osojcima.
28. Fejzić Omera Avdo rođ. 1923. u Derventi poginuo u Derventi.
29. Fijala Drago rođ. 1921. u Derventi poginuo u Bihaću.
30. Filipović Derviša Muho rođ. u Glamoču poginuo u Trstencima.
31. Gadža Milana Jovo rođ. 1908. u Trebinju poginuo u Koprivnici.
32. Gavran Pero rođ. 1890. u Sinju poginuo u Rapčanicama.
33. Grbić Arifa Džehva rođ. 1878. u Potočanima poginula u Derventi.
34. Huseinčehajić Muje Dedo rođ. 1896. u Derventi poginuo u G. Detlaku.
35. Jurakić Ivana Ivan rođ. 1900. u Živinicama poginuo u Živinicama.
36. Jurić Pavla Perko rođ. 1887 u Živinicama poginuo u Živinicama.
37. Jurakić Joze Jozo rođ. 1900. u Živinicama poginuo u Živinicama.
38. Karabegović Smaila Uzeir rođ. 1903. u Derventi poginuo u Derventi.
39. Kokić Teodora Nedo rođ. 1900 u Derventi poginuo u Sl. Požegi.
40. Kalčik Vaelava Johan rođ. 1887. u Derventi poginuo u Detlaku.
41. Kisić Ilije Anto rođ. 1890. u Bišinjci poginuo u Bišinjci.
42. Kisić Ilije Kaja rođ. 1895. u Bišinjci poginula u Bišinjci.
43. Kisić Ilije Mato rođ. 1932. u Bišinjci poginuo u Bišinjci.
44. Klouda Pavla Stanislav rođ. 1898. čehoslovačka poginula u Modranu.
45. Lučić Nikole Anto rođ. 1894. u Bišinjci poginuo u Bišinjci.
46. Mustafagić Huse Mustafa rođ. 1908. u Derventi poginuo u Bišinjci.
47. Mešković Mehmeda Omer rođ. 1910. u Derventi poginuo u Trstencima.
48. Mujkić Nazifa Mahmud rođ. 1908. u Derventi poginuo u Derventi.
49. Mušić Rame Redžo rođ. 1925. u Derventi poginuo u Derventi.
50. Mizraković Sabita Ismet rođ. 1923. u Derventi poginuo u Kotorskom.
51. Milosavljević Nikole Jovo rođ. u Osojcima poginuo u Osojcima.
52. Milosavljević Teodora Ljubo rođ. u Osojcima poginuo u Osojcima.
53. Milosavljević Jove Jelka rođ. u Osojcima poginula u Osojcima.
54. Milosavljević Nikola Ruža tađ. u Osojcima poginula u Osojcima.
55. Muminagić Atifa Čašif rođ. 1889 u Derventi poginuo u Derventi.
56. Nuković Sabita Zaim rođ. 1897. u Derventi poginuo u Derventi.
57. Nuhć Bege Bećir rođ. 1909. u Derventi poginuo u Derventi.
58. Osmanagić Ahmeta Asija rođ. 1932. u Derventi poginula u Bišinjci.
59. Prgomet Ilije Juro rođ. 1903. u Živinicama poginuo u Živinicama.
60. Porobić Dauta Ago rođ. 1920. u Derventi poginuo u Prnjavoru.
61. Sokolski Vitka Ivan rođ. 1882. u Poljskoj poginuo u Beglucima.
62. Sokolski Joze Ludmila rođ. 1917. u Poljskoj poginula u Beglucima.
63. Sokolski Ivana Jozefina rođ. 1917. u Poljskoj poginula u Beglucima.
64. Sokolski Ivana Mihajlo rođ. 1915. u Poljskoj poginuo u Beglucima.
65. Sokolski Ivana Ruža rođ. 1919. u Derventi poginula u Beglucima.
66. Sokolski Mihajla Adita rođ. 1939. u Beglucima poginula u Beglucima.
67. Sokolski Mihajla Anita rođ. 1942. u Beglucima poginula u Beglucima.
68. Sejdlić Bećira Huso rođ. 1926. u Derventi poginuo u Derventi.
69. Selvić Alije Nurija rođ. 1900. u Derventi poginuo u Smrtićima.

70. Smiljanić Vida Persa rođ. 1912. u Osojcima poginula u Osojcima.
71. Smiljanić Branka Savka rođ. 1930. u Osojcima poginula u Osojcima.
72. Smiljanić Branka Aleksa rođ. 1932. u Osojcima poginula u Osojcima.
73. Smiljanić Branka Teodor rođ. 1933. u Osojcima poginula u Osojcima.
74. Smiljanić Branka Jovo rođ. 1935. u Osojcima poginuo u Osojcima.
75. Smiljanić Branka Jovanka rođ. 1938. u Osojcima poginula u Osojcima.
76. Smiljanić Branka Gojko rođ. 1939. u Osojcima poginuo u Osojcima.
77. Smiljanić Alekse Lazar rođ. 1914. u Osojcima poginuo u Osojcima.
78. Smiljanić Jove Simeuna rođ. 1918. u Osojcima poginula u Osojcima.
79. Smiljanić Lazara Kosa rođ. 1943. u Osojcima poginula u Osojcima.
80. Smiljanić Lazara Mihajlo rođ. 1944. u Osojcima poginuo u Osojcima.
81. Šalji Vasilija Sofija rođ. 1921. u Potočanima poginula u Potočanima.
82. Šarić Salih Muharem rođ. 1913. u Derventi poginuo u Derventi.
83. Valjevac Mehmeda Suljo rođ. 1927. u Derventi poginuo u Derventi.
84. Vasić Vitomira Drago rođ. 1923. u Derventi poginuo u Derventi.
85. Vuković Mitra Boško rođ. 1907. u Osojcima poginuo u Osojcima.
86. Vujičić Teodora Vukosava rođ. 1903. u Osojcima poginula u Osojcima.
87. Vujičić Marka Rajko rođ. 1903. u Bišnji poginuo u Bišnji.
88. Čorić Marijana Petar rođ. 1902. u Živinicama poginuo u Zelenike.

Pored ovih u evidenciji su naknadno upisani:

1. Malančuk Želenbak Ana kći Zegoša rođ. 1890 u SFRJ ubijena u Osojcima.
2. Malančuk Petko rođen u SSSR ubijen u Osojcima.
3. Skvarica Lazara Žarko rođ. 1911. poginuo u Gospiću.

KALENDEROVCI

1. Bjelošević Spasoje Gligo rođ. 1895. u D. Lupljanici poginuo u Lupljanici.
2. Bjelošević Save Risto rođ. 1925. u D. Lupljanici poginuo u Lupljanici.
3. Brković Trive Teodor rođ. 1890. u D. Lupljanici poginuo u Lupljanici.
4. Barbarić Ivana Fonza rođ. 1880. u Kalenderovcima pog. u Kalenderovcima.
5. Čučuković Ilije Ruža rođ. 1920. u D. Lupljanici poginula u Lupljanici.
6. Čolić Alekse Đorđe rođ. 1907. u G. Detlaku poginuo u Osojcima.
7. Čolić Đorđa Tonka rođ. 1908. u G. Detlaku poginula u Osojcima.
8. Čolić Đorđe Gojko rođ. 1933. u G. Detlaku poginuo u Osojcima.
9. Čolić Đorđe Konstantan rođ. 1935. u G. Detlaku poginuo u Osojcima.
10. Čolić Đorđe Ljubica rođ. 1938. u G. Detlaku poginula u Osojcima.
11. Čolić Đorđa Stanojka rođ. 1939. u G. Detlaku poginula u Osojcima.
12. Čolić Bože Blagoje rođ. 1934. u G. Detlaku poginuo u Osojcima.
13. Đukić Đoke Luka rođ. 1921. u D. Lupljanici poginuo u D. Lupljanici.
14. Đekić Rade rođ. 1890. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
15. Đekić Simeun rođ. 1907. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
16. Đekić Nedo rođ. 1883. u D. Detlaku poginuo u D. Detlaku.
17. Jerenić Pavla Milan rođ. 1908. u Lupljanici poginuo u Lupljanici.
18. Jerenić Teodora Ignjatije rođ. 1921. u D. Lupljanici poginuo u Lupljanici.
19. Komljenović Cvjetka Janko rođ. 1924. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
20. Kovačević Filipa Rajko rođ. 1915. u G. Detlaku poginuo u Derventi.
21. Kovačević Damjana Janko rođ. 1903. u G. Detlaku poginuo u Derventi.
22. Lejić Trivuna Stana rođ. 1914. u Kalenderovcima poginula u Kalenderov.
23. Lejić Pante Rade rođ. 1937. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
24. Lejić Pante Nedeljko rođ. 1938. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderov.
25. Lejić Pante Spasa rođ. 1930. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.

26. Lejić Alekse Dragutin rođ. 1900. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderov.
27. Lejić Dragutina Bosiljka rođ. 1903. u Kalenderov. poginula u Kalenderov.
28. Lejić Dragutina Ljeposava rođ. 1930. u Kalenderov. poginula u Kalenderov.
29. Leganović Teodor rođ. 1890. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
30. Leganović Milka rođ. 1896. u Kalenderovcima poginula u Kalenderovcima.
31. Marić Andrije Stanko rođ. 1909. u D. Lupljanici poginuo u D. Lupljanici.
32. Marić Andrije Bogdan rođ. 1905. u D. Lupljanici poginuo u Derventi.
33. Marić Đorđe Teodor rođ. 1884. u D. Lupljanici poginuo u D. Lupljanici.
34. Marić Đorđe Dušan rođ. 1882. u D. Lupljanici poginuo u D. Lupljanici.
35. Marić Dušana Nikola rođ. 1921. u D. Lupljanici poginuo u Derventi.
36. Marić Mladena Mirko rođ. 1921. u D. Lupljanici poginuo u Derventi.
37. Marić Mladena Vid rođ. 1924. u D. Lupljanici poginuo u Derventi.
38. Marić Mladena Anica rođ. 1904. u D. Lupljanici poginula u D. Lupljanici.
39. Mikerović Jove Milan rođ. 1907. u D. Lupljanici poginuo u D. Lupljanici.
40. Popović Steve Ljubica rođ. 1900. u Kalenderovcima poginula u Kalenderov.
41. Poluhunjak Jacke rođ. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
42. Plavšić Vid rođ. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
43. Pjevanović Teodosija rođ. 1895. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderov.
44. Piroh Stanko rođ. 1890. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
45. Simić Jelisije Mihajlo rođ. 1906. u D. Lupljanici poginuo u Lupljanici.
46. Sivčević Jove Vojo rođ. 1915. u D. Detlaku poginuo u D. Detlaku.
47. Subić Jakova Milivoje rođ. 1916. u G. Detlaku poginuo u G. Detlaku.
48. Subić Mihajla Milka rođ. 1920. u G. Detlaku poginula u G. Detlaku.
49. Tepić Filipa Saja rođ. 1898. u D. Detlaku poginula u D. Detlaku.
50. Tepić Nikole Gojko rođ. 1937. u D. Detlaku poginuo u D. Detlaku.
51. Zemunović Gliga Marinko rođ. 1875. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderovcima.
52. Peranović Nove Milica rođ. 1920. u Drijenu poginula u Detlaku.
53. Subašić Age žena rođ. u Kalenderovcima poginula u Kalenderovcima.
54. Subašić Age Hasan rođ. 1935. u Kalenderovcima poginuo u Kalenderov.
55. Subić Simo rođ. u G. Detlaku poginuo u G. Detlaku.

MODRAN

1. Brestovac Božel Stanko rođ. 1881. u Lupljanici poginuo u Lupljanici.
2. Brestovac Spasoje Dragica rođ. 1936. u Lupljanici poginula u Lupljanici.
3. Brestovac Spasoje Milka rođ. 1939. u Lupljanici poginula u Lupljanici.
4. Brestovac Jove Pavao rođ. 1884. u Lupljanici poginuo u Lupljanici.
5. Brestovac Luke Ruža rođ. 1934. u Lupljanici poginula u Lupljanici.
6. Brestovac Stjepana Stana rođ. 1895. u Lupljanici poginula u Lupljanici.
7. Balešević Petra Stanoje rođ. 1929. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
8. Črjetković Riste Mara rođ. 1875. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
9. Čorić Vida Košta rođ. 1913. u M. Sočanici poginuo u M. Sočanici.
10. Đonić Bogdana Ljubo rođ. 1925. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
11. Đuričić Jove Stanko rođ. 1907. u V. Sočanici poginuo u Lupljanici.
12. Đalić Blagoja Gligor rođ. 1884. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
13. Đalić Vase Rade rođ. 1912. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
14. Đukić Simeuna Jakov rođ. 1883. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
15. Đukić Jove Toda rođ. 1883. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
16. Đukić Luke Tatimir rođ. 1900. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
17. Đukić Stanoje Mara rođ. 1918. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
18. Kljajić Toše Petar rođ. 1879. u Lupljanici poginuo u Lupljanici.

19. Kuzmanović Nike Branko rođ. 1912. u Mišincima poginuo u Lupljanici.
20. Kuzmanović Sime Đuro rođ. 1910. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
21. Knežević Petra Jefto rođ. 1903. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
22. Knežević Riste Ranko rođ. 1903. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
23. Kuzmanović Đoke Stojan rođ. 1883. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
24. Knežević Gavre Stanko rođ. 1886. u V. Sočanici poginuo u Derventi.
25. Knežević Nike Ružica rođ. 1926. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
26. Knežević Sime Štjan rođ. 1906. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
27. Kojić Jove Makivija rođ. 1883. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
28. Kojić Nikole Cvijeta rođ. 1889. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
29. Lazarević Sime Vid rođ. 1893. u V. Sočanici poginuo u Derventi.
30. Lukić Stojana Savo rođ. 1927. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
31. Nedić Mitra Ostoja rođ. 1903. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
32. Novaković Nike Duja rođ. 1914. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
33. Pijetlović Mile Dušan rođ. 1914. u V. Sočanici poginuo u Osinji.
34. Rašić Jakova Nikola rođ. 1903. M. Sočanica poginuo u Osinji.
35. Radonjić Vase Miloš rođ. 1907. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
36. Radonjić Marka Rade rođ. 1907. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
37. Radanović Mile Nikodin rođ. 1915. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
38. Radanović Mile Lazo rođ. 1917. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
39. Radanović Blagoje Savka rođ. 1922. u V. Sočanici poginula u Crnči.
40. Radanović Tede Spasenija rođ. 1900. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
41. Radanović Jakova Ljubica rođ. 1904. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
42. Radanović Jove Stanko rođ. 1907. u V. Sočanici poginuo u Osinji.
43. Stanić Ivića Nikola rođ. 1898. u Stanićima poginuo u Stanićima.
44. Stevanović Tede Ljubo rođ. 1902. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
45. Šljuka Jove Rade rođ. 1917. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
46. Topalović Pante Simo rođ. 1882. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
47. Topalović Ostoje Ljubica rođ. 1928. u V. Sočanici poginula u V. Sočanici.
48. Tadić Gavre Krsto rođ. 1913. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
49. Tadić Marka Obrad rođ. 1935. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
50. Tadić Alekse Đorđe rođ. 1880. u V. Sočanici poginuo u V. Sočanici.
51. Zarić Mitra Ljubo rođ. 1921. u V. Sočanici poginuo u Derventi.

OSINJA

1. Čančarević Nike Aleksa rođ. 1882. u Osinji poginuo u Osinji.
2. Čolić Save Petar rođ. 1924. u Pojezni poginuo u Ceranima.
3. Dejanović Gligora Tedo rođ. 1916. u Osinji poginuo u Derventi.
4. Dujaković Marka Ilija rođ. 1913. u Pojezni poginuo u Pojezni.
5. Dejanović Sime Boško rođ. 1916. u Osinji poginuo u Osinji.
6. Đekić Đorđe Stanoje rođ. 1908. u Osinji poginuo u Osinji.
7. Gojić Ilije Đurađ rođ. 1910. u Osinji poginuo u Osinji.
8. Gavrić Dušana Savo rođ. 1920. u Osinji poginuo u Lupljanici.
9. Gavrić Petra Milica rođ. 1919. u Osinji poginula u Osinji.
10. Gojić Alekse Mirko rođ. 1922. u Osinji poginuo u Derventi.
11. Kaloper Tome Zdravko rođ. 1926. u Osinji poginuo u Derventi.
12. Kainović Sime Vaskrsija rođ. 1895. u Ceranima poginuo u Derventi.

13. Katanić Petra Dušan rođ. 1908. u Ceranima poginuo u Derventi.
14. Katanić Petra Vlado rođ. 1910. u Ceranima poginuo u Derventi.
15. Nagradić Đorđa Dušan rođ. 1925. u Osinji poginuo u Osinji.
16. Nedić Vaskrsije Đurđija rođ. 1912. u Ceranima poginula u Ceranima.
17. Planinčević Sime Stojan rođ. u Osinji poginuo u Osinji.
18. Popović Ignje Pavo rođ. 1904. u Ceranima poginuo u Ceranima.
19. Pazurević Riste Petar rođ. 1906. u Ceranima poginuo u Jasenovcu.
20. Pazurević Riste Tomo rođ. 1893. u Ceranima poginuo u Jasenovcu.
21. Popović Pante Petra rođ. 1907. u Ceranima poginula u Ceranima.
22. Stanković Ilije Milan rođ. 1905. u Osinji poginuo u Osinji.
23. Starčević Ante Jakov rođ. 1889. u Pojezni poginuo u Pojezni.
24. Savić Alekse Milan rođ. 1908. u Ceranima poginuo u Jasenovcu.
25. Todorović Save Petar rođ. 1919. u Ceranima poginuo u Jasenovcu.

BIVŠI POLITIČKI ZATVORENICI, INTERNIRCI I DEPORTIRCI SA OPŠTINE DERVENTA

1. Asentić Riste Gavro uhapšen 8. 1941. Koprivnica ubijen 1941. godine
2. Akmadžić Jure Martin uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 19. 2. 1945. godine.
3. Asentić Damjana Živko uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
4. Bokšić Petra Mirko uhapšen 8. 1943—5. 1945. Jasenovac živi u Derventi.
5. Brestovac Đoke Lazar uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u G. Lupljanici.
6. Brestovac Đoke Luka uhapšen 4. 1943—5. 1945. beč živi u Lupljanici.
7. Brestovac Stanoje Zarko uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u Lupljanici.
8. Brestovac Sime Ljubomir uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u M. Bukovici.
9. Biljanović Mile Perka uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
10. Biljanović Save Cvjetko uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
11. Biljanović Jovana Dušan uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
12. Biljanović Đorđe Jelena uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
13. Biljanović Stanka Predrag uhap. 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
14. Bursać Riste Darinka uhapšena 8. 1941—5. 1945. S. Palnaka umrla 1952.
15. Bursać Nikole Petar uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1970. godine.
16. Bursać Milana Slavko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Beogradu.
17. Bursać Nikole Milica uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
18. Bursać Nikole Mile uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
19. Bursać Nikole Dobro uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Beogradu.
20. Bundavica Muharema Mustafa uhapšen 11. 1943—10. 1944. Alkeštajn umro 1971. godine.
21. Borovica Vuka Mihajlo uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
22. Belešević Tede Jovo uhapšen 6. 1944. Jasenovac ubijen 1944. godine.
23. Brod Adela uhapšena 8. 1941. Gospić ubijena 1941. godine.
24. Brod Eduard uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
25. Bodić Koste Ljubomir uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
26. Bundavica Alije Muharem uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 2. 1945. godine.
27. Bulović Filipa Nikola uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
28. Beštić Obrena Risto uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
29. Buhalter Jakova Šlajm uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
30. Bančević Stanko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1950. godine.
31. Bančević Zorka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1960. godine.

32. Bošković Pere Radivoje uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1954. god.
33. Bajuković Steve Vljako uhapšen 8. 1941 Jasenovac ubijen 1941. godine.
34. Brestovac Marka Petar uhapšen 2. 1942. Jasenovac ubijen 1942. godine.
35. Banović Ilije Vljako uhapšen 8. 1941—1942. Jasenovac ubijen 1942. god.
36. Cvjetković Save Nedeljko uhapšen 5. 1941—11. 1941. Derventa živi u Mišincima.
37. Cvjetković Save Svetozar uhapšen 5. 1941—11. 1941. Derventa živi u Mišincima.
38. Cvijanović Gavre Mile uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
39. Čorić Pavla Ivan uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 2. 1945. god.
40. Čorić Vida Košta uhapšen 8. 1941. Koprivnica ubijen 1941. godine.
41. Čerjak Jove Vasiljka uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
42. Čerjak Stanoje Petar uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
43. Đuraković Vaselije Bogdan uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
44. Đurić Jefe Božo uhapšen 1. 1942—3. 1942. Derventa živi u Mišincima.
45. Đurđić Jove Đuro uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
46. Đalić Gligora Božo uhapšen 8. 1941—8. 1944. Beč živi u V. Sočanici.
47. Đukić Koste Stojan uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u V. Sočanici.
48. Đukić Nikole Bogdan uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
49. Đukić Save Milenka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1970. godine.
50. Đukić Bože Petar uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
51. Đukić Stjepana Božo uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
52. Đenić Steve Jovanka uhapšena 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijena 1945. g.
53. Đenić Steve Mara uhapšena 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijena 1945. god.
54. Đenić Steve Aleksa uhapšen 1942—5. 1945. Gutestein živi u Lugu Derv.
55. Džabić Luke Milan uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
56. Džeba Stipe Nikola uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. god.
57. Džeba Nikola Ivan uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. god.
58. Eskenazi Levije Mošo uhapšen 8. 1941—1942. Jasenovac ubijen 1942. god.
59. Eskenazi Salomona Rahela uhapšena 8. 1942. Đakovo ubijena 1942. god.
60. Eskenazi Levije Minahen uhapšen 8. 1942. Jasenovac ubijen 1942. god.
61. Eskenazi Minehena Blacko uhapšen 8. 1942. Đakovo ubijen 1942. god.
62. Eskenazi Minehena Ōukica uhapšena 8. 1942. Đakovo ubijena 1942. god.
63. Eskenazi Minehena Levija uhapšen 8. 1942. Đakovo ubijen 1942. god.
64. Eskenazi Minehena Salamon uhapšen 8. 1942. Đakovo ubijen 1942. god.
65. Eskenazi Levije Santol uhapšen 8. 1942. Jasenovac ubijen 1942. godine.
66. Eskenazi Santola Erna uhapšena 8. 1942. Đakovo ubijena 1942. godine.
67. Eskenazi Santole Đaja uhapšena 8. 1942. Đakovo ubijena 1942. godine.
68. Eskenazi Levije Sara uhapšena 8. 1942. Đakovo ubijena 1942. godine.
69. Eskenazi Moše Moni uhapšen 8. 1942. Jasenovac ubijen 1942. godine.
70. Emkić Hasana Salko uhapšen 5. 1942. Jasenovac ubijen 1942. godine.
71. Fojugold Drago uhapšen 8. 1942. Jasenovac ubijen 1942. godine.
72. Fojugold Drage Vikica uhapšena 8. 1942. Đakovo ubijena 1942. godine.
73. Frajman Leopold uhapšen 8. 1942. Gospić ubijen 1942. godine.
74. Fafet Ante «lvica uhapšen 2. 1942—5. 1942. Zagreb ubijen 1942. godine.
75. Gluvak Riste Vaso uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
76. Gaun Roza uhapšena 8. 1942. Jasenovac ubijena 1942. godine.
77. Gaun Sara uhapšena 8. 1942. Jasenovac ubijena 1942. godine.
78. Grozdanović Save Grozdan uhapšen 8. 1941. Koprivnica ubijen 1941. god.
79. Hopić Flasan Halid uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. god.
80. Ivković Goje Nikola uhapšen 4. 1942—8. 1942. Derventa živi u Mišincima.
81. Ilić Pere Đorđe uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
82. Ilišković Riste Vaso uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.

83. Jović Steve Vid uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u G. Lupljanici.
84. Jović Dušana Dade uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u G. Lupljanici.
85. Jelić Marka Savo uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1954. godine.
86. Jelić Riste Rada uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
87. Jelić Marka Milivoje uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1965. godine.
88. Jelić Marka Rade uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1971. godine.
89. Jelić Jove Anka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1940. godine.
90. Jeremić Alekse Milan uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
91. Kljajić Miše Đuro uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u G. Lupljanici.
92. Kuzmanović Mitra Milan uhapšen 4. 1943—8. 1943. Derventa živi u Mišincima.
93. Kuzmanović Alekse Rade uhapšen 5. 1941—8. 1941. Derventa živi u Mišincima.
94. Kuzmanović Tede Uroš uhapšen 5. 1941—8. 1941. Derventa živi u Mišincima.
95. Kuzmanović Riste Nenad uhapšen 1. 1942—3. 1942. Derventa živi u Mišincima.
96. Kušmić Ibrahima Ibrahim uhapšen 12. 1942—5. 1945. Berzen umro 1972.
97. Kokić Teodora Savo uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
98. Kokić Teodora Draginja uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
99. Kokić Teše Stana uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
100. Knežević Petra Đuro uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u V. Sočanici.
101. Kral Josipa Franjo uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. god.
102. Kojić Petra Marko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u V. Sočanici.
103. Kojić Marka Đuro 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1954. godine.
104. Kučinar Đure Ilija uhapšen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. god.
105. Kopelman Jakova Samuel uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
106. Kopelman Jakova Tibor uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
107. Kopelman Jakova Flana uhapšena 8. 1941. Gospić ubijena 1941. godine.
108. Kopelman Jakova Betika uhapšena 8. 1941. Gospić ubijena 1941. godine.
109. Kopelman Jakova Tera uhapšena 8. 1941. Gospić ubijena 1941. godine.
110. Kostić Jove Žarko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1968. godine.
111. Kostić Žarke Kača uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1970. godine.
112. Kafedžić Alije Kasim uhapšen 7. 1944. Jasenovac ubijen 1944. godine.
113. Kafedžić Alije Džemal uhapšen 3. 1943—4. 1944. Jasenovac živi u Derv.
114. Kovačević Teodora Gavro uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
115. Kuzmanović Nike Branko uhapšen 2. 1942. Jasenovac ubijen 1942. god.
116. Ljubičić Ilije Jozo uhapšen 8. 1944—5. 1945. Stalag živi u Tetimi.
117. Lješić Pante Stojan uhapšen 8. 1941.—5. 1945. Stalag umro 1961. godine.
118. Lješić Pante Jovo uhapšen 6. 1944. Jasenovac ubijen 1944. godine.
119. Lješić Petra Ninko uhapšen 6. 1944. Jasenovac ubijen 1944. godine.
120. Milošević Koste Mihajlo uhapšen 8. 1941—12. 1941. Derventa ubijen 1941. godine.
121. Milojević Ignjatije Marko uhapšen 8. 1941. Koprivnica ubijen 1941. god.
122. Matić Lazara Simeun uhap. 2. 1942—4. 1942. Derventa živi u Mišincima.
123. Matić Nede Božo uhapšen 1. 1942—4. 1942. Derventa živi u Mišincima.
124. Mišić Pante Trivo uhapšen 8. 1943—12. 1943. Gradiška živi u D. Lupljan.
125. Marić Riste Alekse uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
126. Marić Jovana Stana uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.

127. Marković Nede Stana uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
128. Mustafčić Hamde Meho uhapšen 9. 1944—12. 1944. Sl. Brod živi u Derv.
129. Medan Milutina Savo uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1951. godine.
130. Medan Milana Bojana uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1954. god.
131. Medan Save Milena uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Beogradu.
132. Mičić Tane Bogdana uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
133. Mičić Mile Štaka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1947. godine.
134. Mičić Stjepana Drago uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
135. Mičić Nikole Mileva uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1967. god.
136. Mičić Milana Predrag uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Beogradu.
137. Mičić Milana Dušan uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
138. Mičić Stjepana Drago uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
139. Mičić Stjepana Milenka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
140. Mičić Jove Branko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Beogradu.
141. Mičić Branka Ljuba uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Beogradu.
142. Mičić Jove Tane uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
143. Malivuk Nikole Savo uhapšen 8. 1941—5. 1945. umro 1952. godine.
144. Kostić Pere Vojislav uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
145. Medan Save Milan uhapšen 8. 1941. Sl. Požega ubijen 1941. godine.
146. Mihić Save Vaso uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
147. Martić Ivan 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. godine.
148. Mičić Milana Milena uhapšena 2. 1942—5. 1942. Zagreb živi u Derventi.
149. Mičetanović Jove Ljubo uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1950. god.
150. Mičetanović Jove Momčilo uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1953.
151. Mičetanović Jove Mara uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1949. god.
152. Malivuk Save Ljuba uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
153. Majstorović Jovo uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
154. Miler Andrija uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Izraelu.
155. Miler Klara uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Izraelu.
156. Miler Andrije Peti uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Izraelu.
157. Menš Abrahama uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
158. Menš Abrahama Klara uhapšena 8. 1941. Jasenovac ubijena 1941. god.
159. Menš Abrahama Albert uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
160. Menš Abrahama Josip uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
161. Menš Abrahama David uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
162. Menš Abrahama Haim uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
163. Nedinić Nikole Ignje uhap. 5. 1941—11. 1941. Derventa umro poslije rata.
164. Nikolić Sime Nedeljko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
165. Nikolić Damjana Veselinka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derv.
166. Nedić Sime Tošo uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
167. Nedić Sime Mara uhapšena 8. 1941. Gospić ubijena 1941. godine.
168. Nosović Đorđe Jovanka uhapšena 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijena 1945.
169. Nenadić Ilije Luka uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
170. Nenadić Pavla Mile uhapšen 1943. Jasenovac ubijen 1943. godine.
171. Nikodinović Mile Vasilije uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
172. Olujić Grga Cvitan uhap. 4. 1944—12. 1944. Sarajevo živi u Kuljenovcima.
173. Odić Franje Tihomir uhvaćen 1. 1945—2. 1945. Sl. Brod ubijen 1945. god.

174. Omerbegović Sulje Bećir uhapšen 1. 1945—4. 1945. Sl. Brod živi u Derv.
175. Plavšić Nede Mirko uhapšen 11. 1944—5. 1945. Njemačka umro 1951. god.
176. Plonić Stipe Cvitan uhap. 4. 1944—12. 1944. Sarajevo živi u Kuljenovcima.
177. Popović Vasilije Mile uhapšen 8. 1942—5. 1945. Beč živi u Derventi.
178. Pavičić Jove Mirko uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
179. Pavičić Alekse Jovo uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1954. godine.
180. Pavičić Obrada Savka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1960. god.
181. Pavičić Janka Bojana uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
182. Pavlinović Save Mirko uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
183. Pesah Isidor uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. godine.
184. Pesah Isidora Sara uhapšena 8. 1941. Jasenovac ubijena 1941. godine.
185. Petrović Simo-Simica uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro poslije rata.
186. Petrović Sime Novak uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
187. Petrović Zorka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1964. godine.
188. Petrović Bora uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
189. Petrović Novaka Nebojša 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
190. Preradović Alekse Miloš uhapšen 8. 1941. Jasenovac ubijen 1941. god.
191. Petrović Alekse Pero uhapšen 5. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
192. Petrović Pere Aleksa uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1964. godine.
193. Petrović Savić Marija uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1956. god.
194. Puljizović Smaje Mujo uhapšen 9. 1944. Jasenovac ubijen 1944. godine.
195. Radić Damjan uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1949. godine.
196. Radić Damjana Anka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija umrla 1953. god.
197. Radojčić Jove Vidak uhapšen 8. 1941 Gospić ubijen 1941. godine.
198. Ratkovac Lazara Vidosava uhapšena 1943. Jasenovac ubijena 1943. god.
199. Radanović Jove Stanoje uhapšen 5. 1941. Derventa ubijen 1941. godine.
200. Rašić Nikole Đorđo uhapšen 6. 1943. Jasenovac ubijen 1943. godine.
201. Radonjić Marka Miroslav uhapšen 8. 1941. Derventa ubijen 1941. godine.
202. Ružojčić Mitra Spasoje uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
203. Ruždija Džemila Enver uhapšen 2. 1942—1945. Jasenovac ubijen 1945.
204. Ribičić Petra Anto uhapšen 10. 1944. Jasenovac ubijen 1944. godine.
205. Simić Jove Zivko uhapšen 9. 1942—5. 1945. Dahau živi u Agićima.
206. Seferović Sime Dragutin uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
207. Pesah Isidora Erna uhapšena 8. 1941 Jasenovac ubijena 1941. godine.
208. Seferović Dimitrija Jovanka 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
209. Smiljanić Nikole Milka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
210. Stančević Laze Luka uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
211. Stančević Luka Ljubica uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
212. Stančević Luke Saveta uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
213. Stojaković Mihajla Simo uhapešn 8. 1941. Sl. Požega ubijen 1941. godine.
214. Stojaković Košta uhapšen 8. 1941. Ubijen 1941. godine.
215. Stanišić Stjepana Mićo uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
216. Stanković Ilije Petar uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
217. Subašić Smaje Mehmed uhapšen 10. 1942. Gradiška ubijen 1942. godine.
218. Šavrljuga Save Petar uhapšen 4. 1943—5. 1945. Beč živi u .G Lupljanici.
219. Šuput Milana Vlado uhapšen 2. 1942—5. 1942. Zagreb ubijen 1942. godine.
220. Šarčević Save Jovanka uhapšena 10. 1942. Jasenovac ubijena 1942. god.

221. Tonković Koste Petar uhapšen 8. 1941. Koprivnica ubijen 1941. godine.
222. Todorović Pere Milan uhapšen 4. 1942—8. 1942 Derventa živi u D. Lupljan.
223. Tutnjević Petra Radmila uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
224. Tasovac Jove Boško uhapšen 8. 1941—5. 1945. Srbija umro 1964. godine.
225. Tonković Pere Milka uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derventi.
226. Topic Mile Miloš uhapšen 8. 1941 Jasenovac ubijen 1941. godine.
227. Vukman Rajka Nevenka uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
228. Vukman Petra Nasta uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
229. Vukman Đorđe Jovan uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
230. Vukman Gligora Zarko uhapšen 9. 1942—5. 1945. ot živi u M. Bukovici.
231. Vukman Goje Jovanka uhapšena 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
232. Vukman Teodora Danilo uhapšen 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
233. Vukman Alekse Dragica uhap. 9. 1942—5. 1945. Šot živi u M. Bukovici.
234. Vujadinović Dimitrije Božica uhapšena 8. 1941—5. 1945. Srbija živi u Derv.
235. Vaselić Đoke Ilija uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
236. Vidović Gavre Aleksa uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
237. Zukanović Hasana Salih uhapšen 11. 1943—6. 1944. Derventa živi u Po-
točanima.
238. Zarić Đoke Dragutin uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
- {239. Beštić Milan uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
240. Vitković Jefto uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.
241. Kokoruž Danilo uhapšen 8. 1941. Gospić ubijen 1941. godine.

I S P R A V K A

Strana	Red	Stoji	Treba
29	ispod faksimila	Pododbora	Pododboru
42	15	to Sarajeva	do Sarajeva
49	ispod fotosa	Kocijan, Šerement, Šlajne	Kucijan, Šeremet, Šlajme
60	3	MB	MD
74	ispod fotosa	Pavo Daskijević	Toni Vodvaška
74	ispod fotosa	Toni Vodvaška	Pavo Daskijević
74	19	Kod	Kad